

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔ	
ԱՐՄԻՆԵ ԽԱՈՍՅԱՆ	
ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ՆԵՐԿԱՅԱՅՈՒՑՉԱԿԱՆ ՄԱՐՄՆԻ (ՊԱՌԱՄԵՆՏԻ) ՀԱՍԿԱՅՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵՎ ԳՈՐԾԱՌՈՒՅԹՆԵՐԸ	2
ЭЛЕОНОРА ОГАНЕСЯН	
ОСОБЕННОСТИ КОНСТИТУЦИОННОГО СУДОПРОИЗВОДСТВА ПО ИНДИВИДУАЛЬНЫМ ЖАЛОБАМ ГРАЖДАН В КОНСТИТУЦИОННОМ СУДЕ РФ И РА	9
ԲԱԳԲՍ ԴԱԶԻՆՅԱՆ	
ՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԳԼԽԻ ԵՎ ԳՈՐԾԱԴԻՐ ԻՇԽԱՆՈՒԹՅԱՆ ՓՈՆԻՀԱՐԱՔԵՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ	20
АРТЕМ ВАГРАМЯН	
ОСОБЕННОСТИ ИНТЕГРАЦИОННОЙ ПОЛИТИКИ СУВЕРЕННОЙ РЕСПУБЛИКИ АРМЕНИЯ	30
ԸՄԳԱՔԱՅԻՆԿԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔ	
ԱՐՓԻՆԵ ՀՈՎՀԱՆՆԻՍՅԱՆ	
ԿԱՌՈՒՅԱՊԱՏՄԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔԻ ՈՐՈՇ ՀԱՐՅԵՐ ԸՍՏ ՀՀ ՕՐԵՆՍԴՐՈՒԹՅԱՆ	38
ԷՄԻ ԱՄԻՐԽԱՆՅԱՆ	
ԱՊՐԱՆՔԱՅԻՆ ՆՇԱՆԻ ՉՕԳՏԱԳՈՐԾՄԱՆ ՀԵՏԵՎԱՆՔՆԵՐԸ	50
УГОЛОВНОЕ ПРАВО И КРИМИНОЛОГИЯ	
АШХЕН МАРТИРОСЯН	
АКТУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ ПОНЯТИЯ И ЦЕЛЕЙ НАКАЗАНИЯ В УГОЛОВНОМ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВЕ	54
ԱՐՄԵՆ ԵՍՈՅԱՆ	
ԿՈՌՈՒՊՅԻԱՅԻ ԴԵՄ ՊԱՅՔԱՐԻ ՈՐՈՇ ՈՒՂՂՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐՆ ՈՒ ԵՂԱՆԱԿՆԵՐԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ	64
ԱՐՏՅՈՒ ՍԵՂՈՎՅԱՆ	
ՊԱՇՏՊԱՆԱԿԱՆ ԲԱՐԵՓՈՆՈՒՄՆԵՐԻ ՀԱՄԱՏԵՔՍՈՒՄ ՁԻՆՎՈՐԱԿԱՆ ՀԱՆՅԱՎՈՐՈՒԹՅԱՆ ՊԱՏՃԱՌՆԵՐԻ ՈՒ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐԻ ԶՐԵԱՔԱՆԱԿԱՆ ԲՆՈՒԹԱԳԻՐԸ	72
ԶՐԵԱԿԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆ ԵՎ ԿՐԻՄԻՆԱԼԻՍՏԻԿԱ	
ԱՐԹՈՒՐ ԴԱՐՔԱՐՅԱՆ	
ՎԱԾԵ ՍԻՈՆՅԱՆ	
ԴԱՏԱԿԱՆ ՎԵՐԱՀՍԿՈՂՈՒԹՅՈՒՆԸ ԿԱՇԱՌՔ ՍՏԱՆԱԼՈՒ ԿԱՄԿԱՇԱՌՔ ՏԱԼՈՒ ՆՍԱՆԱԿԵԼՈՒ ՆԿԱՏԱՄԲ	82
ՅԱԴԵ ԵՆԴԻԲԱՐՅԱՆ	
РОЛЬ УЧАСТИЯ ОБЩЕСТВЕННОСТИ ПРИ РАССЛЕДОВАНИИ ПРЕСТУПЛЕНИЙ ПРОТИВ ОБЩЕСТВЕННОГО ПОРЯДКА	90
ՀԱՍՄԻԿ ԱՎԵՏԻՍՅԱՆ	
ԴԱՏԱԿԱՆ ՎԵՐԱՀՍԿՈՂՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ԴԱՏԱԽԱՉԱԿԱՆ ՀՍԿՈՂՈՒԹՅԱՆ ՀԱՐԱՔԵՐԱԿՅՈՒԹՅՈՒՆԸ	94
ԳԵՎՈՐԳ ԲԱԴԿԱՍՏՐՅԱՆ	
ԿԱԼԱՆՔԻ ԺԱՄԿԵՏԻ ՀԱՇՎԱՐԿՄԱՆ ԵՎ ԿԱԼԱՆՎՈՐՄԱՆ ՕՐԻՆԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ՀԻՄՆԱՎՈՐՎԱԾՈՒԹՅԱՆ ԴԱՏԱԿԱՆ ՍՏՈՒԳՄԱՆ ՄԻՔԱՆԻ ՀԱՐՅԵՐԻ ՄԱՍԻՆ	104
ՆՎԱՐԴ ԱՅՎԱԶՅԱՆ	
ՀԱՐՅԱՔՆՆՈՒԹՅԱՆ ԶՐԵԱԴԱՏԱՎԱՐԱԿԱՆ ՀԻՄՔԵՐԸ	115
ԱԿ ԿԱԶԱՅԱՆ	
ОСОБЕННОСТИ ИНТЕГРАЦИОННОЙ ПОЛИТИКИ СУВЕРЕННОЙ РЕСПУБЛИКИ АРМЕНИЯ	120
ԴԱՏԱԿԱՆ ՊՐԱԿՏԻԿԱ	
ՀՀ ՎՃՌԱՔԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ՈՐՈՇՈՒՄՆԵՐ	124
РЕЗЮМЕ	168

Արմինե ԽԱՌԱՏՅԱՆ

ՀՀ քաղաքացիական ծառայության խորհրդի անդամ,
ՀՀ ԳԱԱ փիլիսոփայության, սոցիոլոգիայի
և իրավունքի ինստիտուտի ասպիրանտ

**ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ՆԵՐԿԱՅԱՆՈՒՅՉԱԿԱՆ ՄԱՐՄԵԻ
(ՊԱՌԼԱՄԵՆՏԻ) ՀԱՍԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ
ԵՎ ԳՈՐԾԱՌՈՒՅԹՆԵՐԸ**

Պառլամենտն ունի որոշակի ևստեղ ու դեր՝ երկրի պետական, հասարակական-քաղաքական կյանքում, փոխադարձ սերտ հարաբերությունների մեջ է պետական այլ մարմինների հետ: Պառլամենտի ձևավորումը և գործունեությունն իրականացվում է սահմանադրական սկզբունքների հիման վրա:

Ցանկացած երկրում հասարակության համար առավել անհրաժեշտ և կարևոր հարաբերությունները կանոնակարգում, իրավական ձև ու բովանդակություն է հաղորդում պառլամենտը՝ որպես պետական իշխանության բարձրագույն օրենսդիր մարմին, որը, փաստորեն, պետական և հասարակական բոլոր մարմինների գործունեությունը կանոնակարգող ու իրավական սահմանների մեջ դնող հիմնական ինստիտուտն է:

Պառլամենտը պետության բարձրագույն համաժողովրդական ներկայացուցչական մարմինն է: Ժամանակակից պառլամենտի նախատիպերը Եվրոպայում երևան են եկել 11-12-րդ դարերի ընթացքում: Ժամանակագրությունը վկայում է, որ 11-րդ դարում Իսլանդիայում, Սկանդինավիայում տեղի են ունեցել ժողովրդական հավաքներ, որտեղ ընդունվում էին բարձրագույն իրավական ուժ ու-

նեցող ակտեր: «Պառլամենտ» բառն առաջին անգամ օգտագործվել է Անգլիայում 13-14-րդ դարերում, որը պատմության մեջ ամրագրվեց որպես առաջին ինքնուրույն օրենսդիր լիազորություն ունեցող մարմին: «Պառլամենտ» բառը ծագել է անգլերեն «Parliament» բառից, որն էլ՝ լատիներեն «parlier»-խոսել բառից: Պառլամենտ տերմինը միջնադարում օգտագործվում էր որպես խորհրդակցություն, բանակցություն, հետագայում այն դառնում է թագավորին կից խորհրդակցական մարմին, որտեղ քննարկվում են պետական կարևորագույն հարցեր:

Օրենսդիր իշխանության իրականացման ամբողջ բազմազանության մեջ սահմանադրությունները ազգային ներկայացուցչական մարմիններին են վերապահում օրինաստեղծ գործառույթները: Իրավաբանական գրականության մեջ դրանք հաճախ անվանվում են լիզիտատորաներ (լատ. lex-օրենք բառից) կամ օրենսդիր ժողովներ¹:

Ներկայացուցչական մարմիններ ստեղծվել են դեռևս ֆեոդալական պետություններում, բայց պառլամենտը ժամանակակից իմաստով ձևավորվեց բուրժուական հեղափոխությունների ժամանակ: Ժամանա-

ԱՊՐԻԼ 2009 4 (117)

ՂԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

Սահմանադրական իրավունք

կակից սահմանադրություններում այն հանդիսանում է օրենսդիր իշխանության կրող:

Ըստ իշխանությունների տարանջատման տեսության, որն իր դասական տեսքով ձևակերպվել է փիլիսոփա Ջոն Լոքի և մեծ մտածող Շառլ Լուի Մոնտեսքյոյի կողմից, իշխանությունները տարանջատված են երեք թևի՝ օրենսդիր, գործադիր և դատական, այն երեք «բաղկացուցիչ մասերի», որոնք փոխկապակցված ու փոխհամաձայնեցված, անխզելի միասնություն են կազմում: Նախ՝ իշխանությունների տարանջատման տեսությունը միտված է այն բանին, որ կանխվի իշխանություններից մեկնու՝ մեկի գերազանցությունը մյուսների նկատմամբ, անձնիշխանության և բռնապետական վարչակարգի հաստատումը: Երկրորդ՝ իշխանությունների տարանջատման տեսությունը «զսպումների ու հակակշիռների» համակարգ է նախատեսում նաև այն բանի համար, որ նվազագույնի հասցվեն կառավարման հնարավոր սխալները, մոտեցման միակողմանիությունը կամ գերատեսչականությունը: Երրորդ՝ կոդպերացվում են փոխադարձ ձգտումներն ու գործողությունները: Իշխանությունների տարանջատման տեսության պահանջներն իրականացնելիս պետության, նրա բազմազան կառուցվածքների գործունեության բարելավումը և առավել նպատակամետ դարձնելը, և դրա հիման վրա պետական գործերի կառավարման ամբողջ մեխանիզմի արդյունավետության բարձրացումը վերաժվում է մշտական միտումի:

Իշխանությունների տարանջատման սկզբունքի գործադրումն ու կիրառումն իրավական ժողովրդավա-

րության հաստատում է ենթադրում, ընդգծում է իշխանությունների հավասարակշռվածությունը, ամրագրում է ժողովրդի և պետության փոխհարաբերությունները և զարգացման հնարավորությունների ապահովումը: «Եթե օրենսդիր և գործադիր իշխանությունները միացած լինեին մեկ անձի կամ հասարակության մեջ, ապա ազատություն չէր լինի, քանի որ կարելի է երկյուղել, որ այդ միապետը կամ սենատը կարող է բռնակալական օրենքներ հրապարակել, որպեսզի դրանք կիրառեն նույնպես բռնակալորեն: Ազատություն չի լինի նաև այն դեպքում, երբ դատական իշխանությունը բաժանված չլինի օրենսդիր և գործադիր իշխանություններից»²- գրել է Շ. Մոնտեսքյոն: Ըստ Ֆրանսիայի «Մարդու և քաղաքացու իրավունքների հռչակագրի» 16-րդ հոդվածի. «Այն հասարակությունը, որտեղ չի երաշխավորված իրավունքը և չի իրականացված իշխանությունների բաժանումը, Սահմանադրություն չունի»³:

Ըստ երևույթին, անվերջանալի են վեճերն այն հարցերի շուրջ, թե իշխանություններից որն է գլխավորը, առաջնայինը, կարևորագույնը: Բայց դա չէ խնդիրը: Իշխանությունների տարանջատման իմաստը հենց այն է, որ խուսափեն իշխանությունների հակամարտության, վերին աստիճանը զբաղեցնելու իշխանությունների ձգտման ծնունդ հանդիսացող բախումներից: Պետական տարբեր մարմինների միջև գործառույթներն այնպես են բաշխվում, որպեսզի դրանք անհրաժեշտ միասնության, փոխկապակցված համակարգ կազմեն, որպեսզի ապահովվի պետական

Սահմանադրական իրավունք

գործերի ներդաշնակ կառավարումը: Ահա, թե ինչու պառլամենտարիզմի հայեցակետի հիմքում ընկած է իշխանությունների տարանջատման գաղափարը:

Պառլամենտարիզմը հասարակության պետական ղեկավարման առանձնահատուկ համակարգ է, որը բնորոշվում է իշխանությունների տարանջատմամբ՝ օրենսդրականի, գործադրի և դատականի՝ գործող համազգային ներկայացուցչական հաստատության՝ պառլամենտի առկայությամբ: Պառլամենտ և պառլամենտարիզմ հասկացությունները փոխկապակցված և փոխալայնանավորված հասկացություններ են, սակայն ոչ հավասարագոր⁴: Պառլամենտարիզմը չի կարող գոյություն ունենալ առանց պառլամենտի, նրա հիմքը հենց ուժեղ և լիիշխան պառլամենտ է: Բայց պառլամենտարիզմը, միևնույն ժամանակ, պառլամենտի արտաքին հատկանիշն է, որը նա կարող է կրել: Պառլամենտը կարող է գոյություն ունենալ առանց պառլամենտարիզմի էական տարրերի, ինչը բնորոշ է անձնիշխանական վարչակարգերին: Պառլամենտարիզմն իշխանությունների տարանջատման համակարգում պետական կառավարման ձև է՝ համազգային ներկայացուցչական հաստատության՝ օրենսդիր իշխանության գերակայությամբ⁵:

Հիմնավորելով համազգային ներկայացուցչական հաստատության գաղափարը՝ Մոնտեսքյոն իր «Օրենքների ոգու մասին» հայտնի աշխատության մեջ պնդում էր. «Ընտրովի ներկայացուցչության առավելությունն այն է, որ նա ընդունակ է հարցեր քննարկել: Ժողովուր-

դը այդ բանի համար բոլորովին պիտանի չէ, որը և դեմոկրատիայի ամենաթույլ կողմերից մեկն է»⁶: Այնուհետև ավելացնում է. «Այն պատճառով, որ ազատ պետություններում ամեն մի մարդ, որը համարվում է ազատ, պետք է ինքն կառավարի, այնտեղ օրենսդրական իշխանությունը պետք է պատկանի ամբողջ ժողովրդին: Բայց որքանով որ խոշոր պետություններում դա անհնարին է, իսկ փոքրերում կապված է մեծ անհարմարությունների հետ, ապա անհրաժեշտ է, որ ժողովուրդը իր ներկայացուցիչների միջոցով կատարի այն ամենը, ինչը ինքը չի կարող կատարել»⁷:

Պառլամենտը դիտվում է որպես ժողովրդի կամքի և շահերի արտահայտող: Ժողովրդական ինքնիշխանության հայեցակարգը, որը ձևավորվել է դեռևս 18-19-րդ դարերում, կարող է հանդես գալ հետևյալ սկզբունքների ամբողջությամբ.

- ժողովրդական ներկայացուցչությունը սահմանվում է սահմանադրությամբ,

- ժողովուրդը, որպես անկախության, ինքնիշխանության կրող, լիազորում է պառլամենտին իր անունից իրականացնել օրենսդրական իշխանություն,

- այդ նպատակի համար ժողովուրդն ընտրում է իր ներկայացուցիչներին (պատգամավոր, ներկայացուցիչ, կոնգրեսմեն, դեպուտատ և այլն),

- պառլամենտի անդամը ողջ ժողովրդի ներկայացուցիչն է, այլ ոչ թե նրա, ով ընտրել է:

Ինչպես նշում է ֆրանսիացի սահմանադրական իրավունքի մասնագետ Լեոն Դյուգեն. «Պառլամենտը

Սահմանադրական իրավունք

ժողովրդի ներկայացուցչական մանդատը կրողն է»⁸: Սակայն այդ հարաբերություններն այդպիսին չեն, ինչպիսին կարելի է պատկերացնել՝ ելնելով «մանդատ» (հանձնարարություն) և «ներկայացուցչություն» բառերի բացատրություններից:

Իրավաբանական գրականության մեջ պառլամենտները դասակարգվում են՝ ելնելով կառավարման ձևից, քաղաքական ռեժիմից, պառլամենտի կառուցվածքից:

Պետական իշխանության իրականացման կառուցվարչակարգերում պառլամենտի իրական դերը կախված է երկրում առկա կուսակցական, ընտրական համակարգերից, քաղաքական ռեժիմից, քաղաքական մշակույթից և այլն⁹:

1995թ. հուլիսի 5-ին համաժողովրդական հանրաքվեով ընդունվեց ՀՀ Սահմանադրությունը: Սահմանադրությունն իրավական և քաղաքական առումով տեսական հիմք հանդիսացավ և նոր հնարավորություններ ստեղծեց պետության և նրա մարմինների զարգացման և համագործակցության համար, նոր որակ ու բնույթ հաղորդեց պառլամենտին, և պայմաններ ստեղծվեցին պառլամենտական ժողովրդավարության զարգացման համար՝ սահմանելով նրա տեղն ու դերը պետական իշխանության համակարգում:

Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության 1-ին հոդվածի համաձայն՝ Հայաստանի Հանրապետությունն ինքնիշխան, ժողովրդավարական, սոցիալական, իրավական պետություն է: Այն ընդգրկում է ժամանակակից զարգացած պետությունները բնութագրող բոլոր տարրե-

րը: Դրանք ապահովելու համար Սահմանադրությունում և օրենքներում նախատեսվում են մի շարք սկզբունքներ:

Այդ սկզբունքներից է ժողովրդավարական սկզբունքը, որի պայմաններում իշխանության միակ աղբյուրը և տերը ժողովուրդն է: Ժողովրդավարական քաղաքական ռեժիմի պայմաններում պառլամենտները գործում են ժողովրդաիշխանության և իշխանությունների տարանջատման սկզբունքի հիման վրա (Արևմտյան Եվրոպայի երկրներ, ԱՄՆ): Առանձնաձևում են պառլամենտներ, որոնք բնորոշ են անցումային ժամանակաշրջան ապրող և երիտասարդ ժողովրդավարություն ունեցող երկրներին (Արևելյան Եվրոպայի, ԱՊՀ երկրներ): Կան նաև պառլամենտներ, որոնք գործում են կոշտ ավտորիտար համակարգում (նախկին ԽՍՀՄ երկրներ, Չինաստան, Հյուսիսային Կորեա, Կուբա և այլն):

Պետությունը ժողովրդավարական հռչակելը դեռևս բավարար չէ: Կարևոր է այն հանգամանքը, թե ում է պատկանում պետական իշխանությունը, ով է հանդիսանում իշխանության կրողն ու աղբյուրը և ինչպիսի ձևերով ու եղանակներով է իրականացվում այդ իշխանությունը: Ժողովրդավարական պետություններում իշխանության միակ աղբյուրը և այդ իշխանության կրողը ժողովուրդն է: Ժողովրդավարությունը, ըստ ԱՄՆ 16-րդ նախագահ Աբրահամ Լինկոլնի. «Դա ժողովրդական կառավարում է, որն իրականացվում է ժողովրդի կողմից՝ հանուն ժողովրդի»¹⁰:

Իրավացի է Հ. Շաքարյանը, երբ գրում է. «Պառլամենտը հեռու է

Սահմանադրական իրավունք

միայն իրավական, քաղաքական-մշակութային երևույթ լինելուց: Պատվամենտն ու նրա գործունեությունը դիտվում են որպես ազգի մշակութային հասունության ամենահավաստի վկայագիրներից մեկը, տվյալ ժողովրդի պատմության յուրօրինակ հանրագումարը: Պատվամենտը կոչված է լինելու ոչ միայն երկրի սոցիալ-քաղաքական, իրավական հայելին, այլև նրա յուրատեսակ մոդելը, ինտելեկտուալ կադապարը, բարոյական նկարագրի և նման այլ հաստատությունների ցուցափեղկը»¹¹:

ՀՀ Սահմանադրության 2-րդ հոդվածի համաձայն՝ ՀՀ-ում իշխանությունը պատկանում է ժողովրդին: Կարևոր է նաև, թե ինչպես, ինչ ձևերով ու եղանակներով է ժողովուրդն իրականացնում իր իշխանությունը: ՀՀ Սահմանադրությամբ ժողովուրդն իր իշխանությունն իրականացնում է ազատ ընտրությունների, հանրաքվեների, ինչպես նաև Սահմանադրությամբ նախատեսված պետական կառավարման և տեղական ինքնակառավարման մարմինների ու պաշտոնատար անձանց միջոցով: Այսինքն՝ ժողովուրդն իր իշխանությունն իրականացնում է երկու ձևով. անմիջական՝ հանրաքվեների ու ազատ ընտրությունների միջոցով և միջնորդավորված՝ ներկայացուցիչների միջոցով:

Ընդունվում է, որ պատվամենտը հստակ գիտի, թե ինչ է ցանկանում ժողովուրդը և օրենքներում ու այլ ակտերում արտահայտում է նրա կամքը՝ չենթարկելով որևէ վերահսկման: Սակայն պատվամենտը կարող է իրականացնել իր իշխանությունը միայն Սահմանադրությամբ իրեն վերա-

պահված լիազորությունների շրջանակում, որն, ի դեպ, ինքը հազվադեպ կարող է փոփոխել: Պատվամենտի կամքը ժողովրդի կամքն է: Դա է կառավարման ներկայացուցչական էությունը, որն ըստ ֆրանսիացի սահմանադրագետ Մարսել Պրեյոյի՝ ժողովրդավարական չէ, քանի որ այն բացառում է քաղաքացիների կամքի պարտադրումը պատվամենտին¹²:

Որպեսզի պատվամենտը կարողանա արդյունավետ իրականացնել իր սոցիալական գործառնությունները, Սահմանադրությունը օժտում է նրան անհրաժեշտ իրավասությամբ: Իշխանության մարմինների իրավասությունների հստակ սահմանագամամբ կարելի է պատկերացում կազմել, թե տվյալ պետությունը որքանով է ժողովրդավարական: Այսպես, խորհրդային հանրապետություններում գերիշխում էր իշխանության մարմինների անսահմանափակ իրավասությունների անհրաժեշտությունը: Ելնելով սահմանադրական իրավասություններից՝ պատվամենտները բաժանվում են երեք խմբի:

Պատվամենտական շատ երկրներում պատվամենտի իրավասությունները անսահմանափակ են: Անգլիական յուրահատուկ հումորի համաձայն՝ պատվամենտը «ամեն ինչ կարող է, բացի տղամարդուն կին, իսկ կնոջը տղամարդ վերափոխելուց»:

Հայտնի բրիտանական սահմանադրագետները նշել են, որ պատվամենտի գլխավորությունը ենթադրում է օրենքի գերակայություն, բացի պատվամենտից, ոչ մի մարմին իրավունք չունի օրենք ընդունելու, օրենքներն ունեն բարձրագույն իրավաբանական ուժ, քան իշխանության այլ

Սահմանադրական իրավունք

մարմինների նորմատիվ-իրավական ակտերը, պառլամենտը հաստատում է պետական բյուջեն և սահմանում է հարկերը, կառավարության պատասխանատվությունը պառլամենտի առջև, դատավորների հաստատման իրավունքը, այլ նմանատիպ իշխանության բացակայություն¹³:

«Գոյություն չունեն որևէ սահմանադրական սահմանափակումներ օրենսդրական ակտերի բովանդակության վերաբերյալ և ոչ մի խոչընդոտ որևէ օրենքի ընդունման գործընթացում», - հաստատում է Պ. Բրոնխեդը¹⁴:

Ըստ Ճապոնիայի 1946թ. Սահմանադրության 41-րդ հոդվածի՝ պառլամենտը հանդիսանում է պետական իշխանության բարձրագույն և միակ օրենսդիր մարմինը: Իսկ 59-64-րդ հոդվածներում սահմանված են պառլամենտի օրենսդրական, ֆինանսական, վերահսկիչ, դատական իրավասությունները:

Այն երկրներում, որտեղ պառլամենտի իրավասությունները սահմանափակ են, սահմանափակումը կարող է լինել բացարձակ կամ հարաբերական:

Բացարձակ սահմանափակ իրավասություն ունեցող պառլամենտների լիազորությունները, որպես կանոն, սպառնիչ կերպով թվարկվում են երկրի Սահմանադրության մեջ: Այսպես՝ Ֆրանսիայի Սահմանադրության 34-րդ, 35-րդ, 49-րդ հոդվածների համաձայն՝ խիստ սահմանափակված են պառլամենտի օրենսդրական լիազորությունները, հստակ ամրագրված է հարցերի այն շրջանակը, որոնց վերաբերյալ պառլամենտը կարող է ընդունել օրենքներ

կամ որոշումներ: Սահմանափակումներ կան խորհրդարանի կողմից ֆինանսական օրենքների ընդունման ընթացակարգում: Օրենսդրության ոլորտում չընդգրկվող հարցերը չեն կարող օրենքով կարգավորվել խորհրդարանի կողմից և կարգավորվում են, այսպես կոչված, կանոնակարգային ակտերով, որոնց ընդունումը գործադիր իշխանության մենաշնորհն է: Այդ հարցերի վերաբերյալ վեճի դեպքում Սահմանադրական խորհուրդն է վերջնական որոշում կայացնում: Ընդ որում, եթե պառլամենտն ընդունի օրենք Սահմանադրությամբ իրեն չվերապահված ոլորտների վերաբերյալ, ապա կառավարությունն իր կողմից ընդունված դեկրետով, որն ստորագրում է նախագահը, կարող է փոփոխել կամ վերացնել այդ օրենքը:

Հաճախ հանդիպում են հարաբերական սահմանափակ իրավասություններով պառլամենտներ, որոնց սահմանադրություններն սպառնիչ կերպով չեն թվարկում պառլամենտի լիազորությունները, կամ էլ թվարկելով դրանք՝ միաժամանակ նշում են այն ոլորտները, որոնց վերաբերյալ պառլամենտի գործունեությունն արգելվում է: Դրանք բնորոշ են դաշնային և սպակենտրոնացված ունիտար պետություններին, քանի որ այդպիսի պետություններում կենտրոնական իշխանությունների իրավասությունները Սահմանադրությամբ սահմանափակված են դաշնային պետության սուբյեկտների կամ այլ տարածքային միավորումների իրավունքներով, համապատասխանաբար պառլամենտը կարող է գործել միայն այդ սահմաններում: Այսպես, ԱՄՆ Կոնգրեսը կարող է իրականաց-

Սահմանադրական իրավունք

նել միայն այնպիսի իրավասություն, որն ուղղակիորեն իրեն է վերապահվել Սահմանադրությամբ կամ որն արգելված է իրականացնել նահանգներին:

ՀՀ Ազգային ժողովը հարաբերական սահմանափակ իրավասությամբ է օժտված, քանի որ Սահմանադրության 4-րդ գլխում սպառիչ կերպով թվարկված չեն Ազգային ժողովի լիազորությունները: Մյուս գլուխներում նույնպես ամրագրվում են Ազգային ժողովի լիազորությունները, որոնցով կարգավորվում են Ազգային ժողովի և կառավարության, Ազգային ժողովի և

դատական իշխանության մարմինների փոխհարաբերությունները:

Այսպիսով, պառլամենտը, հանդիսանալով ժողովրդի բարձրագույն ներկայացուցչական մարմին, արտահայտում է ժողովրդի կամքը և իրականացնում է Սահմանադրությամբ ամրագրված իր գործառույթները: Այդ գործառույթներն առանձնակի ընդգծում են պառլամենտի առաձնակի նշանակությունը և կարևորությունը պետական իշխանության իրականացման համակարգում:

1. Сравнительное конституционное право. М., 1996, с. 505.
2. *Монтескье Ш. Л.* Избранные произведения, М., 1955, с. 290.
3. Ֆրանսիայի Հանրապետության Սահմանադրություն, Երևան, 1996, էջ 20:
4. *Հենրիկ Խաչատրյան* Իշխանությունների տարանջատում և պառլամենտարիզմ, Երևան, 1994, էջ 27:
5. *Котеловская И.В.* Современный парламент (Государство и право). М., 1997, с. 5.
6. *Монтескье Ш.* Избранные произведения, Госполотиздат. 1955, с. 292.
7. Նույն տեղում, էջ 293:
8. *Дюги Л.* Конституционное право. М., 1908, с. 416.
9. *Арутюнян Г., Баглай М.* Конституционное право: энциклопедический словарь. М., 2006, с. 315.
10. *Батталова З.* Парламентская демократия против авторитарного режима . <http://www.kiv.kz.article.php:siol-4790>, p. 1.
11. *Շաքարյան Հր. Գ.* Պառլամենտարիզմն իրրև մշակութաբանական երևույթ, Երևան, 1995, էջ 12:
12. *Прело М.*, Конституционное право Франции. М., 1957, с. 61.
13. *Уэйд Е., Филлипс Г.* Конституционное право. М., 1950, с. 70.
14. *Бромхейд П.* Эволюция британской конституции. М., 1978, с. 199.

Элеонора ОГАНЕСЯН

*Преподаватель кафедры
«Конституционное право, муниципальное право»
Российско-Армянского
(Славянского) университета*

ОСОБЕННОСТИ КОНСТИТУЦИОННОГО СУДОПРОИЗВОДСТВА ПО ИНДИВИДУАЛЬНЫМ ЖАЛОБАМ ГРАЖДАН В КОНСТИТУЦИОННОМ СУДЕ РФ И РА

Определение деятельности Конституционного Суда в качестве органа конституционного контроля как новой разновидности правосудия характерно для многих теоретиков и практических работников. До недавнего времени система российского и армянского права включала только две процессуальные отрасли гражданско-процессуальное и уголовно-процессуальное право. Преобладали материально-правовые отрасли. С принятием новых, постсоциалистических Конституций РА и РФ наряду с традиционными были названы новые формы процессуальной юрисдикционной деятельности, в том числе конституционное судопроизводство.

Основные правила конституционного судопроизводства регламентируются на базе Конституций, Федеральным конституционным законом

«О Конституционном Суде РФ» и Законом РА «О Конституционном Суде». При этом важно соблюсти меру такой регламентации. Возникает проблема соотношения законодательной регламентации и самостоятельности Конституционного Суда в регулировании своей внутренней деятельности посредством Регламента. Своеобразие Конституционного Суда, характер рассматриваемых им дел, порой уникальных по своему предмету, окончательность принимаемых им решений, невозможность предвидеть все ситуации, которые могут возникнуть в ходе конституционного судопроизводства, объективно определяют тот факт, что процедура, вопросы внутренней деятельности Конституционного Суда не должны быть детально регламентированы на законодательном уровне, жестко связывать Конституционный Суд. Он должен иметь право, опираясь на практику, самостоятельно определять правила своей внутренней деятельности. Как отмечает немецкий ученый, профессор Ганс

ԱՊՐԻԼ 2009 4 (117)

**ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ
ԲՆԴԱՄԱՆԻ ԲՐԱՆԻ**

Конституционное право

Йоахим Енч, вопрос о регламентированности конституционно-процессуального права может быть определен тремя способами:

1. предусмотреть все возможные ситуации и подробно урегулировать их в рамках закона о Конституционном Суде;

2. предусмотреть в законе о Конституционном Суде отсылочные нормы и дать суду возможность применять по аналогии законодательство, регулирующее вопросы судебного процесса в рамках гражданского, уголовного и иного судопроизводства;

3. предусмотреть законом о Конституционном Суде общие регулирования, при этом позволить суду самому своей судебной практикой формировать конституционно-процессуальное право.¹

И в России, и в Армении, избран, по сути, третий вариант законодательного определения конституционного судебно-процессуального права. При этом Конституционные Суды обеих стран не просто своей практикой формируют указанное право, но и закрепляют часто ее результаты в своих Регламентах. Вот здесь вот возникает опасность нарушения грани дозволенного и присвоения функций законодателя. При этом даже конституционно-судебная практика часто не успевает угнаться за жизненными ситуациями и ответить на многие вызовы, возникающие в рамках конституционного судопроизводства. В таких ситуациях в некоторых государствах иногда вынужденно прибегают к аналогии, применяя нормы гражданско-процессуального, уголовно-процессуального, админи-

стративно-процессуального или иного законодательства. Так, например, при рассмотрении дела в Конституционном Суде Германии стороной был поднят вопрос об освобождении заявителя от обязанности уплаты государственной пошлины. Конституционный Суд Германии заключил, что с учетом важности организации конституционного процесса нельзя лишать заявителя права на судебный процесс лишь по причине невозможности уплаты им пошлины. Необходимо обеспечить возможность участия заявителя в конституционном процессе, освободив его от уплаты пошлины. А ввиду отсутствия норм, регулирующих данный институт в рамках конституционного процесса, Суд применил правила освобождения от уплаты пошлины, предусмотренные гражданским процессуальным законодательством, то есть прибегнул к институту аналогии. Об этом высказался немецкий ученый, доктор Матиас Хартвик, научный сотрудник института зарубежного публичного и международного права имени Макс-Планка на семинаре, организованном организацией GTZ и Конституционным Судом РА на тему «Толкование Конституции», прошедшем 6-7 ноября 2008 года в Ереване.

На основании изучения Закона о Конституционном Суде РА и Регламента Конституционного Суда РА, принятого 1 февраля 2008 года, в процессе судопроизводства по индивидуальным жалобам граждан можно условно выделить семь обязательных стадий конституционного судопроизводства как разновидности юрисдикционного процесса:

- 1) внесение жалобы;
- 2) предварительное изучение обращений в Конституционном Суде РА и принятие их к рассмотрению (возбуждение конституционного судопроизводства) либо отклонение обращения (в Законе о Конституционном Суде РА сказано об обязательности стадии предварительного изучения обращения на предмет соответствия по форме требованиям статьи 69 Закона о Конституционном Суде РА) тремя членами Конституционного Суда РА, то есть так называемым судебским составом;
- 3) назначение судебного заседания, и назначение судьи (судей) — докладчика (докладчиков);
- 4) подготовка к судебному разбирательству;
- 5) разбирательство дела по существу в заседании Конституционного Суда РА;
- 6) совещание, голосование, принятие, провозглашение Конституционным Судом РА решения по конкретному делу, опубликование решения;
- 7) исполнительное производство, обеспечение действия решения Конституционного Суда РА.

Непосредственно конституционное судопроизводство, то есть все процессуальные стадии, начитаются вслед за принятием жалобы к рассмотрению. Только после такого решения может идти речь о наличии в производстве Конституционного Суда РА соответствующего дела. Так же обстоит дело и в Российской Федерации.

В судебном конституционном процессе Конституционного Суда РФ выделяются практически те же

стадии, что были рассмотрены применительно к судебному процессу Конституционного Суда РА.

В первой стадии конституционного судопроизводства в Конституционном Суде РФ — на этапе принятия обращения — особенностью правового регулирования в Российской Федерации является то, что хотя и в Армении, и в России при несоответствии обращения требованиям закона соответствующее подразделение либо уполномоченное лицо Конституционного Суда (руководитель аппарата Конституционного Суда, в одном случае, и председатель секретариата — в другом) возвращает обращение, сформулировав свою отрицательную позицию, эта позиция может быть в обеих странах обжалована, но по-разному. Так, если в Армении, производство по конституционной жалобе, поступившей в Конституционный Суд РА и прошедший регистрацию, начинается с ее рассмотрения Отделом рассмотрения жалоб аппарата Конституционного Суда РА. В ходе этой процедуры вышеупомянутый отдел проверяет формальное соответствие данной жалобы требованиям статей 27, 28 Закона о Конституционном Суде РА и формулирует положительную или отрицательную позицию в виде справки по данному вопросу и за 12 часов до истечения сроков, указанных в части 3, 4 статьи 29 Закона о Конституционном Суде РА (часть 1 статьи 9 Регламента Конституционного Суда РА) предоставляет ее руководителю аппарата Конституционного Суда РА. Руководитель аппарата в течение 12 часов решает вопрос о принятии, возвращении обращения или не-

Конституционное право

обходимости уведомить заявителя о несоответствии обращения требованиям статей 27, 28 Закона о Конституционном Суде РА.

Согласно части 3 статьи 29 Закона о Конституционном Суде РА в случаях, если обращение явно не подведомственно Конституционному Суду РА или исходит от ненадлежащего органа или лица, в течение пяти дней оно возвращается. Часть 4 статьи 29 Закона о Конституционном Суде РА устанавливает, что если обращение по форме не соответствует требованиям статей 27, 28 Закона о Конституционном Суде РА, то заявитель в течение трех дней уведомляется об этом Аппаратом Конституционного Суда, а после того как обращение приведено в соответствие с требованиями закона, в течение двух дней дается ход делу. Уведомление должно содержать указание на недостатки, которые должны будут быть исправленными заявителем. В случае, если после уведомления, обращение не приводится в соответствие требованиям закона, то оно возвращается заявителю (часть 5 статьи 29 Закона о Конституционном Суде РА). Согласно части 7 статьи 9 Регламента Конституционного Суда РА, если обращение содержит арифметические или технические или сугубо формальные ошибки, которые могут быть исправлены заявителем или с его согласия, то это не может служить основанием для возвращения обращения.

Факт возвращения обращения можно в течение трех дней обжаловать Председателю Конституционного Суда, который не позднее, чем через день принимает окончательное

решение (часть 5 статьи 29 Закона о Конституционном Суде РА). Интересно заметить, что часть 8 статьи 9 Регламента Конституционного Суда устанавливает, что «согласно части 5 статьи 29 Закона о Конституционном Суде РА возвращение обращения может быть обжаловано Председателю Конституционного Суда, в течение трех дней, который не позднее чем в течение трех дней принимает окончательное решение, а по факту обжалования возвращения индивидуальной жалобы Председатель Конституционного Суда принимает решение, посоветовавшись с соответствующим судебским составом»². Как видно, эта статья Регламента Конституционного Суда РА, во-первых, явно не соответствует части 5 статьи 29 Закона о Конституционном Суде РА в части, предусматривающей срок для принятия решения Председателем Конституционным Судом (не позднее чем через день принимает окончательное решение), во-вторых, обращение, предоставленное в Конституционный Суд, возвращается в начальной стадии судопроизводства, когда не может быть речи о соответствующем судебском составе, которое имеет дело с обращением только после проверки ее соответствия требованиям статей 28, 29 Закона о Конституционном Суде РА.

А в России, согласно §10 Регламента Конституционного Суда РФ, «в случае, если заявителем оспаривается содержащийся в поступившем на его имя уведомлении Секретариата вывод о несоответствии обращения требованиям Закона о Конституционном Суде, Председатель Конституционного Суда поруча-

ет одному или нескольким судьям в соответствии с установленными принципами распределения обращений между судьями провести проверку обоснованности принятого Секретариатом решения. Результаты проверки не позднее месяца докладываются судьей в пленарном заседании. При признании решения Секретариата обоснованным Конституционный Суд выносит определение о несоответствии обращения требованиям Закона о Конституционном Суде. Копия определения Конституционного Суда направляется заявителю». Таким образом, в Армении обжалование возвращенного обращения получает разрешение путем принятия решения Председателем Конституционного Суда РА, а в России — принятия определения самим Конституционным Судом РФ. Наличие в законодательстве Российской Федерации подобного правового регулирования показывает, что у законодателя были опасения по поводу возможного ненадлежащего исполнения Секретариатом своих полномочий, в том числе и необоснованных отказов в рассмотрении жалоб, а потому заявителю дано право потребовать принятия Конституционным Судом РФ решения по этому вопросу. И важно это потому, что нередко Конституционный Суд РФ в определениях дает толкование оспариваемых норм, которое, как известно, обязательно для всех, причем нередко расходится с практикой применения этих норм и официальными органами, и должностными лицами. Следовательно, даже такой результат, как определение об отказе в принятии к рассмотрению жалобы, может быть иногда

прямой целью заявителей, поскольку определение содержит официальные разъяснения, которые можно применить для защиты своих прав.³

Конституционное судопроизводство в Конституционном Суде РФ отличается от конституционного судопроизводства в Конституционном Суде РА на стадии предварительного изучения обращения. Так, если в Республике Армения предварительное рассмотрение и решение вопроса о принятии жалобы к рассмотрению является прерогативой так называемых судебных составов, то в России предварительное изучение обращения судьей, являющееся обязательной стадией производства в Конституционном Суде РФ, завершается подготовкой судьей заключения о результатах предварительного изучения обращения, которое затем докладывается в пленарном заседании. Председатель Конституционного Суда РФ в порядке, установленном Регламентом Конституционного Суда РФ, поручает одному или нескольким судьям предварительное изучение обращения, которое должно быть завершено не позднее двух месяцев с момента регистрации обращения. Не более чем через месяц после предварительного изучения обращения Конституционный Суд РФ в пленарном заседании принимает решение о принятии к рассмотрению данного обращения, о чем уведомляются стороны. Таким образом, можно заключить, что в Армении Конституционный Суд предварительно рассматривает и принимает решение о принятии обращения к рассмотрению в «усеченном» составе — в составе «тройки» членов Конститу-

Конституционное право

ԱՊՐԻԼ 2009 4 (117)

ՀԱՍՏԱՇԱԿ
Իշխանություն

14

ционного Суда РА, а в России вопрос решается на пленарном заседании Конституционного Суда РФ, то есть в составе всех судей Конституционного Суда РФ. В Конституционном Суде Армении также возможны случаи принятия решения о принятии обращения к рассмотрению всем составом Конституционного Суда РА, однако лишь в случае, если в судебском составе не было единогласия по данному вопросу. Вышеизложенное позволяет в составе стадий конституционного судопроизводства в Конституционном Суде РФ стадию предварительного рассмотрения обращения разбить на две стадии: 1) предварительное изучение обращения судьей и представление по нему заключения; 2) решение вопроса о принятии обращения к рассмотрению, которое осуществляется на пленарном заседании палат Конституционного Суда РФ, — тогда как в Конституционном Суде РА эту задачу выполняет судебская «тройка», в рамках деятельности которой целесообразней объединять указанные две стадии в одну, то есть рассматривать ее так, как это было сделано нами выше.

Определенной особенностью отличается и этап судебного разбирательства в Конституционном Суде РФ, обусловленный наличием в составе Конституционного Суда РФ двух палат. В ФКЗ о Конституционном Суде РФ отражена концепция, согласно которой заседание палаты тоже есть деятельность Конституционного Суда. То есть Конституционный Суд действует и в форме пленарных заседаний, и в форме заседаний палат (часть 1 статьи 20). Каж-

дая палата выступает как Конституционный Суд. Это подтверждается, в частности, положениями статьи 71 Закона о том, что решения, принятые как в пленарных заседаниях, так и в заседаниях палат, юридически равнозначны: они являются решениями Конституционного Суда. При этом наличие палат, на наш взгляд, нельзя рассматривать как нарушение статуса Конституционного Суда РФ как единого органа конституционного правосудия, наделенного статьей 125 Конституции соответствующей компетенцией. «Палаты? не замкнутые структуры с собственными полномочиями и неизменным составом судей... Заседания палат вместе с пленарными заседаниями выступают как организационно-правовые формы осуществления Конституционным Судом своей единой компетенции».⁴

Что касается стадии совещания, голосования и принятия Конституционным Судом РФ итоговых решения, то здесь необходимо отметить несколько особенностей. Итоговое решение по рассматриваемому делу принимается Конституционным Судом РФ, как и в Армении, в закрытом совещании, как и в Армении, в совещании участвуют только судьи Конституционного Суда РФ, рассматривающие данное дело. Однако в Российской Федерации в совещательной комнате могут присутствовать сотрудники Конституционного Суда РФ, обеспечивающие протоколирование и нормальный ход совещания, тогда как в Армении протокол в совещательной комнате ведет не сотрудник Конституционного Суда, а один из членов Конституцион-

ного Суда по поручению Председателя Конституционного Суда РА. В ходе совещания судья Конституционного Суда РФ вправе свободно излагать свою позицию по обсуждаемому вопросу и просить других судей уточнить их позиции. В протоколе совещания в обязательном порядке фиксируются вопросы, ставившиеся на голосование, и результаты голосования. Протокол подписывается всеми судьями и не подлежит оглашению. При этом решение Суда считается принятым при условии, что за него проголосовало большинство участвовавших в голосовании судей, если иное не предусмотрено ФКЗ о Конституционном Суде РФ. В случае если при принятии решения по делу о проверке конституционности нормативного акта, договора между органами государственной власти, не вступившего в силу международного договора Российской Федерации голоса разделились поровну, решение считается принятым в пользу конституционности оспариваемого акта. Судья Конституционного Суда РФ не вправе воздержаться при голосовании или уклониться от голосования. Законом о Конституционном Суде РА предусматривается, что член Конституционного Суда также не имеет право воздержаться или отказаться от голосования, однако в отличие от правового регулирования в Российской Федерации, в Республике Армения если Конституционный Суд вследствие равенства голосов не принимает заключения или решения по существу, то в жалобе считается отказанным. Подобная формулировка непонятна и, на наш взгляд, некорректна. Ведь можно отказать не в

жалобе, а в рассмотрении жалобы, либо жалобу можно не принять, вернув ее, если она не соответствует требованиям статей 27-28 Закона о Конституционном Суде РА. В рассматриваемом случае изначально жалоба приемлема и даже допущена к рассмотрению. В таком случае трудно оценить действие Конституционного Суда РА при равенстве голосов во время принятия окончательного решения по делу. Это весьма своеобразное и крайне неопределенное регулирование, в особенности с точки зрения их правовых последствий. В частности, если в России при равенстве голосов принимается однозначное решение, имеющее такие же правовые последствия, как и все иные, то при вынесении решения об отказе в жалобе (и это при том, что судопроизводство было организовано, объяснения сторон представлены, доказательства рассмотрены) фактически у граждан продолжает оставаться возможность оспаривать в дальнейшем тот же акт или его положения, несмотря на то что однажды Суд по этому вопросу судопроизводство уже осуществлял, так как у Суда не будет оснований в отказе (согласно статье 32 Закона РА «О Конституционном Суде», в жалобе можно отказать, если по данному вопросу уже есть решение Конституционного Суда либо по данному вопросу в Суде уже начато судебное разбирательство в рамках жалобы иного лица). И это — в лучшем случае, так как возможна и ситуация, при которой гражданин, обратившийся с жалобой о признании закона неконституционным, так и не получит ответа на поставленные им

Конституционное право

вопросы и, в зависимости от конкретной ситуации, может и пропустить сроки подачи новой жалобы по тому же вопросу, так как Закон РА о Конституционном Суде предусматривает шестимесячный срок после вступления в силу окончательного решения судебного органа. С этой точки зрения, подобное правовое регулирование в рамках армянского законодательства считаем крайне неудачным, признавая более приемлемым решением правовое регулирование, предусмотренное законодательством Российской Федерации. По нашему глубокому убеждению, закон вообще и Закон о Конституционном Суде в особенности должен предусматривать по возможности предсказуемое поведение. При наличии вышеупомянутого регулирования в Законе РА о Конституционном Суде, на наш взгляд, конституционное правосудие подвергается опасности, так как жалоба гражданина, удовлетворяющая всем требованиям Закона, совершенно необоснованно, как мы считаем, может оказаться отказной. Считаем необходимым внесение изменений в Закон РА о Конституционном Суде с целью предусмотреть более определенного регулирования в ситуации равенства голосов при принятии решения Конституционным Судом по тому или иному делу. При этом считаем целесообразным при равенстве голосов признать конституционность закона или его отдельных положений, исходя из, если можно так выразиться, «презумпции конституционности» законов.

Важнейшее значение для результативной деятельности, престижа Конституционного Суда имеют пос-

ледствия, которые наступают в случае невыполнения его решений. Закон о Конституционном Суде РА закрепил ряд гарантий в данной стадии судопроизводства в Конституционном Суде. В соответствии со статьей 66 Закон о Конституционном Суде РА неисполнение, ненадлежащее исполнение либо воспрепятствование исполнению решения Конституционного Суда влекут ответственность, установленную законом. Однако эти гарантии закреплены в слишком общей форме. В законодательстве Армении предусмотрен лишь один единственный способ, обеспечивающий надлежащее исполнение актов судов любой инстанции.

В статье 353 Уголовного кодекса РА предусматривается уголовная ответственность за умышленное неисполнение либо воспрепятствование исполнению приговора, решения или иного акта суда, вступившего в законную силу. Но к ответственности, предусмотренной в данной статье, может быть привлечено только отдельное должностное лицо. Однако, как известно, чаще всего адресатами актов Конституционного Суда, которые предусматривают какое-либо активное действие со стороны государственных органов, являются коллегиальные органы власти, в особенности Национальное Собрание, которое, в силу своей коллегиальности, согласно законодательству Республики Армения, не является субъектом уголовного права. В силу вышеуказанного можно сделать вывод, что de jure Закон о Конституционном Суде РА не разграничивает адресатов решений Конституционного Суда, а de facto в наиболее выгодном

положении находятся особенно коллегияльные органы власти, в отношении которых в действующем законодательстве Республики Армения не предусматривается какой-либо санкции за неисполнение или ненадлежащее исполнение актов Конституционного Суда РА.

Механизм исполнения тех решений Конституционного Суда, которые не предусматривают выполнение каких-либо действий со стороны государственного органа, например, принятие того или иного акта, обеспечивается процессуальными кодексами, согласно которым решение Конституционного Суда, наравне с решениями международных судов, являются новыми обстоятельствами, что дает возможность для пересмотра судебных актов и возобновления производств по делу.

Вышеуказанная проблема существует также при обеспечении исполнения требований Конституционного Суда. Так как обычно на практике требования Конституционного Суда или отдельного судьи-докладчика не имеют форму решения, следовательно, их исполнение не может обеспечиваться вышеуказанной статьей Уголовного кодекса РА. Но интересно заметить, что в аспекте обеспечения исполнения требований Конституционного Суда законодатель проявил несколько иной подход, разграничив адресатов требований Конституционного Суда. Согласно пункту 3 статьи 40 Закона о Конституционном Суде РА за неисполнение или ненадлежащее исполнение требований Конституционного Суда должны быть привлечены лица государственных органов и органов местного самоуправления

несут предусмотренные законом меры ответственности. За те же деяния физические лица и руководитель юридического лица могут быть оштрафованы в предусмотренном законом размере. За вторичное неисполнение требования Конституционного Суда согласно пункту 4 статьи 40 Закона о Конституционном Суде РА предусматривается уголовная ответственность. Из анализа вышеуказанной статьи можно сделать вывод, что, несмотря на отсутствие в законодательстве Республики Армения, на которое ссылается указанная статья, определенных санкций за невыполнение или ненадлежащее исполнение требования Конституционного Суда, указанная статья дает более реальное регулирование отношений, предопределяя конкретных ответственных лиц и конкретные санкции.

Практика свидетельствует, что многие решения Конституционного Суда так и остаются на бумаге ввиду отсутствия реального механизма их выполнения. В настоящее время существует также проблема ненадлежащего исполнения решений Конституционного Суда. Об этом свидетельствуют также ежегодные отчеты Конституционного Суда РА «О состоянии исполнения решений Конституционного Суда» 2006г. и 2007г. Практики и теоретики в сфере конституционного правосудия не раз на научных конференциях и обсуждениях пробовали сформулировать и разработать механизмы и законопроекты, касающиеся действенных санкций, мер ответственности за невыполнение решений Конституционного Суда, но оптимального ре-

Конституционное право

шения до сих пор еще не найдено

Очень важно отметить, что в 2008 году в Национальном Собрании РА была создана рабочая группа, которая занимается анализом решений Конституционного Суда о неконституционности законов Республики Армения. Справедливости ради надо отметить, что почти сразу же после создания вышеуказанной группы на внеочередном заседании Национального Собрания были изменены несколько законов. Эти изменения в той или иной мере являются отзывом на решения Конституционного Суда.

Такая же проблема обстоит и в Российской Федерации. На современном этапе развития законодательства большую роль в исполнении решений Конституционного Суда РФ играют парламентарии, поскольку на них лежит задача исправлять законодательство. И здесь есть свои недостатки, обусловленные, прежде всего, неоперативностью исполнения решений Конституционного Суда РФ, требующих законодательного либо подзаконного решения. Чаще всего проходит более года, когда рекомендация Суда реализована. В связи с этим показателен парламентский запрос Государственной Думы Федерального Собрания РФ Председателю Правительства РФ М.Е. Фрадкову «О необходимости принятия Правительством РФ мер по внесению изменений в законодательство Российской Федерации во исполнение решений Конституционного Суда РФ». ⁵ В нем сказано, что остается нерешенным большое количество постановлений и определений Конституционного Суда несмотря на истечение сроков, отведен-

ных на их исполнение.

Что касается исполнения решений по жалобам граждан, то наряду с добросовестным исполнением их повсеместно, бывают и противоположные случаи: «По вопросам конкретного нормоконтроля нередко предпринимаются попытки исполнения решений Конституционного Суда лишь в отношении авторов жалобы, к которым закон применен или подлежит применению. А по аналогичным ситуациям других граждан правоприменитель продолжает руководствоваться признанным неконституционным положением закона». ⁶

Так что и в отношении решений по жалобам — прежде всего по ним — необходим четкий механизм исполнения решений на практике. Оптимальным вариантом для этого, по мнению М.Митюкова является внесение дополнительной главы «Исполнение решений Конституционного Суда РФ» в Федеральный конституционный закон «О Конституционном Суде РФ». Более того, в связи с незаметной ролью Правительства РФ в обеспечении эффективного исполнения решений Конституционного Суда федеральными органами исполнительной власти, несмотря на возложенную на него такую обязанность, закрепленную в статье 42 ФКЗ «О Правительстве РФ», ⁷ предлагается вовлекать в механизм исполнения решений Конституционного Суда Министерства юстиции РФ, на которое мог бы быть возложен мониторинг исполнения решений Конституционного Суда, право обращения в суды общей и арбитражной юрисдикции о признании недействующими законов и иных нормативных актов,

противоречащих позициям Конституционного Суда РФ.

Обобщая вышесказанное, можно отметить, что исполнение решений Конституционного Суда связано одновременно с несколькими предпосылками. Во-первых, необходимы серьезные нормативные и институциональные меры, направленные на обеспечение исполнения решений Конституционного Суда. Во-вторых, уровень обеспечения исполнения решений Конституционного Суда непосредственно связано с авторитетом Конституционного Суда и взаимоуважением разных ветвей госуда-

рственной власти. Совокупность вышеуказанных факторов позволит говорить о наличии в государстве эффективных механизмов обеспечения исполнения решений Конституционного Суда. Но даже самые идеальные юридические механизмы не в состоянии выступать эффективным средством обеспечения исполнения решений Конституционного Суда, если в стране отсутствуют крепкие правовые обычаи, не сформировались конституционные обычаи и основные демократические ценности.⁸

1. Об этом профессор Ганс Йоахим Енч, бывший судья Федерального Конституционного Суда Германии, высказался в своем выступлении в рамках семинара, организованного программой GTZ «Содействие в обеспечении правовой системы в РА» 4-5 декабря в Ереване.

2. То же самое регулирование содержит часть 7 статьи 23 Регламента Конституционного Суда РА.

3. О проблемах ненадлежащего исполнения Секретариатом своих полномочий очень много говорилось и в прессе, и в научной литературе. Например, **Григорий Борисов** Административный производ в Конституционном Суде // Газета «Бизнес-Адвокат», 2006. №10.

4. **Лазарев Л.В.** Комментарий к Федеральному конституционному закону РФ «О Конституционном Суде РФ». Источник // <http://www.nashyprava.ru/Biblio/kzCnStCrt94/CCrt0040.php>.

5. Постановление Государственной Думы Федерального Собрания РФ от 1 июля 2005г. №2057-IVГД «О парламен-

тском запросе Государственной Думы Федерального Собрания РФ Председателю Правительства РФ М.Е. Фрадкову «О необходимости принятия Правительством РФ мер по внесению изменений в законодательство Российской Федерации во исполнение решений Конституционного Суда РФ» // Собрание законодательства Российской Федерации. 2005г., №28, с. 2853.

6. **Митюков М.** Исполнение актов Конституционного Суда РФ // Российская юстиция, №6, 2001г.

7. Федеральный конституционный закон от 17 декабря 1997г. №2-ФКЗ «О Правительстве РФ» // Собрание законодательства Российской Федерации. 22 декабря 1997г., №51, с. 5712.

8. **Վարդանյան Վ.** Սահմանադրական դատարանի որոշումների կատարման ապահովման մեխանիզմները. արդի խնդիրները և հնարավոր լուծումները// Սահմանադրական արդարադատության հիմնախնդիրները և զարգացման միտումներն արդի ժամանակաշրջանում (հոդվածների ժողովածու), 2007, էջ 300:

Սահմանադրական իրավունք

Բագրատ ԴԱԶԻՆՅԱՆ

ՀՀ ԳԱԱ փիլիսոփայության, սոցիոլոգիայի
և իրավունքի ինստիտուտի ասպիրանտ,
ՀՀ վարչական դատարանի աշխատակազմի
իրավական փորձաքննությունների ծառայության
կրտսեր մասնագետ

ՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՉԿՐԻՄԱԿԱՆ ԳՈՐԾԱԴԻՐ ԻՇԽԱՆՈՒԹՅԱՆ ՓՈԽՂԱՐԱԲԵՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ

Իրավա-
բանա-
կան գրականու-
թյան մեջ պե-
տության գլուխը
բնորոշվում է որ-
պես բարձրա-
գույն պաշտո-

նատար անձ, որն անձնավորում է պե-
տությունը և իրականացնում նրա
բարձրագույն ներկայացուցչությունն
ինչպես ներպետական, այնպես էլ մի-
ջազգային հարաբերություններում:
Նա, հանդես գալով որպես պետու-
թյան և ազգային միասնության յուրօ-
րինակ խորհրդանիշ, ապահովում է
պետական ինստիտուտների շարու-
նակականությունը, հանդիսանում է
սահմանադրական կարգի, պետու-
թյան ամբողջականության և անկա-
խության երաշխավորը և կոչված է
ապահովել քաղաքական ճգնաժամե-
րի հաղթահարումը և պետական իշ-
խանության բոլոր մարմինների հա-
մագործակցությունը:¹

«Իմ խորին համոզմամբ, պետու-
թյունը պետք է ունենա գլուխ, այ-
սինքն՝ ղեկավար, ում մեջ ազգը կկա-
րողանա տեսնել հոսանքներից վեր

կանգնած մարդու, որը լիազորված
կլինի լուծել առկա հիմնախնդիրները
և կհանդիսանա նրա ճակատագրերի
երաշխավորը», - այսպես է Շառլ դե
Գոլը մինչև իր գաղափարների՝
Ֆրանսիայի Հանրապետության Սահ-
մանադրության մեջ ամրագրումը ներ-
կայացրել իր սահմանադրական
դոկտրինը, որը հետագայում հիմնա-
րար նշանակություն ունեցավ Ֆրան-
սիայի 1958թ. Սահմանադրության հա-
մար:²

Պետության գլխի ինստիտուտը սո-
վորաբար կառուցվում է պետական
իշխանության համակարգում նրա
տեղն ու դերը սահմանող, նրա փոխ-
հարաբերությունները պետական իշ-
խանության մյուս մարմինների հետ
կանոնակարգող, նրա ընտրություննե-
րի կարգը, իրավասությունը, ինչպես
նաև սահմանադրական պատասխա-
նատվությունը սահմանող իրավանոր-
մերից, որոնք, որպես կանոն, կարող
են կոնկրետացվել ընթացիկ օրենսդ-
րությամբ:³

Սիջազգային սահմանադրական
պրակտիկայի վերլուծությունը վկա-
յում է, որ պետության գլուխը կարող է
տարբեր տեղ գրավել պետական իշ-

ԱՊՐԻԼ 2009 4 (117)

ՂԱՏԱԿԱՆ
ԻՇԽԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

Սահմանադրական իրավունք

խանության համակարգում: Մի շարք երկրներում պետության գլուխը պետական իշխանության որևէ թևի մեջ նախատեսված չէ, կամ նախատեսված է օրենսդիր և գործադիր իշխանությունների մեջ միաժամանակ, կամ միայն գործադիր իշխանության մեջ:

Օրինակ՝ ԳՖՀ 1949թ. հիմնական օրենքի 55-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ ֆեդերալ նախագահը չի կարող մտնել ֆեդերացիայի կամ հողերի կառավարության, կամ օրենսդիր մարմնի կազմի մեջ: Երկրորդ դեպքի ցայտուն օրինակ է Հնդկաստանը, որի 1950թ. Սահմանադրության 53-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ միության գործադիր իշխանությունը վերապահվում է նախագահին և իրականացվում է նրա կողմից ուղղակիորեն կամ Սահմանադրությանը համապատասխան նրան ենթակա պաշտոնատար անձանց միջոցով: Իսկ 79-րդ հոդվածը սահմանում է, որ միության համար հիմնադրվում է խորհրդարան, որը բաղկացած է նախագահից և երկու պալատներից, որոնք համապատասխանաբար հայտնի են որպես Նահանգների խորհուրդ և Ժողովրդական պալատ:⁴ Երրորդ դեպքի դասական օրինակ է հանդիսանում ԱՄՆ-ն, որի Սահմանադրության 2-րդ հոդվածի 1-ին բաժնի 1-ին նախադասությունն ամրագրում է, որ գործադիր իշխանությունը վերապահվում է ԱՄՆ նախագահին:

Հայաստանի Հանրապետության անկախության հռչակումից հետո՝ 1991 թվականի օգոստոսի 1-ին ընդունվեց «Հայաստանի Հանրապետության նախագահի մասին» ՀՀ օրենքը, որի 1-ին հոդվածով սահմանվեց, որ «Հայաստանի Հանրապետության

նախագահը հանրապետության բարձրագույն պաշտոնատար անձն է և գլխավորում է գործադիր իշխանությունը»:⁵

1995թ. խմբագրությամբ ՀՀ Սահմանադրությունը, հանրապետության նախագահին ճանաչելով հանրապետության անկախության, տարածքային ամբողջականության և անվտանգության երաշխավոր, որևէ կերպ չէր սահմանում նրա ինստիտուտի հասկացությունը և վերջինիս տեղը պետական իշխանության համակարգում: Սակայն նրա սահմանադրաիրավական կարգավիճակն ամրագրող նորմերի վերլուծությունը վկայում էր, որ հանրապետության նախագահը, ունենալով էական լիազորություններ գործադիր իշխանության բնագավառում, չէր մտնում պետական իշխանության երեք թևերից որևէ մեկի մեջ: Հիշյալ եզրահանգմամբ, սակայն, հարց է առաջանում. արդյո՞ք հանրապետության նախագահը, չմտնելով պետական իշխանության որևէ թևի մեջ, դուրս չի մնում պետական իշխանության համակարգից այն դեպքում, երբ ՀՀ Սահմանադրության 5-րդ հոդվածի համաձայն՝ պետական իշխանությունն իրականացվում է Սահմանադրությանը և օրենքներին համապատասխան՝ օրենսդիր, գործադիր և դատական իշխանությունների բաժանման և հավասարակշռման հիման վրա:

Հիշյալ հարցադրմանը, կարծում ենք, լիարժեք պատասխան տրվեց 2005թ. սահմանադրական փոփոխությունների արդյունքում, երբ ՀՀ Սահմանադրության 49-րդ հոդվածով սահմանվեց. «Հանրապետության նախագահը պետության գլուխն է: Նա

Սահմանադրական իրավունք

հետևում է Սահմանադրության պահպանմանը, ապահովում օրենսդիր, գործադիր և դատական իշխանությունների բնականոն գործունեությունը: ՀՀ նախագահը Հայաստանի Հանրապետության անկախության, տարածքային ամբողջականության և անվտանգության երաշխավորն է»:

Սահմանադրագետների կարծիքով, հանրապետության նախագահին պետության գլխի կարգավիճակ վերապահելը պայմանավորված է մի շարք նախադրյալներով: Նախ՝ դա է պահանջում ինչպես երկրի ներսում, այնպես էլ միջազգային հարաբերություններում պետության ներկայացման մակարդակի բարձրացման անհրաժեշտությունը: Առավել նպատակահարմար է այս գործառույթների իրականացումը սահմանադրորեն վերապահել հենց պետության գլխին և ոչ թե գործադիր իշխանության ղեկավարին:⁶ Այստեղից կարելի է եզրակացել, որ պետության գլուխը, հանդիսանալով ՀՀ պետական իշխանության մարմինների համակարգի բաղկացուցիչ մաս, առանձնահատուկ տեղ է զբաղեցնում դրանում և անմիջականորեն չի մտնում այդ իշխանության թևերից և ոչ մեկի մեջ:

Արտասահմանյան երկրների սահմանադրական պրակտիկայում պետության գլուխը սերտորեն համագործակցում է գործադիր իշխանության հետ: Սակայն, կախված պետության կառավարման ձևից և քաղաքական ռեժիմից, այդ գործընթացը կարող է տարաբնույթ դրսևորումներ ստանալ: Նախագահական հանրապետություններում նախագահը պետության գլուխ լինելու հետ մեկտեղ հանդես է գալիս որպես գործադիր իշխանու-

թյան ղեկավար: Այսպիսի կառավարման ձև ունեցող պետություններում պետության գլուխը, միաժամանակ օժտված լինելով կառավարական լայն իշխանությամբ, իրականացնում է պետական գործերի անմիջական կառավարումը, ձևավորում է պետության քաղաքական կուրսը և ապահովում դրա կենսագործումը: Այս ձևի պայմաններում պետության գլխին՝ իբրև հակակշիռ հանդես են գալիս հիմնականում օրենսդիր և դատական իշխանությունները, ինչը բացատրվում է նրանով, որ ինքնին գործադիր իշխանությունը չի կարող հանդիսանալ հակակշիռ այն պարզ պատճառով, որ հենց ինքը՝ պետության գլուխն է հանդիսանում գործադիր իշխանության կրողը: Հետևաբար, այսպիսի կառավարման ձև ունեցող երկրներում առկա է գործադիր և օրենսդիր իշխանությունների միջև հակասությունների առաջացման իրական վտանգ:⁷

Խորհրդարանական կառավարման ձևի պայմաններում պետության գլուխը, իրականացնելով զուտ բարձրագույն ներկայացուցչական գործառույթներ, գործադիր իշխանության իրականացմանը իր անմիջական մասնակցությունը չի ցուցաբերում՝ չնայած կոնկրետ քաղաքական իրավիճակներում և հատկապես իշխող կուսակցության ղեկավար կազմին պատկանելու դեպքում անմիջականորեն կարող է ազդել այդ գործընթացի վրա:⁸

Իսկ խառը կառավարման ձև ունեցող պետություններում պետության գլուխը, որպես կանոն, կիսում է գործադիր իշխանության բնագավառի իր գործառույթները կառավարության հետ, որը, որպես կանոն, գլխավորում

ԱՊՐԻԼ 2009 4 (117)

ՂԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

է վարչապետը: Վերջինս էլ իր լիազորությունների իրականացման համար սահմանադրական պատասխանատվություն է կրում հանրապետության նախագահի կամ խորհրդարանի առջև: Շատ դեպքերում հանրապետության նախագահը նաև մասնակցում է գործադիր իշխանության գործունեության կազմակերպման գործընթացին՝ հրավիրելով և վարելով կառավարության նիստերը կամ վավերացնելով նրա որոշումները: Օրինակ՝ Ֆրանսիայի Սահմանադրության 9-րդ հոդվածը սահմանում է. «Հանրապետության նախագահը նախագահում է Նախարարների խորհրդում»: Միևնույն ժամանակ 21-րդ հոդվածը սահմանում է. «Վարչապետը ղեկավարում է կառավարության գործունեությունը»:⁹ Այսպիսի իրավիճակում և՛ հանրապետության նախագահը, և՛ վարչապետը կարող են հավակնել գործադիր իշխանության ղեկավարմանը: Չնայած հանրապետության նախագահին իր կարգավիճակով ավելի բարձր է, քան վարչապետը, երկրների այս խմբում նրանց փոխհարաբերությունները գործադիր իշխանության բնագավառում պայմանավորված են բազմաթիվ քաղաքական-կուսակցական գործոններով:

2005թ. խմբագրմամբ ՀՀ Սահմանադրության 85-րդ հոդվածով ամրագրվեց, որ կառավարությունը մշակում և իրականացնում է Հայաստանի Հանրապետության ներքին քաղաքականությունը, իսկ արտաքին քաղաքականությունը կառավարությունը մշակում և իրականացնում է հանրապետության նախագահի հետ համատեղ: Դա, կարծում ենք, վկայում է պետության գլխի և գործադիր իշխանու-

թյան լիազորությունների համատեղելիության մասին, ինչը լայն տարածում ունի արտասահմանյան բազմաթիվ պետություններում: Սակայն, բոլոր դեպքերում, պետության գլուխը պահպանում է արտաքին քաղաքական նախաձեռնությունների իրավունքը և երբեմն, կառավարության դիրքորոշումից անկախ, միջազգային հարաբերությունների ոլորտում իր հայեցողությամբ կարող է հանդես գալ ինքնուրույն նախաձեռնություններով:

Պետության գլխի և գործադիր իշխանության փոխհարաբերությունների բնագավառում առանձնակի կարևորվում է կառավարության կազմավորման գործընթացը: Այսպես, եթե 1995թ. խմբագրությամբ ՀՀ Սահմանադրության համաձայն՝ ՀՀ նախագահը միանձնյա նշանակում և պաշտոնից ազատում էր վարչապետին, ապա 2005թ. խմբագրությամբ ՀՀ Սահմանադրության 55-րդ հոդվածի 4-րդ կետի համաձայն՝ հանրապետության նախագահը վարչապետ է նշանակում Ազգային ժողովում պատգամավորական տեղերի բաշխման և պատգամավորական խմբակցությունների հետ խորհրդակցությունների հիման վրա պատգամավորների մեծամասնության վստահությունը վայելող անձին, իսկ եթե դա հնարավոր չէ, ապա առավել թվով պատգամավորների վստահությունը վայելող անձին:

Այն փաստը, որ հանրապետության նախագահը նախկինում վերահսկում էր կառավարության կազմավորման գործընթացը, պետության կառավարման ձևը դարձնում էր նախագահական, այլ ոչ թե կիսանախագահական, ինչպես Ֆրանսիայում, որտեղ վարչապետն ընտրվում է խորհր-

Սահմանադրական իրավունք

դարանական մեծամասնության կողմից նույնիսկ այն դեպքում, երբ նրա կազմում ներկայացված չէ նախագահի կուսակցությունը:¹⁰

2005թ. սահմանադրական փոփոխությունների արդյունքում ՀՀ գույունների և հակակշիռների համակարգը, կարծում ենք, դարձավ ավելի հավասարակշռված, քանի որ ներկայիս իրավական կարգավորմամբ հանրապետության նախագահին իրավունք է վերապահված վարչապետ նշանակել բացառապես խորհրդարանական ուժերի դասավորվածությունից ելնելով: Բացի այդ, պետք է նշել, որ նա այլևս օժտված չէ վարչապետին՝ իր հայեցողությամբ ազատելու լիազորությամբ: Վերջինս հրաժարական է տալիս միայն խորհրդարանի կողմից նրան անվստահություն հայտնվելու դեպքում:

Քննության առարկա հիմնախնդրի համատեքստում կարևոր է նշել, որ մինչ սահմանադրական փոփոխությունները հանրապետության նախագահը, 1995թ. խմբագրությամբ ՀՀ Սահմանադրության 55-րդ հոդվածի 3-րդ կետի համաձայն, խորհրդակցելով Ազգային ժողովի նախագահի և վարչապետի հետ, կարող էր արձակել խորհրդարանը: Ընդ որում, այստեղ վերջիններիս կարծիքը կրում էր խորհրդատվական բնույթ: Չնայած Սահմանադրությունը նախատեսում էր որոշակի սահմանափակումներ՝ արձակման արգելքը հանրապետության նախագահի պաշտոնավարման վերջին վեց ամսվա և ՀՀ ԱԺ ընտրություններից հետո մեկ տարվա ընթացքում, ռազմական և արտակարգ դրության ժամանակ, ինչպես նաև հանրապետության նախագահին պաշտո-

նանկ անելու հարց հարուցված լինելու դեպքում, ամեն դեպքում այս իրավունքի շնորհիվ պետության գլուխն արդյունավետ հնարավորություն ուներ վերահսկել կառավարության և Ազգային ժողովի գործունեությունը:

2005թ. խմբագրմամբ ՀՀ Սահմանադրության մեջ նախատեսվեց, որ հանրապետության նախագահը կարող է արձակել խորհրդարանը այն դեպքում, երբ վերջինս երկու ամսվա ընթացքում երկու անգամ անընդմեջ հավանություն չի տալիս կառավարության ծրագրին: Հիշյալ նորմի տրամաբանությունը, կարծում ենք, այն է, որ պետության գլուխը կարող է վարչապետի պաշտոնում նշանակել միայն այն անձին, որը վայելում է խորհրդարանական մեծամասնության աջակցությունը: Իսկ եթե խորհրդարանը երկու անգամ անընդմեջ հավանություն չի տալիս իր կառավարության ծրագրին, ապա պետության գլխին մնում է միայն արձակել խորհրդարանը և երկիրը դուրս բերել ստեղծված քաղաքական ճգնաժամից: Միևնույն ժամանակ պետք է նշել, որ ՀՀ Սահմանադրության մեջ նման կատեգորիկ պահանջով նորմի ամրագրումը կառավարության ծրագրի հաստատման հարցում այլընտրանքի հնարավորություն չի ընձեռում Ազգային ժողովին, քանզի գիտակցելով պետության գլխի կողմից արձակվելու վտանգը՝ օրենսդիրը ստիպված կլինի հաստատել կառավարության կողմից ներկայացված՝ իր համար անընդունելի ծրագիրը, ինչի արդյունքում կձևավորվի հանրապետության նախագահի «վստահությունը» վայելող կառավարություն, որի գործունեությունը, սակայն, չի նպաստի երկրի բնակչության կենսական հիմնախն-

Սահմանադրական իրավունք

դիրների լուծմանը:

ՀՀ Սահմանադրության մեջ նախատեսվեցին այլ դեպքեր ևս, երբ պետության գլուխը կարող է արձակել խորհրդարանը՝ հերթական նստաշրջանի երեք ամսվա ընթացքում կառավարության որոշմամբ անհետաձգելի համարվող օրենքի նախագծի վերաբերյալ որոշում չկայացնելու, հերթական նստաշրջանի ընթացքում երեք ամսից ավելի նիստերի չգումարման, կամ երեք ամսվա ընթացքում իր կողմից քննության առնված հարցերի վերաբերյալ որևէ որոշում չկայացնելու: Այս դեպքերում հանրապետության նախագահն արձակում է խորհրդարանը՝ Ազգային ժողովի նախագահի կամ վարչապետի առաջարկությունների հիման վրա:

Վերոգրյալի հաշվառմամբ՝ կարելի է հանգել այն եզրահանգման, որ մինչ սահմանադրական փոփոխությունները հանրապետության նախագահը ցանկացած պատճառով կարող էր արձակել խորհրդարանը, բացառությամբ որոշակի դեպքերի, իսկ ներկայում հանրապետության նախագահն ընդհանրապես չի կարող արձակել խորհրդարանը, բացառությամբ Սահմանադրությամբ նախատեսված մի քանի դեպքերի:

1995թ. խմբագրմամբ ՀՀ Սահմանադրության համաձայն՝ հանրապետության նախագահը լայն լիազորություններ կառավարության գործունեության կազմակերպման ոլորտում: Սասնավորապես՝ 86-րդ հոդվածի համաձայն՝ կառավարության նիստերը, որպես կանոն, հրավիրում և վարում էր հանրապետության նախագահը, իսկ վարչապետն իրավունք էր ստանում հրավիրել և վարել կառավարության

նիստերը միայն հանրապետության նախագահի հանձնարարությամբ: Փաստորեն, այստեղ խոսքը գնում էր առանձին հանձնարարության մասին՝ որոշակի ժամկետով:¹¹

ՀՀ կառավարության նիստերը հրավիրելու և վարելու լիազորության հետ սերտորեն առնչվում էր նաև 1995թ. խմբագրմամբ ՀՀ Սահմանադրության մեջ ամրագրված՝ հանրապետության նախագահի իրավունքը վավերացնել կառավարության կողմից ընդունված բոլոր իրավական ակտերը: Վերոնշյալ հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ ՀՀ կառավարության որոշումները ստորագրում էր վարչապետը, վավերացնում՝ հանրապետության նախագահը:

Իրավաբանական գրականության մեջ արտահայտված տեսակետի համաձայն՝ Սահմանադրության հիշյալ նորմերի համակարգային վերլուծությունը հնարավորություն է տալիս եզրահանգել, որ տվյալ դեպքում հանրապետության նախագահը հանդիսանում է նաև գործադիր իշխանության ղեկավար:¹²

Մեր կարծիքով, միանշանակ ողջունելի է, որ 2005թ. սահմանադրական փոփոխությունների արդյունքում հստակեցվեց վարչապետի իրավական կարգավիճակը՝ որպես գործադիր իշխանության ղեկավար: Կառավարության նիստեր հրավիրելու և վարելու լիազորությունները սահմանադրորեն վերապահվել են վարչապետին, սակայն արտաքին քաղաքականության, պաշտպանության և ազգային անվտանգության հարցերով կառավարության նիստ կարող է հրավիրել և վարել հանրապետության նախագահը:¹³ Ներկայիս իրավական կարգա-

Սահմանադրական իրավունք

վորմամբ՝ կառավարության որոշումները ստորագրում է վարչապետը: Չնայած 2005թ. խմբագրմամբ ՀՀ Սահմանադրությամբ վերացվեց կառավարության կողմից ընդունվող բոլոր որոշումները վավերացնելու հանրապետության նախագահի լիազորությունը, սակայն, ՀՀ Սահմանադրության 88.1-րդ հոդվածում նախատեսված է միայն մեկ բացառություն, ըստ որի՝ հանրապետության նախագահը վավերացնում է մարզպետների նշանակման և ազատման մասին կառավարության որոշումները:

Մեր կարծիքով, կատարված փոփոխություններն էապես կնպաստեն գործադիր իշխանության ինքնուրույնության բարձրացմանը, քանի որ նախկին իրավական կարգավորման պայմաններում, երբ պետության գլխի կողմից անխտիր վավերացվում էին կառավարության կողմից ընդունված բոլոր իրավական ակտերը, կառավարությունը, հանրապետությունում իրականացնելով գործադիր իշխանությունը, իրավասու չէր ինքնուրույն ընդունել իր իրավասությանը վերապահված հարցերի վերաբերյալ որևէ իրավական ակտ առանց հանրապետության նախագահի «ֆուլտվության»:

2005թ. խմբագրմամբ ՀՀ Սահմանադրության 86-րդ հոդվածի 4-րդ մասի համաձայն՝ հանրապետության նախագահը կարող է կասեցնել կառավարության որոշումների գործողությունը՝ մեկ ամիս ժամկետով և դիմել Սահմանադրական դատարան՝ Սահմանադրությանը դրանց համապատասխանության հարցը պարզելու նպատակով: «Սահմանադրական դատարանի մասին» ՀՀ օրենքի 68-րդ հոդվածի 3-րդ մասի համաձայն՝ տվյալ գործով հանրապետության նա-

խագահը սահմանադրական դատարան կարող է դիմել կասեցման վերաբերյալ հրամանագիրն ուժի մեջ մտնելու օրը: Նույն հոդվածի 5-րդ մասի 3-րդ պարբերության համաձայն՝ նշված գործերով Սահմանադրական դատարանը որոշում է ընդունում ոչ ուշ, քան դիմումը մուտքագրելուց մեկ ամիս հետո:¹⁴

Այս նոր սահմանադրական դրույթի առնչությամբ գերմանացի հայտնի իրավաբան, պրոֆեսոր Օ.Լուխթերհանդթը դեռևս 2001թ. նշել է. «Հանրապետության նախագահն այս իրավական հնարավորությունը կարող է օգտագործել ոչ միայն բացառիկ հիմնավոր դեպքերում, այլև որպես քաղաքական միջոց՝ իր կողմից քաղաքական նպատակներով մերժված կառավարության որոշումների դեմ և փորձել անցկացնել իրեն նախընտրելի որոշումները: Բացի այդ, Սահմանադրական դատարանի ներգրավումը վտանգավոր է նաև այն առումով, որ Սահմանադրական դատարանը կարող է ներքաշվել հանրապետության նախագահի և կառավարության միջև հրատապ և քաղաքական մեծ նշանակություն ունեցող վեճերի մեջ, ինչը կարող է վտանգել դատարանի հեղինակությունը»:¹⁵

Քննության առարկա հիմնախնդրի համատեքստում ուշադրության է արժանի այն փաստը, որ ինչպես 2007 թվականի, այնպես էլ 2008 թվականի ընթացքում, ինչպես վկայում են ՀՀ սահմանադրական դատարանի 2008 թվականի հունվարի 21-ի ՍԳԱՌ-4 աշխատակարգային որոշմամբ հաստատված «Սահմանադրական դատարանի 2007թ. ընդունված որոշումների կատարման վիճակի վերաբեր-

յալ» և ՀՀ սահմանադրական դատարանի 2009 թվականի հունվարի 15-ի ՄԳԱՌ-2 աշխատակարգային որոշմամբ հաստատված «Սահմանադրական դատարանի 2008թ. ընդունված որոշումների կատարման վիճակի վերաբերյալ» հաղորդումները, ՀՀ կառավարության որոշումների սահմանադրականության հարցերով ՀՀ նախագահի կողմից որևէ դիմում չի ներկայացվել ՀՀ սահմանադրական դատարան այն դեպքում, երբ Սահմանադրական դատարան դիմելու իրավունքը դիմող սուբյեկտների համար ոչ միայն հայեցողական լիազորություն է, այլև ենթադրում է նաև որոշակի պարտավորություն՝ երկրում սահմանադրական օրինականություն հաստատելու և Սահմանադրության գերակայությունը երաշխավորելու հարցում: Առավել ևս այն իրավիճակում, երբ սահմանադրական փոփոխությունների արդյունքում դեռևս բազմաթիվ իրավական ակտեր չեն համապատասխանեցվել այդ փոփոխություններին:¹⁶

Գտնում ենք, որ ներկայիս իրավական կարգավորման պայմաններում, երբ պետության գլուխը ստացել է կառավարության իրավական ակտերի՝ Սահմանադրությանը համապատասխանելու նկատմամբ յուրովի վերահսկողություն իրականացնելու իրավասություն, արդյունավետ և կարևոր երաշխիքներ են ստեղծվել սահմանադրական նպատակների, սկզբունքների ու կոնկրետ նորմերի՝ կառավարության գործունեության մեջ արմատավորման համար, ինչն էապես կնպաստի երկրում Սահմանադրության գերակայության և նրա անմիջական գործողության ապահովմանը:

Պետության գլխի և գործադիր իշխանության փոխհարաբերությունների համատեքստում կարևորություն է ներկայացնում նաև գործադիր իշխանության մարմինների համակարգի կազմավորման հիմնահարցը, որտեղ ներկայիս իրավական կարգավորմամբ էական դերակատարում ունի պետության գլուխը: Այսպես՝ վերլուծելով ՀՀ Սահմանադրության 5-րդ գլուխը և համադրելով այն պետական իշխանության մյուս մարմինների սահմանադրաիրավական կարգավիճակի ամրագրմանը նվիրված 4-րդ և 6-րդ գլուխների հետ, կարելի է եզրահանգել, որ գործադիր իշխանության մարմինները, հանդիսանալով պետական իշխանության համակարգի բաղկացուցիչ մաս, նույնպես կազմում են որոշակի համակարգ: Սակայն հիշյալ գլխի իրավանորմերը որևէ դրույթ չեն ամրագրում գործադիր իշխանության համակարգի մասին՝ սահմանափակվելով կառավարության կազմավորման և գործունեության կազմակերպման հետ կապված հարցերի, նրա իրավասությունների շրջանակի, ինչպես նաև տարածքային կառավարման իրականացման հիմնադրույթների կարգավորմամբ:

Միաժամանակ պետք է նշել, որ թերևս առանձին իրավանորմերի վերլուծությունն է միայն վկայում կառավարությունից զատ այլ գործադիր իշխանության մարմինների «գոյության» մասին: Մասնավորապես՝ ՀՀ Սահմանադրության 85-րդ հոդվածի 1-ին մասը սահմանում է, որ կառավարության իրավասությանն են ենթակա պետական կառավարման բոլոր այն հարցերը, որոնք օրենքով վերապահված չեն **այլ պետական** կամ տեղական ինքնակառավարման մարմինների (ընդգ-

Սահմանադրական իրավունք

ծումը - Բ.Ղ.):

2005 թվականի խմբագրմամբ ՀՀ Սահմանադրության 85-րդ հոդվածի 6-րդ մասում նախատեսվեց, որ կառավարության կառուցվածքը կառավարության առաջարկությամբ սահմանվում է օրենքով: Սակայն, ի հակադրումն հիշյալ սահմանադրական նորմի՝ ՀՀ գործադիր իշխանության մարմինների համակարգին առնչվող որոշակի հարցադրումներ կարգավորված են ենթաօրենսդրական ակտով՝ ՀՀ նախագահի 2007 թվականի հուլիսի 18-ի «ՀՀ կառավարության և նրան ենթակա պետական կառավարման այլ մարմինների գործունեության կազմակերպման կարգը սահմանելու մասին» թիվ ՆՀ-174-Ն հրամանագրով:

Մեր կարծիքով նմանօրինակ իրավական կարգավորմամբ ակնհայտորեն խախտվում է իշխանությունների բաժանման սահմանադրական սկզբունքը, քանի որ պետական իշխանության մարմիններից երկուսի համակարգին առնչվող հարցերը կարգավորված են Սահմանադրությամբ և օրենքով, իսկ գործադիր իշխանության պարագայում որոշակի հարցերով առկա է սահմանադրական, որոշակի հարցերով՝ օրենսդրական, որոշակի հարցերով՝ ենթաօրենսդրական կարգավորում: Բացի այդ, գտնում ենք, որ պետության գլխի վերոնշյալ հրամանագիրը հակասում է նաև «Իրավական ակտերի մասին» ՀՀ օրենքի 3-րդ հոդվածի 5-րդ մասին, ըստ որի՝ նորմատիվ իրավական ակտը պետք է կարգավորի միաբնույթ (մեկ ոլորտ կարգավորող) հարաբերություններ, քանի որ գործադիր իշխանության մարմինների համակարգին առնչվող առանձին հարցադրում-

ները որևէ կերպ չեն կարող դիտարկվել որպես հանրապետական գործադիր մարմինների գործունեության կազմակերպման ինստիտուտի բաղկացուցիչ մաս:

Մասնավորապես՝ հիշյալ հրամանագրի 5-րդ և 6-րդ կետերը, չնախատեսելով որևէ դրույթ նախարարների վերաբերյալ, սահմանում են կառավարության կազմի մեջ մտնող վարչապետի և փոխվարչապետի ինստիտուտների հասկացությունը: Այս նույն հրամանագրի 7-րդ և 8-րդ կետերը, համապատասխանաբար սահմանելով «կառավարության քաղաքականությունն առանձին բնագավառներում մշակում և իրականացնում են հանրապետական գործադիր մարմինները, որոնք ստեղծվում, վերակազմակերպվում և լուծարվում են վարչապետի առաջարկությամբ՝ Հայաստանի Հանրապետության նախագահի հրամանագրով» և «ՀԳՄ-ներն են՝ Հայաստանի Հանրապետության նախարարությունները և կառավարությանն առընթեր պետական կառավարման մարմինները»: Հավելենք, որ հիշյալ հրամանագրի 8-17-րդ կետերով կարգավորված են հանրապետական գործադիր մարմինների ներքին համակարգին առնչվող մի շարք հարցեր, ինչը, մեր կարծիքով, նույնպես հիշյալ իրավական ակտով կարգավորվող հարցերի շրջանակից դուրս է:

Արդյունքում՝ գործադիր իշխանության մարմինների համակարգին առնչվող մի շարք սկզբունքային հարցադրումներ և որ առանձնակի կարևոր է՝ դրանց ստեղծման, վերակազմակերպման և լուծարման հարցերը ներկայումս կարգավորված են պետության գլխի կողմից հրապարակվող ենթաօրենսդրական ակտով

այն դեպքում, երբ ՀՀ Սահմանադրության 85-րդ հոդվածի 6-րդ մասը հիշյալ հարցերի շրջանակի համար հստակ նախատեսում է օրենսդրական կարգավորման պահանջ՝ պարտադիր պայման համարելով ոչ թե վարչապետի, այլ կառավարության առաջարկությունը:

Վերոգրյալի հաշվառմամբ՝ գտնում ենք, որ «ՀՀ կառավարության կառուցվածքի մասին» օրենքով անհրաժեշտ է հստակ սահմանել ՀՀ գործադիր իշխանության մարմինների համակարգը, քանի որ վերջիններս կառավարության հետ մեկտեղ հանդես են գալիս որպես միասնական համակարգ և նպաստում են վերջինիս կողմից գործադիր իշխանության իրա-

կանացմանը՝ հաշվի առնելով համակարգի հիերարխիկ բնույթը, ինչպես նաև փոխադարձ ենթակայության սկզբունքները:

Մեր կարծիքով՝ 2005թ. սահմանադրական փոփոխությունների արդյունքում ՀՀ պետական իշխանության համակարգում կատարված փոփոխությունները արդարացիորեն վկայում են այն մասին, որ հանրապետության նախագահն այլևս չի հանդիսանում գործադիր իշխանության ղեկավար: Նրան վերապահված լիազորությունների լայն շրջանակը միանշանակորեն բնութագրում է նրան՝ որպես պետության գլուխ:

1. *Арутюнян Г.Г., Баглай М.В.* “Конституционное право. Энциклопедический словарь”. М., Норма, 2006, с. 93-94.

2. *Крутоголов М.* Президент Французской Республики: Правовое положение/ Отв. ред. В.А. Туманов; АН СССР: Ин-т гос. и права. М., Наука, 1980, с. 47.

3. Сравнительное конституционное право: Учебное пособие/ Отв. ред. В.Е. Чиркин. М., Международные отношения, 2002, с. 348.

4. Конституции зарубежных государств: (Великобритания, Франция, Германия, Италия, Европейский Союз, Соедин. Штаты Америки, Япония, Индия: учеб. пособие-5-е изд., перераб. и доп. /сост. сб., пер., авт. введ. и вступ. ст. В.В. Маклаков.- М.: Волтерс лувер, 2006.- էջ 454:

5. Հայաստանի Հանրապետության գործող օրենքների ժողովածու (1990-1995թթ.)- Եր.: 1995թ.- էջ 158:

6. *Հակոբյան Ռ.* «Նախագահը՝ որպես պետության գլուխ» // «Օրենք և իրականություն» 2006, թիվ 1, էջ 3:

7. *Арутюнян А.* Институт Президента Республики Армения: сравнительно-правовой анализ. Ер., Мхитар Гош, 1996, с. 47.

8. Конституционное право зарубежных стран. /Под. общ. ред. М.В. Баглая, Ю.И.

Лейбо и Л.М. Энтина. 2-е изд., перераб. М., Норма, 2008, с. 264-265.

9. Конституции зарубежных государств: (Великобритания, Франция, Германия, Италия, Европейский Союз, Соедин. Штаты Америки, Япония, Индия: учеб. пособие-5-е изд., перераб. и доп. /сост. сб., пер., авт. введ. и вступ. ст. В.В. Маклаков. М., Волтерс лувер, 2006, с. 58.

10. *Арутюнян А.* Институт Президента в постсоветских республиках: Конституция и политическая реальность: Сравнительно-правовой анализ. Ер.: Петакан цараяотюн, 2006, с. 77-78.

11. *Арутюнян А.* Институт Президента Республики Армения: сравнительно-правовой анализ. Ер., Мхитар Гош, 1996, с. 218-219.

12. *Хачатрян Г.* Первая Конституция Республики Армения / Отв. ред. Г.А. Мурадян. Ер., Нжар, 2001, с. 146.

13. 2005թ. խմբագրությանը ՀՀ Սահմանադրության 86-րդ հոդվածը:

14. ՀՀ ՊՏ 21.06.06./32 (487):

15. *Պողոսյան Վ., Թովմասյան Հ.* Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության փոփոխությունների նախագիծը. Համառոտ պարզաբանումներ: Եր., 2005, էջ 89:

16. <http://www.concourt.am/armenian/report/index>.

Артём БАГРАМЯН

*Аспирант Российско-Армянского (Славянского)
государственного университета*

ОСОБЕННОСТИ ИНТЕГРАЦИОННОЙ ПОЛИТИКИ СУВЕРЕННОЙ РЕСПУБЛИКИ АРМЕНИЯ

Государство является центральным, интегрирующим общество политическим институтом. Оно возникло на определённой стадии развития общества как политическая организация, как институт власти и управления, являясь ядром, основой всей политической системы общества. В современном мире наблюдается возрастающая тенденция к взаимодействию государств в различных областях, и как бы многообразны не были сферы и направления международного сотрудничества, центральным и наиболее важным остаётся политическое, как высшая форма интеграции.

В условиях глобализации стремлению государств к полной самостоятельности препятствуют природные ограничения, недостаток материальных и минеральных ресурсов, усиление зависимости от источников энергии, изменение экологических условий, пересмотр взглядов и подходов к вопросам безопасности. Многие международные проблемы перешли в глобальное измерение, а государства, зачастую, не могут справиться с ними в одиночку, что вызывает объективную

необходимость государств к интеграции, к созданию экономических, военно-политических и региональных блоков и союзов. Фактически, в центре внимания государств оказываются такие актуальные проблемы современности как обеспечение бесконфликтного существования и развитие эффективного экономического сотрудничества, функции и судьба современного государства и взаимодействие политики и экономики, которые становятся объективной основой интеграции.

Развал Советского Союза привёл к возникновению качественно новой геополитической и геостратегической ситуации, которая непосредственно повлияла и продолжает оказывать воздействие на мировые политические, экономические и социальные процессы, в том числе и региона Южного Кавказа. После провозглашения независимости в 1991 году Республика Армения получила признание как суверенное и независимое государство, то есть приобрела статус субъекта международного права. Молодому государству начали оказывать существенную финансовую

и материальную поддержку страны Запада и международные финансовые организации (ВБ, МВФ). В декабре того же года Республика Армения установила дипломатические отношения с США и подписала соглашение об образовании СНГ.

В практической сфере субъектами международного права и международных отношений являются государства, международные, межгосударственные и неправительственные институты и организации. Можно согласиться с утверждением В. С. Туманяна о том, что в ряду субъектов международной политики государства имеют специфический характер, так как обладают суверенитетом.¹ Действительно, специфика государства как субъекта международного права заключается в том, что государства обладают суверенитетом, и независимы в организации и распоряжении как своей внутренней (внутригосударственной) жизни, так и внешнеполитической (во взаимодействии с другими государствами и странами). Суверенитет обеспечивает государству возможность в каждый момент времени свободно брать на себя осуществление необходимых ему полномочий, либо отказаться от их выполнения в соответствии с нормами международного права.

Во времена СССР Армения была частью великого государства, организованной и предельно идеологизированной республикой. И хотя Конституция СССР 1977 года провозглашала, что союзная республика воплощает свой суверенитет в

конституционном правомочии вступать в отношения с иностранными государствами, заключать с ними договоры и обмениваться дипломатическими и консульскими представителями, самостоятельно осуществлять власть на своей территории, в действительности было очень трудно, а иногда и невозможно, для союзной республики осуществлять свой суверенитет, будучи связанным с союзной республикой. Однако сейчас, Армения обрела свою независимость *de facto* и *de jure*, что позволяет ей вести качественно более высокую и принципиально иную политику на международной арене и во внутривнутриполитической жизни.

Став субъектом международного права, Республика Армения приобрела юридическую способность к самостоятельным международным действиям, включая право на создание согласованных международно-правовых норм, к независимому осуществлению прав и обязанностей, установленных этими нормами.²

Образование 15 суверенных государств на месте бывших республик единого политико-правового пространства и их суверенизация объективно актуализировали интерес к формам организации верховной власти в её различных измерениях и политической субъективизации. В регионе, где столкновение различных интересов региональных и нерегionalных держав способно вызвать новую эскалацию напряжённости, не исключая вероятность

Конституционное право

возобновления боевых действий, значительную роль играют такие факторы, как принципы и методы реализации внешней политики самих стран региона.

Общеизвестно, что вступая на международную арену, суверенные государства начинают активно осуществлять внешнюю политику в соответствии с определёнными целями, стратегиями и задачами. Согласно традиционным представлениям внешняя политика государства может принимать две формы: дипломатии и стратегии. Их назначение — удовлетворение национальных интересов, сохранение территориальной целостности страны, защита её безопасности и суверенитета. В процессе международного общения и интеграции суверенных государств решающее значение приобретают национальные интересы. С первых же шагов формирования суверенного государства «национальный интерес» используется для объединения подданных перед лицом внешнего противника, служит оправданием завоевательных походов, выступает побудительным мотивом династических браков и т.п. Концепции национальной безопасности, военные доктрины государства содержат обязательные ссылки на «национальные интересы», как за основу и исходный принцип выявления главных угроз суверенитету и территориальной целостности, определение приоритетов внешней политики, выработки оборонительной стратегии и экономического процветания.

В политической науке существует ряд подходов к национальному интересу. Наиболее распространённым и верным можно считать подход одного из основоположников школы политического реализма Г. Моргентау. Он рассматривает национальный интерес в качестве краеугольного камня внешней политики любого государства, ибо национальный интерес — объективная данность и основан на своеобразии географического положения государства и вытекающих из этого особенностей его экономического, политического и культурного развития, с одной стороны, а также на особенностях человеческой природы — с другой. Однако скептики нашлись даже в стане стойких приверженцев политического реализма. Так, по мнению Р. Арона, плюрализм целей, средств, ресурсов, которыми располагают различные группы и индивиды внутри государств, не образуют некую равнодействующую силу и не позволяют оценить «национальный интерес» как критерий анализа или идеал для политического действия, поэтому внешняя политика государства выражается в действиях лидеров, которые обладают определённой степенью свободы в выборе целей.³ Свою точку зрения по данному вопросу высказывает и Ж. Б. Дюрпель: «Было бы конечно хорошо, если бы существовала возможность определить объективный национальный интерес, тогда было бы довольно просто исследовать международные отношения путём срав-

нения национального интереса. Однако беда состоит в том, что любое размышление об объективном национальном интересе является субъективным». В свою очередь, теоретики либерально-идеалистической парадигмы заявляют, что главная задача, стоящая сегодня перед демократическими государствами, не защита национальных интересов, а забота о моральных принципах и правах человека.

Обсуждение в российской науке в течение последних десяти лет понятия «национальный интерес» существенно отличается от дискуссий в западном академическом обществе. Первое отличие касается трактовки термина «национальный», как этнического. В этом высказывается сомнение в применимости понятия «национальный интерес» к многоэтническим государствам вообще и к России в частности.⁴ Исходя из этого, некоторые авторы предлагают говорить не о национальных, а о «государственных» интересах. Вторая группа исследователей напротив, стремится примирить этническое и государственное, и высказываются за термин «национально-государственные интересы». Наконец, есть авторы, которые исходят из понимания нации как политического субъекта и придерживаются той точки зрения, что обсуждая концепт национального интереса, прежде всего нужно отрешиться от ассоциаций с «национальностью-этничностью».

Важно отметить, что в странах, переживающих переходный про-

цесс своего развития, наблюдается не только усиление взаимосвязи и взаимовлияния общественных и национальных интересов, но и рост приоритета первых над вторыми. Именно такая ситуация сегодня характерна для Армении и стран бывшего СССР. Иначе говоря, во взаимодействии национальных и общественных интересов приоритетными становятся вторые. В то же время, национальные интересы характеризуются сегодня более сложной структурой, и связано это с необходимостью ответа на новые внутренние и внешние вызовы. По данному поводу можно согласиться с М. В. Ильиным в том, что национальный интерес есть интерес нации как двуединства суверенного территориального государства и гражданского общества.⁵ Не будет ошибочным, если сказать, что в национальных интересах аккумулируется отношение нации ко всей совокупности общественно-политических институтов, материальных и духовных ценностей, при этом главной составляющей национального интереса является императив самосохранения государства. Поэтому в этом случае более корректным является использование термина национально-государственный интерес.

Глубинный национально-государственный интерес проявляется именно в государственном суверенитете, который обычно содержит три основных элемента:

1. военная безопасность, предусматривающая защиту государ-

Конституционное право

ственного суверенитета (национальной независимости и целостности), конституционного строя и системы ценностей,

2. благосостояние страны и её населения, подразумевающие экономическое процветание и развитие,

3. безопасное и благоприятное международное окружение, предполагающее свободные контакты, обмена и сотрудничество в регионе и за его пределами.

Исходя из сказанного можно вывести, что в условиях современных интеграционных процессов существует объективная причина, позволяющая странам Южного Кавказа не быть однозначными в своих перспективах и стратегических целях. Речь идет о географическом положении стран Южного Кавказа — в границах Европы, но в условиях огромного влияния восточной культуры. Это решающий фактор, определяющий национальную самобытность этих стран и, соответственно, национальные и политические приоритеты. Немаловажную роль играет также переплетение интересов великих и макрорегиональных держав и их проекция на интересы данных государств, что превращает наш регион в едва ли не постоянную зону нестабильности и противоречивых отношений четырех больших общностей (США, Европа, Россия, Ближний Восток), а так же двух мощных военных блоков (НАТО, ОДКБ).

Геополитическое положение Армении обуславливается тем, что

после обретения независимости она оказалась вовлечённой в жёсткое противостояние с Азербайджаном и Турцией по проблеме Нагорного Карабаха. Армения была почти полностью экономически изолирована от внешнего мира введением транспортной блокады со стороны этих государств. В такой ситуации Армения стремилась укреплять отношения со своим историческим союзником — Россией. Одновременно она расширяла также экономическое сотрудничество с соседним Ираном. Однако ограниченность экономических и финансовых ресурсов России привела к тому, что её место в Закавказье стало во всё большей степени заполняться США и другими странами Запада, что, соответственно, привело к расширению связей Армении с этими государствами. Важным фактором, определяющим интерес США и других стран Запада к Армении, является её близость к нефтегазовым источникам Каспийского моря. При этом Армения всё чаще рассматривается в качестве потенциального транзитного государства по транспортировке нефти и газа на Запад. В этих условиях активная внешняя политика Армении, направленная в первую очередь на реализацию национально-государственных интересов, обеспечение национальной безопасности, способствовала тому, что сегодня Армения стала активным субъектом и участником как международных, так и региональных процессов.

Реализация национально-госуда-

рственных интересов тесно связано с национальной безопасностью государства, в том числе и за пределами её территории.⁶ То есть в пространственно-географическом плане сфера национально-государственных интересов не ограничивается пределами национально-государственной территории. Процессы, развёртывающиеся в различных регионах традиционного и нового зарубежья, могут непосредственно и существенно влиять на состояние нации и государства, возможности и перспективы их развития, следовательно, на понимание и определение национально-государственных целей.

В современной армянской государственности в качестве основного государственного документа о национальной безопасности выступает Стратегия Национальной Безопасности Республики Армения,⁷ одобренная на заседании Совета национальной безопасности при президенте Республики Армения 26 января 2007 года, в которой представлена система обеспечения стабильного развития и безопасности государства, общества и личности, государственной политики сохранения армянской идентичности. В документе наиболее чётко представлены векторы внешней политики Армении. Согласно документу, Армения избрала стратегию защиты национально-государственных интересов путём активной международной интеграции. При этом военно-политические составляющие внешней безопасности

включают в себя двусторонние отношения с РФ, членство в ОДКБ, двустороннее военное сотрудничество, в частности, с США и Грецией, сотрудничество с НАТО; членство в международных организациях (ООН, ЕС, СЕ, ОБСЕ, СНГ, ВТО, ОЧЭС, ВБ, МВФ); двусторонний формат обеспечения внешней безопасности с РФ, США, Европейскими государствами, государствами Ближнего Востока и Азиатско-Тихоокеанского региона. При всём сказанном, необходимо отметить, что в Стратегии аргументируются два важных принципа внешней безопасности Армении — комплементаризм (взаимодополняемость) и вовлечённость (интегрированность). Такая логика адекватна логике глобального мира и региональным реалиям и позволяет строить, в меру реальных возможностей, конструктивные отношения с региональными и глобальными геополитическими игроками. Важно отметить, что наличие политики комплементаризма уже говорит о суверенности Армении, ибо в ней проявляется независимость и свобода стратегического выбора путей развития нашего государства.

В условиях современных интеграционных процессов, государства, на основе своего суверенного решения и, преследуя свои собственные национально-государственные интересы, считают необходимым добровольно ограничить свои права посредством договоров и взять на себя ряд обязательств для достижения многосторонних совместных

Конституционное право

ԱՊՐԻԼ 2009 4 (117)

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ԳՐԱԴԱՐԱՆ

36

целей в рамках определённой организации или сообщества. При этом, делегирование государственных прав международным организациям не умаляет ни правосубъектности государства, ни его правоспособности. Возможность международной организации принимать обязательные по отношению к государствам-членам решения означает не наличие у неё «суверенитета» или «верховенства» — это лишь добровольно выбранный государствами многосторонний способ решения проблем, имеющих значение для международного сообщества. Именно государства-члены, исходя из своих суверенных прав, в соответствии с установленной процедурой принятия решений, одобряют решение о целесообразности применения надгосударственных механизмов, как наиболее эффективных и соответствующих для реализации конкретных задач. Государство не может передать международной или региональной организации ни в полном, ни в частичном виде свой суверенитет и наделить международной организацию суверенным качеством, поскольку суверенитет — существенный признак государства, который не может быть присущ международной организации. То означает, что на деле, в отличие от прав, присущих суверенитету, надгосударственная организация может обладать только производными правами. Решение государства об участии в надгосударственной организации формируется с учётом сопоставления дополнительных возможностей, которое

оно может приобрести от участия в такой международной организации.

В результате международного общения и интеграции определённые ограничения (в виде обязательств) так или иначе накладываются на Республику Армению международным правом, межгосударственными соглашениями и иными документами. Однако это ограничение не может и не меняет исключительный и неограниченный характер государственного суверенитета нашей страны, так как проявляется по инициативе самого государства и носит характер функционального самоограничения. В данном случае ограничения относятся не к суверенитету, а к вытекающим из суверенного статуса функциям и полномочиям в определённой сфере деятельности государства, то есть происходит функциональное — по предметное и по сферное ограничение власти. Право государства на самоограничение, выводимое из функционирования государства в сфере международных отношений, есть высшее доказательство существования государственного суверенитета, его яркое выражение. Однако самоограничение в данном случае должно соответствовать духу и характеру национально-государственных интересов, быть законной и рациональной. Законной — то есть конституционной, что является правовой основой самоограничения; рациональной — то есть с учётом политической “прибыли”, оптимального политического выбора и национально-государственных интересов. Рациональность предпо-

лагают сохранение должной степени независимости и самостоятельности при реализации социально-экономических и военно-политических мер для защиты национально-государственных интересов.

Из вышесказанного можно сделать следующий вывод: международная и в частности региональная интеграция является ответом на проблемы, с которыми сталкиваются страны в условиях глобализации. Возникают новые приоритеты, связанные с необходимостью использования преимуществ интеграции путём адаптации к открываемым ею возможностям в экономической, политической, социальной, правовой, военной сферах. Для Армении первоочередными задачами являются утверждение демократии в стране и установление стабильности (через интегрирование в

международные структуры) как минимум в ареале, включающем сами государства Южного Кавказа и их непосредственных соседей, создание устойчивой системы безопасности, исходящей из осознания необходимости поиска общих интересов, основанной на недопущении эскалации и последующем урегулировании имеющихся конфликтов, а также на недопущении возгорания новых этнополитических конфликтов. Поэтому, учитывая сложившуюся ситуацию, Армении, как одному из ключевых государств этого региона, необходимо разработать и проводить основанную на собственных национально-государственных интересах внешнюю политику, что достаточно сложно с учётом как внутренних рисков, так и внешних угроз и вызовов.

1. **Туманян В.С.** Международная политика. Политология. Ер., изд. Ер. ун., 2006, с. 212.

2. Основные принципы международного права изложены в Декларации о принципах международного права, касающихся дружественных отношений и сотрудничества между государствами в соответствии с Уставом ООН от 24 октября 1970 года и в Заключительном акте Совещания по безопасности и сотрудничеству в Европе от 1 августа 1975 года (раздел «Декларация принципов, которыми государства участники будут руководствоваться во взаимных отношениях»). **Каламкарян Р. А., Мигачёв Ю. И.** Международное право. М., Эксмо, 2006, с. 188-203.

3. **Aron R.** Paix et Guerre les nations. P., 1984, p. 101.

4. Полис, 1995, №1, с. 116. **Торкунов А. В.** Современные международные отношения. М., 2000.

5. **Межуев Б. В.** Понятие «национальный интерес» в российской общественно-политической мысли // Полис. 1997. № 1.

6. **Олейникова Е. А.** Экономическая и национальная безопасность. М., Экзамен, 2005, с. 31.

7. Официальный сайт Министерства Обороны Республики Армения. Стратегия Национальной безопасности РА. <http://www.mil.am/rus/index.php?page=49>.

Արփինե ՀՈՎՀԱՆՆԻՍՅԱՆ

ԱԺ նախագահի խորհրդական,
ԵՊՀ իրավագիտության ֆակուլտետի
դասախոս

ԿԱՌՈՒՅԱԴԱՏՄԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔԻ ՈՐՈՇ ՀԱՐՑԵՐ

ԸՍՏ ԸՂ ՕՐԵՆՍԳՐՈՒԹՅԱՆ

Վերջին տարիներին Հայաստանի Հանրապետությունում իրականացվող մեծածավալ շինարարական աշխատանքները պայմանավորեցին այդ աշխատանքների իրականացման ամենատարածված հիմքերից մեկի՝ կառուցապատման իրավունքի առավել մանրամասն և համապարփակ կարգավորման անհրաժեշտությունը, որի արդյունքում 2005թ. հոկտեմբերի 4-ին ընդունվեց «Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիական օրենսգրքում լրացումներ և փոփոխություններ կատարելու մասին» ՀՀ օրենքը:¹ Այդ օրենքով ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 170-րդ հոդվածում, ի թիվս այլ գույքային² իրավունքների, նշվեց նաև կառուցապատման իրավունքը: Այլ կերպ ասած՝ առաջին անգամ Հայաստանի Հանրապետության օրենսդրության մեջ կառուցապատման իրավունքը ստացավ իր ամրապնդումը որպես քաղաքացիաիրավական ինստիտուտ: Այս ինստիտուտը, ինչպես քաղաքացիաիրավական շատ այլ ինստիտուտներ, ունի հռոմեական անցյալ և հայտնի էր սուպերֆիցի անվամբ, որը բառացիորեն նշանակում է այն ամենը, ինչն ամուր կապված է հողին:³ Դրա էությունն այն էր, որ կացարանի կարիք ունեցող, սակայն դրա համար միջոցներ չունեցող հռոմեացիները վերցնում էին այլ անձի պատկանող հողամասը (սկզբնական շրջանում պետական և համայնքային սեփականություն հանդիսացող) դրա

վրա սեփական միջոցներով տուն կառուցելու իրավունքով և պարտավորվում էին յուրաքանչյուր տարի հօգուտ պետական կամ համայնքային գանձարանի հատուկ գումար վճարել: Ավելի ուշ շրջանում հողամասը կառուցապատման իրավունքով տրամադրելու իրավունք ստացան նաև մասնավոր անձինք: Ընդ որում, հռոմեական իրավունքում կառուցապատման իրավունքը համարվում էր jura in re aliena, այսինքն՝ ուրիշի իրի նկատմամբ իրավունք և օժտված էր իրային իրավական պաշտպանության միջոցներով:

Հետագայում արդեն հռոմեական իրավունքի ռեցեպցիայի միջոցով կառուցապատման իրավունքն աննշան փոփոխություններով 20-րդ դարի սկզբին իր ամրագրումը ստացավ արևմտաեվրոպական մի շարք երկրների օրենսդրության մեջ, մասնավորապես՝ Գերմանիայում, Շվեդիայում և այլն: Այն առկա էր նաև մինչհեղափոխական Ռուսաստանի օրենսդրության մեջ, ի դեմս 1912թ. հուլիսի 12-ի «Կառուցապատման իրավունքի մասին» օրենքի:

Պետք է նշել, որ ներկայումս կառուցապատման իրավունքն առկա է մի շարք երկրների օրենսդրությամբ, մասնավորապես՝ Մոլդովայի, Էստոնիայի, Ուկրաինայի, Վրաստանի և այլն:

Ավանդաբար համարվում է, որ կառուցապատման իրավունքի քաղաքացիաիրավական կարգավիճակը նպաստավոր նախադրյալներ է ստեղծում

ԱՊՐԻԼ 2009 4 (117)

ՊԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

դրա լայնածավալ օգտագործման համար և կոչված է լուծելու որոշակի խնդիրներ, մասնավորապես՝

1. կառուցապատման իրավունքի՝ **ius in re aliena** կարգավիճակը հնարավորություն է ընձեռում, որ այն գործի թե՛ պետական և թե՛ մասնավոր սեփականության պայմաններում.

2. կառուցապատման իրավունք ունեցող անձը կարող է այդ իրավունքը տնօրինել՝ փոխանցել այլ անձի, ազատորեն օտարել, գրավ դնել այն, ինչպես նաև կատարել այլ գործարքներ կառուցապատման իրավունքի նկատմամբ.⁴

3. վերջին շրջանում Հայաստանի Հանրապետությունում և հատկապես նրա մայրաքաղաքում ընթացող շինարարական բուռն գործընթացը և անշարժ գույքի, այդ թվում՝ հողամասերի շուկայական արժեքի աննախադեպ բարձր գները, դրանք ձեռք բերելն ըստ էության ֆիզիկական և իրավաբանական անձանց համար այն դարձնում են գրեթե անհնարին: Հենց այս իրավիճակն էլ պայմանավորում է հողամասերի օգտագործման այլ մեխանիզմների լայն օգտագործումը, որոնց թվում կենտրոնական տեղ է գրավում կառուցապատման իրավունքը: Ավելորդ չէ նշել, որ, որպես հողային իրավունքի ինստիտուտ, կառուցապատումը համարվում է քաղաքացիների և իրավաբանական անձանց հողամասերի օգտագործման ձև.⁵

4. այն դեպքերում, երբ որպես հողամասի սեփականատեր հանդես են գալիս պետությունը կամ համայնքները, այս ինստիտուտը դիտվում է, այսպես կոչված, «առեցված» հողամասերն օգտագործելու, դրա միջոցով հատկապես քաղաքամերձ գոտիներում շինարարությանը նպաստելուն ուղղված եղանակ, հարկավ դրա համար բարենպաստ միջավայր ապահովելու միջոցով:⁶

Կառուցապատման իրավունքին՝ որպես

իրային իրավունքին, բնորոշ են մի շարք բնութագրական գծեր, որոնք, ըստ էության, կազմում են դրա որպես ինքնուրույն քաղաքացիաիրավական ինստիտուտի էությունը: Ուստի, սույն աշխատանքի շրջանակներում անդրադարձ կկատարվի այդ բնութագրական գծերից հետևյալներին.

1) կառուցապատման իրավունքի ժամկետայնությանը.

2) կառուցապատման իրավունքի գոյության ընթացքում կառուցված շենքերի, շինությունների իրավական ռեժիմը և կառուցապատման պայմանագրի ժամկետի ավարտից հետո շենքի, շինության սեփականության իրավունքի հարցը:

1. կառուցապատման իրավունքի ժամկետայնությանը

Ի տարբերություն գույքի օգտագործման այլ ձևերի, ինչպես նաև սեփականության իրավունքի, որոնք հիմնականում անժամկետ իրավունքներ են, կառուցապատման իրավունքը միշտ էլ ժամկետային իրավունք է: Կառուցապատման իրավունքի մասին պայմանագիրը կնքվում է դրանում նշված ժամկետով: ՀՀ քաղ. օր. 2041-րդ հոդվածի 5-րդ մասի համաձայն՝ կառուցապատման իրավունքը, եթե օրենքով ավելի կարճ ժամկետ նախատեսված չէ, տրամադրվում է պայմանագրով սահմանված ժամկետով և չի կարող գերազանցել 99 տարին:⁷ Այլ կերպ ասած՝ կառուցապատման պայմանագիրը պետք է պարտադիր նշում պարունակի պայմանագրի ժամկետի մասին: Այն չի կարող կնքվել անորոշ ժամկետով: Այս առումով՝ հետաքրքրական մոտեցում է ամրագրված Էստոնիայի «Իրային իրավունքների մասին» օրենքում⁸, որտեղ, մասնավորապես, նշվում է, որ «եթե պայմանագրով ժամկետ որոշված չէ կամ գերազանցում է 99 տարին, ապա պայմանագիրը համարվում է կնքված

Քաղաքացիական իրավունք

99 տարով»⁹: Հատկանշական է այն հանգամանքը, որ դեռևս 20-րդ դարի սկզբին կառուցապատման պայմանագրի ժամկետները սահմանվում էին բավական երկար, որոնք համեմատական էին կառուցվող շինությունների «կյանքի»¹⁰ ժամկետներին: Երկար ժամկետների սահմանումը, կարելի է ասել, կառուցապատողին ապահովում էր շինության համար կրած ծախսերի վերադարձը: Հետաքրքրական է այն փաստը, որ, օրինակ, Գերմանիայում ընդհանրապես կառուցապատման պայմանագրի սահմանափակում չէր, ինչը նշանակում էր կառուցապատման իրավունքի հավերժ գոյության հնարավորություն: Ներկայումս նման մոտեցում առկա է Ուկրաինայի քաղաքացիական օրենսգրքում, որը հնարավորություն է ընձեռում կառուցապատման պայմանագիրը կնքել անորոշ ժամկետով:¹¹

Քննարկվող հարցի կապակցությամբ առավել ճիշտ է թվում կառուցապատման պայմանագրի գոյության **սահմանափակ հատակ** ժամկետի սահմանումը, սակայն միաժամանակ հարկ է նկատի ունենալ մի քանի հանգամանք.

ա) կառուցապատման իրավունքի իրային բնույթն այն իրապես վերածում է հողամասի առավել կարևոր և երկարատև ծանրաբեռնվածության: Կ.Ի. Սկլովսկու կարծիքով. «Տեխնիկական առումով իրային իրավունքը բնորոշվում է որպես այն լիազորությունների մատնանշում, որոնք մնում են սեփականատիրոջ մոտ»¹²: Բնականաբար, մյուս լիազորությունները մնում են կառուցապատողի մոտ: Եթե ասվածը կիրառենք կառուցապատման իրավունքի նկատմամբ, ապա թվում է՝ այն լիարժեքորեն ծանրաբեռնում է սեփականության իրավունքի բովանդակությունը կազմող տիրապետման և օգտագործման իրա-

վազորությունները և հանդիսանում լուրջ ծանրաբեռնվածություն՝ տնօրինման իրավազորության առումով.

բ) 99 տարով հողամասը կառուցապատման տրամադրելով՝ էականորեն սահմանափակվում են հողամասի սեփականատիրոջ իրավազորությունները՝ նրա տիտղոսը վերածելով «դատարկ հնչյունի կամ մերկ իրավունքի»¹³ իսկ հողամասի փաստացի սեփականատեր, ըստ էության, դառնում է կառուցապատողը, ինչն էլ հանգեցնում է սեփականության իրավունքի մասնատման.

գ) օրենսդիրը, սահմանելով 99 տարին որպես կառուցապատման իրավունքի առավելագույն ժամկետ, ըստ էության, նույնական մոտեցում է ցուցաբերել վարձակալության իրավունքի հետ կապված, կարծես անտեսելով այս երկու իրավունքների միջև օբյեկտիվորեն գոյություն ունեցող տարբերությունները և օրենդորդին վարձակալության պայմանագրի բավական բարձր կարգավորվածության աստիճանը, այդ թվում՝ պայմանագրի դադարման հիմքերի սահմանված լինելը.¹⁴

դ) Քաղաքաշինության կանոններով¹⁵ ներկայումս քարե շենքերի և շինությունների համար որպես շահագործման ժամկետ սահմանված է 50-100 տարի, իսկ երկաթբետոնյա կոնստրուկցիաներով շենքերի և շինությունների համար՝ 100-150 տարի: Սա նշանակում է, որ եթե կառուցապատման պայմանագրի ժամկետը սահմանվում է 99 տարի, ապա քարե շինությունների դեպքում ոչ միայն ինքը՝ սեփականատերը, այլև անձի ժառանգները, հնարավորություն չեն ունենա օգտագործել այդ շենքը կամ շինությունը դրա նորմալ շահագործման ժամկետի ընթացքում, իսկ երկաթբետոնյա կոնստրուկցիաներով շենքերի դեպքում էլ պայմանագրի առավելագույն ժամկետն ընդգրկում է շահագործման նվազագույն ժամկետի երկու եր-

րորդը՝ փաստացի շենքի կամ շինությունից պատշաճ օգտագործման հնարավորություն ընձեռելով սեփականատիրոջ ժառանգներին (հաճախ այսպես ասած՝ «երրորդ սերնդին»)։

ե) ավելորդ չէ նշել, որ կառուցապատման իրավունքի զգալիորեն ցածր առավելագույն ժամկետներ գործում են այլ երկրներում, օրինակ, վրացական օրենսդրության համաձայն՝ կառուցապատման առավելագույն ժամկետը 59 տարին է։¹⁶ Նման ժամկետ գործում է նաև այլ երկրներում, օրինակ՝ Լիտվայում։

Մեր կարծիքով՝ առաջացած հարցերը ցույց են տալիս, որ ՀՀ կառավարության կողմից պետք է գործնական հետազոտությունների հիման վրա սահմանվեն շենքերի և շինությունների շահագործման առավելագույն ժամկետները, այնուհետև ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքում պայմանագրի առավելագույն ժամկետի հարցը պետք է լուծվի հետևյալ կերպ. այն չպետք է գերազանցի տվյալ բնության շենքի կամ շինության համար նախատեսված շահագործման առավելագույն ժամկետի կեսը։

Կառուցապատման իրավունքի կարևորագույն առանձնահատկությունը, որը տարբերում է այն վարձակալության իրավունքից, **նվազագույն ժամկետների** սահմանումն է։¹⁷ Առանց կառուցապատման պայմանագրի գործողության նվազագույն ժամկետների սահմանման այն կորցնում է իր իմաստը, քանի որ նպատակ ունի պաշտպանել կառուցապատողին և երրորդ անձանց պայմանագրի պայմանների հաճախակի փոփոխությունից։¹⁸

Կառուցապատման պայմանագրի նվազագույն ժամկետ սահմանելը թվում է՝ արդարացված հետևյալ նկատառումներով.

Նախ՝ օրենսդրորեն կառուցապատման պայմանագրի նվազագույն ժամ-

կետներ չսահմանելն իմաստագրկում է կառուցապատման իրավունքի գաղափարը, որը նախատեսված է երկարաժամկետ ծրագրերի իրականացման համար, ինչպիսիք կարող են լինել համապետական նշանակություն ունեցող նախագծերը։ Ինչպես արդեն նշվել է, հայրենի օրենսդրությունը չի նախատեսում պետական կամ համայնքային սեփականություն հանդիսացող հողերը կառուցապատման իրավունքով տրամադրելու հնարավորություն, բացի ՀՀ հողային օրենսգրքի 60-րդ հոդվածով նախատեսված հողերից։ Սակայն, ինչպես ցույց է տալիս այդ ինստիտուտի կիրառման պրակտիկան, կառուցապատման պայմանագրերը կնքվում են միայն այդ հողերի նկատմամբ։ Այս հանգամանքը, ինչպես նաև նվազագույն ժամկետի բացակայությունը թույլ են տալիս անել հետևություն, որ հայրենի օրենսդիրը կառուցապատման իրավունքի սահմանման հիմքում դրել է պարզապես դրա ինքնուրույն քաղաքացիական շրջանառության հանգամանքը, որը, սակայն, այդ ինստիտուտի թեև կարևոր, բայց միայն մեկ առանձնահատկությունն է։ Այն չի կարող դիտվել որպես կառուցապատման պայմանագրի և վարձակալության պայմանագրի միջև գոյություն ունեցող միակ տարբերությունը։ Խնդիրն այն է, որ, եթե ըստ էության այս ինստիտուտը չպետք է ունենար ի սկզբանե թե՛ պատմականորեն և թե՛ բազմամյա իրավական փորձով միայն իրեն բնորոշ առանձնահատկությունները, կարելի էր պարզապես յուրօրինակ իրավաբանական հնարքի միջոցով նման բնույթի նորմ նախատեսել վարձակալությանը վերաբերող նորմերում։

Սակայն թերևս հենց այս պատճառով են քաղաքացիական իրավունքի գիտությունը և պրակտիկան տարանջատում մի շարք պայմանագրեր, որոնցից յուրաքանչյուրն ունի կիրառման իր

Քաղաքացիական իրավունք

ուրորտը: Կարճաժամկետ ծրագրերի իրականացման համար կարող են օգտագործվել քաղաքացիական օրենսդրությամբ նախատեսված այնպիսի ինստիտուտներ, ինչպիսիք են վարձակալության կամ գույքի անհատույց օգտագործման պայմանագրերը:

Երկրորդ՝ կառուցապատման ինստիտուտի էության իրական ըմբռնման համատեքստում պետք է փաստենք, որ կառուցապատման պայմանագիր կնքելը կապված է ռիսկային գործունեության հետ, և կառուցապատողի համար որպես այդ պայմանագիրը կնքելու խթան հանդիսանում է իր կատարած ծախսերի հատուցումը և բնականաբար շահույթ ստանալը՝ հաշվի առնելով նաև այն հանգամանքը, որ կառուցապատողը պարտավոր է որոշակի վճար տրամադրել հողամասի սեփականատիրոջը: Այս պարագայում թե՛ կատարած ծախսերի հատուցում ստանալու, թե՛ որոշակի շահույթ ստանալու և թե՛ հնարավոր անբարենպաստ հետևանքները չեզոքացնելու համար անհրաժեշտ է օրենսդրորեն սահմանել այն նվազագույն ժամկետը, որի ընթացքում հնարավոր կլինի հասնել հիշյալ նպատակների իրագործմանը: Այն հանգամանքը, որ կառուցապատման պայմանագրերը կնքվում են կարճ ժամկետներով, ապացուցվում է նաև գործնականում: Օրինակ՝ 19.05.2008թ. թիվ 1850 պայմանագրով Երևանի քաղաքապետարանի և կառուցապատման իրավունք ունեցող անձանց՝ Հայկ և Գեղամ Սարգսյանների միջև կնքված կառուցապատման պայմանագրի «Պայմանագրի ժամկետը» վերտառությամբ 2-րդ կետի համաձայն՝ «Կառուցապատման իրավունքի ժամկետը սահմանվում է 2008թ. ապրիլի 18-ից մինչև 2012թ. դեկտեմբերի 11-ը»: Ինչպես տեսնում ենք, պայմանագիրը կնքվել է գրեթե 5 տարի ժամկետով, ընդ որում, պայմանագրի ուսումնասիրությունը թույլ է տալիս փաստել,

որ կառուցապատող կողմի համար որևէ արտոնություն կամ առավելություն սահմանված չէ: Միայն Քաղ. օր. 204.1-րդ հոդվածին համապատասխան՝ պայմանագրի 1-ին կետի 1.2-րդ ենթակետը սահմանում է. «Պայմանագրի գործողության ընթացքում կառուցապատված հողամասի օգտագործման արդյունքում կառուցապատման իրավունք ունեցող անձի ստացած եկամուտները նրա սեփականությունն են»: Ընդ որում, հարկ է նշել, որ ներկայումս կնքվող կառուցապատման պայմանագրերի ճնշող մեծամասնությունը կրում է կարճաժամկետ բնույթ, իսկ այն դեպքերում, երբ կառուցապատման պայմանագրերը կնքվում են պետական կամ համայնքային սեփականություն հանդիսացող հողերի նկատմամբ, ակնհայտ է, որ նման բովանդակություն ունեցող պայմանագրերն ուղղված են առավելապես սեփականատիրոջ իրավունքների պաշտպանությանը և վերջիններիս համար առավել մեծ շահավետություն ապահովելուն, այն դեպքում, երբ պետությունն ինքը պետք է հանդես գար խրախուսողի և բարենպաստ միջավայր ստեղծողի դերում:

Երրորդ՝ պետք է նշել, որ տարբեր ժամանակաշրջաններում և տարբեր երկրներում կառուցապատման պայմանագրի գործողության նվազագույն ժամկետը տարբեր է եղել: Օրինակ՝ ցարական Ռուսաստանի 1912թ. օրենքում նվազագույն ժամկետը 36 տարին էր:¹⁹ Լեհաստանում կառուցապատման ժառանգական իրավունքի նվազագույն ժամկետը 40 տարին է:²⁰ Հետաքրքրական է այն հանգամանքը, որ «Իրային իրավունքների մասին» Էստոնիայի օրենքի սկզբնական խմբագրությունը (1993-2003թթ.) որպես կառուցապատման պայմանագրի նվազագույն ժամկետ նախատեսում էր 36 տարին, սակայն 2003թ. կատարված փոփոխու-

թյունների արդյունքում հիշյալ պահանջը վերացվեց, և այժմ կառուցապատման իրավունքը կարող է սահմանվել ավելի կարճ ժամկետով:²¹ Սակայն, ինչպես նշում է Ա.Վ. Մելիխովան. «Իհարկե, դա չի նշանակում, որ կառուցապատման իրավունքը կարող է օգտագործվել կարճաժամկետ շինարարական ծրագրերի համար»:²² Հեղինակի արտահայտած դիրքորոշման հետ անշուշտ պետք է համաձայնվել, սակայն վերապահումով. օրենքում նվազագույն ժամկետի բացակայությունը չի արգելում կնքել նաև կարճաժամկետ կառուցապատման պայմանագրեր, որը, ինչպես արդեն նշվել է, իմաստազրկում է կառուցապատման իրավունքի գաղափարը: Ինչպես նշում է Ա.Վ. Կոպիլովը. «Կառուցապատման իրավունքով հողի ձեռքբերումն ունակ կլինի առաջին հերթին բավարարել ձևավորվող «միջին խավի» բնակարանային խնդիրները»:²³ Սակայն այդ խնդիրները կարող են լուծվել, անշուշտ, համապատասխան ժամկետների ընթացքում: Ուստի, թերևս այս առումով լուծման առավել օպտիմալ տարբերակն այն կլինի, որ նախատեսվեն ինչպես նվազագույն, այնպես էլ առավելագույն ժամկետները՝ միաժամանակ նախատեսելով պայմանագրի վաղաժամկետ լուծման հիմքերը: Այսպիսով, կարող ենք փաստել, որ նվազագույն ժամկետների սահմանումն ուղղված է առավելապես կառուցապատողի, իսկ առավելագույն ժամկետների սահմանումը՝ սեփականատիրոջ իրավունքների պաշտպանությանը:

Ուստի, **ամփոփելով վերոգրյալը, կարծում ենք՝ ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 204.1-րդ հոդվածի 5-րդ մասն անհրաժեշտ է շարադրել նոր խմբագրությամբ. «Կառուցապատման իրավունքը տրամադրվում է առնվազն 15 տարի ժամկետով և չի կարող գերազանցել կառուցապատման պայմանագրով կառուց-**

վելիք շենքի կամ շինության շահագործման առավելագույն ժամկետի կետը, եթե օրենքով ավելի կարճ ժամկետ նախատեսված չէ»:

2. Կառուցապատման իրավունքի գոյության ընթացքում կառուցված շենքերի, շինությունների իրավական ռեժիմը և կառուցապատման պայմանագրի ժամկետի ավարտից հետո շենքի, շինության սեփականության իրավունքի հարցը:

Այս հարցի հետ կապված պետք է դիտարկել այն հանգամանքը, թե արդյոք կառուցապատողը կառուցված շենքի կամ շինության նկատմամբ սեփականության իրավունք ունի²⁴, թե ոչ: ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 204.1-րդ հոդվածը հռչակում է, որ կառուցապատողն իրավունք ունի «... կառուցել շենքեր և շինություններ, դրանք վերակառուցել կամ քանդել և **կառուցապատման իրավունքի գործողության ժամկետի ընթացքում տիրապետել և օգտագործել այդ գույքը**»:

Կառուցապատման իրավունքը կարող է լինել ազատ շրջանառության կամ գրավի (հիպոթեքի) առարկա որպես ամբողջություն: Շենքերը և շինություններն ինքնին առանց կառուցապատման իրավունքի չեն կարող ո՛չ օտարվել, ո՛չ էլ գրավ դրվել:

Նկատի ունենալով այն հանգամանքը, որ կառուցապատման պայմանագրի ժամկետի ընթացքում ո՛չ կառուցապատողը, ո՛չ էլ հողի սեփականատերը սեփականության իրավունք չունեն կառուցված շենքերի և շինությունների նկատմամբ, ապա որոշ իրավագետներ կարծիք են հայտնել առ այն, որ կառուցված շենքերը և շինությունները շարժական գույք են:²⁴ Այդ կառույցների իրավական կարգավիճակի վերաբերյալ առկա են նաև այլ մոտեցումներ, մասնավորապես՝ Մոլդովայի քաղաքացիական օրենսգրքի 443-րդ հոդվածը հռչա-

Քաղաքացիական իրավունք

կում է. «Շենքը կամ շինությունը հանդիսանում է սուպերֆիցիի իրավունքի էական բաղկացուցիչ մասը»:²⁵

Այս առումով՝ գտնում ենք, որ շրջապատող աշխարհի ֆիզիկական իրերը և չի եղել և չի էլ կարող լինել իրավունքի բաղկացուցիչ մաս: Սուբյեկտիվ իրավունքը սուբյեկտի կողմից օբյեկտիվ իրավունքի նորմերով ապահովված թույլատրելի վարքագիծ դրսևորելու և այդպիսին իրավահարաբերության այլ մասնակիցներից պահանջելու օրենքով երաշխավորված հնարավորությունն է:²⁶ Հետևաբար, ոչ թե շենքերը կամ շինություններն են կառուցապատման իրավունքի տարր, այլ այն իրավունքները, որոնք կապված են հողամասի օգտագործման հետ: Հակառակ դեպքում կառուցապատման իրավունքը գերակայություն կունենա սեփականության իրավունքի նկատմամբ, ինչն իրավաբանորեն անթույլատրելի է:²⁷ Այս հարցի կապակցությամբ բավական հետաքրքրական մոտեցում է որդեգրել գերմանական օրենսդրությունը: Նախ՝ Գերմանիայի քաղաքացիական օրենսգրքի 95-րդ պարագրաֆը դրույթ է պարունակում, որի համաձայն՝ իրային իրավունք ունեցող իրավագործ անձի կողմից ուրիշի հողամասի վրա կառուցված շենքերը և այլ օբյեկտները հողամասի էական բաղկացուցիչ մասեր չեն համարվում²⁸: Դրանք բոլորը համարվում են շարժական իրեր: Այսինքն՝ այստեղ տեսնում ենք «միասնական օբյեկտ» կամ «միասնական ճակատագիր» սկզբունքի իրագործման բավական հետևողական և կոշտ տարբերակ, որի համաձայն՝ հողամասը հանդիսանում է միակ անշարժ գույք, իսկ նրա վրա գտնվող ցանկացած գույք համարվում է բարելավում, իսկ իրավական կարգավիճակի առումով՝ շարժական գույք: Միակ բացառությունը այս կանոնից Լ.Յու. Վասիլևսկայայի կարծիքով ժառանգական կառուցապատ-

ման իրավունքով կառուցված կառույցն է:²⁹ Մասնավորապես՝ օրենսդիրը անշարժ գույքի օբյեկտ է ճանաչում ժառանգական կառուցապատման իրավունքը: Մինչդեռ կառույցը (շենքը, շինությունը) ճանաչվում է կառուցապատման իրավունքի էական բաղկացուցիչ մաս, սակայն երբ անհրաժեշտություն է առաջանում տնօրինել այդ կառույցը, օտարվում է ոչ թե այն, այլ կառուցապատման իրավունքը: Այնուհաստ է, որ գերմանական իրավունքն իր իրավունքի բաղկացուցիչ մաս համարելու խնդիրը լուծել է բավականին վարպետորեն՝ իրավական համապատասխան ֆիզիկայի միջոցով կառուցապատման իրավունքը ճանաչելով որպես անշարժ գույք:

Հատկանշական է, որ 20-րդ դարի սկզբին որոշ երկրներում թույլատրվում էր շենքերը և շինությունները պայմանագրի ժամկետի ավարտից հետո օտարել որպես շինանյութ:³⁰ Թերևս հենց այս հանգամանքն էլ հիմք էր տալիս եզրակացնելու, որ այդ շենքերն ու շինությունները շարժական գույք են:

Թվում է՝ ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 134-րդ հոդվածում ամրագրված հատկանիշների իմաստով կարող ենք փաստել, որ շենքերը և շինությունները անշարժ գույք են: Խնդիրը ծագում է բոլորովին այլ հարթության վրա: Մասնավորապես՝ ա) կառուցապատման պայմանագրի ժամկետի ընթացքում ում է պատկանում կառուցված շենքերի և շինությունների նկատմամբ սեփականության իրավունքը, բ) գրանցվո՞ւմ է, արդյոք, այդ սեփականության իրավունքը և եթե ոչ, ապա ինչպիսի իրավական ռեժիմ ունեն այդ շենքերն ու շինությունները կառուցապատման պայմանագրի գոյության ընթացքում:

ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 204.1-րդ հոդվածի 4-րդ մասի համաձայն՝ սեփականության իրավունքով

այլ անձի պատկանող հողամասում կառուցապատման իրավունքով կառուցված կամ ստեղծված շենքերը և շինությունները հողամասի սեփականատիրոջ սեփականությունն են, եթե այլ բան նախատեսված չէ օրենքով: Հիշյալ նորմի նույնիսկ մակերեսային վերլուծության արդյունքում միանգամայն օրինաչափորեն հարց է ծագում՝ կառուցված կամ ստեղծված շենքերն ու շինությունները ո՞ր պահից են համարվում հողամասի սեփականատիրոջ սեփականությունը: Օրենքի ձևակերպումից թերևս բխում է, որ կառուցման կամ ստեղծման պահից դրանք պատկանում են հողամասի սեփականատիրոջը, սակայն 204.1-րդ հոդվածի վերլուծությունից ակնհայտ է, որ սեփականատերը չի կարող սեփականության իրավունք ունենալ կառուցապատման պայմանագրի կնքման պահից կամ գործողության ընթացքում, քանի որ նույն հոդվածի 1-ին մասը կառուցապատողին իրավունք է վերապահում կառուցապատման պայմանագրի գործողության ժամկետի ընթացքում տիրապետել և օգտագործել այդ գույքը: Այսինքն՝ սեփականության իրավունքի բովանդակությունը կազմող երեք իրավագործություններից 2-ը կառուցապատման պայմանագրի ժամկետի ընթացքում պատկանում են կառուցապատողին: Այս մասին են վկայում նաև գործնականում կնքված կառուցապատման պայմանագրերը, որտեղ ուղղակիորեն ամրագրվում է այդ հանգամանքը: Ինչ վերաբերում է տնօրինման իրավագործությանը, ապա այն ևս չի կարող պատկանել հողամասի սեփականատիրոջը հետևյալ պատճառաբանությամբ. անշարժ գույքի իրավական ռեժիմի կարևորագույն (եթե ոչ միակ) հատկանիշը դրա նկատմամբ իրավունքների պետական գրանցումն է, որն էլ, ըստ էության, դրա շրջանառունակության հիմքն է: «Գույքի նկատմամբ իրավունքների պետական գրանցման մա-

սին» ՀՀ օրենքի իմաստով պետական գրանցման ենթակա են անշարժ գույքի նկատմամբ սեփականության իրավունքը, օգտագործման իրավունքը, հիպոթեքը, սերվիտուտները, ինչպես նաև օրենքով նախատեսված այլ իրավունքներ: ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 204.1-րդ հոդվածի ուսումնասիրությունը, 2006թ. ցայսօր ձևավորված պրակտիկան անառարկելիորեն վկայում են, որ ՀՀ կառավարությանն առընթեր անշարժ գույքի պետական կոմիտեում գրանցվում է միայն հողամասի նկատմամբ կառուցապատման իրավունքը, իսկ շենքերի և շինությունների նկատմամբ իրավունքի որևէ տեսակ (թե՛ իրային և թե՛ պարտավորական) չի գրանցվում:³¹ Մասնավորապես՝ կառուցապատման պայմանագրի ժամկետի ընթացքում շենքերի և շինությունների նկատմամբ չի գրանցվում ո՛չ կառուցապատողի տիրապետման և օգտագործման իրավունքը, ո՛չ էլ հողամասի սեփականատիրոջ սեփականության իրավունքը, որը թույլ է տալիս հետևյալին անել, որ այդ ընթացքում շենքերը և շինությունները սեփականատեր չունեն կամ գուցե միայն դեկլարատիվ առումով այդպիսին է հողամասի սեփականատերը: Վերոգրյալը ցույց է տալիս, որ կարելի է կիրառել «*բովանդակություն չունեցող*» սեփականության իրավունք հասկացությունը:

Այսինքն՝ այս առումով առաջին հերթին պետք է անառարկելիորեն փաստել, որ կառուցապատման իրավունքի պայմանագրի ժամկետի ընթացքում (կառուցապատման իրավունքի գործողության դեպքում) հողամասի սեփականատերը դրա նկատմամբ չի կարող ունենալ սեփականության իրավունք, քանի որ այդ ընթացքում կբացակայեն սեփականության իրավունքի բովանդակությունը կազմող իրավագործությունները: Այսպիսով, ստացվում է, որ օրենսդիրը միաժա-

Քաղաքացիական իրավունք

մանակ երկու կարգավիճակ է ամրագրել շենքերի և շինությունների նկատմամբ, մասնավորապես՝ կառուցապատման պայմանագրի ժամկետի ընթացքում դրանք փաստացի համարվում են կառուցապատման իրավունքի բաղկացուցիչ մաս³², իսկ ժամկետի ավարտից հետո համարվում են հողամասի սեփականատիրոջ սեփականությունը: Այս առումով՝ ավելորդ չէ հիշատակել Վ.Վ. Չուբարովի խոսքերը. «Քանի դեռ օրենսդրական կարգով չի որոշվի իրավունքների այն սպառիչ ցանկը, որը անձին իրավունք է տալիս կառուցապատելու ուրիշի հողամասը հետագայում դրավրա գտնվող շենքը, շինությունը անշարժ գույք ճանաչելով, կառուցապատման իրավունքը որևէ դրական արդյունք չի տա: Այն կդառնա հողամասը շինարարության համար տրամադրելու ևս մեկ իրավական հիմք»:³³

Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիական օրենսդրության մեջ առկա խառնաշփոթն իր արտացոլումն է գտել նաև պրակտիկայում: Մասնավորապես՝ 13.07.07թ. թիվ 3117 պայմանագրով³⁴ կողմերից մեկը՝ հողամասի սեփականատերը «Կվադրատ» փակ բաժնետիրական ընկերությանը (Կառուցապատող), ի թիվս այլ իրավունքների, փոխանցում է իրեն սեփականության իրավունքով պատկանող 762 քմ հողամասի կառուցապատման իրավունքը: Պայմանագրի 6-րդ հոդվածի, որն ունի վաճառքի բացառիկ իրավունք վերտառությունը, 6.1-րդ ենթակետը սահմանում է. «Սույն պայմանագրի կնքմամբ կողմերն ընդունում և սահմանում են, որ սույն պայմանագրի ուժով ձեռք բերված և «Կառուցապատողի» կողմից կառուցվող «Գույքի» տնօրինման «Իրավատիրոջը» պատկանող իրավունքը բացառիկության կարգով փոխանցվում է «Կառուցապատողին» և գործում է սույն պայմանագրի գործո-

ղության ողջ ընթացքում»: Ընդ որում, «Կառուցապատողի» կողմից կառուցվող «Գույքի» նկատմամբ կնքվել է առավաճառքի նախնական պայմանագիր: Փաստորեն, հողամասի սեփականատերը, ըստ էության, օտարել է կառուցապատման պայմանագրի ընթացքում ստեղծված գույքի տնօրինման իրավունքը: Թվում է՝ այս առումով խնդրահարույց է հանդիսանում հենց ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի այն դրույթը, ըստ որի՝ սեփականության իրավունքով այլ անձի պատկանող հողամասում կառուցապատման իրավունքով կառուցված կամ ստեղծված շենքերը և շինությունները հողամասի սեփականատիրոջ սեփականությունն են՝ առանց նշելու այդ իրավունքի ծագման պահը: Թերևս նման կարգավորումն է հիմք հանդիսացել խնդրո առարկա հարցի նման լուծման համար: Սակայն բոլոր դեպքերում, նախ՝ ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքը խոսում է արդեն իսկ ստեղծված կամ կառուցված շենքերի կամ շինությունների մասին, ինչն անկասկած ենթադրում է դրանց նկատմամբ իրավունքների գրանցում, ինչի մասին արդեն իսկ խոսվել է և երկրորդ՝ ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 445-րդ հոդվածի 3-րդ մասը նշում է, որ նախնական պայմանագիրը պետք է պարունակի պայմաններ, որոնք թույլ են տալիս սահմանել հիմնական պայմանագրի առարկան, ինչպես նաև մյուս էական պայմանները: Բացի այդ, նախնական պայմանագիրը պետք է կնքվի հիմնական պայմանագրի համար սահմանված ձևով, որը տվյալ դեպքում գործնականում անհնար է: Խնդիրն այն է, որ վերոնշյալ գործով ՀՀ կառավարությանն առընթեր անշարժ գույքի կադաստրի կոմիտեում գրանցվել է միայն հողամասի կառուցապատման իրավունքը՝ միաժամանակ «անշարժ գույքի ձեռքբերման իրավունքը հաստատող փաստաթղթի անվանում» բաժնում նշվել է

«կառուցապատման իրավունքը փոխանցելու և վաճառքի բացառիկ իրավունքներ վերապահելու պայմանագիր»։ Այլ կերպ ասած, քանի որ հողամասի սեփականատիրոջ մոտ օբյեկտիվորեն չկար համապատասխան գույքի նկատմամբ սեփականության իրավունքը, ուստի և այդ իրավունքը չէր կարող սահմանված կարգով փոխանցվել³⁵։

Կարծում ենք՝ այս առումով անհրաժեշտ է ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 204.1-րդ հոդվածի 4-րդ մասը շարադրել հետևյալ խմբագրությամբ. «**Սեփականության իրավունքով այլ անձի պատկանող հողամասում կառուցապատման իրավունքով կառուցված կամ ստեղծված շենքերը և շինությունները կառուցապատման իրավունքի դադարման դեպքում հողամասի սեփականատիրոջ սեփականությունն են, եթե այլ բան նախատեսված չէ օրենքով**»։ Նման մոտեցումը բխում է կառուցապատման իրավունքի դասական պատմական անցյալից, ինչպես նաև ամրագրված է մի շարք երկրների օրենսդրությամբ (օրինակ՝ Մոլդովա)։ Այսինքն՝ կառուցապատման պայմանագրի գործողության ընթացքում համապատասխան պետական մարմնում պետք է գրանցվի շենքի և շինության նկատմամբ կառուցապատողի օգտագործման իրավունքը, իսկ պայմանագրի ժամկետի ավարտից հետո (կառուցապատման իրավունքի դադարման դեպքում) պետք է ձևակերպվի շենքի և շինության նկատմամբ հողամասի

սեփականատիրոջ սեփականության իրավունքը։ Ընդ որում, կառուցապատողը պետք է իրավունք ունենա պայմանագրի ժամկետի ընթացքում այդ շենքերը և շինությունները տրամադրել վարձակալության իրավունքով։ Բնականաբար, պայմանագրի ժամկետի ավարտից հետո իրավահաջորդության կարգով այդ հարաբերություններում հանդես է գալիս հողամասի սեփականատերը։

Ի դեպ, հատկանշական է «Գույքի նկատմամբ իրավունքների պետական գրանցման մասին» ՀՀ օրենքում³⁶ ամրագրված մոտեցումը, որի 30.1-րդ հոդվածի համաձայն՝ այլ անձի պատկանող հողամասում անձը կարող է օրենքով կամ պայմանագրով ձեռք բերել կառուցապատման իրավունք՝ քաղաքաշինական և շինարարական նորմերի ու կանոնների, ինչպես նաև հողամասի նշանակության վերաբերյալ պահանջների պահպանմամբ կառուցել շենքեր և շինություններ, դրանք վերակառուցել կամ քանդել և կառուցապատման ժամկետի ընթացքում **օգտագործել այդ բարելավումները** (ընդգծումն իմն է)։ Այլ կերպ ասած՝ նշյալ օրենքի իմաստով կառուցապատման պայմանագրի ժամկետի ընթացքում կառուցապատողի կողմից կառուցված շենքերը և շինությունները համարվում են հողամասի բարելավումներ³⁷։

1. Ուժի մեջ է մտել 2005թ. հոկտեմբերի 26-ին։ (ՀՀ ՊՏ 16.11.05/71։ ՀՕ-188-Ն)։

2. Քննարկման առարկա չդարձնելով արդեն ավանդական դարձած «գույք» և «իր» եզրույթների սահմանազատման հիմնախնդիրը՝ պարզապես փաստենք, որ «գույքը» շատ ավելի լայն հասկացություն է, որը ներառում է ոչ միայն իրերը, այլև գույքային իրավունքները, այլ կերպ ասած՝ իրավունքների և պարտականությունների համախորհրդ, մինչդեռ «իր» հասկացությունն իր մեջ ներառում է նյութական աշխարհի առարկաները և այս առումով՝ հարկ է նկատի ունենալ, որ

ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 170-րդ հոդվածում օգտագործվող «գույքային իրավունքներ» եզրույթը ճիշտ չի արտացոլում իրերի իսկական դրությունը, և այդ դեպքում խոսքը կարող է գնալ «իրային իրավունքների» մասին։ (**Բարսեղյան Տ.Գ.** Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիական իրավունք։ Առաջին մաս. (Երրորդ հրատարակություն) – Երևանի պետ. համալս. – Եր.։ Երևանի համալս. հրատ., 2006, էջ 418)։ Հոդվածի հետագա շարադրանքում կօգտագործվի «իրային իրավունքներ» եզրույթը։

Քաղաքացիական իրավունք

3. **Бартошек М.** Римское право: Понятия, термины, определения. М., 1989, с. 305

4. Ինչպես ցույց կտա ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի նորմերի հետագա վերլուծությունը, հենց այս հանգամանքն է ելակետային համարվել այս իրավունքի սահմանման համար՝ գուցե անուշադրության մատենով այս ինստիտուտի այլ բնութագրիչներ:

5. 2005թ. հոկտեմբերի 4-ին ընդունվեց «ՀՀ հողային օրենսգրքում փոփոխություններ և լրացումներ կատարելու մասին» ՀՀ օրենքը, որով ՀՀ հողային օրենսգրքը լրացվեց նոր՝ 481-րդ «Հողամասի կառուցապատման իրավունքը» վերտառությամբ հոդվածով, որն, ի դեպ, աննշան տարբերություններով վերարտադրում է ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 2041-րդ հոդվածը:

6. ՀՀ օրենսդրությունը չի նախատեսել հնարավորություն պետական կամ համայնքային սեփականություն հանդիսացող հողերը կառուցապատման իրավունքով տրամադրելու համար: Բացառություն են կազմում ՀՀ հողային օրենսգրքի 60-րդ հոդվածով նախատեսված հողամասերը, մասնավորապես՝ ՀՀ հողային օրենսգրքի 46-րդ հոդվածում կատարված լրացումը, որը հռչակում է, որ «արգելվում է պետական կամ համայնքային սեփականություն հանդիսացող հողամասերը կառուցապատման իրավունքով օգտագործման տրամադրելը: Նման հողամասերը կարող են փոխանցվել միայն սեփականության իրավունքով, բացառությամբ Հայաստանի Հանրապետության հողային օրենսգրքով սահմանված պետական և համայնքային սեփականություն հանդիսացող այն հողամասերի, որոնց փոխանցումը սեփականության իրավունքով արգելված է»: Օրենսդրի այսպիսի մոտեցումը նվազագույնը թվում է անհասկանալի, քանի որ, ինչպես արդեն նշվեց, դեռ հռոմեական իրավունքում առկա էր պետական կամ համայնքային սեփականություն հանդիսացող հողերը կառուցապատման տրամադրելու հնարավորություն, ավելին՝ միայն հետագայում նախատեսվեց մասնավոր սուբյեկտների՝ հողամասերը կառուցապատման հանձնելու հնարավորությունը:

7. ՀՀՊՏ 2005/71 443, 16.11.05. ՀՕ-188-Ն:

8. Ընդունվել է 1993թ.: **Мелихова А.** К вопросу о праве застройки по законодательству Эстонской Республики и перспективах его развития в современном гражда-

нском праве Российской Федерации // М., сентябрь, 2007, журнал “Закон”, с. 190-196. // <http://www.abconsult.ee>

9. Նույն տեղում:

10. **Копылов А.В.** Вещные права на землю. М., “Статут”, 2000, с. 140.

11. **Евгений Важинский** “Особенности правового регулирования застройки на чужом земельном участке”. Изд. Юридическая практика <http://www.domik.net/>

12. **Скловский К. И.** Собственность в гражданском праве: Учеб.-практ. Пособие. М., 2002, с. 434.

13. **Копылов А.В.** Вещные права на землю. М., “Статут”, 2000, с. 141.

14. Չհավակնելով այս աշխատանքի շրջանակներում սպառել կառուցապատման իրավունքին վերաբերող բոլոր հարցերի բննարկումը՝ միայն նշենք, որ դեռևս հռոմեական իրավունքում թվարկված էին սուպերֆիցիի դադարման հիմքերը: **Копылов А.В.** Вещные права на землю. М., “Статут”, 2000, с. 135-136.

15. 1996թ. հոկտեմբերի 30-ին ՀՀ կառավարության կողմից ՀՀ քաղաքաշինության նախարարության տրված հանձնարարականին համապատասխան՝ ՀՀ քաղաքաշինության նախարարության կողմից հաստատվել են «Բնակելի, հասարակական և արտադրական շենքերի տեխնիկական վիճակի հետազննության մեթոդական ցուցումները», որոնցում էլ սահմանված են հիշյալ ժամկետները:

16. **Георгий Хубуа, Тамара Зарандия** Вещное право в Грузии // www.cac-civillaw.org/:

17. **Говоренкова Т.М., Савин Д.А., Чуев А.В.** Регулирование отношений между собственниками строений и собственниками земли. Право застройки // Журнал “Недвижимость и инвестиции. Правовое регулирование” декабрь 2003г.

18. Նույն տեղում:

19. **Копылов А.В.** Вещные права на землю. М., “Статут”, 2000, с. 141. Ընդ որում, այս ժամկետի սահմանման համար նկատի էին ունեցել մի շարք հանգամանքներ. նախ՝ կառուցապատման իրավունքի իրային բնույթը, երկրորդ՝ 36 տարին համարվում էր այն նվազագույն ժամկետը, որի ընթացքում պահպանվում էին նույնիսկ ամենավատ շինությունները, և վերջապես երրորդ՝ կառուցա-

պատման համար նվազագույն ժամկետը առավելագույնն էր դիտվում վարձակալության համար:

20. **Герасин С.И.** Правовой режим земельных участков и расположенных на них иных объектов недвижимости // Государство и право, 2006, N5, с. 119.

21. **Мелихова А.** К вопросу о праве застройки по законодательству Эстонской Республики и перспективах его развития в современном гражданском праве Российской Федерации // М., сентябрь, 2007, журнал “Закон”, с. 190-196. // <http://www.abconsult.ee/>.

22. Նույն տեղում:

23. **Копылов А.В.** Вещные права на землю. М., “Статут”, 2000, с. 162.

24. Там же, с. 150.

25. **Андронатий А.А.** Практический комментарий к главам Гражданского кодекса РМ “Сервитут” и “Суперфиций” // www.md.spinform.ru.

26. **Բարսեղյան Տ. Կ.** ՀՀ քաղաքացիական իրավունք: Առաջին մաս: Եր., 2006, էջ 62:

27. **Андронатий А.А.** Практический комментарий к главам Гражданского кодекса РМ “Сервитут” и “Суперфиций” // www.md.spinform.ru.

28. **Чубаров В.В.** Проблемы правового регулирования недвижимости. М., Статут, 2006, с. 58.

29. **Василевская Л.Ю.** Учение о вещных сделках по германскому праву. М., Статут, 2004, с. 409.

30. **Говоренкова Т.М., Савин Д.А., Чувев А.В.** Регулирование отношений между собственниками строений и собственниками земли. Право застройки // Журнал “Недвижимость и инвестиции. Правовое регулирование”, декабрь 2003г. Սակայն հարկ է նկատի ունենալ, որ այս հնարավորությունը կառուցապատողին ընձեռվում էր այն դեպքում, երբ սեփականատերը հրաժարվում էր համապատասխան հատուցում տրամադրել շինության համար:

31. Շենքեր, շինություններ հատվածում ևս նշվում է «կառուցապատում», ինչն, ըստ էության, չի կարող արդարացված լինել, քանի որ ՀՀ քաղ. օր 204.1-րդ հոդվածում խոսքը միայն հողամասի կառուցապատման իրավունքի մասին է:

32. Այս մոտեցումը կարող է կիրառելի լինել այն դեպքում, երբ, ինչպես նշվեց, իրային իրավունքները ճանաչվեն անշարժ գույքի օբյեկտ:

33. **Чубаров В.В.** Проблемы правового регулирования недвижимости. М., Статут, 2006, с. 293.

34. Կողմերի անունները փոխված են:

35. Պետք է նաև նկատի ունենալ այն հանգամանքը, որ գործնականում անշարժ գույքի կադաստրի պետական կոմիտեն երբեք չի գրանցում նախնական պայմանագրերից ծագող իրավունքները, քանի որ «Գույքի նկատմամբ իրավունքների պետական գրանցման մասին» ՀՀ օրենքով նման իրավունք նախատեսված չէ: Սակայն տվյալ մասնավոր դեպքում պրակտիկայի ընդհանուր խնդիրը տեղայնացվել է, սակայն պրակտիկան ապացուցում է, որ նույնիսկ այն դեպքում, երբ առկա կլինեն կառուցապատման պայմանագրի ընթացքում կառուցված գույքը, և կկնքվեն հիմնական պայմանագիր, ծագելու էին միևնույն խնդիրները, քանի որ բոլոր դեպքերում այդ գույքի նկատմամբ որևէ մեկի (կառուցապատողի կամ սեփականատիրոջ) իրավունքը չի գրանցվում:

36. ՀՀ ՊՏ 2005/71 443, 16.11.05. ՀՕ-191-Ն:

37. Նկատի ունենալով ՀՀ քաղաքացիական և Հողային օրենսգրքերում այս հարցի կապակցությամբ ամրագրված միասնական մոտեցումն առ այն, որ կառուցված կամ ստեղծված շենքերը և շինությունները **գույք են**, անհասկանալի է թվում «Գույքի նկատմամբ իրավունքների պետական գրանցման մասին» ՀՀ օրենքում ամրագրված դրույթը, առավել ևս, որ ՀՀ քաղ. օր. 204.1-րդ հոդվածի 3-րդ մասը հատուկ անդրադարձել է բարելավումներին, մասնավորապես, սահմանելով, որ «Կառուցապատման ժամկետի ավարտից հետո կառուցապատողի կատարած անբաժանելի բարելավումները չեն հատուցվում, եթե այլ բան նախատեսված չէ օրենքով կամ պայմանագրով»: **Թերևս նման դրույթի ամրագրումը կարելի է համարել օրենսդրի անփութության հետևանք:** Մյուս կողմից էլ՝ սա կարելի է համարել «միասնական օբյեկտ» հայեցակարգի ամրագրման մեկ դրսևորում, սակայն անհաջող, քանի որ մոտեցումը պետք է լինի միասնական և համալիր:

ՀՀ վճարելի դատարանի նախագահի խորհրդական

ԱՊՐԱՆՔԱՅԻՆ ՆՇԱՆԻ ՉՕԳՏԱԳՈՐԾՄԱՆ

ՇԵՏԿԱՆՔՆԵՐԸ

«Ապրանքային և սպասարկման նշանների, ապրանքների ծագման տեղանունների» մասին ՀՀ օրենքի (այսուհետ՝ Օրենք) 22-րդ հոդվածի 4-րդ մասի համաձայն՝ ապրանքային նշանի գրանցման գործողությունը կարող է ցանկացած անձի դիմումի հիման վրա, բողոքարկման խորհրդի որոշմամբ, դադարեցվել վաղաժամկետ բոլոր ապրանքների, որոնց համար այն գրանցված է, կամ դրանց մի մասի նկատմամբ, եթե ապրանքային նշանի գրանցման թվականից հաշված 5 տարվա ընթացքում կամ դիմումն ավելի ուշ ներկայացնելու դեպքում՝ դրան անմիջականորեն նախորդող 5 տարվա ընթացքում այն ընդհանրապես չի օգտագործվել կամ օգտագործվել է ոչ ողջամիտ ծավալներով ապրանքային նշանի սեփականատիրոջ կամ սույն օրենքի 26-րդ հոդվածի համաձայն՝ լիցենզային պայմանագրով այդ իրավունքն ունեցող անձի կողմից: Ապրանքային նշանի օգտագործման ապացույցները ներկայացնում է դրա սեփականատերը կամ լիցենզային պայմանագրով տվյալ նշանի օգտագործման իրավունք ունեցող անձը: Բողոքարկման խորհրդի որոշումը կարող է վիճարկվել դատարանում այն ընդունելու օրվանից վեցամսյա ժամկետում:

Վերոնշյալ հոդվածից հետևում է, որ ապրանքային նշանի օգտագործումը ոչ միայն համապատասխան ապրանքային նշանի սեփականատիրոջ իրավունքն է, այլև նրա պարտականությունը: Չնայած տվյալ ոլորտը կարգավորող օրենսդրությամբ ապրանքային նշանի օգտագործումն ուղղակիորեն նախատեսված չէ որպես դրա սեփականատիրոջ պարտականություն, բայց և այնպես մասն եզրահանգման կարող ենք գալ վերոնշյալ օրենքի հոդվածի բովանդակությունից:

Մասնավորապես՝ այդ հանգամանքը հաստատվում է նաև այն իրողությամբ, որ ապրանքային նշանի օգտագործման ապացույցները ներկայացնում է դրա իրավատերը. այսինքն՝ ապրանքային նշանի գրանցման գործողությունը Հայաստանի Հանրապետության տարածքում վաղաժամկետ դադարեցնելու վերաբերյալ վեճերով իրավատերն է կրում ապրանքային նշանի օգտագործման փաստն ապացուցելու պարտականությունը:

Վերոնշյալ դրույթը (ապրանքային նշանի օգտագործման ապացույցները ներկայացնում է դրա սեփականատերը կամ լիցենզային պայմանագրով տվյալ նշանի օգտագործման իրավունք ունեցող անձը) օրենքի 23-րդ հոդվածում նախատեսվեց միայն 24.11.2004 թվականի փոփոխությամբ, որը գործողության մեջ մտավ 07.01.2005 թվականին: Մասնավորապես՝ այդ իրավական հարցադրման կարևորությունը զգացվեց Վճարելի դատարանի 24.12.2004 թվականի որոշումից հետո: 24.12.2004 թվականին Վճարելի դատարանը քննելով VICTORY N3026 ապրանքային նշանի գրանցման գործողությունը Հայաստանի Հանրապետության տարածքում ամբողջությամբ վաղաժամկետ դադարեցնելու պահանջի մասին քա-

ԱՊՐԻԼ 2009 4 (117)

ՊԱՏԱԿԱՆ Իշխանություն

ղաքացիական գործով հայցվոր «Մանուկյան և գործընկերներ» ՍՊ ընկերության (այսուհետ՝ ընկերություն) վճարել է բողոքը, մերժել է այն, հիմք ընդունելով այն հանգամանքը, որ վերջինս, ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 48-րդ հոդվածի համաձայն, չի հիմնավորել պատասխանող ընկերության կողմից վեճի առարկա ապրանքային նշանի չօգտագործման փաստը:¹ Այսինքն՝ Վճարել դատարանի որոշմամբ ապրանքային նշանի չօգտագործման ասպացուցման պարտականությունը դրվել էր հայցվորի վրա: Մինչդեռ, հաշվի առնելով տվյալ դրոշմի առանձնահատկությունները և այն հանգամանքը, որ նման վեճերով ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքով նախատեսված ասպացուցման պարտականության բաշխման ընդհանուր կանոնը չի գործում, օրենքում կատարվեց համապատասխան փոփոխություն՝ ապրանքային նշանի օգտագործման ասպացուցման պարտականությունը դնելով դրա իրավատիրոջ վրա:

Բավականին լուրջ բարդություն է իրենից ներկայացնում ապրանքային նշանի գրանցման պահպանման համար օգտագործման պահանջվող ծավալը որոշելու հարցը: Տվյալ հարցի շուրջ ՀՀ օրենսդրությունը լռում է: Տեսական գրականությունում առաջարկվում է տարբերակել ապրանքային նշանի օգտագործման երկու տեսակ՝ որակական և քանակական: Մասնավորապես՝ ապրանքային նշանի օգտագործումը նույնիսկ մեկ կամ չափազանց սահմանափակ քանակությամբ ապրանքների վրա կարող է որակվել բավարար, եթե այդ ապրանքային նշանն օգտագործվում է որոշակի առանձնահատուկ ապրանքների անհատականացման համար, որոնք ունեն ցածր

պահանջարկ: Իսկ եթե ապրանքային նշանը նախատեսված էր բազմակի արտադրվող ապրանքի անհատականացման համար, բայց այն օգտագործվել է ընդամենը այդ ապրանքի արտադրության սկզբնական շրջանում (փորձարկումների ժամանակ), ապա վերջինս օրենքի իմաստով կարող է գնահատվել որպես ապրանքային նշանի գրանցման պահպանման համար ոչ բավարար օգտագործում:²

Ինչ վերաբերում է ապրանքային նշանի օգտագործման որակական կողմին, ապա վերջինս վերաբերում է օգտագործվող ապրանքների և այն ապրանքների ցանկի համապատասխանությանը, որի անհատականացման համար գրացվել է համապատասխան ապրանքային նշանը: Որպես կանոն, գրանցված և իրականում օգտագործվող ապրանքների ցանկերը պետք է համապատասխանեն միմյանց: Սակայն, պրակտիկայում բազմաթիվ են այն դեպքերը, երբ անձի կողմից գրանցված ապրանքային նշանն օգտագործվում է այն ապրանքների նկատմամբ, որոնք ընդգրկված չեն այն ապրանքների ցանկում, որոնց անհատականացման համար այն գրանցվել է, կամ էլ ընդհակառակը՝ օգտագործվում է ավելի նեղ շրջանակի ապրանքների անհատականացման համար, քան համապատասխան ցանկում նշված ապրանքներն են: Վերոնշյալ հանգամանքը կարող է հիմք հանդիսանալ համապատասխան ապրանքների ցանկի փոքրացման համար՝ այդ ցանկից հանելով այն ապրանքները, որոնք չեն արտադրվում ապրանքային նշանի սեփականատիրոջ կողմից և (կամ) ինչ-ինչ պատճառներով չեն անհատականացվում գրանցված ապրանքային նշանով:³

Այսպիսով՝ Օրենքի 22-րդ հոդվածի և համապատասխան բնագավառի մի-

Քաղաքացիական իրավունք

ջազգային փորձի ուսումնասիրությունը ցույց է տալիս, որ Հայաստանի օրենսդիրը որդեգրել է մոտեցում, համաձայն որի՝ որևէ նշան չպետք է գրանցվի գուտայն անգործության մատնելու նկատառումներով: Այսինքն՝ ապրանքային նշանի գրանցման նպատակը պետք է լինի դրա օգտագործումը:

Գժբախտաբար, պետք է արձանագրենք, որ հայաստանյան պրակտիկայում բազմաթիվ են անգործության մատնված ապրանքային նշանները, որոնք ժամանակին գրանցվել են գուտայն անձանց գործունեությանը խոչընդոտելու և դրանով իսկ շահույթ ստանալու նպատակով: Եվ ավելի մեծ մտահոգության տեղիք է տալիս այն փաստը, որ ներկայիս ՀՀ օրենսդրությունը բավարար իրավական մեխանիզմներ չի նախատեսում նման երևույթի դեմ պայքարի արդյունավետ կազմակերպման համար: Մասնավորապես՝ գուտ հինգ տարի ժամկետի սահմանումը, որի ընթացքում նշանի չօգտագործման հետևանքով կարող է դադարեցվել ապրանքային նշանի գրանցման գործողությունը, բավարար չէ այդ նպատակի իրագործման համար:

Այս առումով ուշադրության է արժանանում ԱՄՆ օրենսդրությամբ նախատեսված կարգավորումը:

Մասնավորապես՝ ԱՄՆ-ի համապատասխան բնագավառը կարգավորող օրենքով նախատեսվում է «ապրանքային նշանի օգտագործումը ստուգելու» մեխանիզմ, համաձայն որի՝ մինչև ապրանքային նշանի գրանցումը դիմումատուն գրանցման մասին դիմում ներկայացնելուն հաջորդող վեց ամիսների ընթացքում պարտավոր է համապատասխան լիազոր մարմնին ներկայացնել հիմնավորումներ այն մասին, որ ապրանքային նշանն օգտագործվում է հենց այն ապրանքների

նկատմամբ, որոնց անհատականացման համար անձը խնդրարկում է դրա գրանցումը:⁴ Այդ ընթացակարգը պարտադիր պահանջ է ապրանքային նշանի գրանցման համար:

Գտնում ենք, որ ԱՄՆ օրենսդրությամբ նախատեսված վերոնշյալ մեխանիզմն արդյունավետ հիմքեր է ստեղծում ապրանքային նշանի օգտագործումն ապահովելու համար: Հետևապես, գտնում ենք, որ Օրենքում անհրաժեշտ է կատարել համապատասխան փոփոխություն՝ որպես ապրանքային նշանի գրանցման պարտադիր պահանջ՝ նշելով դրա օգտագործումը, կամ դրա օգտագործումը ստուգել ապրանքային նշանի գրանցմանը հաջորդող վեց ամսվա ընթացքում, ընդ որում, այդ պահանջի չկատարման դեպքում նախատեսելով գրանցման գործողության դադարեցման հնարավորություն:

Այս հարցի շրջանակներում առանձնակի ուշադրության է արժանի ապրանքային նշանի իրավունքի սուբյեկտների շրջանակին վերաբերող օրենսդրական կարգավորման հարցը: Վերջինս նախատեսված է Օրենքի 3-րդ հոդվածի առաջին մասով, համաձայն որի՝ ապրանքային նշանը կարող է գրանցվել իրավաբանական անձի կամ կազմակերպության անվանումով, ֆիզիկական անձի կամ անհատ ձեռնարկատիրոջ անունով:

Այսինքն՝ վերոնշյալ հոդվածից կարելի է եզրակացնել, որ բավականին լայն է այն սուբյեկտների շրջանակը, որոնց անվամբ կարող է գրանցվել ապրանքային նշանը:

Մասնավորապես՝ մտահոգության տեղիք է տալիս այն հանգամանքը, որ ապրանքային նշանը կարող է գրանցվել ցանկացած ֆիզիկական անձի անունով, որը նույնիսկ չի զբաղվում ձեռ-

նարկատիրական գործունեությամբ:

Մտահոգությունը բացատրվում է նրանով, որ ինչպես արդեն նշվեց վերևում բազմաթիվ երկրների, այդ թվում՝ Հայաստանի օրենսդիրը որդեգրել է մոտեցում, համաձայն որի՝ որևէ նշան չպետք է գրանցվի զուտ այն անգործության մատնելու նկատառումներով: Այս տրամաբանությունից է բխում մասնապարհային նշանը որոշակի ժամանակահատվածում չօգտագործելու հետևանքով այդ նշանի նկատմամբ անձի իրավունքի դադարեցման հնարավորությունը: Ահա սա է ապրանքային նշանի նկատմամբ սեփականատիրոջ բացառիկ իրավունքների հիմնական տարբերությունը սեփականության մյուս ձևերից:

Այսինքն՝ գրանցված նշանը պետք է օգտագործվի ձեռնարկատիրական գործունեություն իրականացնող սուբյեկտի կողմից և գրանցումը չպետք է այլ անձանց իրավունքների իրականացումը սահմանափակելու նպատակ հետապնդի, քանի որ նույնիսկ ձեռնարկատիրական գործունեությամբ չզբաղվող սուբյեկտի համար տրված նման հնարավորությունը խոչընդոտում է համապատասխան գործունեություն իրականացնող սուբյեկտների կողմից նման ապրանքային նշանների օգտագործումը:

Այդ է պատճառը, որ շատ երկրներ, որոնց թվին է դասվում, օրինակ, Ռուսաստանի Դաշնությունը (ՌԴ քաղաքացիական օրենսգրքի 1478-րդ հոդ-

ված), որդեգրել են մոտեցում, համաձայն որի՝ ապրանքային նշանի նկատմամբ բացառիկ իրավունքների սուբյեկտ կարող են հանդիսանալ միայն իրավաբանական անձը կամ անհատ ձեռնարկատերը: Հակառակ դեպքում ցանկացած ֆիզիկական անձ, հնարավորություն ունենալով գրանցելու բազմաթիվ ապրանքային նշաններ և դրանք չօգտագործել մինչև օրենքով նախատեսված ժամկետի լրանալը, ինչը, ինչպես արդեն նշվեց, հակասում է ոչ միայն ապրանքային նշանի կոնցեպցիային, այլ մասնապարհային խնդիրներ է ստեղծում ապրանքային նշանի գրանցման վարչարարության ընթացակարգերում:

Հիմք ընդունելով վերոգրյալը՝ գտնում ենք, որ Օրենքի 3-րդ հոդվածի առաջին մասը պետք է շարադրել հետևյալ խմբագրությամբ. «Ապրանքային նշանը կարող է գրանցվել իրավաբանական անձի կամ անհատ ձեռնարկատիրոջ անունով»:

Այսպիսով՝ կարող ենք եզրահանգել, որ ինչպես յուրաքանչյուր երկրի, այնպես էլ Հայաստանի Հանրապետության տնտեսական կայունության ապահովման տեսանկյունից կարևորվում է այնպիսի օրենսդրական մեխանիզմների նախատեսումը, որոնք հնարավորություն կտան ապահովելու ապրանքային նշանների գրանցման գործընթացի արդյունավետությունը և պայքարելու ապրանքային նշանների կամայական գրանցումների դեմ:

1. «Մանուկյան և գործընկերներ» ՍՊԸ ընդդեմ «Պապաստրատոս Ինտերնասիոնալ Բ.Վ.» (Papastratos international B.V.) ընկերության ՀՀ վճարվել դատարանի 24.12.2004 թվականի թիվ 3-2555(ՏԴ) որոշում:

2. *Коник Н.В., Малыев П.А., Пешкова Т.А.* “Товарные знаки” ООО «Журнал Управление персоналом”, 2006, с. 153.

3. Там же, с. 154.

4. Cornell University law school, Legal information institute, US code collection, Application for registration; verification, http://www4.law.cornell.edu/uscode/15/usc_sec_15_00001051--000-.html.

Ашхен МАРТИРОСЯН

*Соискатель кафедры уголовного права
и уголовно-процессуального права
юридического факультета Российско-Армянского
(Славянского) государственного университета*

АКТУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ ПОНЯТИЯ И ЦЕЛЕЙ НАКАЗАНИЯ В УГОЛОВНОМ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВЕ

Во всех системах уголовного права четко обозначена приверженность позиции о том, что невиновный должен быть оправдан, а виновный наказан. Без наказания и других институтов, с помощью которых определяется его размер и исполнение, уголовное право существовать не может. Поэтому будет правильным сказать, что наряду с преступлением, институтом наказания определяются основные характерные черты уголовного права.

В науке уголовного права особое внимание понятию наказания уделяли, уделяют и будут уделять ученые разных поколений, наук и стран. Это обусловлено рядом причин: особой значимостью данного института для общества, развитием самого общества, совершенствованием, а также гуманизацией уголовного наказания и многими другими.

Термин «наказание» в русском языке имеет несколько значений: 1) мера воздействия на того, кто совершил проступок, преступление; 2) о ком-чем-нибудь трудном, тяжелом, неприятном.

В пенологической литературе высказаны различные подходы к пониманию уголовного наказания.

В частности, И.Я. Фойницкий в своем сочинении, изданном в 1888г., писал: «Наказание представляет собой принуждение, применяемое к учинившему преступное деяние. Принуждение наказания заключается в причинении или обещании причинить наказуемому какое-нибудь лишение или страдание; поэтому всякое наказание направляется против какого-нибудь блага, принадлежащего наказываемому — его имущества, свободы, чести, правоспособности, телесной неприкосновенности, а иногда, даже против его жизни».

По его мнению, понятие о реакции, или наказании, прошло в своем развитии четыре фазиса:

1. естественной реакции (обороняющаяся или отомщающая — отдельного лица, прямая или косвенная - общества);

2. божеского воздания;

3. этического воздания;

4. юридического воздания — классической школы.

Теперь наступает пятая эпоха: воззрение на наказание как на социальную защиту (*difesa criminale*), понимая под нею совокупность социальных мер предупреждения и репрессии, наиболее соответствующих существованию преступлений.¹

А.Ф. Кистяковский, определяя наказание, указывал на следующие его признаки:

* это меры, которые по приговору принимаются против преступника;

* они причиняют ему страдание и отнимают у него разные виды благ и прав ему принадлежащих;

* наказание есть прямое следствие преступления;

* представляет собой отражение от нанесенного удара; является реакцией со стороны общества, интересы которого задеты преступлением.²

Правовая реакция государства на посягательства, опасные для правоохраняемых, интересов личности, общества или государства, выражается в определении в уголовном законе того, какие общественно опасные деяния являются преступлениями и какие наказания и иные меры уголовно-правового характера применяют-

ся к лицам, виновным в их совершении (ст. 2 УК РФ, ст.2 УК РА).

В ст. 43 УК РФ сказано: Наказание есть мера государственного принуждения, назначаемая к лицу, признанному виновным в совершении преступления, и заключается в предусмотренных настоящим Кодексом лишении или ограничении прав и свобод этого лица.

Из этого определения вытекают четыре признака наказания: мера государственного принуждения; назначение его по приговору суда; назначение наказания только лицу, признанному виновным в совершении преступления; наказание лишает или ограничивает права и свободы лица, которому оно назначено.

Одним из признаков, который вызывает определенные споры, является признак, провозглашающий наказание, как меру государственного принуждения. Можно ли ставить знак равенства между этим признаком и тезисом о том, что наказание — это кара за совершенное преступление? Представляется, что уравнивать указанные понятия ошибочно.

Безусловно, исполнение наказания, как правило, изменяет привычный режим жизни осужденного, его отношения с окружающими людьми, имеет определенные морально-психологические последствия. Однако, согласно толкованию, «кара» означает — возмездие, а «принуждение» — заставить лицо сделать что-то по-

Уголовное право

мимо его воли.

В ч. 2 ст. 43 УК РФ указано: «наказание применяется в целях восстановления социальной справедливости, а также в целях исправления осужденного и предупреждения совершения новых преступлений». Это означает, что судами при назначении наказания должны быть учтены принципы справедливости, гуманизма и индивидуализации наказания. Закон требует, прежде всего, не возмездия, а справедливости, т.е. соответствия наказания характеру и степени общественной опасности преступления, обстоятельствам его совершения и личности виновного (ст. 6 УК), наказание не может иметь своей целью причинения физических страданий или унижения человеческого достоинства (ст. 7 УК), при назначении наказания должны быть учтены данные о личности виновного, обстоятельства, смягчающие и отягчающие наказание, а также влияние назначенного наказания на исправление осужденного и на условия жизни его семьи (ч. 3 ст. 60 УК).

Определяя правовое положение осужденных, законодатель в ст. 10 Уголовно-исполнительного кодекса Российской Федерации указал, что Российская Федерация уважает и охраняет права, свободы и законные интересы осужденных, обеспечивает законность применения средств их исполнения, их правовую защиту и личную безопасность при испол-

нении наказаний³.

Исходя из принципа гуманизма, в новом УК РФ законодатель формулирует правило об обратной силе закона, устраняющего преступность деяния, смягчающего наказание или иным образом улучшающего положение лица, совершившего преступление. Норма, содержащаяся в ч. 1 ст. 10 УК, основана на положениях п. 2 ст. 11 Всеобщей декларации прав человека, принятой третьей сессией Генеральной Ассамблеи ООН 10 декабря 1948г., ст. 7 Европейской Конвенции о защите прав человека и основных свобод от 4 ноября 1950г.⁴, п. 1 ст. 35 Декларации прав и свобод человека и гражданина от 22 ноября 1991г.⁵, ст. 54 Конституции РФ.

В УК РФ впервые отмечено, что обратную силу наряду с законами, устраняющими преступность деяния или смягчающими наказание, имеют и другие законы, если они каким-либо образом улучшают положение лица, совершившего преступление. Это положение распространяется как на лиц, отбывающих наказание, так и на лиц, отбывших наказание, но имеющих не снятую или не погашенную в установленном законом порядке судимость.

Указанные обстоятельства не могут расцениваться как кара за содеянное, поскольку изложенные требования закона имеют целью воспитание у осужденного чувства справедливости наказания, а не злость на государство

за то, что оно мстит ему за содеянное.

С учетом изложенного, нельзя согласиться с мнением о том, что наказание, выступая в виде лишения свободы или ограничения прав и интересов осужденного, по своему содержанию является карой за содеянное, поскольку лицо, наказанное за совершение преступления, должно страдать. Иначе не будут реализовываться цели наказания⁶.

Исторически институт наказания развивался от частного к публичному.

По мере развития государства и права наказания за преступления вначале были параллельные — публично-государственные и частные, а затем все более публичные и наконец — исключительно государственные меры принуждения.

В XX в. наказание в России и Армении представляет собой исключительно меру государственного воздействия на лиц, совершивших преступление. Своеобразным отголоском частного уголовного права можно считать так называемые дела частного обвинения, которые возбуждались по жалобе потерпевших. Таковы дела о клевете, оскорблениях, побоях и проч. Правда частным здесь оказывалось не само наказание, а процессуальный порядок возбуждения уголовного дела. В обвинительных приговорах по этим делам наказание выносилось от имени Российского государства,

содержало все признаки меры государственного принуждения.

Положение о уголовных и исправительных наказаниях 1845г., с которым Россия вступила в XX век, четыре пятых текста Общей части отводило нормам о наказаниях. Статья 90 «Определение наказания вообще» в действительности определения не содержала. В ней говорилось, что «наказание за преступления и проступки определяется не иначе, как на точном основании постановления закона». Однако в противовес данной норме, написанной в духе принципа законности, ст. 51 допускала применение наказания по аналогии. В ней говорилось: «Если в законе за подлежащее рассмотрению суда преступное деяние нет определенного наказания, то суд приговаривает виновного к одному из наказаний, предназначенных за преступления, по важности и роду своему наиболее сходные».

Советское уголовное законодательство трижды терминологически изменяло наказание. В декретах и УК РСФСР 1922г. санкции уголовно-правовых норм и виды наказаний именовались как «наказывается» и «карается». Основные начала уголовного законодательства Союза ССР и союзных республик 1924г. и УК РСФСР 1926г. перешли на термины «меры социальной защиты». Их предусматривалось три: судебные, педагогические и медицинские. Такая замена не была

удачной и продержалась недолго. В 30-х гг. восстанавливаются формулировки «наказывается» и «карается». В послевоенном уголовном законодательстве российские УК по сей день употребляют единый термин «наказание».

Наказание должно отвечать всем принципам уголовного права. Этими принципами являются принцип законности, принцип равенства применительно к наказанию, принцип вины, принцип справедливости, принцип гуманизма наказания.

Наказанию подвергается только лицо, признанное судом виновным в совершении преступления. Личность субъекта преступления служит самостоятельным основанием индивидуализации судом наказания.

Россия, вступившая в XXI век, переживает сложный период своего развития. Резкое изменение политических, экономических и социальных условий повлекло за собой рост преступности.

Правовая реакция государства на посягательства, охраняемые уголовным правом, во все времена выражалась в применении к лицам, виновным в их совершении, наказаний и иных мер уголовно-правового характера.

Сущность уголовного наказания проявляется в его целях, изложенных в уголовном законе.

Термин «цель» в русском языке имеет несколько значений:

1. место, в которое надо по-

пасть при стрельбе или метании;

2. предмет стремления, то, что надо, желательно осуществить.

В теории уголовного права существует давно устоявшееся понятие о том, что наказание является правовым последствием преступления. Н.С. Таганцев в лекциях по русскому уголовному праву указывал: «С точки зрения преступника наказание является последствием им учиненного, с точки зрения государства — мерой, принимаемой вследствие совершенного виновным деяния. Наказание, как лишение или ограничение благ или прав, является страданием с точки зрения общих условий человеческой жизни, известной средней осязаемости страданий, безотносительно к тому, как смотрит на него и ощущает его наказываемый»⁷.

В теории пенологии под целями уголовного наказания понимаются конечные фактические результаты, которые государство стремится достичь, устанавливая уголовную ответственность, осуждая виновного в совершении преступлений к той или другой мере уголовного наказания и применяя эту меру.

Вместе с тем, ряд авторов, определяя цели уголовного наказания, указывает на социальный характер преследуемых результатов.

А.И. Рапог полагает, что «в ч. 2 ст. 43 УК РФ сформулированы цели наказания, т.е. или социально позитивные результаты, достижение которых планируется уста-

новлением наказаний в уголовном законе и их реальным применением в судебном порядке к лицам, признанным виновными в совершении преступлений»⁸.

А.Э. Жалинский рассматривая цели уголовного наказания, указывает на некоторые субъекты, которые желают достижения результата, а также на ориентацию его осуществления. По мнению автора: «Цели наказания представляет собой: а) желаемый законодателем и обществом результат; б) ориентацию на его достижение, т.е. направленность потенциала наказания и деятельности по его назначению и исполнению»⁹.

Цели наказания в ч. 2 ст. 43 УК определены так: «наказание применяется в целях восстановления социальной справедливости, а также в целях исправления осужденного и предупреждения совершения новых преступлений». Как видим, закон называет три цели наказания:

1. восстановление социальной справедливости;
2. исправление осужденного;
3. предупреждение совершения новых преступлений.

Уголовно-исполнительный кодекс РФ говорит о двух целях исполнения наказания: исправление осужденных и предупреждение совершения новых преступлений как осужденными, так и иными лицами.

Наиболее распространенной является позиция, авторы кото-

рой рассматривают наказание как меру государственного принуждения, применяемую судом от имени государства к лицам, виновным в совершении преступлений, в целях общего и специального предупреждения преступлений.¹⁰ Отмечается, что «наказание является лишением преступника каких-либо принадлежащих ему благ и выражает отрицательную оценку преступника и его деятельности государством».

Проблемы целей наказания издавна обладали большой притягательной силой для исследователей различных отраслей знаний: теологов, философов, правоведов, психологов.

Правомерен вопрос, почему так многообразно и подчас противоречиво доктринальное толкование целей наказания. Н.С. Таганцев, соглашаясь с немецким ученым Мелем, объяснял это тем, что наказание подобно двуликому Янусу. Одним лицом оно обращено к прошлому - к уже совершенному преступлению и его субъекту, другим - к будущему, к исправлению осужденного, дабы по отбытии наказания он не совершал более преступления. Действительно, сочетание в наказании ретроспективных и перспективных начал во многом объясняет различие подходов к целям наказания. Однако, как бы ни были разнообразны многовековые теории о целях наказания, в конечном итоге они сводятся к целям возмездия (кары), исправления, общего и специаль-

Уголовное право

ного предупреждения.

Абсолютные теории целей наказания также усматривали в них воздаяние за содеянное, ибо преступление нарушает “абсолютную идею”, “категорический императив” о справедливости.

Пришедшие им на смену утилитарные теории видели в целях наказания общее и специальное предупреждение преступления. Первое удерживает неустойчивых граждан от совершения преступлений, второе предупреждает рецидив со стороны осужденного. “Новая социальная защита” усматривает цели наказания в ресоциализации преступников, адаптации к условиям жизни общества по отбытии наказания.

Смешанные теории наказания соединяют идеи абсолютной и утилитарной теорий. Целями наказания они считают устрашение и возмездие (кару), общую и специальную превенцию, а также исправление.¹¹

Господствующие мировоззрения о целях наказания оказывали воздействие на системы наказаний. Между ними и законодательством существовало взаимодействие. Так, доктрины устрашения и возмездия как цели наказания последовательно воплощались в жестоком рабовладельческом и феодальном законодательстве.

Утилитарные теории, признающие целями наказания исправление преступника, общее и специальное предупреждение, способствовали либерализации систем

наказания. Они дали уголовному законодательству такие гуманные институты, как условное осуждение, отсрочка исполнения приговора, условно—досрочное освобождение. Поэтому считать теории целей наказания только научной абстракцией без какого-либо практического значения не приходится.

Первую цель наказания — восстановление социальной справедливости учебники и комментарии УК чаще всего трактуют, цитируя принцип справедливости по ст. 6, а именно как соразмерность наказания преступлению и запрет двойной ответственности за преступление. Более углубленно эта цель представлена учебниками, которые помимо текста ст. 6 приводят аргументы в пользу возмещения и восстановления нарушенных преступлением социальных интересов. Также цель наказания трактуется в виде восстановления социальной справедливости в отношении потерпевших с одной стороны, и справедливое наказание преступника с другой. Такое понимание данной цели представляется вполне приемлемым.

Конечно, справедливость — понятие многоаспектное. Однако в роли цели наказания она должна характеризоваться юридически. Восстановление социальной справедливости означает восстановление нарушенных преступлением интересов личности, общества, государства. Материальный ущерб должен быть возмещен

штрафом, конфискацией имущества, вычетами из заработной платы при исправительных работах. Физический вред либо не поддается восстановлению, либо ограничен возмещением.

Вторая цель наказания — исправление осужденного. Понятие исправления мы находим в ст. 9 Уголовно-исправительного кодекса: “Исправление осужденных — это формирование у них уважительного отношения к человеку, обществу, труду, нормам, правилам и традициям человеческого общежития и стимулирование правопослушного поведения”. Учебники по уголовно-исполнительному праву и комментарии УК (УИК) РФ обоснованно считают, что в этой статье речь идет не только о юридическом исправлении осужденного, когда он не совершает нового преступления, а о более сложном явлении — нравственном исправлении, когда ценности человеческого общежития осужденный соблюдает глубоко и осознанно, а не из-за боязни нового наказания¹².

Таким образом, цель наказания в виде исправления считается достигнутой, если осужденный перестает быть рецидивоопасным. Уголовно-исполнительное исправление выступает средством достижения этой цели.

Наконец, третья цель наказания — это общая и специальная превенция (предупреждение). Общая превенция представляет собой предупреждение преступле-

ния со стороны тех неустойчивых граждан, которых от совершения преступления удерживает только угроза наказанием или реальное наказание другого осужденного. Их “неустойчивость” определяется фактами совершения или предкриминальных правонарушений — административных, финансовых, гражданских, дисциплинарных, налоговых или прочих.

Специальная превенция представляет собой предупреждение нового преступления со стороны осужденного. Она по существу смыкается с уголовно-правовым исправлением. Данная цель считается достигнутой, если наказанное лицо теряет свою рецидивоопасность, т.е. не совершает новых преступлений. Специальная превентивная цель иногда именуется юридическим, а не нравственным или педагогическим исправлением. Однако “юридическое” исправление неточно, ибо охватывает и цель несовершенного проступков. Тем более перед специальной превенцией не ставится задача (как это делал УК РСФСР 1960г.) перевоспитания осужденного в духе честного отношения к труду, точного исполнения законов, уважения к правилам социалистического общежития.

В уголовном законодательстве зарубежных стран предусматриваются не только различные по содержанию цели уголовного наказания, но и неодинаковое их количество.

В УК Эстонии предусматриваются две цели наказания: спе-

Уголовное право

циальная и общая превенции. Так в ч. 2 ст. 20 УК Эстонии указывается, что «применение наказания есть выражение государством осуждения лиц, признанному виновным в совершении преступления, а также средство оказания на него и на других лиц воздействия в целях предупреждения совершения ими таких деяний в дальнейшем»¹³.

В отдельных УК зарубежных стран (УК Армении, Грузии, Таджикистана) предусматриваются три цели уголовного наказания.

При этом в законодательстве зарубежных стран не указываются общая и специальная превенции, а предусматривается цель наказания в виде предупреждения преступлений. Так, часть 2 ст. 46 УК Таджикистана (ч. 2 ст. 48 УК РА) гласит, что «наказание применяется в целях восстановления социальной справедливости, а также исправления осужденного и предупреждения совершения новых преступлений».

В большинстве рассматриваемых УК зарубежных стран (УК Азербайджана, Болгарии, Казахстана, Киргизии, Узбекистана, Украины) предусматриваются четыре цели уголовного наказания, среди которых регламентируется общая и частная превенции.

В соответствии с ч. 41.2 ст. 41 УК Азербайджана «наказание применяется в целях восстановления социальной справедливости, исправления осужденного и предупреждения совершения но-

вых преступлений осужденными и другими лицами».

В ст. 36 УК Болгарии отмечается, что «наказание назначается с целью: 1) исправления и перевоспитания осужденного в духе соблюдения законов и хороших обычаев; 2) оказания предупредительного воздействия на него и лишения возможности совершения им других преступлений; 3) оказания воспитательного воздействия на других членов общества».

Следует отметить, что в УК Беларуси, в отличие от УК иных стран, не предусматриваются цели уголовного наказания, а указываются на цели уголовной ответственности. В частности, в ч. 2 ст. 44 УК Беларуси отмечается, что «уголовная ответственность имеет целью исправление лица, совершившего преступление, и предупреждение совершения новых преступлений как осужденным, так и другими лицами». В ч. 3 рассматриваемой статьи указывается, что «уголовная ответственность призвана способствовать восстановлению социальной справедливости».

Не называются цели уголовного наказания и в УК Литвы. В ч. 2 ст. 41 УК Литвы отмечается, что «назначением наказания является: 1) удержать лица от совершения преступных деяний; 2) наказать лицо за совершенное преступное деяние; 3) отнять или ограничить возможность осужденному совершать новые преступные деяния; 4) воздействовать

на отбывших наказание лиц, чтобы они соблюдали законы и воздерживались от совершения новых преступных деяний; 5) гарантировать осуществление принципа справедливости».

Таким образом, в рамках научной статьи проведенный анализ целей уголовного наказания в уголовном законодательстве некоторых стран позволяет сделать вывод о том, что наказание не имеет целью причинение физических страданий или унижение человеческого достоинства. Уголовное наказание является одним из эффективных способов пресле-

дования преступлений. В соответствии со ст. 43 УК РФ (ст. 48 УК РА) наказание есть мера государственного принуждения, назначаемая по приговору суда. Наказание применяется к лицу, признанному виновным в совершении преступления, и заключается в предусмотренных настоящим Кодексом лишении прав и свобод этого лица. Наказание применяется в целях воостановления социальной справедливости, а также в целях исправления осужденного и предупреждения совершения новых преступлений.

1. **Таганцев Н.С.** Русское уголовное право: Т.2, Тула, 2001, с. 51.
2. Энциклопедия уголовного права. Санкт-Петербург, 2007, Т. 8, с. 75.
3. Собрание законодательства Российской Федерации (далее везде СЗ РФ), 1997, №2, с. 198.
4. Международные акты о правах человека: Сб. документов. М., Норма, 2000.
5. Ведомости Съезда народных депутатов РСФСР и Верховного Совета РСФСР, 1991, № 52, с.1865.
6. Уголовное право. Общая часть: Учеб. / Под ред. Б.В. Здравомыслова, Ю.А. Красикова, А.И. Рарога. М., 1994, с. 348.
7. **Таганцев Н. С.** Русское уго-

- ловное право. М., 1994, с. 5, 92.
8. Уголовное право. Части Общая и Особенная: Под редакцией А.И. Рарога, с. 126.
9. Уголовное право России. Учебник для вузов. В 2-х томах /Отв. Ред. и руководители А.И. Игнатов, Ю.А. Красиков, с. 375.
10. **Наташев А.Е., Стручков Н.А.** Основы теории исправительно-трудового права. М., 1967.
11. **Кузнецова Н.Ф., Тяжкова И.М.** Курс уголовного права. Общая часть /Учение о наказании/. М., 2002, с. 17.
12. Комментарии к УПК РФ. М., 1997.
13. Энциклопедия уголовного права. Санкт-Петербург. Т. 8, 2007, с. 127.

Արմեն ԵՍՈՅԱՆ

ՌԴ համառուսաստանյան հարկային ակադեմիայի ունկնդիր, «Հարկ վճարողների և գործարարների իրավունքների պաշտպանության» ՀԿ նախագահ

ԿՈՌՈՒՂՅՈՒՄԻ ԴԵՄ ՊԱՅՔԱՐԻ ՈՐՈՇ ՈՒՂՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐՆ ՈՒ ԵՂԱՆԱԿՆԵՐԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ

Մեր օրերում բոլորին ակնհայտ է, որ հանցավորությունն ու կոռուպցիոն երևույթներն արմատավորվել են հասարակության մեջ:

Կարծում ենք՝ դժվարին են այն ուղիները, ուր կարելի է հիմնովին պայքար մղել կոռուպցիայի դեմ:

ԽՍՀՄ փլուզման և Հայաստանի Հանրապետությունում նոր կառավարման մարմինների ստեղծմամբ սկիզբ դրվեց պետությունն ու հասարակությունը քայքայող նոր բյուրոկրատական հասկացության՝ կոռուպցիային: Տարիների ընթացքում շատ պետական ծառայողներ փորձեր են կատարել պայքարել կոռուպցիայի և ծառայողական՝ պաշտոնատար անձանց կողմից կատարվող հանցագործությունների դեմ:

Կոռուպցիան այսօր հանդիսանում է հասարակությանն ու պետականությանը սպառնացող իրական վտանգ:

Կոռուպցիան արգելակում է Հայաստանի քաղաքական, տնտեսական և սոցիալական զարգացումը: Հասարակությունը հայտնվել է հան-

ցավորության թակարդում, դեռևս ոչ մի հասարակություն, պետություն, հնարավորություն չունի ինքնուրույն ու հիմնովին պայքարելու հանցավորության դեմ՝ առանձնապես կոռուպցիայի, և հնարավորություն չի գտնվել լուծելու կոռուպցիայի դեմ մղվող պայքարի խնդիրը, անընդհատ ի հայտ են գալիս նոր կոռուպցիոն երևույթներ և դրանց հետ կապված հանցավորության նոր դրսևորումներ:

Մեր հասարակությունում տարածված է այն կարծիքը, որ կոռուպցիան կաշառքն է, որը տրվում է պետական ծառայողների և պաշտոնատար անձանց, սակայն դա ամենևին էլ այդպես չէ:

Կոռուպցիոն հանցավորությունն ու կոռուպցիան հանցագործությունների ամբողջականություն են, որոնք ուղղված են պետական և համայնքային ծառայության դեմ, որոնք արտահայտվում են անձանց օրենդորության խախտմամբ ձեռք բերված լիազորությունների իրականացմամբ, իրավաչափ լիազորությունների չարաշահումով և սահմանազանցմամբ:

Հայաստանում կոռուպցիան որպես սոցիալական երևույթ առկա է դեռևս շատ վաղ ժամանակներից, սակայն մեր օրերում այն դարձել է հասարակության կենցաղի մասը:

Պետք է ընդունել, որ կոռուպցիան

ԱՊՐԻԼ 2009 4 (117)

ՊԱՏԱԿԱՆ Իշխանություն

իր խնդիրներով համընդհանուր բնույթ է կրում, այն կործանիչ ազդեցություն է թողնում երկրի տնտեսության վրա, խաթարում է հասարակության բարոյական հիմքերը, հարվածի տակ դնում պետական կառավարման համակարգը, հասարակության վստահությունը պետական իշխանության նկատմամբ վերանում է, կործանվում են արդարադատության իրականացման սկզբունքները և ի վերջո, հասարակությունում շատանում են իրավական նիհիլիզմի գախափարախոսները:

Դեռևս ոչ մի հասարակություն հնարավորություն չի ունեցել հիմնովին պայքարելու կոռուպցիայի դեմ, սակայն պայքարել կոռուպցիայի դեմ, որպեսզի այն զիջի իր տեղը արդարության և բարոյականության սկզբունքներին, հնարավոր ու իրատեսական է նաև մեր երկրում:

Հայաստանում կոռուպցիայի դեմ պայքարելու համար անհրաժեշտ է հասարակության մեջ սերմանել այն գաղափարը, որ կոռուպցիան «հասարակության, ազգային ինքնության» կործանման հիմքերից մեկն է, և դրա դեմ պայքարը պետք է լինի քաղաքական հասարակության, պետական կռավարման մարմինների առջև դրված հիմնական խնդիրը:

Կոռուպցիայի վտանգը պետության համար բազմաթիվ բացասական հետևանքներն են: Կոռուպցիայի դեմ պայքարի դժվարությունն այն է, որ այն ոչ միայն քրեաժին խնդիր է, այլև քաղաքական, տնտեսական, սոցիալ-մշակութային երևույթ: Այդ պատճառով կոռուպցիայի դեմ պայքարը պետք է իրականացնել համալիր միջոցառումներով, ոչ միայն իրավապահական մարմինների լիազորու-

թյունների շրջանակներում, այլև պետական կառավարման բոլոր մարմինների և հասարակության համագործակցության միջոցով:

Կարծում ենք, որ կոռուպցիայի դեմ պայքարի հիմնական ուղղությունները պետք է հանդիսանան՝

1. պետական և համայնքային մարմինների գործունեության և լիազորությունների հստակ կանոնակարգումը.

2. պետական և համայնքային ծառայողների, կենցաղի և ապրուստի համար, բավարար միջոցներով ապահովումը, առօրյա և հասարակական կյանքում պետական մտածելակերպով մասնակցություն ապահովելու, կենսամակարդակը բարձրացնելու նպատակով բավարար աշխատավարձի, սոցիալական երաշխիքների և արտոնությունների տրամադրումը.

3. ֆինանսական վերահսկողության հատուկ եղանակների իրականացումը.

4. կոռուպցիայի դեմ պայքարը կանոնակարգող իրավական ակտերի մշակումը և ընդունումը, ինչպես նաև այդ իրավական ակտերով նախատեսված պատասխանատվության հետևողական կիրառումը պետական և համայնքային ծառայողների կողմից.

5. քաղաքացիների և իրավաբանական անձանց խախտված իրավունքների և շահերի վերականգնումը, կոռուպցիոն իրավախախտումների վնասակար հետևանքների վերացումը:

Անձինք, ովքեր կրում են կոռուպցիայի դեմ պայքարի պատասխանատվությունը, պետք է գիտակցեն, որ այդ երևույթի բարդությունը և այն

Կրիմինոլոգիա

արմատախիլ անելու անհույս վիճակը կարող է փոխվել միայն համալիր գիտական լուծումներ գտնելու արդյունքում, եթե, իհարկե, մեր երկրի զարգացման կարճաժամկետ, թե երկարաժամկետ ծրագրերում հետևողական լինենք առաջ քաշված կոռուպցիայի դեմ համալիր պայքարի իրականացմանը:

Կոռուպցիայի դեմ պայքարելու համար մեր երկրում իրականացվել են տնտեսական, իրավական, վարչական և այլ բարեփոխումներ, սակայն արդյոք այդ բարեփոխումների մեջ հաշվի է առնվել մեր հասարակության բարոյական արժեքներն ու պահանջումները, արդյոք այդ բարեփոխումները մեր հասարակության մեջ իրավական մշակույթի ձևավորման միակ եղանակն էր:

Կոռուպցիայի դեմ պայքար իրականացնող կառույցների կողմից պետք է պարզվեին կոռուպցիայի պատճառներն ու հանցավորության աճի պայմանները: Այդ պատճառների և պայմանների վերացումը չէ պայքարը: Եվ քանի դեռ չենք պարզել կոռուպցիայի պատճառները և փորձել արմատախիլ անել նման երևույթները մեր երկրում, դեռևս վաղ է խոսել կոռուպցիայի դեմ պայքարի դրական արդյունքների մասին:

Կոռուպցիայի դեմ պայքարի խնդիրներն առաջ քաշելիս պետք է նշենք, որ հակակոռուպցիոն քաղաքականությունը պետք է հանդիսանա պետական քաղաքականության մշտապես գործող ու անբաժանելի մասը, որի արդյունքը կարող է լինել հակակոռուպցիոն ծրագրերի իրավական ամրագրումը, որը կդառնա կոռուպցիայի դեմ պայքարի և կոռուպցիայի սահմանափակման իրական

խթան:

Հայաստանում անհրաժեշտ է հիմնադրել կոռուպցիայի գնահատման ներքին ցուցանիշների համակարգ. անցկացնել կոռուպցիայի գնահատման սեփական հարցումներ ու ուսումնասիրություններ, ներկայացնել դրանք պատասխանատու կազմակերպություններին և տեղեկատվության ստացման ու հավաքման մեթոդներին, որոնք կօժանդակեն, ըստ տեսակների, բնագավառների և տարածվածության աստիճանով կոռուպցիոն դրսևորումները գնահատելու համար:²

Արդյունքում հակակոռուպցիոն միջոցառումների պլանավորման և իրականացման ժամանակ ուշագրավ կլինեն այն հարցերը, թե ինչ պատճառներով է պայմանավորված պայքարի անարդյունավետությունը, ինչու բավական հնչեղ միջոցառումների իրականացման պայմաններում կոռուպցիան ծաղկում է:

Վերջին ժամանակներս անընդհատ հիշատակվում են պետական կառավարման ապարատում կադրային փոփոխությունները, ըստ երևույթին, փորձ է արվում որոշ պաշտոններին համապատասխան կատարել նշանակումներ այնպիսի անձանց, որոնք կլինեն «գործունակ» և կկարողանան լուծել իրենց առջև դրված խնդիրները: Սակայն պետք է նշել՝ արդյո՞ք նման պաշտոնյաները կունենան բավարար իրավական կուլտուրա և կփորձեն պայքարել կոռուպցիայի դեմ և կկարողանան կոռուպցիայի հակազդման մեխանիզմներ ստեղծել:

Եթե ընդունենք միջազգային ոչ կառավարական՝ հասարակական կազմակերպությունների փորձա-

գետների կողմից ներկայացվող տեղեկությունները, ապա պետք է ընդունել, որ յուրաքանչյուր տարի կոռուպցիայի պատճառով տնտեսության ֆինանսական կորուստները միլիարդավոր չափերի են հասնում: Կարծում ենք, որ վերը հիշատակված կոռուպցիայի գնահատման ներքին համակարգ հիմնելու արդյունքում հստակ պարզ կլինի նաև գնահատվող իրավիճակը Հայաստանում:

Նշենք, որ մյուս գնահատական ստանալու նպատակով մեր կողմից հարցում է կատարվել Երևան քաղաքում: ՀՀ քաղաքացիների մոտ 60%-ը (մեր կողմից հարցման ենթարկված 200 ՀՀ քաղաքացիներից 119-ը), տարբեր պայմաններում առնչվել են տարատեսակ կոռուպցիոն երևույթների հետ: Հարցման ժամանակ պարզվեց, որ մեր երկրում ձևավորվել է կարծիք այն մասին, որ որևէ առնչություն պետական մարմինների հետ, դա իրենից որոշակի չնախատեսված ծախսերի, ֆինանսական բացասական հետևանքների է բերում, և ամեն դեպքում քաղաքացիները պարտավորված են լինում վարչական մարմինների կողմից ստեղծված խոչընդոտները հաղթահարելու համար տուրք տալ «բյուրոկրատական ապարատի» քմահաճույքներին: Այդպիսի արգելքներ են ստեղծվում հիմնականում ոստիկանության, հարկաբյուջետային, կրթության և այլ բնագավառներում:

Հայտնություն չի լինի, եթե նշենք, որ հիշատակված արգելքները քաղաքացիների կողմից հաղթահարվում են լրացուցիչ ծախսերի կատարման միջոցով, որոնք վճարվում կամ կատարվում են հոգուտ և ի շահ տարբեր պաշտոնատար անձանց կամ նրանց

հետ փոխկապակցված անձերի, և այդ ծախսերն իրենց ազդեցությունն են ունենում հասարակության ֆինանսական ապահովվածության վրա:

Ներկայումս վերը նշված մտահոգիչ տեղեկությունների վերլուծության արդյունքում անհրաժեշտ ենք համարում, որպեսզի կատարվի հետազոտություն, թե ինչ գործողություններ և քայլեր են կատարվել կոռուպցիայի դեմ պայքարելու համար և ինչ է պլանավորվում կատարել:

Պետք է ընդունել այն փաստը, որ ՀՀ կառավարությունը բազմաթիվ հրապարակումներում նշել է, որ անհրաժեշտ է կառավարության աշխատանքը դարձնել թափանցիկ, մատչելի հասարակության համար, թերևս թափանցիկության բացակայությունը խթանում է կոռուպցիան:

Այս բոլոր հարցերի պատասխանը մեզ տանում է մի մտքի, որ հասարակական պահանջին համահունչ իրավական ակտերի բացակայությունը խոսում է այն մասին, թե ինչ անհետևողական են պետական իշխանության ճյուղերը, որոնք ուղղորդվում են ավանդական գործելաոճով, և կոռուպցիայի դեմ պայքարի որևէ բավարար իրավական լուծում դեռևս չկա: Գտնում ենք, որ անհրաժեշտ է ընդունել միմյանց հետ փոխկապակցված իրավական ակտեր, որոնք հստակ կկազավորեն կոռուպցիայի դեմ պայքարի իրավական սկզբունքները՝ կատարելով կանխարգելիչ իրավասոցիալական ֆունկցիա: Պետք է նաև նշել, որ հնարավոր իրավական ակտերի ընդունումը չպետք է կրի դեկլարատիվ բնույթ, պետք է հստակ ամրագրված լինեն հակակոռուպցիոն օրենսդրության խախտ-

Կրիմինոլոգիա

ման համար պատասխանատվության եթարկելու և դրա անխուսափելիությունն ապահովելու միջոցները:

Հայաստանի Հանրապետությունում առկա է պետական կառավարման ապարատի պաշտոնատար անձանց ուռճացված համակարգ: Հայաստանի Հանրապետությունում յուրաքանչյուր հինգ պետական ծառայության պաշտոն զբաղեցնող անձանց աշխատանքը կարող կատարել մեկ պրոֆեսիոնալ անձ: Այս ամենն էական խնդիրներ է ի հայտ բերում, այն հանդիսանում է բյուրոկրատական քաշքշուկների և կոռուպցիոն ռիսկերի առաջացման պատճառ: Ակնհայտ է, որ որոշ պետական կառավարման մարմիններում չեն կարողանում իրավական լուծում գտնել նման խնդիրներին, իսկ իրավական կարգավորման առկայության պայմաններում, ոչ պրոֆեսիոնալ պաշտոնյաների կողմից անտեսվում են օրենսդրության պահանջները և խնդիրը քարշ են տալիս մինչև իրենց պաշտոնավարման ավարտը՝ փոխանցելով այն մեկ այլ նիհիլիզմի գաղափարակցի:

Կոռուպցիայի դեմ պայքարի խնդիրների լուծման համար պետական իշխանության բարձրագույն մարմինները երբեմն դիմում են խիստ հարկադրանքի մեթոդի կիրառմանը՝ օգտվելով ուժային կառույցների անհամաչափ լիազորություններից, չփորձելով հասկանալ իրական պատճառներն ու սկզբնաղբյուրները: Կարծում ենք՝ հաշվի չեն առնվում նաև այնպիսի հանգամանքները, որ այդ իսկ ուժային կառույցներում հնարավոր կոռուպցիոն ռիսկերի մակարդակն ավելի բարձր են: Այդ կապակցությամբ կարելի է միայն նշել Ոստիկա-

նության, ՀՀ դատախազության կամ ՀՀ ազգային անվտանգության ծառայության աշխատակիցների աշխատավարձն ու նրանց համար նախատեսված սոցիալական երաշխիքները: Նման պայմանում արդյո՞ք իրավաչափ կարող են լինել կիրառվող հարկադրանքի միջոցները:

Կարծում ենք՝ անհրաժեշտ է կոռուպցիայի դեմ պայքարն իրականացնել հասարակության համար պարզ եղանակներով՝ իրավական-սոցիալական նախադրյալների առկայության պայմաններում և անհրաժեշտ է ձեռնարկել միջոցներ, որոնք ուղղված են

1. «Կոռուպցիայի դեմ պայքարի մասին» ՀՀ օրենսդրության կատարելագործմանն ու դրա կիրարկման մեխանիզմների ներդրմանը.

2. կոռուպցիայի դեմ պայքարի իրականացման սոցիալ-տնտեսական և իրավական երաշխիքների սահմանմանը.

3. կոռուպցիոն իրավախախտումների համար պատասխանատվության անխուսափելիության սկզբունքի ամրապնդմանը:

Անհրաժեշտ ենք համարում նշել, որ Հայաստանում վերջին տարիների ընթացքում իրականացվող կոռուպցիայի դեմ պայքարում չի ներառվել **պրևենտիվ՝ կանխարգելիչ** մեթոդը, որը հնարավորություն կտար կոռուպցիայի դեմ պայքարի շրջանակներում նպատակ դնել կոռուպցիայի և նրա ռիսկերի պատճառների և պայմանների վերացման ուղղությամբ կատարել աշխատանքներ:

Կոռուպցիայի դեմ պայքարը պետք է ուղղված լինի ոչ միայն կոռուպցիոն հանցավորության հայտնաբերմանն ու բացահատմանը, այլև

պետք է ուղղված լինի կոռուպցիայի կանխարգելմանը, նման ռիսկերի առկայության նախազգուշացմանը, ինչպես նաև հասարակության իրազեկմանը՝ կրթելուն: Պետք է նշել, որ քննարկվող խնդրի լուծման համար անհրաժեշտ է հաշվի առնել միջազգային կառույցների կարծիքը, այլ պետությունների փորձը՝ **միևնույն ժամանակ բացառելով օտարերկրյա տարրերի կույր ընդօրինակումը**: Նկատի ունենալով, որ «Իրավագետները, ովքեր զբաղվում են իրավական համակարգերի զարգացման հետազոտությամբ, օտարերկրյա իրավունքի ռեցեպցիայի ժամանակ պարտավոր են առաջին հերթին հաշվի առնել սեփական պետության իրավական համակարգի առանձնահատկությունները»³, որպեսզի բացառվի օտարերկրյա իրավական փորձի մեր երկրում ներդրման ժամանակ այնպիսի ինստիտուտների ռեցեպցիային, որոնք հակասում են մեր հասարակության սոցիալական պահանջներին:

Անհրաժեշտ ենք համարում կոռուպցիայի դեմ պայքարել պլանավորված, համալիր միջոցառումների իրականացման եղանակով, մասնավորապես, հարկավոր է սահմանել.

1. ռազմավարական նշանակություն ունեցող պետական օբյեկտներում խիստ հսկողություն.
2. իրավապահական մարմիններում կոռուպցիոն ռիսկերի նվազեցման համար նոր որակի վերահսկողություն.
3. հարկերի գանձման և հարկային համակարգի կատարելագործում.
4. պետական գույքի կառավարման և մասնավորեցման ընթացա-

կարգերի նկատմամբ հսկողության սահմանում.

5. պետական գնումների և պատվերների ոլորտում հնարավոր կոռուպցիոն ռիսկերի վերահսկողություն.

6. Հայաստանի Հանրապետությունում կոռուպցիայի դեմ պայքարի իրավական հիմնավորված քաղաքականություն իրականացնելու համար պետք է ստեղծել մեկ կենտրոնացված մարմին, որը կիրականացնի պատշաճ հսկողություն կոռուպցիայի դեմ պայքարի համալիր միջոցառումների նկատմամբ:

Կոռուպցիայի դեմ պայքարի ուղղությունների շարքում առանձնակի ուշադրություն պետք է դարձնել պետական ծառայության պաշտոններ զբաղեցնող անձանց նկատմամբ վերահսկողություն իրականացնելու և պատասխանատվություն սահմանելու խնդրին:

Անհրաժեշտ է նախապատրաստել և ընդունել մեկ համակարգված իրավական ակտ՝ վարքագծի կանոնագիրք, որով կսահմանվեն պետական ծառայողների՝ հանրային ծառայողների, էթիկայի և վարքագծի կանոնները: Նման ակտով պետք է ամրագրվեն հանրային ծառայողների հասարակական կյանքի, նրանց վարքագծի և այլ սկզբունքներ, ինչպես նաև այդ սկզբունքներից շեղվելու բացառիկ հնարավոր դեպքերը: Պետք է նախատեսվի այդ իրավական ակտի պահանջների խախտման համար հստակ պատասխանատվություն: Նշենք, որ նման կանոնագրքի առկայությունը թույլ է տալիս կանխարգելել և բացահայտել կոռուպցիոն երևույթները: Կարծում ենք, որ նման աշխատանքի հիմք կա-

Կրիմինոլոգիա

րող է հանդիսանալ ՀՀ դատավորի վարքագծի կանոնագիրքը, որը գործողության մեջ է դրվել 2005թ. դեկտեմբերի 5-ից և յուրահատուկ պրևենտիվ ֆունկցիա է իրականացնում դատական իշխանության մարմնի շրջանակում կոռուպցիոն ռիսկերի նվազեցման համար:

Անհրաժեշտ է պետական ծառայողների էթիկայի և վարքագծի կանոնների պահպանման նկատմամբ այնպիսի հսկողություն սահմանել, որ պետական ծառայողները հնարավորություն ունենան համաձայնեցնելու իրենց սեփական շահը հանրային՝ պետական, շահի հետ՝ առավելություն տալով հանրային շահին: Հաշվի առնենք այն փաստը, որ պետական ծառայողների շահերի բախումը փոխկապակցված է կաշառակերության և կոռուպցիայի հետ: «Շահերի բախումը պետական ծառայությունում բախում է ընդհանուրի և մասնավորի, օրենքի և մասնավոր հետաքրքրությունների միջև»:⁴

Նպատակահարմար է Հայաստանի Հանրապետությունում հաճախակի կազմակերպել միջազգային սեմինարներ և խորհրդակցություններ կոռուպցիայի դեմ պայքարի միջոցներն ու եղանակները քննարկելու և պրակտիկ փորձի փոխանակման համար: Հայաստանի Հանրապետությունում կոռուպցիայի դեմ պայքարելու պատրաստակամություն ցուցաբերելու համար անհրաժեշտ է կազմակերպել հանրային քննարկումներ՝ մասնակից դարձնելով միջազգային և հասարակական կազմակերպությունների ներկայացուցիչներին, պետական ծառայողներին ու այլ շահագրգիռ անձանց:

Կոռուպցիան, ինչպես և այլ սոցիալ-

իրավական բացասական երևույթները խաթարում են սոցիալ-տնտեսական և քաղաքական կարգը, և ինչքան երկար է այդ բացասական երևույթների ազդեցությունը, այնքան ավելի բարդ է պայքարը դրանց դեմ, եթե նույնիսկ այդ երևույթների առաջացման մի քանի պատճառներ վերացվել են:

Կոռուպցիայի դեմ պայքարի հարցերն իրենցից ներկայացնում են հետաքրքրություն ինչպես գիտական, այնպես էլ պրակտիկ կիրառական տեսանկյունից: Այն որոշում է խնդրի արդիականությունը:

Մեր օրերում կոռուպցիան, լինելով սոցիալական շեղումների գագաթնակետում, ուշադրություն է գրավում ոչ միայն իրավագետների, այլև հարակից գիտությունների (փիլիսոփայություն, քաղաքագիտություն, սոցիոլոգիա, տնտեսագիտություն և այլ) հետազոտողներին:

Այդ կապակցությամբ ընդհանրացնելով խնդրի արդիականության հիմնավորվածությունը՝ առաջարկում ենք Հայաստանի Հանրապետությունում կոռուպցիայի դեմ պայքարին նվիրված գիտական աշխատությունները համադրելու միջոցով ստեղծել ընդհանրական համալիր գիտական աշխատություն՝ հայեցակարգ, որտեղ ներկայացված կլինեն կոռուպցիայի դեմ պայքարի բոլոր վիճելի առաջարկները, ինչը հնարավորություն կտա ձևավորել մեկ արդյունավետ պայքարի ուղղություն:

Հետազոտության օբյեկտը դարձնելով Հայաստանի Հանրապետությունում իշխանության մարմինների կոռումպացվածությունն ու պետական կառավարման հետ կապված սոցիալական հարաբերությունները՝ առաջարկվող համալիր գիտական

աշխատության նպատակը պետք է լինի՝

1. համեմատախրավագիտական վերլուծության արդյունքում պրակտիկ կիրառական խնդիրների վերհանումը, որոնք կապված են քրեական օրենսդրության կիրառման, ինչպես նաև կոռուպցիոն հանցավորության համար համաչափ պատասխանատվության հետ.

2. որոշ պետական ծառայողների կոռուպցիոն վարքագծի քրեականացվածության համալիր հետազոտությունը.

3. կոռուպցիայի առաջացման պատճառների ու պայմանների, ինչ-

պես նաև իշխանության մարմիններում կոռուպցիայի դեմ պայքարի խնդիրների ուսումնասիրությունը.

4. պետական ծառայության վերաբերյալ օրենսդրության հետագա կատարելագործման մեթոդների մշակումը.

5. կոնկրետ առաջարկությունների մշակումը իշխանության մարմիններում կոռուպցիայի սահմանափակման համար:

Գտնում ենք, որ, հիմնվելով գիտական հետազոտության նման մեթոդների վրա, հնարավորություն կլինի ավելի արդյունավետ լուծել կոռուպցիայի դեմ պայքարի խնդիրները:

1. Ինչպես պայքարել կոռուպցիայի դեմ, ԵԱՀԿ և ՀՀ գլխավոր դատախազության գիտաուսումնական կենտրոն, խմբագրությամբ Գ.Սաֆարյանի, էջ 1:

2. **Դանիելյան Ա.** Կոռուպցիայի դեմ պայքարի արդյունավետության բարձրացմանն ուղղված ծրագրերի, գործերի և երաշխիքների մասին, «Օրենք և իրականություն», 2008, թիվ 7:

3. **Есоян А.** Современные правовые системы: становление и развитие, “Судебная власть”, Ереван, 2008, N8(109), с. 47-56.

4. **Тимофеева Л.Н.** Конфликт интересов как предвение коррупции на госслужбе: политические причины и последствия, N1 август 2008, с. 73.

Կրիմինոլոգիա

Արտյոն ՄԵԴԻԱԿՅԱՆ

ՀՀ ՊՆ իրավաբանական վարչության
ավագ սպա, կապիտան,
ՀՀ ԳԱԱ Գիտակրթական միջազգային կենտրոնի
մագիստրատուրայի դասախոս,
իրավաբանական գիտությունների թեկնածու

ՊԱՇՏՊԱՆԱԿԱՆ ԲԱՐԵՓՈԽՈՒՄՆԵՐԻ ՀԱՄԱՏԵՔՍՈՒՄ ՉԻՆՎՈՐԱԿԱՆ ՀԱՆՅԱՎՈՐՈՒԹՅԱՆ ՊԱՏՃԱՌՆԵՐԻ ՈՒ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐԻ ՔՐԵԱԲԱՆԱԿԱՆ ԲՆՈՒԹԱԳԻՐԸ

Հանրապետության պաշտպանության բնագավառում իրականացվող ռազմաիրավական վերափոխումներն ազգային իրավագիտության առջև բարձրացնում են խնդիրներ, որոնց լուծումն անհնար է առանց լուրջ տեսական հետազոտությունների: Ցավոք, դեռևս չկան կամ քիչ են այսօր այն աշխատությունները, որոնցում գիտական պատշաճ մակարդակով հետազոտվել են արդի փուլում երկրի ռազմական կազմավորման բարեփոխման և դրա մարտունակության ապահովման իրավական կողմերը: Այս բացի մեջ փաստացի աննկատ են մնացել առանձին այնպիսի կարևոր հիմնախնդիրներ, այդ թվում՝ քրեաիրավական կամ քրեաբանական բնույթի, որոնց գիտական վերլուծություններն ու պրակտիկ լուծումներն անհրաժեշտ են բարեփոխումներն արագ և ամբողջական ավարտին հասցնելու համար:

2003 թվականի ապրիլի 18-ին Հայաստանի Հանրապետության քրեական օրենսգրքի ընդունմամբ՝ անհ-

րաժեշտություն զգացվեց հետազոտել զինվորական ծառայության կարգի դեմ ուղղված հանցագործությունների (զինվորական հանցագործությունների) համակարգը, մամանավանդ, որ նախկին օրենսգրքի համեմատ էապես փոխվել են զինվորական հանցագործությունների կառուցվածքի, նրա հանցակազմերի էության ու բովանդակության վերաբերյալ օրենսդրի առանձին մոտեցումներ: Հատկանշական է նաև, որ օրենսգրքի ընդունումն անհրաժեշտություն առաջացրեց զինվորական հանցագործություններն ուսումնասիրել նաև քրեաբանական տեսանկյունից: Ներկայումս հանրապետությունում իրականացվող ռազմական (պաշտպանական) բարեփոխումների պայմաններում առավել շատ է կարևորվում զինվորական հանցաբռության հետազոտումը, մասնավորապես՝ զինծառայողների կողմից կատարվող հանցագործությունների պատճառների ու պայմանների վերլուծությունը, իսկ արդյունքում նաև՝ զինուժում հանցագործությունների

ԱՊՐԻԼ 2009 4 (117)

ՊԱՏԱԿԱՆ
ԻՋՆԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

կանխարգելման խնդրի լուծումը: Ինքնին հասկանալի է, որ զինվորական ծառայության հետ կապված հասարակական հարաբերությունները ռազմական բարեփոխումների նպատակներին և խնդիրներին համապատասխանեցնելուն ուղղված ցանկացած փորձ կարող է ձախողվել, եթե չնվազեցվի բանակում հանցավորությունը, ամուր երաշխիքներ չստեղծվեն գորքերի մարտունակությունն ապահովելու համար: Իսկ դրա համար հայկական բանակում հանցավորությունն անհրաժեշտ է վերլուծել ոչ միայն կամ ոչ այնքան սոցիալ-իրավական կամ քրեաիրավական, այլ քրեաբանական տեսանկյունից:

Ձինծառայողների կողմից կատարվող հանցագործությունների քրեաբանական վերլուծությունը թույլ է տալիս եզրահանգել, որ դրանց հիմնական պատճառներն ու պայմաններն էապես չեն տարբերվում երկրում հանցավորության ընդհանուր պատճառներից ու պայմաններից: Իհարկե, զինվորական հանցավորությունն ունի իր առանձնահատկությունը, սակայն վերջինս արտահայտվում է ոչ թե բովանդակային տարբերությամբ, այլ դրսևորման եղանակով: Այլ կերպ ասած՝ զինվորական հանցավորության պատճառների և պայմանների առանձնահատկությունը ոչ այնքան դրանց բովանդակության, որքան զինվորական ծառայության հատուկ պայմաններում հանցավորության ընդհանուր պատճառների արտահայտման, ինչպես նաև գորքերում հանցավոր արարքների կատարմանը «նպաստող» պայմանների մեջ է:

Հանցավորության պատճառների

ու պայմանների վերաբերյալ մասնագիտական գրականությունում գոյություն ունի երկու մոտեցում: *Առաջին մոտեցմամբ* սահմանվում են այն հասկացությունները, որոնք հատուկ են պատճառներին և պայմաններին: Ըստ այդ մոտեցման՝ պատճառներն իրենցից ներկայացնում են այն հասարակական գործընթացները, որոնք հիմք են ստեղծում հանցավորության համար: Իսկ պայմաններն այն պրոցեսներն են, որոնք ինքնին հանցավորություն չեն առաջացնում, սակայն օժանդակում են դրա առաջացմանը: *Երկրորդ մոտեցումն* առավել պրագմատիկ է և մերժում է պատճառների ու պայմանների տարբերության հնարավորությունը: Այդ մոտեցմամբ՝ «պատճառը և պայմանը չեն կարող չնույնացվել, քանի որ երկուսն էլ հանդես են գալիս որպես հանցավորության գործոն, շարժող ուժ»:¹

Նկատի ունենալով, որ քրեաբանության մեջ հանցավորության պատճառները պայմաններից գրեթե ամբողջապես պայմանականորեն են տարբերվում՝ գտնում ենք, որ առավել տրամաբանական կլինի զինծառայողների կողմից կատարվող հանցագործությունների պատճառներն ու պայմանները դիտարկել միասին: Ձինվորական հանցավորության պատճառներն ու պայմանները խորն են, բազմազան և չեն կարող լինել ընդհանուր հանցավորության պատճառներից ու պայմաններից անկախ: Սակայն դրանք նաև չեն էլ կարող յուրովի չուսումնասիրվել, քանի որ երկրի ռազմական կազմավորումն այնքան ինքնուրույն և առանձնահատուկ ինստիտուտ է, որ պատճառներից (պայմաններից) ոմանք ամբողջ

Կրիմինոլոգիա

ջապես ազդում են զինծառայողների հանցավոր վարքագծի վրա, իսկ դրանց մյուս մասն էլ կարող է «գոյատևել» միայն այդ ինստիտուտի ներսում և բացառապես զինծառայողների շրջանում:

Հատկանշական է, որ զինծառայողների հանցավորության պատճառների ու պայմանների հիմքերն ընկած են երկու հարթություններում՝ *հասարակության ներսում և բանա-*

Դ-ա պայմանավորված է, նախ, բանակի ինքնատիպ բնույթով: Բանն այն է, որ բանակը թեև չմեկուսացված հասարակական օրգանիզմ է, բայց միաժամանակ նաև բարդ մեխանիզմ է, որն ունի իրեն հատուկ գծեր: Բացի այդ, երկրի հանցավորության ընդհանուր պատճառները, որոնք իրենց ազդեցությունն են թողնում զինծառայողների հանցավորության պատճառների վրա, բանակային կենսապայմաններում ենթարկվում են ձևափոխությունների, կրում են դրա ազդեցությունը: Օրինակ՝ ոչ մեծ իրավախախտումների հակում ունեցող անձը բանակի խիստ զինվորական կարգապահության պայմաններում կարող է պարզապես չկարողանալ կատարել նման իրավախախտումներ, կամ հակառակը՝ կարգապահ զինծառայողը, տեսնելով պետերի կողմից իր կամ իր ծառայակից ընկերների նկատմամբ անբարեխիղճ վերաբերմունքը, ֆիզիկական կամ հոգեբանական ճնշումները, դրսևորի հակաիրավական վարքագիծ:

Բանակի՝ որպես բարդ կազմակերպվածքի գործոնը զինծառայողների հանցավորության պատճառների ու պայմանների համակարգում դրսևորվում է նաև այն իրողությամբ,

որ բանակում առկա են կրիմինոգեն կամ հակակրիմինոգեն այնպիսի հատկանիշներ, որոնք հասարակության ներսում դժվար են գոյատևում կամ ընդհանրապես բացակայում են: Ըստ խորհրդային քրեական իրավունքի և քրեաբանության հայտնի մասնագետ Վ. Վ. Լունեկի՝ հակակրիմինոգեն նման հատկանիշներից են՝ 1) զինվորական, իրավական և բարոյական կրթությունը, 2) առօրյա ռուկենսագործունեության հստակ կազմակերպումը, 3) կանոնագրքային (կանոնադրական) խիստ վերահսկողությունը և այլն:²

Միաժամանակ, հարկ է նկատել, որ ռազմական վերափոխումների ներկայիս պայմաններում նշված հատկանիշները երբեմն կարող են զինծառայողների շրջանում ունենալ ոչ ադեկվատ ազդեցություն: Օրինակ՝ դժվար է ասել, որ բանակում իրավական և բարոյական կրթության մակարդակն իր տեղում է: Դա չունի այն ազդեցությունը, որը պետք է զինծառայողներին: Եթե սպայական կազմի զինծառայողների մոտ զինվորական, իրավական և բարոյական կրթության համար ստեղծված են հիմնական պայմանները (շնորհիվ ռազմատեսուցական հաստատությունների, ռազմական ակադեմիաների և այլն), ապա նույնը չի կարելի ասել շարքային կամ ենթասպայական կազմերի զինծառայողների համար:

Զինվորական ծառայության բնագավառում ընդհանուր և առանձնահատուկ կրիմինոգեն երևույթներն ու գործընթացները շաղկապված են միմյանց: Գիտագործնական և ուսումնամեթոդական նպատակներից

ելնելով՝ կարելի է զինվորական հանցավորության բոլոր պատճառներն ու պայմանները դասակարգել ըստ հետևյալ երկու մեծ խմբերի՝ 1) պատճառներ և պայմաններ, որոնք կապված չեն զինվորական ծառայության հետ և առաջացել են նախքան զինծառայողի զորակոչը կամ զինծառայության անցնելը (*ընդհանուր պատճառներ և պայմաններ*), 2) պատճառներ և պայմաններ, որոնք ունեն զինվորական բնույթ, կապված են զինվորական ծառայության հետ և «նպաստում» են զինծառայողների կողմից հանցագործությունների կատարմանը (*զինվորական պատճառներ և պայմաններ*):

Այս երկու խմբերը կարող են ներկայացված լինել նաև այլ տեսքով: Օրինակ՝ բանակում հանցավորության ամբողջ պատճառներն ու պայմանները, մեր կարծիքով, հնարավոր է դասակարգել ըստ երեք խմբերի՝ 1) հանցավորության ընդհանուր պատճառներ և պայմաններ, որոնք առաջանում են *նախքան զինվորական ծառայության անցնելը (զորակոչվելը)* ու պայմանավորված են իրավախախտի ապրելակերպով, դաստիարակությանը, կրթությանը, աշխատանքով, 2) հանցավորության ընդհանուր պատճառներ և պայմաններ, որոնք *յուրովի վերափոխման են ենթարկվում բանակային պայմաններում*, 3) *զուտ զինվորական պատճառներ և պայմաններ*, որոնք ծագում են բանակում ու մեծ ազդեցություն են ունենում զինծառայողի կողմից հանցագործության կատարման գործում:³

Նշված խմբերից *առաջինում* ներառվում են այն պատճառներն ու պայմանները, որոնք բնորոշ են բոլոր հանցագործություններին: Այդ պատ-

ճառները (պայմանները) կարող են լինել սոցիալական, տնտեսական, քաղաքական և այլն: Բանակային պայմաններում այս խումբ պատճառներն իրացվում են զինծառայողների հանցավոր վարքագծի միջոցով, որը նրանց մոտ ձևավորվել է նախքան ծառայությունը: Իսկ քանի որ այսօր զինծառայողների գերակշիռ մասը բանակ է զորակոչվում տարին երկու անգամ՝ զարմանալի և աշնանային զորակոչերի միջոցով⁴, և դրա հետևանքով բանակի անձնակազմը պարբերաբար համարվում է, ապա բանակային միջավայրում անընդմեջ ներթափանցվում են հակասոցիալական արժեքներ, հայացքներ, սովորույթներ, սովորություններ և այլն: Ըստ որում, դրանք ազդում են ոչ միայն զորակոչիկների կամ զորակոչի միջոցով զինծառայություն անցնողների վրա, այլ նաև պայմանագրային հիմունքներով զինվորական ծառայության մեջ գտնվող անձանց վրա:

Հատկանշական է, որ նմանատիպ՝ ոչ զինվորական, բնույթ ունեցող պատճառներն ու պայմանները շարունակում են «ներթափանցել» ու «գործել» նաև ծառայության ընթացքում: Այսինքն՝ քաղաքացին, նախքան բանակ գալն ունենալով հանցավոր վարքագիծ ցուցաբերելու հատկություններ, ծառայության ընթացքում շարունակում է ուղղակիորեն կամ անուղղակիորեն ընկնել նոր (ոչ զինվորական) պատճառների ու պայմանների ազդեցության տակ: Այս խմբի պատճառներից ու պայմաններից կարելի է համարել նաև խորհրդային հասարակարգում ընդունված այնպիսի արժեքներից հրաժարվելը, ինչպիսիք են ռազմահերոսահայրե-

Կրիմինոլոգիա

նասիրական ոգով պատանիների դաստիարակությունը, նախնական զինվորական պատրաստության զարգացած համակարգի պահպանումը և այլն: Դրանց թվին, անշուշտ, պետք է դասել նաև զանգվածային լրատվամիջոցների ոչ արդյունավետ աշխատանքը, որոնց կողմից զինվորական արժեքների ճիշտ ներկայացումը կարող է բարձրացնել բանակի դերը հասարակայնության շրջանում:

Շտապենք արձանագրել, որ պատճառների և պայմանների քննարկվող խումբն ունի ընդհանուր քրեաբանական նշանակություն, և միայն զինվորական պաշտոնյաների, հրամանատարների ուժերով անհնար է վերացնել դրանք:

Երկրորդ խումբը պայմանավորված է այնպիսի առանձնահատկությամբ, որի միջոցով հանցավորության ընդհանուր պատճառները ձևավորվում և գործում են բանակային յուրօրինակ միջավայրում: Այլ կերպ ասած՝ ընդհանուր պատճառներն ու պայմանները յուրովի վերափոխվում ու հարմարվում են զինվորական միջավայրում. դրանց մի մասը կորցնում է իր դերը կամ ընդհանրապես վերանում է, մյուս մասն էլ՝ ստանում առավել մեծ ազդեցություն: Այսպես, զինուժում գործող այնպիսի պայմաններ, ինչպիսիք են՝ ա) զինվորական խիստ կարգապահությունը, բ) իրավախախտման համար պատասխանատվության անխուսափելիությունը, գ) զինժառանգողների առօրյայի կանոնադրային (կանոնադրական) մանրամասն կարգավորումը և դրա նկատմամբ հրամանատարական վերահսկողությունը, դ) առաջին անհրաժեշտության պարագաներով բոլորի ապահովվածությունը և

այլն, ուղղակիորեն կամ անուղղակիորեն վերացնում կամ թուլացնում են հանցավորության ընդհանուր պատճառները:

Անշուշտ, կարելի է շարունակել այդ պայմանների թվարկումը, սակայն, նկատի ունենալով, որ ոչ միշտ են դրանք համապատասխանաբար իրագործվում, ամեն գործնասույն այն յուրովի է իրացվում՝ նշված երևույթների հակակրիմինոգեն դերը պետք է կոնկրետ գնահատել. չպետք է այն գերազնահատել, բայց նաև չի կարելի հերքել դրա կարևորությունը:

Դրա հետ մեկտեղ, անհրաժեշտ է նաև խոսել զինվորական ծառայության այնպիսի առանձնահատկությունների մասին, որոնք ուժեղացնում են հայկական բանակում հանցավորության ընդհանուր պատճառների դերը: Դրանցից են, օրինակ՝

ա) զինվորական կոլեկտիվի սեռային առանձնահատկությունը (բանակում կենտրոնացված են գրեթե միայն տղամարդիկ, իսկ տղամարդկանց մոտ «հակումը» դեպի հանցագործությունը մոտավորապես 6-8 անգամ ավելին է, քան կանանց մոտ⁵),

բ) զինվորական կոլեկտիվի տարիքային առանձնահատկությունը (բանակում կենտրոնացված են հիմնականում 18-27 տարեկան երիտասարդներ, որոնց բնորոշ է խիստ արտահայտված հանցավոր ակտիվությունը),

գ) զինվորական կոլեկտիվի կրթական առանձնահատկությունը (պետական բարձրագույն կամ միջնակարգ մասնագիտական ուսումնական հաստատություններում սովորող ուսանողներին պարտադիր զինժառանգության գորակոչից տար-

կետումներ տրամադրելու անհրաժեշտությամբ է պայմանավորված այն, որ ներկայումս զինծառայողների շարքային կազմում կենտրոնացված են մեծամասամբ միջնակարգ կրթությամբ կամ առանց կրթության անձինք, որոնց մոտ անհամեմատ ցածր է կրթական, երբեմն նաև բարոյաիրավական մակարդակը),

դ) զինվորական կոլեկտիվի կյանքի և գործունեության կանոնակարգվածությունը և վերահսկողությունը (զինծառայողների միջև ձևավորվող հարաբերությունները և այդ հարաբերություններում նրանց կարգավիճակը ենթարկվում է մանրամասն կարգավորման, իսկ դա հաճախ նրանցից լրացուցիչ պատասխանատվություն ու լարվածություն է պահանջում, որից ազատվելու համար երբեմն կարիք է առաջանում դիմել հակաօրինական քայլերի),

ե) զինվորական կոլեկտիվի անդամների համար բնակլիմայական փոփոխությունը (քանի որ զինվորական ծառայության են գորակոչվում հանրապետության բոլոր տարածքներից, իսկ գորամասերն էլ տեղակայված են գրեթե բոլոր տարածքներում, զինծառայողների մեծ մասը ծառայությունն անցնում են տանից հեռու, նոր բնակլիմայական և անսովոր կենցաղային պայմաններում (այդ թվում՝ սննդի, ջրի փոփոխություն), ինչը երբեմն սոցիալ-հոգեբանական հիմք է հանդիսանում քրեական մոտիվացիաների համար):

Զինվորական հանցավորության պատճառների ու պայմանների *երրորդ խումբը* կազմում են բոլոր այն «թերությունները», որոնք առաջանում և գոյատևում են բացառապես զինվորական ծառայության պայ-

մաններում: Այդ թերությունները կապված են հրամանատարների ու պետերի կառավարչական, կազմակերպչական-դաստիարակչական և կարգապահական գործունեության հետ: Դրանք կապված են նաև այն իրողության հետ, որ հայկական բանակում զինծառայողների առօրյան, կյանքն ու գործունեությունը մանրամասն կարգավորված են օրենքներով, կանոնագրքերով և կանոնադրություններով, հրամաններով, հրահանգներով, կարգադրություններով, իրավական այլ ակտերով, ինչպես նաև զինվորական երդմամբ: Իսկ մյուսն պայմաններում զինծառայողը, լինելով չափազանց խիստ լարվածության մեջ, անընդհատ զգալով, որ իր ցանկացած քայլը հսկողության տակ է, ակամա ավելի շատ է «պատրաստական» լինում դրսևորել հակաիրավական, այդ թվում՝ քրեական արարք:

Զինվորական բնույթի պատճառներից (պայմաններից) կարելի է համարել նաև՝

ա) բանակի, զինվորական ծառայության, ինչպես նաև «պետ-ենթակա» փոխհարաբերության նկատմամբ զինծառայողների (մասնավորապես՝ շարքային կազմի զինծառայողների) ոչ ադեկվատ դիրքորոշումը,

բ) ծառայության ընթացքում և առօրյա կյանքում ենթակաների նկատմամբ պետերի անօրինաչափ ու անթույլատրելի վերաբերմունքը,

գ) հրամանների կամ կարգադրությունների կատարումը, զինվորական կարգապահության ապահովումը՝ ուժի սպառնալիքի կամ դրա կիրառման միջոցով,

դ) զինվորական կոլեկտիվի ներսում ոչ նորմալ հարաբերությունների

Կրիմինոլոգիա

ձևավորումը,

ե) ենթակաների կարիքների, նրանց հուզող խնդիրների նկատմամբ հրամանատարների (պետերի) անտարբերությունը,

զ) ըստ մեղքի պատասխանատվության, կամ պատասխանատվության անխուսափելիության սկզբունքների ոչ մշտապես և թերի ապահովումը,

է) իրավախախտումների, այդ թվում՝ (զինվորական) հանցագործությունների մասին տեղեկությունները հաճախակի թաքցնելը և այլն:

Նշենք նաև, որ զինվորական հանցավորության պատճառների ու պայմանների առաջին, երկրորդ և երրորդ խմբերի միջև իրական կապը երբեմն դժվար է ընդգծել:

Ընդունված է համարել, որ զինճառայողների կատարած հանցագործությունների առանցքային պատճառներն ու պայմանները պետք է չփնտրել բանակի ներսում: Իրենց տեսակետն այս մտքի կողմնակիցները հիմնավորում են «նեգատիվ երևույթների սոցիալական դետերմինացիայի փաստով»:՝⁶ Դրանց թվին են դասվում՝ ա) հասարակությունում սոցիալ-տնտեսական վիճակը, բ) ընտանիքներում բարոյահոգեբանական ծանր մթնոլորտը, գ) նախադարձական հաստատություններում և դպրոցներում ուսումնական-դաստիարակչական աշխատանքների թերի կամ սխալ իրականացումը, դ) կրթության մակարդակի և դաստիարակչական մակարդակի տարբերությունը, հանցավոր աշխարհի կամ կրիմինոգեն միկրոմիջավայրի (թաղ, բակ, փողոց) կամ դրանց «սովորույթների», «օրենքների», «կանոնների» բա-

ցասական ազդեցությունը պատանիների շրջանում, ե) երիտասարդների հանցավորության, անպաշտպանվածության և անկրթության մակարդակի բարձրացումը, զ) սոցիալական արդարության ապահովման համակարգի թերի աշխատանքը, է) օրենսդրական դաշտի անկատարելությունն ու բացերը, տարբեր ակտերում կամ միևնույն ակտում նորմերի հակասությունները, օրենքների և իրավական այլ ակտերի ոչ միանշանակ կատարելությունը, այս ամենի հետևանքով՝ օրենքների (իրավական այլ ակտերի) հեղինակության անկումը և այլն:

Համարվում է նաև, որ վերը նշված երևույթները հիմք են ծառայում ներկայեկտիվ բացասական միտումների, ինչպես նաև զինվորական անձնակազմի տարբեր կատեգորիայի անձանց սոցիալական ու սոցիալ-հոգեբանական հակասությունների աստիճանի բարձրացման համար:⁷

Մյուս կողմից առկա է տեսակետ, թե զինվորական հանցավորության հիմնական պատճառներն ու պայմանները պետք է փնտրել միայն երկրի զինված ուժերի (այլ զորքերի) ներսում, քանի որ թեև դրանք հասարակության մեջ մեկուսացված չեն, սակայն ունեն առանձնահատուկ կարգավիճակ և ուրույն գծեր: Բացի այդ, ընդհանուր հանցավորության պատճառներն ու պայմանները, ներթափանցելով բանակ, զինվորական ճառայության պայմաններում ձևափոխվում ու կրում են այլ՝ ավելի բարդ տեսք, իսկ դրանք վերացնելու (դրանց դեմ պայքարելու) համար պետք է դիմել նաև հատուկ միջոցների ու միջոցառումների:⁸

Երրորդ տեսակը պաշտպանողները գտնում են, որ հիմնական պատճառներն ու պայմաններն ամբողջությամբ բանակի ներսում չեն, սակայն առանցքային պատճառները (պայմանները) ձևավորվում և զարգանում են զինվորական ծառայության պայմաններում:⁹ Ըստ նրանց՝ զինծառայողների իրավաստիտուսները պետք է դիտարկվեն հրամանատարների (պետերի), նրանց տեղակալների պրակտիկ գործունեության կատարելագործման հարթության վրա:

Գլխավոր պատճառների շարքին դասվում են՝ ա) զինծառայողների և նրանց ընտանիքների անդամների սոցիալական անպաշտպանվածությունը կամ ոչ ադեկվատ պաշտպանվածությունը, բ) հրամանատարական կազմի հոգեբանական-դաստիարակչական գործունեության ցածր մակարդակը, գ) ստեղծված կրիմինոգեն իրավիճակների սխալ գնահատումը, դ) ստորադաս անձնակազմի առօրյայի ոչ ճիշտ կազմակերպումը և հաճախ գորքերին ոչ հատուկ գործառույթներ կատարելուն հարկադրելը, ե) կարգապահական տույժերն անտեղի հայտարարելը և դրանց սպառնալիքի ազդեցության տակ զինկարգապահությունն «ամրապնդելը» և այլն:

Մեր համոզմամբ, այս բոլոր տեսակետներն էլ ճիշտ են և կարող են զարգանալ, սակայն, գտնում ենք, որ զինհանցավորության հիմնական պատճառներն ու պայմանները թաղված են ավելի խորքում՝ բանակաշինության առաջին փուլում: Դրանց հիմքում ընկած են բացասական այն երևույթները, որոնք ծնվել են հասարակության տրանսֆորմացիայի ու

երկրի ռազմական կազմավորման վերափոխումների սկզբնական շրջանում. այն շրջանում, երբ մշակված չէր կոնկրետ ռազմավարություն, պրոցեսն էլ համապատասխանեցված չէր պետության տնտեսական անբարենպաստ պայմաններին:

Զինվորական հանցավորության պատճառների և պայմանների քրեաբանական վերլուծությունը թույլ է տալիս բացահայտել բազմաթիվ գործոններ, մոդիչ ուժեր, որոնք զգալի ազդեցություն են ունենում զինծառայողների վրա:

Հայաստանի Հանրապետության զինված ուժերում և այլ գորքերում այսօր զինվորական ծառայություն են անցնում երկու կատեգորիայի անձինք՝ ա) պարտադիր զինծառայողները և բ) պայմանագրային զինծառայողները: Ուսումնասիրությունները ցույց են տալիս, որ կրիմինոգեն գործոնները կարող են տարբեր լինել (և իրականում տարբեր են) պարտադիր ու պայմանագրային զինծառայողների մոտ:

Այսպես՝ անցկացված հետազոտության արդյունքում կարելի է հանգել, որ գորակոչի միջոցով պարտադիր զինվորական ծառայություն անցնող անձանց քրեաբանական բնութագիրը հետևյալն է՝ 1) ցանկացած հանցավորության համար առավել կրիմինոգեն տարիք (18-21 տարեկան), 2) ցանկացած երևույթների նկատմամբ զինծառայողի չափազանց բարձր, երբեմն կտրուկ զգայունություն, 3) ռիսկի դիմելու հակում, ինչը պայմանավորված է ոչ այնքան բարձր վտանգ պարունակող կառույցում ծառայելու գիտակցությամբ, որքան պարծենկոտության «անհրաժեշտությամբ», 4) սեփական շահերի

Կրիմինոլոգիա

ու նպատակների գերադասում (էգոիզմ), 5) ակոհող, քնրամիջոցներ օգտագործելու ունակություն, փորձ կամ ցանկություն, 6) սոցիալական անբարենպաստ դրություն, որի հետ կապված է նաև նրա կրթական, դաստիարակչական, կազմակերպչական մակարդակը, 7) ոչ բավարար իրավական կուլտուրա (ցածր իրավագիտակցություն), 8) պետության, բանակի, զինվորական ծառայության, զինվորական պատվի վերաբերյալ խավար պատկերացում, 9) կրիմինալ կամ էքստրեմալ (ոչ ավանդական) հակումներ ունեցող անձանց հետ շփման փորձ, որի հետևանքով զինծառայողի մոտ ձևավորվում է թեթևամտություն, ինքնավստահություն, ագրեսիվություն, արհամարհանք և այլն, 10) առավել պատրաստված, գրագետ ու կարգապահ ծառայակիցների նկատմամբ նեգատիվ վերաբերմունք, 11) սեփական հասունության վերաբերյալ թյուր պատկերացում և այլն:

Ընդունված է համարել, որ տվյալ կատեգորիայի զինծառայողները կա՛ն խոլերիկ են, կա՛ն մելանխոլիկ¹⁰:

Ինչ վերաբերում է պայմանագրային հիմունքներով զինվորական ծառայություն անցնող անձանց քրեաբանական բնութագրին, ապա այն արտահայտվում է հետևյալ կերպ՝ 1) տարիքը թեև հոգեպես ձևավորված մարդու տարիք է (20 տարեկանից բարձր, հիմնականում մինչև 30-35 տարեկանը), սակայն որոշակի առումով այն կայուն չէ և կոնկրետ պայմաններում կարող է դրսևորել ոչ իրավաչափ վարքագիծ, 2) որպես կանոն, այս կատեգորիայի զինծառայողները նախկին կուրսանտներ են, որոնց մեջ

դեռևս պահպանվում է «կոլեկտիվ անվտանգության» զգացումը, նրանք սպա են դարձել զորանոցային պայմաններում, և իրենց խորթ չէ զորանոցային պայմաններում ծառայած զինվորների հոգեբանական առանձին գծեր (տան, ծնողի, եղբոր, քրոջ, սիրած աղջկա հանդեպ կարոտ, հրամանի կատարման նկատմամբ թեթևամտություն կամ «տհաճություն»), կանոնները չպահպանելու միտում, խիստ վերահսկողության իրավիճակում ճնշվածություն և այլն), 3) իրավագիտակցության ոչ բավարար մակարդակ, 4) մանկավարժական ցածր, նույնիսկ՝ զրոյական, պատրաստություն, որի հետևանքով անհնար է լինում զբաղվել անձնակազմի հետ ու հասնել որևէ լուրջ արդյունքի, 5) ծառայողական պարտականություններից դուրս լրացուցիչ պարտականությունների կամ ոչ ծառայողական բնույթի հանձնարարությունների կատարում, 6) խիստ ծանրաբեռնվածության պայմաններում ընտանիքին (կնոջը, երեխաներին) ոչ բավարար ժամանակի հատկացում, 7) վճռականության բացակայություն, ինքնուրույն վերջնական որոշում կայացնելու նկատմամբ վախ, ինչը հատկապես հանդիպում է պետի անօրինական հրամանը բեկանելու, կատարումից հրաժարվելու իրավիճակներում, 8) բանակում ժամանակավորապես (մինչև համապատասխան պայմանագրի ժամկետը լրանալը) ծառայելու ցանկություն («ժամանակավորության սինդրոմ»), որի արդյունքում զինծառայողների, հատկապես սպանների մոտ ձևավորվում է ծառայությանը և ծառայողական պարտականություններին մակերեսորեն, մատ-

ների արանքով նայելու բնավորություն, 9) հասարակության մեջ մեկուսացված կամ դրանից կտրված լինելու զգացողություն (դժբախտաբար, ոչ միշտ է սպան հասարակության ներսում հպարտորեն կրում «ազգի զինվոր», «ազգի պաշտպան» կոչումները), 10) հրամանատարական կազմում կոռուպցիայի դրսևորումներ (թեև այսօր այն այդքան էլ սուր արտահայտված չէ, սակայն, գաղտնիք չէ, որ ստեղծված են դրանց տարածման համար անցանկալի բոլոր հիմքերը) և այլն:

Ինչպես տեսնում ենք, վերը նշված

գործոնները կապված են զինվորական ծառայողների կյանքի ու գործունեության փաստացի բոլոր ոլորտների հետ: Այս կապակցությամբ հարկավոր է հաշվի առնել, որ վեր հանված բոլոր գործոնները կարող են ծնել նոր հանցագործություններ: Այդ ամենը հիմք է տալիս եզրահանգել, երկրում իրականացվող բարեփոխումների համատեքստում ժամանակն է մշակել և իրականացնել կոնկրետ ու որոշակի միջոցառումներ բանակում կատարվող հանցագործությունների կանխարգելման ուղղությամբ:¹¹

1. *Кудрявцев В.Н.* Генезис преступления. Опыт криминологического моделирования. М., 1998, с. 133.

2. *Лунеев В.В.* Преступность XX века. Мировые, религиозные и российские тенденции. Изд-во НОРМА, М., 1997, с. 383.

3. Преступность в армии (Глава XVII)//В кн.: Криминология: Учебник, под науч. ред. *Н.Ф. Кузнецовой, Г.М. Миньковского*. Изд-во БЕ. М., 1998, с. 427.

4. «Ձինապարտության մասին» ՀՀ օրենքի 11-րդ հոդվածի 3-րդ մաս (ՀՕ-250, ընդունվել է ՀՀ ԱԺ կողմից 1998թ. սեպտեմբերի 16-ին):

5. Криминология: Учебник, под науч. ред. *Н.Ф. Кузнецовой, Г.М. Миньковского*. Изд-во БЕ, М., 1998, с. 428.

6. *Хомяков А.И.* Преступность военнослужащих как отражение патологии общества. Военная криминология, с. 107//«Военно-уголов-

ное право», 3'2006 (вкладка в «Право в Вооруженных Силах — Военно-правовое обозрение», 2006'6 (106)).

7. Նույն տեղը:

8. Преступность военнослужащих (Глава XXIII)//В кн.: Криминология. Под ред. *Н.Ф. Кудрявцева и В.Е. Эминова*, 3-е изд., перераб. и доп., Юристы, М., 2005, с. 571-572.

9. *Ա. Բ. Խոնյակովի* նշվ. աշխ., էջ 107:

10. *Захарчук С.И.* Криминологическая характеристика личности специального субъекта, с. 910//«Военное право», 3'2005 (вкладка в «Право в Вооруженных Силах — Военно-правовое обозрение», 2005'5 (95)).

11. Բանակում կատարվող հանցագործությունների կանխարգելման մասին տե՛ս *Սեդրակյան Ա.Ս.* Ձինվորական հանցագործությունների կանխարգելումը: «Պետություն և իրավունք», 4(38), 2007, էջ 29-36:

Արթուր ՂԱՄԲԱՐՅԱՆ

ՀՀ գլխավոր դատախազության վարչության դատախազ,
իրավագիտության թեկնածու, դոցենտ

Վաչե ՍԻՄՈՆՅԱՆ

Ռուս-հայկական (Մլավոնական) պետական
համալսարանի մագիստրոս

ՂԱՏԱԿԱՆ ՎԵՐԱՀՍԿՈՂՈՒԹՅՈՒՆԸ ԿԱՇԱՌՔ ՍՏԱՆԱԼՈՒ ԿԱՄ ԿԱՇԱՌՔ ՏԱԼՈՒ ՆՄԱՆԱԿԵԼՈՒ ՆԿԱՏՄԱՍԲ

ԱՊՐԻԼ 2009 4 (117)

ՂԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

82

Հայաստանի Հանրապետությունում ակտիվ քննարկվում են կոռուպցիայի դեմ պայքարի արդյունավետության բարձրացման ուղիները: Հայտնի է, որ կոռուպցիայի և մասնավորապես՝ կաշառքի դեմ պայքարի արդյունավետությունը պայմանավորված է կոռուպցիոն բնույթի հանցագործությունների բացահայտմամբ և մեղավորների պատասխանատվության անխուսափելիության սկզբունքի պահպանմամբ: Միևնույն ժամանակ, գործնականում կաշառքի վերաբերյալ գործերի քննության ընթացքում մեղադրյալի մեղավորության ապացուցման հետ կապված ծագում են մի շարք բարդություններ, շատ դեպքերում անձինք հրաժարվում են ցուցմունք տալ կամ տալիս են իրականությանը չհամապատասխանող ցուցմունքներ: Նման պարագայում անհրաժեշտություն է առաջանում անձի մեղավորության վերաբերյալ տվյալներ հավաքել ոչ միայն ավանդական դատավարական գործողությունների միջոցով, այլ

նաև օպերատիվ-հետախուզական միջոցառումների եղանակով:

ՀՀ Ազգային ժողովը 2007թ. հոկտեմբերի 22-ին ընդունել է «Օպերատիվ-հետախուզական գործունեության մասին» ՀՀ օրենքը (այսուհետ՝ «ՕՀԳ-ի մասին») ՀՀ օրենքը, որտեղ սպառնիչ կերպով թվարկվում են օպերատիվ-հետախուզական միջոցառումները (այսուհետ՝ ՕՀՄ): «ՕՀԳ-ի մասին» ՀՀ օրենքում որպես ՕՀՄ ինքնուրույն տեսակ նախատեսված է կաշառք ստանալու կամ կաշառք տալ առաջարկելը: Կարծում ենք՝ նման միջոցառման նախատեսումը պետք է նպաստի կաշառքի դեպքերի բացահայտմանը և այդ գործերով քննության արդյունավետության բարձրացմանը:

Սույն հոդվածում կքննարկենք կաշառք ստանալու կամ տալու առաջարկի որպես ՕՀՄ-ի նկատմամբ դատական վերահսկողության հետևյալ խնդիրները՝

- կաշառք ստանալու կամ կաշառք տալու առաջարկի նկատմամբ դա-

տական վերահսկողության իրականացման դատավարական կարգը.

- կաշառքի պրովոկացիայի սահմանազատումը ՕՀՄ-ից.

- բնակարանում կաշառք ստանալու կամ տալու առաջարկի նկատմամբ դատական վերահսկողության խնդիրները:

1. Նախ՝ նշենք ՕՀՄ-ն իրականացնելու համար դատարանի թույլտվությունը ստանալու համար միջնորդության ներկայացման, դատարանում այն քննարկելու և լուծելու կարգը սահմանող օրենսդրական դրույթները: «ՕՀԳ-ի մասին» ՀՀ օրենքի 34-րդ հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ օպերատիվ-հետախուզական միջոցառումների իրականացման համար դատարանի թույլտվությունը ստանալու համար օպերատիվ-ստորաբաժանման ղեկավարը օպերատիվ-հետախուզական գործունեություն իրականացնող մարմնի ղեկավարին գեկուցում է օպերատիվ-հետախուզական միջոցառում անցկացնելու մասին որոշումը և միջնորդությունը՝ օպերատիվ-հետախուզական միջոցառումն անցկացնելու համար դատարան դիմելու վերաբերյալ: Որոշումը և դրան կցվող նյութերը դատարան է ներկայացնում օպերատիվ-հետախուզական գործունեություն իրականացնող մարմնի ղեկավարը (ՀՀ քր. դատ. օր-ի 284-րդ հոդվածի 3-րդ մաս):

Այսպիսով՝ ՕՀՄ անցկացնելու մասին որոշումը և միջնորդությունը կայացնում է ՕՀԳ մարմնի ստորաբաժանման ղեկավարը, իսկ ուղեկցական գրությունը կազմում է ՕՀԳ մարմնի ղեկավարը:

Օպերատիվ-ստորաբաժանման ղեկավարի կողմից դատարանի

թույլտվությունն պահանջող ՕՀՄ իրականացնելու մասին որոշում և միջնորդություն կայացնելու հիմք են դատախազի գրավոր ցուցումները, քննիչի, հետաքննության մարմնի և դատարանի որոշումները՝ իրենց վարույթում գտնվող քրեական գործերով օպերատիվ-հետախուզական միջոցառումներ անցկացնելու վերաբերյալ, ինչպես նաև օպերատիվ-հետախուզական միջոցառում անցկացնելու թույլտվություն ստանալու վերաբերյալ օպերատիվ-ստորաբաժանման աշխատակցի պատճառաբանված միջնորդությունը («ՕՀԳ մասին» օրենքի 36-րդ հոդված 2-րդ մաս):

«ՕՀԳ մասին» ՀՀ օրենքի 37-րդ հոդվածի 1-ին մասում թվարկված են ՕՀՄ անցկացնելու թույլտվություն ստանալու վերաբերյալ օպերատիվ-ստորաբաժանման աշխատակցի պատճառաբանված միջնորդության մեջ պետք է նշվեն՝

- օպերատիվ հետախուզական այն միջոցառումը (միջոցառումները), որը նախատեսվում է անցկացնել.

- օպերատիվ-հետախուզական միջոցառման կամ միջոցառումների անցկացման հիմքերը.

- տվյալ տեսակի միջոցառումը անցկացնելու անհրաժեշտությունը հիմնավորող հանգամանքները.

- այն տեղեկատվությունը, նյութերը կամ փաստաթղթերը, որոնք նախատեսվում է ստանալ դրա արդյունքում.

- միջոցառման կամ միջոցառումների անցկացման տեղը, սկիզբը և ավարտը:

Ինչպես նշեցինք, ՕՀՄ իրականացնելու թույլտվություն տալու համար հիմք է օպերատիվ-հետախուզական գործունեություն իրականաց-

Քրեական դատավարություն

նող մարմնի ղեկավարի պատճառաբանված որոշումը: Այս առումով հայ օրենսդրի պահանջը ներկայացված որոշմանը սահմանափակվում է միայն պատճառաբանված լինելով: Մինչդեռ ՌԳ «ՕՀԳ մասին» օրենքում հստակ նշվում է, որ ներկայացված որոշումը պետք է լինի ոչ միայն պատճառաբանված, այլ նաև **օրինական և հիմնավոր**: Կարծում ենք «ՕՀԳ մասին» ՀՀ օրենքն անհրաժեշտ է լրացնել դրույթով, ըստ որի՝ օպերատիվ-հետախուզական գործունեություն իրականացնող մարմնի ղեկավարի որոշումը պետք է լինի հիմնավորված: Այս դեպքում կապահովվի ՕՀԳ ընթացքում որդեգրված սկզբունքների՝ օրինականության, օպերատիվ-հետախուզական գործունեության բազմակողմանիության, լրիվության և օբյեկտիվության իրականացումը:

Այժմ անդրադառնանք դատարանում կաշառք տալու կամ ստանալու առաջարկի որպես ՕՀՄ-ի թույլտվության մասին միջնորդության քննարկման դատավարական կարգին: «ՕՀԳ-ի մասին» ՀՀ օրենքի վերլուծությունից պարզ է դառնում, որ օրենքով կարգավորված չէ դատարանում օպերատիվ-հետախուզական մարմնի միջնորդության քննության դատավարական կարգը: Առանձին իրավաբաններ գտնում են, որ այդ միջնորդության քննության դատավարական կարգը սահմանված է Քր. դատ. օր-ով, մասնավորապես՝ ՀՀ քր. դատ. օր-ի 281-րդ և 284-րդ հոդվածներով: ՀՀ քր. դատ. օր-ի 281-րդ հոդվածի 2-րդ մասում նշվում է, որ դատարանի որոշման հիման վրա իրականացվող օպերատիվ-հետախուզական միջոցառումների տե-

սակները սահմանվում են «Օպերատիվ-հետախուզական գործունեության մասին» օրենքով: Քր. դատ. օր-ի նշված հոդվածը չի կարգավորում ՕՀՄ-ի նկատմամբ դատավարական վերահսկողության իրականացման դատավարական կարգը: ՀՀ քր. դատ. օր-ի 284-րդ հոդվածը կարգավորում է միայն որպես ՕՀՄ հեռախոսային խոսակցությունը լսելու թույլտվություն ստանալու դատավարական կարգը, սակայն այդ հոդվածը չի անդրադառնում այլ օպերատիվ-հետախուզական միջոցառումներին, այդ թվում՝ կաշառք ստանալու կամ տալու առաջարկի որպես ՕՀՄ-ի կատարման թույլտվություն ստանալու դատավարական կարգին: Առաջարկում ենք «ՕՀԳ-ի մասին» ՀՀ օրենքով կարգավորել ՕՀՄ-ի նկատմամբ դատական վերահսկողության իրականացման դատավարական կարգը: Մինչ օրենսդրական կարգավորումը գործնականում դատարանները փաստացի օրենքի անալոգիայի կիրառման կարգով հարկադրված են նման միջնորդությունները քննարկել ՀՀ քր. դատ. օր-ի 284-րդ հոդվածով սահմանված կարգով:¹

2. Դատարանը, քննարկելով կաշառք ստանալու կամ տալու առաջարկի որպես ՕՀՄ-ի թույլատրելիության վերաբերյալ միջնորդությունը, առաջին հերթին պետք է ստուգի՝ արդյո՞ք տվյալ գործով առկա չէ կաշառքի պրովոկացիա:

Եթե կաշառք ստանալու կամ տալու փաստերը հաստատվել են ոչ միայն դատավարական, այլ նաև ՕՀՄ-ի եղանակով ձեռք բերված տվյալներով, ապա գործնականում դատաքննության ընթացքում պաշտպա-

նության կողմը վիճարկում է օպերատիվ ստորաբաժանման աշխատակցի գործողությունների իրավաչափությունը և մատնանշում, որ նրանց գործողությունների մեջ առկա են պրովոկացիոն տարրեր: Թերևս ՕՀՄ-ի քողի տակ կաշառքի պրովոկացիայի դեպքերից խուսափելու նպատակով ՀՀ օրենսդիրը քննարկվող միջոցառման նկատմամբ սահմանել է նախնական դատական վերահսկողություն:

Հաշվի առնելով, որ կաշառքի պրովոկացիան և կաշառք ստանալու կամ տալու առաջարկի որպես ՕՀՄ-ի սահմանազատման հարցը նախնական դատական վերահսկողության տեսանկյունից ունի հիմնարար նշանակություն, ուստի կփորձենք նախներկայացնել սույն ինստիտուտների սահմանազատման չափանիշների վերաբերյալ տեսության մեջ առկա մոտեցումները, այնուհետև Եվրոպական դատարանի իրավական դիրքորոշումները և ՀՀ օրենսդրական կարգավորումները:

Տեսության մեջ միանշանակ է, որ հանցավորության դեմ պայքարի ոլորտում անթույլատրելի է հանցագործության մեջ կասկածվող անձի նկատմամբ դրոշական կամ պրովոկացիոն գործողությունների իրականացումը: ՕՀՄ-ի ընթացքում օպերատիվ ստորաբաժանման աշխատակիցները, գործող օրենսդրության համաձայն, պետք է ունենան պասիվ դերակատարություն: Անձի նկատմամբ իրավապահ մարմինների ցանկացած ակտիվ գործողություն վկայում է ՕՀՄ-ի իրականացման օրինականության խախտման մասին:²

Միևնույն ժամանակ գրականու-

թյան մեջ քննարկվող հարցի վերաբերյալ գոյություն ունեն նաև այլ մոտեցումներ: Այսպես՝ Ի.Ա. Ալեքսանդրովայի և Ա.Վ. Շևելյովի կարծիքով հարկավոր է ընդլայնել օպերատիվ ստորաբաժանման աշխատակիցների լիազորությունների շրջանակը, ՕՀՄ անցկացման և դրա արդյունքում ստացած տեղեկությունների ամրագրման հարցում բարձրացնել նրանց ինքնուրույնությունը: Օպերատիվ ստորաբաժանման աշխատակցի նպատակը կաշառք վերցնողներին ծուղակը գցելն է: Ըստ նրանց, եթե կաշառք ստանալու առաջարկը պաշտոնատար անձի կողմից ստացել է դրական արձագանք, որն արտահայտվել է «ոչ երկիմաստ» ձևով, ապա դա կվկայի պաշտոնատար անձի մոտ ձևավորված ուղղակի դիտավորության և հիմնավոր կասկածների առկայության մասին:³

Ըստ Ս.Ն. Ռադաչինսկու՝ ՕՀՄ-ն պրովոկացիայից պետք է տարբերել հետևյալ չափանիշներով՝

- պրովոկացիայի ժամանակ ՕՀՄ անցկացնելու՝ «ՕՀԳ մասին» ՀՀ օրենքում նախատեսված հիմքերը բացակայում են.

- պրովոկացիայի դեպքում կաշառք ստանալու առաջարկի նախաձեռնողը հանդիսանում է օպերատիվ աշխատակիցը, իսկ ՕՀՄ պարագայում՝ պաշտոնատար անձը (որպես կաշառքի սուբյեկտ).

- կաշառքի պրովոկացիայի նպատակը կարող լինել արհեստական ապացույցների ստեղծումը կամ էլ շանտաժը, մինչդեռ ՕՀՄ նպատակներն են կաշառքի շորթման մասին տեղեկությունների հաստատումը, ամրագրումը և մեղավորներին պա-

Քրեական դատավարություն

տասխանատվության ենթարկելը:⁴

Ազգային դատարանները կաշառք տալու կամ ստանալու առաջարկի՝ որպես ՕՀՄ-ի կատարման միջնորդության հարցը քննարկելիս, յուրաքանչյուր դեպքում պետք է հաշվի առնեն նաև Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի (այսուհետ՝ Դատարան) նախադեպային իրավունքը: Այսպես, **Տեքսիերա դե Կաստրոն ընդդեմ Պորտուգալիայի գործով** դիմումատուն պնդում էր, որ խախտվել է արդար դատաքննության իր իրավունքը, քանի որ երկու ոստիկաններ իրեն դրդել էին կատարել հանցանք: Նա նշում էր, որ չէր կատարի այդ հանցանքը, եթե ոստիկաններն իրեն չդրդեին: Սույն գործով Դատարանը գտել է, որ ոստիկանության երկու աշխատակիցների գործողություններն անցել էին քողարկված գործակալներին թույլատրված գործողությունների սահմանները, քանի որ նրանք դրդել են հանցանքի կատարումը, և չկա ոչինչ, որ վկայեր, որ առանց միջամտության, միևնույն է, հանցանքը դիմողի կողմից կկատարվեր: Նման միջամտությունը և դրա օգտագործումը դատավարությունում հենց սկզբից նշանակում էր, որ դիմումատուն որոշակիորեն գրկվել էր արադարացի դատաքննությունից: Դատարանը գտել է, որ տեղի է ունեցել կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի խախտում:⁵

Խուդոբինն ընդդեմ Ռուսաստանի գործով Դատարանը նշել է, որ, չնայած հանցագործությունների դեմ պայքարի անհրաժեշտությանը, գաղտնի գործակալների օգտագործումը պետք է լինի խիստ սահմանափակված: Տվյալ գործում հանցագործությունը չէր

կատարվի առանց ոստիկանության աշխատակիցների միջամտության:⁶

Վանյանն ընդդեմ Ռուսաստանի գործով Դատարանը նկատեց, որ իրավապահ մարմինների կողմից կատարված պրովոկացիայի արդյունքները չեն կարող հիմք ծառայել դիմումատուին դատապարտելու համար: Սույն գործով դիմումատուն մեղավոր է ճանաչվել առանձնապես խոշոր չափերով թմրամիջոցների ապօրինի շրջանառության մեջ: Գործի հանգամանքներից պարզ է դառնում, որ ոստիկանության գաղտնի ծառայող Ջ.Օ-ն զանգահարել է դիմումատուին և խնդրել իր համար ձեռք բերել թմրամիջոց: Հակառակ դեպքում նա սպառնացել ինքնասպանություն գործել: Դիմումատուն համաձայնվել է Ջ.Օ-ի համար թմրամիջոց ձեռք բերել և հանդիպել է նրա հետ, որը դիմումատուին գումար է փոխանցել: Սույն գործով Դատարանը նշել է, որ գաղտնի գործակալների օգտագործումը պետք է լինի սահմանափակ, նույնիսկ, երբ խոսքը գնում է թմրամիջոցների վաճառքի մասին: Թմրամիջոցների դեմ պայքարում հասարակության շահագրգռվածությունը չի կարող արդարացնել պրովոկացիայի արդյունքում ձեռք բերված ապացույցների օգտագործումը, այսինքն՝ գործակալի այն գործողությունները, որոնք դրդում են անձին հանցագործություն կատարել, առանց որի հանցագործությունը չէր կատարվի: Այս դեպքում Դատարանը եկավ այն եզրակացության, որ դիմումատուի կողմից հանցագործությունը կատարվել է Օ.Ջ-ի զանգի պատճառով: Միևնույն ժամանակ դիմումատուի դեմ ներկայացված մեղադրանքի

հիմքում դրված էին միայն Օ.Ձ-ի և օպերատիվ-ստորաբաժանման աշխատակիցների ցուցմունքները, որով խախտվել էր դիմումատուի կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածով սահմանված իրավունքը:⁷

Ելնելով Եվրոպական դատարանի իրավական դիրքորոշումից՝ կարելի է եզրակացնել, որ հանցագործության պրովոկացիան կամ դրդաբանումն առկա է այն դեպքում, երբ հիմնավորվում է, որ կաշառք տալու կամ ստանալու առաջարկը՝ որպես ՕՀՄ, հանգեցրել է հանցագործության կատարմանը այն անձի կողմից, ով չէր կատարի նման հանցագործություն, եթե իր նկատմամբ համապատասխան գործողություն չիրականացվեր:

«ՕՀԳ-ի մասին» ՀՀ օրենքն ամրագրել է այն չափանիշը, որն այս կամ այն չափով հնարավորություն է տալիս սահմանագատել քննարկվող ՕՀՄ-ն և կաշառքի պրովոկացիան: Այսպես՝ «ՕՀԳ մասին» օրենքի 37-րդ հոդվածի 5-րդ մասի համաձայն՝ սույն օրենքի 14-րդ հոդվածի 1-ին մասի 16-րդ կետով նախատեսված ՕՀՄ անցկացնելու վերաբերյալ միջնորդությանը կից պետք է ներկայացվի նաև կաշառք ստանալու կամ կաշառք տալու առաջարկության վերաբերյալ համապատասխան անձի հայտարարությունը: Այսպիսով, եթե օպերատիվ-հետախուզական մարմինների կողմից կաշառք ստանալու կամ կաշառք տալու առաջարկի թույլտվություն ստանալու վերաբերյալ միջնորդություն են ներկայացնում դատարան, ապա դատարանում հատուկ քննարկման առարկա պետք է դառնա կաշառք ստանալու կամ կաշառք տալու առաջարկության վե-

րաբերյալ համապատասխան անձի հայտարարությունը: Եթե դատական վերահսկողության ընթացքում պարզվում է, որ կաշառք տալու կամ ստանալու առաջարկի՝ որպես ՕՀՄ-ի, կատարումը պայմանավորված չէ կասկածվող անձի գործողություններով, այլ նախաձեռնությունը բխում է իրավապահ մարմիններից, ապա պետք է միջնորդությունը մերժել, քանի որ առկա է կաշառքի պրովոկացիայի իրական վտանգ:

Կաշառք ստանալու կամ կաշառք տալու առաջարկության վերաբերյալ համապատասխան անձի հայտարարությունը քննարկելիս դատարանը պետք է պարզի՝ արդյո՞ք այդ հայտարարությունը կազմվել է օրենքով սահմանված կարգով, հայտարարություն ներկայացնող անձը զգուշացվե՞լ է սուտ մատնության վերաբերյալ քրեական պատասխանատվության մասին:

«ՕՀԳ-ի մասին» ՀՀ օրենքը չի կարգավորում քննարկվող հայտարարության ձևը և բովանդակությունը, սակայն հաշվի առնելով, որ, ըստ էությանը, խոսքը հանցագործության հաղորդման մասին է, ուստի այդ հայտարարությունը պետք է բավարարի ՀՀ քր. դատ. օր-ի 177-րդ հոդվածով նախատեսված՝ ֆիզիկական անձանց հաղորդման, որպես քրեական գործ հարուցելու առիթին ներկայացվող պահանջները:

Տեսության մեջ նշվում է, որ քննարկվող հայտարարությունը չի կարող համարվել ՕՀՄ իրականացնելու միակ բավարար հիմք: Ըստ այդ հեղինակների՝ ՕՀՄ-ի համար որպես հիմք պետք է ճանաչվեն այն տվյալները, որոնք ստացվել են մեկ այլ ՕՀՄ իրականացվելու ընթացքում:

Քրեական դատավարություն

ԱՊՐԻԼ 2009 4 (117)

ՊԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

88

Ի.Ա. Ալեքսանդրովայի և Ա.Վ. Շևելյովի կարծիքով առկա են որոշակի ոլորտներ և պաշտոններ, որոնք առավելապես ենթարկված են կոռուպցիոն ռիսկերի, օրինակ՝ մաքսային ոլորտը: Այդ մարմինները և պաշտոնատար անձինք պետք է պարբերաբար ենթարկվեն «կաշառքի պրովոկացիայի»: Եվ եթե նման տիպի «պրովոկացիայի» արդյունքը լինի դրական, սակայն այն բավարար չլինի պաշտոնատար անձին քրեական պատասխանատվության ենթարկելու համար, ապա վերջին հաշվով պաշտոնատար անձը պետք է ազատվի աշխատանքից:⁸ Այս մոտեցումը խիստ վիճելի է, քանի որ այն դուրս է օրինականության սահմանադրական սկզբունքի շրջանակներից, իսկ քրեական պատասխանատվության անխուսափելիությունը, կարծեք, փոխարինվում է կարգապահական պատասխանատվությամբ, միայն այն պատճառով, որ կոռուպցիոն ռիսկերով հարուստ ոլորտում կոռուպցիայի դեմ պայքարի միջոցը եղել է ոչ իրավաչափ:

Վերը նշվածից կարելի է եզրակացնել. դատարանը, ՕՀՄ-ի կամ կաշառքի պրովոկացիայի սահմանազատման հարցը լուծելիս, պետք է հաշվի առնի, թե արդյոք կիրառված միջոցը հանգեցրել է հանցագործության կատարմանը այն անձի կողմից, ով հանցագործություն չէր կատարի, եթե չլիներ կիրառված միջոցը:

3. «ՕՀԳ մասին» ՀՀ օրենքի 30-րդ հոդվածի 3-րդ մասի համաձայն՝ կաշառք տալու կամ ստանալու առաջարկի որպես օպերատիվ-հետախուզական միջոցառման արդյունքները հավաստվում են բացառապես տեսանկարահանման կամ ձայնագրման

ման միջոցով: Ընդ որում, տեսանկարահանումը կամ ձայնագրումն անձի բնակարանում իրականացվում է բացառապես դատարանի որոշմամբ:

Ինչպես նշվեց, «ՕՀԳ-ի մասին» ՀՀ օրենքի 34-րդ հոդվածի համաձայն՝ կաշառք ստանալու կամ տալու առաջարկը կարող է կատարվել միայն դատարանի որոշմամբ: Հարց է ծագում, թե ինչո՞ւ է «ՕՀԳ-ի մասին» ՀՀ օրենքի 30-րդ հոդվածում հատուկ ընդգծվում, որ բնակարանում կաշառք տալու կամ ստանալու առաջարկի՝ որպես ՕՀՄ-ի, տեսանկարահանումը կամ ձայնագրումը կատարվում է բացառապես դատարանի որոշմամբ: Կարծես, թե օրենսդիրը փորձել է հատուկ պաշտպանության տակ վերցնել բնակարանի անձեռնմխելիության սահմանադրական իրավունքը, սակայն որոշ իրավաբանների համար ընդունելի չէ այս մոտեցումն այն պատճառաբանությամբ, որ քննարկվող միջոցառումը բոլոր դեպքերում, անկախ կատարման վայրից, կարող է իրականացվել բացառապես դատարանի որոշմամբ, իսկ նրա արդյունքներն ամրագրվում են բացառապես տեսանկարահանման կամ ձայնագրման եղանակով: Մյուս կողմից՝ գործնականում կարող է ստեղծվել այնպիսի իրավիճակ, որ դատարանը բավարարում է քննարկվող ՕՀՄ անցկացնելու թույլտվություն ստանալու մասին միջնորդությունը, որով սահմանվում է միջոցառման կատարման վայրը: Այնուհետև միջոցառման իրականացման ընթացքում փոխվում է կաշառք ստանալու կամ տալու նախապես պլանավորված վայրը, և անհրաժեշտություն է առաջանում այն կատարել բնակարանում: Արդյո՞ք այս դեպքում իրավապահ

մարմինները պետք է լրացուցիչ դիմեն դատարան՝ միջոցառումը բնակարանում իրականացնելու թույլտվություն ստանալու նպատակով: Կարծում ենք նշված դեպքում առկա է լրացուցիչ սահմանադրական արժեքի պաշտպանության խնդիր՝ բնակարանի անձեռնմխելիության իրավունքը: Մյուս կողմից՝ պետք է հաշվի առնել, որ կաշառք ստանալու կամ տալու առաջարկի՝ որպես ՕՀՄ-ի կատարման վայրի փոփոխությունը և այն բնակարանում կատարելը կարող է տեղի ունենալ հանկարծակի, որի պայմաններում բնակարանում նման միջոցառում անցկացնելու համար դատարանի թույլտվություն ստանալու ավանդական կարգը կարող է լինել ոչ արդյունավետ: Նման դեպքերում օպերատիվ աշխատակիցը կկանգնի երկրնորանքի առջև. առաջինը՝ ոտնահարել անձի բնակարանի անձեռնմխելիության իրավունքը և ձեռք բերել կատարվող հանցագործության մասին վկայող միգուցե և միակ ապացույցը կամ դադարեցնել ՕՀՄ-ն:

Ստեղծված իրավիճակում որպես հարցի լուծում առաջարկում ենք բնակարանում կատարվող ՕՀՄ-ի նկատմամբ ներդնել հետագա դատական վերահսկողության ինստիտուտը: Ասվածը վերաբերում է այն դեպքերին, երբ ինչ-ինչ պատճառներով կաշառք ստանալու կամ կաշառք տալու առաջարկն իրականացվել է կողմերից մեկի տանը, ում հանդեպ իրականացվում է ՕՀՄ: Նման պարագայում օպերատիվ ստորաբաժանման ղեկավարը ՕՀՄ անցկացնելուց հետո անհապաղ պետք է դատարան ներկայացնի բնակարանում անցկացված ՕՀՄ-ի հիմնավորվածությունը և անհրաժեշտությունը վկայող փաստեր: Հետագա դատական վերահսկողության ընթացքում պետք է հետազոտել անցկացված ՕՀՄ-ի հիմնավորվածությունը և անհրաժեշտությունը պայմանավորող փաստերը, ՕՀՄ-ի ընթացքում ստացված տեղեկությունների (ապացույցների) օրինականությունը և թույլատրելիությունը:

1. Այս առումով արդիական է շարունակում մնալ ՀՀ քր. դատ. օր-ում դատավարական օրենքի անարդիայի կիրառման թույլատրելիության և դրա սահմանների մասին նորմի նախատեսման վերաբերյալ առաջարկը: **Պամբարյան Ա.** Առաջարկներ քրեական դատավարության օրենսգրքի բարեփոխումների վերաբերյալ: «Օրենք և իրականություն», քիվ 10, 10-13 էջեր: **Գամբարյան Ա. Ս.** Аналогия процессуального закона в Республике Армения. Проблемы уголовно-процессуального права: Мат-лы междунаод. науч.-практ. конф., посвящ. 20-летию кафедры уголовного процесса / Отв. ред. **А. Н. Ахпанов.** Караганда: КЮИ МВД РК им. Б. Бейсенова, 2006. Вып. 5. **Белоносов В. О., Громов Н. А.** Критерии допустимости аналогии в уголовном процессе. ГиП, 2001, №7, с. 69.

2. **Астафьев Ю. В.** Оперативный эксперимент и провокация: критерии разграничения. Екатеринбург, 2005, с. 51-57

3. **Александрова И.А., Шевелев А.В.** К вопросу о пересмотре границы между провокацией и оперативным экспериментом. Вестник, МВД, 2007, №1, с. 7.

4. **Радачинский С. Н.** Уголовная ответственность за провокацию взятки либо коммерческого подкупа. М., 2003, с. 71.

5. Teixeira de Castro v. Portugal (1999) 28 EHRR. www.echr.ru

6. Khudobin v. Russia. www.echr.ru.

7. Vanyan v. Russia. www.echr.ru.

8. **Александрова И.А., Шевелев А.В.** К вопросу о пересмотре границы между провокацией и оперативным экспериментом. Вестник МВД, 2007, №1, с. 8.

Ваге ЕНГИБАРЯН

*Доцент кафедры Уголовного процесса и криминалистики ЕГУ,
Исполнительный директор Союза Судей Республики Армения,
кандидат юридических наук*

РОЛЬ УЧАСТИЯ ОБЩЕСТВЕННОСТИ ПРИ РАССЛЕДОВАНИИ ПРЕСТУПЛЕНИЙ ПРОТИВ ОБЩЕСТВЕННОГО ПОРЯДКА

Роль участия общественности в борьбе с преступностью эффективно влияет на ход расследования. При этом, органы расследования должны широко использовать помощь общественности для раскрытия преступлений и для розыска лиц, их совершивших, а также для выявления и устранения причин и условий, способствующих совершению преступлений.

Во многих случаях правильное использование помощи общественности способствует сокращению затрат времени, средств и усилий следственных органов на расследование тех или иных преступлений.

Вышесказанное более подходит к случаям, когда речь идет о массовых противоправных, а не отдельных действиях. И, как правило, при совершении преступлений против общественного порядка ситуация дестабилизируется в регионе в целом, в последствии негативно влияя на нормальный образ жизни жителей региона.

Таким образом, практика показывает, что после совершения групповых преступлений против общественного порядка в регионе еще длительное время доминирует общественная заинтересованность в раск-

рытии совершенных преступлений.

Наиболее важной на этапе раскрытия преступлений массового характера формой участия общественности является помощь в установлении лиц, организовавших групповые преступления против общественного порядка. В данном случае речь идет о конкретной следственной ситуации, которая характеризуется трудностями в установлении организаторов. Формы привлечения общественности к такому содействию, разумеется, могут быть различны, но по содержанию помощь должна быть направлена на установление организаторов и других соучастников. Анализ следственной практики показывает, что хотя помощь общественности в целях установления преступника оказывается довольно часто, но следователи не всегда используют эти возможности в работе по раскрытию данных видов преступлений.

В этом контексте важно отметить, что в профессиональной литературе существует мнение, что общественность может оказать содействие в следующих аспектах:

а) в выявлении очевидцев преступления;

б) в установлении мотивов преступления, что поможет сузить

круг лиц, среди которых следует искать преступника;

в) в выявлении примет и других признаков личности преступника;

г) в проверке круга лиц, которые могут быть причастными в совершении преступлений;

д) в поисках преступника, если имеются какие-то его приметы.¹

Следует также отметить, что содействие следователя с общественностью характеризуется как непроцессуальная форма взаимодействия при производстве розыскных мероприятий, выявление источников доказательственной и ориентирующей информации, получение независимых характеристик тех или иных лиц и т. д.²

В практике встречаются такие следственные ситуации, например, при расследовании массовых беспорядков длительное время не удается установить личность обнаруженного трупа, когда не все потерпевшие или участники массовых беспорядков сообщают сведения друг о друге, так как чаще в толпе они не узнают друг друга. В подобных случаях следователь должен попытаться использовать помощь СМИ и других общественных структур для установления личности погибшего, для выявления новых потерпевших, которые могут знать приметы организаторов и участников массовых беспорядков.

При расследовании массовых беспорядков содействие и помощь СМИ и общественности в выявлении и собирании новых доказательств означает выявление свидетелей и потерпевших, помощь в поисках орудий преступления, похищенных ценнос-

тей и предметов, выявление соучастников и пособников организаторов, новых фактов преступлений и т.п. В данном случае имеется в виду помощь не в проведении следственных действий, а чисто информационного характера.

Так, например, в ходе расследования массовых беспорядков 1-2 марта 2008 года в центре города Еревана уже 14 марта Приказом Генерального прокурора Республики Армения (№ 24/1) была создана группа общественного просвещения. Необходимость создания такой группы в Приказе объясняется следующим образом: «Принимая во внимание общественно важное значение уголовного дела, возбужденного Специальной следственной службой по факту нарушения конституционного порядка с целью присвоения власти, провоцирования и организации массовых беспорядков в городе Ереване, и подчеркивая важную роль права получения объективной, проверенной и беспристрастной информации во время предварительного расследования, также необходимость периодического предоставления информации о предварительном расследовании гражданам, общественным организациям и обществу в целом...».³

При расследовании данных видов преступлений одна из важнейших ролей средств массовой информации является способствование формированию позитивного общественного мнения, при условиях которого у населения региона появляется готовность способствовать следствию для быстрого и всестороннего расследования.

Так, например, во время фев-

Криминалистика

ральских событиях 1988 года в г.Сумгаите, когда при совершении широкомасштабных массовых беспорядков пострадали лица армянской национальности, а СМИ Азербайджана неадекватно реагировало на события. На этой почве в г. Ереване поднялась волна недовольства, которая вскоре обострилась. В то же время организованный митинг в центре г.Еревана превратился в массовые беспорядки и когда ситуация выходила из под контроля властей, по армянским телеканалам выступил первый секретарь ЦК Ком Партий Армении, который своим выступлением попробовал убедить народ воздержаться от всяких противоправных действий и решить вопрос с помощью установленным законом порядка, тем самым выражая личную готовность пойти на переговоры с группами представителей гражданских инициаторов.⁴

После этого выступления ситуация в городе намного успокоилась.

Анализ практики показывает, что СМИ могут играть огромную позитивную роль в плане предотвращения дальнейшего нежелательного развития событий массовых беспорядков.

Нормативное регулирование отдельных форм участия общественности в уголовном судопроизводстве в принципе возможно, но правовое регулирование не является характерным или необходимым признаком этого института. Нормативное регулирование целесообразно там, где создаются массовые общественные организации, одной из задач которых является участие в борьбе с правонарушениями и преступлениями.

В этом контексте, думаем важно иметь ввиду пункт 2 статьи 176 УПК РА, согласно которому, сообщения СМИ могут стать причиной возбуждения уголовного преследования.

В результате, в сообщениях СМИ, участие общественности на этапе раскрытия преступлений, в зависимости от ее исходных начал, можно подразделить на два основных вида: а) помощь или содействие следователю, оперативному работнику или какому-либо государственному органу, в целом, по собственной инициативе представителей общественности; б) помощь общественности, оказываемая по инициативе органов прокуратуры, предварительного следствия и органов дознания.⁵

Участие общественности в работе по раскрытию преступлений совершаемых в ходе групповых преступлений против общественного порядка осуществляется как посредством единоличных действий отдельных представителей общественности, так и одновременно группой или коллективом лиц.

Инструктаж, разъяснительная работа посредством СМИ среди населения должны способствовать тому, чтобы каждый гражданин четко представлял себе, что он может и должен сделать, когда сталкивается с фактом преступления. Большое значение в этом смысле имеет своевременная и квалифицированная ориентировка общественности об опасностях данных преступлений.

При расследовании массовых беспорядков вопрос осложняется в связи с тем, что когда массовые беспорядки совершаются на межнациональной почве, то при выборе участ-

ников следственных действий и добровольцев нужно учитывать факт о национальной или групповой принадлежности данных лиц во избежании поподания заинтересованного в исходе дела либо причастного к беспорядкам лица.

В подобных случаях очень важен вопрос о содействии со СМИ в плане содержания и целесообразности оглашения данных, которыми обладает следствие.

Основные способы привлечения СМИ и других структур к содействию при расследовании групповых преступлений против общественного порядка можно считать следующие:

- а) выступления на собраниях и сходах граждан – жителей какого-либо региона, небольшого населенного пункта, временного поселения;
- в) использование периодической печати;
- г) использование радио и телевидения;
- д) личное устное обращение следователя к отдельным представителям общественности или общественным организациям с просьбой об оказании помощи;
- е) обращение к населению посредством распространения печатных

или машинописных текстов типа объявлений;

ж) использование в этих целях современных возможностей интернета и электронных газет.

Выбор названных средств привлечения СМИ и общественности к участию в расследовании групповых преступлений против общественного порядка зависит от характера содеянного, особенностей населенного пункта, содержания необходимой помощи, специфики контингента лиц, к которым обращается следователь, важное значение в данном случае имеет учет и соблюдение рядований, таких, как обоснованность, продуманность, выдержанность, психологическое и тактическое осмысливание объема сообщаемых сведений, осторожность, отсутствие преждевременных выводов. Серьезное отношение следователя, оперативного работника к привлечению общественности к деятельности по расследованию таких преступлений почти всегда приносит пользу, так как, групповые нарушения общественного порядка, в отличие от одиночных преступлений, как правило, затрагивают интересы определенной группы, национальности и союза.

1 Криминалистика. Учебник. Под ред. **И. Ф. Герасимова, Л. Я. Дранкина**. М., Высшая школа, 1994, с. 83.

2 Криминалистика. Под ред. **Р. С. Белкина**, 2-е издание, переработанное и дополненное. М., Изд. НОРМА, 2006 с. 502.

3. Подробнее см.: Официальный

сайт Генеральной прокуратуры РА. <http://genproc.am/46/3781/27/03/08>.

4. Газета Советская Армения от 22 февраля 1988г., N44 (20365), с. 2.

5. Криминалистика. Учебник. Под ред. **И. Ф. Герасимова, Л. Я. Дранкина**. М., Высшая школа, 1994, с. 80.

ԴԱՏԱԿԱՆ ՎԵՐԱՀՍԿՈՂՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ԴԱՏԱԽԱԶԱԿԱՆ ՀՍԿՈՂՈՒԹՅԱՆ ՀԱՐԱԲԵՐԱԿՅՈՒԹՅՈՒՆԸ

Մարդու և քաղաքացու իրավունքների և ազատությանն են րի կարևոր երաշխիքներից է դատական պաշտպանության իրավունքի ապահովումը, որն իրականացվում է ինչպես արդարադատության, այնպես էլ դատական վերահսկողության տարբեր ձևերի միջոցով, որոնք թույլ են տալիս խախտված իրավունքը վերականգնել մինչև դատական քննությունը: Այս առումով քրեական դատավարության արդի հիմնահարցերից է դատական վերահսկողության ինստիտուտի կայացումը:

Դատական վերահսկողությունը մինչդատական վարույթի նկատմամբ ենթադրում է նախնական քննություն և օպերատիվ-հետախուզական գործունեություն իրականացնող մարմինների, դատախազի՝ օրենքով նախատեսված որոշումների ու գործողությունների դեմ բերված բողոքները, դրանց օրինականությունը և հիմնավորվածությունը դատական նիստում քննության և լուծման միջոցով ստուգելն ու դիտարկելը, ինչպես նաև դատարանի կողմից կայացված

որոշումների հիման վրա մարդու սահմանադրական իրավունքներն ու ազատությունները՝ դատավարական հարկադրանքի կիրառմամբ, սահմանափակել թույլատրելը:¹

Վերը նշվածից երևում է, որ մի շարք ոլորտներ, որոնք նախկինում դատախազական հսկողության օբյեկտ են եղել, ներկայումս դատական վերահսկողության ոլորտին են պատկանում: Այս տեսանկյունից արդիական է դատական վերահսկողության և դատախազական հսկողության փոխհարաբերության ուսումնասիրությունը, որը պետք է դիտարկել հետևյալ հարթություններում՝

1. դատական վերահսկողության և դատախազական հսկողության ընդհանրությունները.
2. դատական վերահսկողության և դատախազական հսկողության տարբերությունները.
3. վերոհիշյալներից յուրաքանչյուրի առավելություններն ու թերությունները:

Գրականության մեջ դատական վերահսկողության և դատախազական հսկողության հարաբերակցության հարցի վերաբերյալ արտահայտվել են տարբեր մոտեցումներ:

Դատախազական հսկողության կողմնակիցները², դեմ արտահայտվելով դատական վերահսկողության

ԱՊՐԻԼ 2009 4 (117)

ԴԱՏԱԿԱՆ
ԻՋՏԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

նը, ներկայացնում են հետևյալ հիմնավորումները.

1. Դատարանը, հաստատելով, օրինակ՝ կալանքի օրինականությունը, իրեն պատասխանատու կզգա կալանավորվածի կալանքի տակ մնալու համար: Իսկ դա հետագայում կարող է անդրադառնալ գործն ըստ էության քննելու օբյեկտիվության վրա: Հետևաբար նման գործերը պետք է քննվեն այն դատավորների կողմից, որոնք կալանքի օրինականության նկատմամբ դատական վերահսկողություն չեն իրականացրել: Իսկ այդ ճանապարհով գնալու դեպքում անհրաժեշտ է ավելացնել դատավորների թիվը:

Հայաստանի Հանրապետության օրենսդրությամբ մինչդատական վարությամբ գործի քննությանը մասնակցելը դիտվում էր որպես բացարկյի հիմք: Մինչև ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 28.11.07թ. փոփոխությունները ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 90-րդ հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ մինչդատական վարությամբ գործի քննությանը մասնակցած դատավորը չէր կարող մասնակցել տվյալ գործի հետագա քննությանը՝ հաշվի առնելով այն հանգամանքը, որ դա կարող էր ազդել դատավորի օբյեկտիվության և անաչառության վրա: Սակայն ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքում 28.11.07թ. կատարված փոփոխություններից հետո օրենսգրքի 90-րդ հոդվածի վերախմբագրման արդյունքում մինչդատական վարությամբ մասնակցած դատավորի կողմից տվյալ գործի հետագա քննությանը մասնակցելու սահմանափակում այլևս չի նախատեսվում:

Կարծում ենք՝ քննարկվող հարցի մասն կարգավորումը կնվազեցնի

դատարանների ծանրաբեռվածությունը և կբարձրացնի դատարանների գործունեության արդյունավետությունը՝ հնարավորություն տալով խնայել ժամանակը՝ արդեն իսկ ծանոթ լինելով գործին:

Նշենք, որ ՌԴ քրեական դատավարության օրենսգրքի 63-րդ հոդվածի համաձայն՝ նույնպես մինչդատական վարությամբ մասնակցելը չի բացառում նույն դատավորի կողմից գործի քննությանը հետագա մասնակցությունը:

Այդ հարցի վերաբերյալ իր դիրքորոշումն է արտահայտել Եվրոպական դատարանը: Այսպես, *Իլիկովի ընդդեմ Բուլղարիայի* գործով³ դատարանները հրաժարվել են հաշվի առնել դիմումատուի ներկայացրած փաստարկները և հավելյալ ապացույցներն այն մասին, որ նրա նկատմամբ ողջամիտ կասկածը այլևս դադարել էր առկա լինել: Դատավորները համարել են, որ եթե իրենք մեկնաբանություններ անեին այդ հարցերի վերաբերյալ, ապա նրանք կկանխորոշեին քրեական գործի էությունը և այդպիսով կդառնային կողմնակալ: Արձանագրելով «Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» եվրոպական կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 4-րդ կետի խախտում՝ Եվրոպական դատարանը վճռել է. «Այն փաստը, որ առաջին ատյանի դատավորն է որոշում ընդունում հետագա կալանավորման վերաբերյալ, ինքնըստիներջան չի կարող հաստատել նրա ոչ անաչառության վերաբերյալ մտավախությունը: Այն հարցերը, որոնց, որպես կանոն, դատավորը պետք է պատասխանի հետագա կալանա-

Քրեական դատավարություն

վորման մասին որոշում կայացնելիս, չեն համապատասխանում դատավճիռ կայացնելիս վճռորոշ նշանակություն ունեցող խնդիրներին: Հետագա կալանավորման մասին և նախնական կալանքի վերաբերյալ մեծ ալ որոշումներ ընդունելով՝ դատավորը գնահատում է ապացույցները՝ որոշելու համար, թե մեղադրանքը *prima facie*⁴ հիմք ունի իր կասկածների համար, դատավարության վերջում դատավճիռ կայացնելով, նա պետք է որոշի՝ բավարա՞ր են դատարանում ներկայացված և հետագուտված ապացույցները մեղադրական դատավճիռ կայացնելու համար»:

2. Դատական նիստում կալանքի օրինականության հարցի քննարկումն անխուսափելիորեն կհանգեցնի նախաքննության տվյալների վաղաժամ հրապարակմանը:

Այս հիմնավորման հետ կարելի է համաձայնել՝ նկատի ունենալով, որ իրավակիրառ պրակտիկայում մեծ մտավախության տեղիք է տալիս հատկապես այն հանգամանքը, որ օրինակ՝ դատարանի գրասենյակի աշխատակիցներին կարող են հայտնի դառնալ այնպիսի տվյալներ, որոնց հրապարակումը կարող է խոչընդոտել գործի համար նշանակություն ունեցող կարևոր ապացույցների հայտնաբերմանը: Հետևաբար, մեր կարծիքով, ճիշտ կլինի մեծ դեպքերում դատավորի կողմից ուղղակիորեն հաստատել քննիչի որոշումը (օրինակ՝ խուզարկության, հեռախոսային խոսակցությունները լսելու մասին) կամ օրենսդրորեն ամրագրել դատարանի աշխատակիցներին ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 342-րդ հոդվածով

նախատեսված՝ նախաքննության և հետաքննության տվյալները հրապարակելու համար սահմանված պատասխանատվության մասին նախազգուշացնելու վերաբերյալ դրույթը:

3. Դատարանի լիազորություններն ընդլայնվելու դեպքում այն կարող է դառնալ նախնական քննության ակտիվ սուբյեկտ: Քննչական գործողությունների օրինականության կամ անօրինականության վերաբերյալ նրա որոշումները կարող են բացասաբար անդրադառնալ քննիչի կամ դատախազի ինքնուրույնության վրա:⁵

Կարծում ենք՝ այդ տեսակետի հետ չի կարելի համաձայնել, քանի որ դատարանը, վերահսկողություն իրականացնելով քննիչի և դատախազի որոշումների և գործողությունների նկատմամբ, դրանով ոչ թե սահմանափակում է նրանց ինքնուրույնությունը, այլ ստիպում է ավելի պատասխանատու վերաբերմունք դրսևորել, խուսափել այնպիսի սխալներից, որոնք կարող են հանգեցնել քաղաքացիների սահմանադրական իրավունքների և ազատությունների խախտմանը:

Մեր կարծիքով՝ դատախազական հսկողության կողմնակիցների ներկայացրած հիմնավորումները չեն կարող հիմք հանդիսանալ դատական վերահսկողության ինստիտուտը բացառելու համար:

Մինչդատական վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողության կողմնակիցներից Ի. Լ. Պետրուխինը գտնում է. «Լավ դատական վերահսկողության պայմաններում դատախազական հսկողությունն ավելորդ է դառնում: Միևնույն վերահսկողական գործառույթը տարբեր մարմինների

կողմից իրականացնելու անհրաժեշտություն չկա»:⁶ Դատախազական հսկողությունը, ըստ նրա, պետք է պահպանել այն քննչական գործողությունների նկատմամբ, որոնք իրականացվում են առանց դատական որոշման:⁷

Սակայն Ի.Լ. Պետրուխինի դիրքորոշման հետ չի կարելի համաձայնել, քանի որ այդ դեպքում դատախազական հսկողության առարկայից դուրս են մնում դատարանի թույլտվությամբ իրականացվող քննչական գործողությունները: Չնայած Քրեական դատավարության օրենսգրքով նախատեսված գործողություններն իրականացվում են դատարանի որոշմամբ՝ այնուամենայնիվ, այդ գործողությունների իրականացման և ամրագրման, ինչպես նաև նախաքննության ընթացքում ստացված արդյունքների օգտագործման նկատմամբ հսկողությունն իրականացնում է դատախազը:⁸

Գիտնականների երրորդ խումբը գտնում է, որ դատախազը չպետք է դուրս մնա այդ որոշումների ընդունման մեխանիզմից: Այսպես, ըստ Ա.Դ. Բոյկովի. «Ոչ թե պետք է դատավարական հարկադրանքի միջոցների նկատմամբ վերացնել դատախազական հսկողությունը կամ այն փոխարինել դատական վերահսկողությամբ, այլ անհրաժեշտ է համադրել դատախազի և դատարանի այդ գործառնությունները՝ քրեական հետապնդումն ապահովելու և քաղաքացիների իրավունքների պաշտպանության նպատակով»:⁹

Ա.Գ. Խալիլովինը, Մ.Ա. Ուստինովը գտնում են, որ դատական վերահսկողությունը և դատախազական

հսկողությունը պետք է ոչ թե փոխարինեն, այլ լրացնեն միմյանց:¹⁰

Դատական վերահսկողությունը ոչ թե բացառում է դատախազական հսկողությունը, այլ լրացնում է այն, և դրա արդյունքում անձի իրավունքների և ազատությունների պաշտպանության համար ստեղծվում են իրական երաշխիքներ:¹¹

Ս.Խ. Նաֆիևի և Ա.Լ. Վասինի կարծիքով միայն դատական, դատախազական և անձի իրավունքների և ազատությունների պաշտպանությամբ զբաղվող այլ մարմինների համատեղ ջանքերով կարելի է ստեղծել իրավական պաշտպանության արդյունավետ, արդար և գործող մեխանիզմ:¹²

Համաձայնելով վերջին տեսակետի հետ՝ կարծում ենք՝ պետք է համադրել դատական վերահսկողության և դատախազական հսկողության ինստիտուտները:

Քրեական գործով մինչդատական վարույթում և՛ դատարանը, և՛ դատախազը կոչված են պաշտպանելու Սահմանադրությամբ ամրագրված մարդու և քաղաքացու իրավունքները և ազատությունները:

Դատախազը վերացնում է հետաքննության և նախաքննության մարմինների անօրինական և անհիմն որոշումները, իսկ դատարանը վերահսկում է, որպեսզի անձի նկատմամբ կալանքի՝ որպես խափանման միջոցի կիրառումը, բնակարանի խուզարկությունը, նամակագրության, փոստ-հեռագրական հաղորդումների վերահսկումը, հեռախոսային խոսակցությունների լսումը և ձայնագրառումը, մարդու իրավունքները սահմանափակող մյուս քննչա-

Քրեական դատավարություն

կան գործողությունները չկատարվեն օրենքի խախտմամբ:¹³

Ինչ վերաբերում է դատական վերահսկողության և դատախազական հսկողության սահմանազատմանը, ապա դրա համար անհրաժեշտ է ուսումնասիրել վերջիններիս օբյեկտների տարբերությունը: Հեղինակների մի մասի կարծիքով՝ դատական վերահսկողության ոլորտի մեջ մտնում են ոչ թե քննիչի և դատախազի բոլոր գործողություններն ու որոշումները, այլ, առաջին՝ քաղաքացիների սահմանադրական իրավունքներին ու ազատություններին վերաբերող, երկրորդ՝ քրեական գործի հետագա ընթացքը բացառող որոշումները: Քրեական հետապնդում իրականացնող մարմինների մյուս բոլոր գործողություններն ու որոշումները դատախազական հսկողության օբյեկտ են:¹⁴

Ըստ Ի.Լ. Պետրուխինի՝ դատարանը վերահսկում է այն քննչական գործողությունները, որոնց իրականացումը զուգորդվում է քաղաքացիների սահմանադրական իրավունքների սահմանափակմամբ, և հետաքննության մարմնի, քննիչի և դատախազի անօրինական գործողությունների և որոշումների դեմ բերված բողոքները: Մնացածը դատախազական հսկողության օբյեկտ է:¹⁵

Նման մոտեցումն ընդհանուր առմամբ ընդունելի է, քանի որ եթե դատարան բողոքարկվեն քրեական հետապնդման մարմնի բոլոր դատավարական որոշումները և գործողությունները, ապա այն կարող է հանգեցնել քրեական գործի քննության անհարկի ձգձգումների և դատարանների ծանրաբեռնվածության:

Դատախազը հսկողություն է իրա-

կանացնում հետաքննության և նախաքննության օրինականության նկատմամբ, որի *նպատակն* է կանխել, վերհանել և վերացնել քննիչի և հետաքննության մարմնի կողմից թույլ տված սխալները, քանի որ «դատարանում մեղադրանքը պաշտպանելիս դատախազը պետք է վստահ լինի, որ այն հիմնավորված է թույլատրելի և հավաստի ապացույցներով»:¹⁶

Մինչդատական վարույթում դատարանի վերահսկողական գործունեության *նպատակն է իրավապաշտպան գործառույթի իրականացումը և քրեադատավարական օրենքի պահանջների պահպանման* ապահովումը:

Մինչդատական վարույթում դատախազի և դատարանի գործունեության վերլուծությունը ցույց է տալիս, որ այդ պետական մարմինների գործառույթները չեն համընկնում:

Դատական վերահսկողության և դատախազական հսկողության սահմանազատման համար կարևոր նշանակություն ունի նախնական քննության մարմնի գործողությունների և որոշումների օրինականության ստուգման մեխանիզմների տարբերությունների ուսումնասիրությունը:

Դատախազը դատավարության մասնակիցների բողոքները քննարկում է միանձնյա, այսինքն՝ բողոք բերող անձը քննարկմանը չի մասնակցում և տեղյակ չէ, թե ինչ նյութեր են դրվում որոշման հիմքում, ինչ հիմնավորումներ է ներկայացնում նախնական քննության մարմինը, որքանով են դրանք համապատասխանում գործի նյութերին և այլն:

Դատական-վերահսկողական ըն-

թացակարգը գերծ է նման թերություններից. դատարանում բողոքի քննարկումը հիմնականում (բացի քննչական գործողություններ կատարելու և օպերատիվ-հետախուզական միջոցառումներ իրականացնելու վերաբերյալ միջնորդությունների քննությունից) իրականացվում է մրցակցության հիման վրա, որտեղ բողոքարկողը կարող է ակտիվորեն պաշտպանել իր շահերը դատարանում և գտնվել ոչ թե հայցողի դերում, այլ դատախազի, քննիչի հետ իրավահավասար պայմաններում:

Անդրադառնանք դատական վերահսկողության և դատախազական հսկողության առավելություններին և թերություններին:

Ի տարբերություն դատական վերահսկողության՝ դատախազական հսկողությանը հատուկ է օպերատիվությունը: Անհրաժեշտության դեպքում դատախազը կարող է ստուգում կատարել հանկարծակի, ոչ աշխատանքային ժամի՝ օրենքի խախտման փաստը կամ դրա հետևանքները թաքցնելը կանխելու նպատակով:¹⁷

Անհետաձգելի քննչական գործողություն, օրինակ՝ խուզարկություն կատարելու համար, ժամեր և նույնիսկ օրեր են վատնվում դատարանի համաձայնությունը ստանալու համար: Դրա հետևանքով անհետանում են հանցագործության բացահայտման համար անհրաժեշտ իրեղեն ապացույցները:¹⁸

Դատախազական հսկողության կարևորագույն առանձնահատկություններից է նրա նախաձեռնելիությունը: Դատախազությունը, ի տարբերություն դատարանի, պարտավոր չէ սպասել շահագրգիռ անձանց դի-

մումները ստանալուն, որպեսզի ստուգումն սկսի: Դատարանը օրենքի, քաղաքացիների իրավունքների և ազատությունների ինչպիսի խախտումներ էլ հայտնաբերի, այդ խախտումներն ինքնուրույն նախաձեռնությամբ վերացնելու համար ի վիճակի չէ ոչինչ անել այնքան ժամանակ, մինչև այն անձը, ում իրավունքները խախտվել են, կամ դատախազն, իր շահերից ելնելով, չդիմեն դատարան: ...Դա է դատական վերահսկողության օբյեկտիվ սահմանափակվածությունը, որին հատուկ չէ ստուգողական գործունեությունը, ինչը նշանակում է նաև ոչ միայն օրենքի խախտումներն ամրագրելու և վերացնելու, այլև դրանք վերհանելու և կանխարգելելու ընդունակություն: Դրան հակառակ՝ դատախազը, ելնելով հսկողության մշտական և անընդհատ բնույթից, պարտավոր է ինքնուրույն և սեփական նախաձեռնությամբ ստուգել ստորադաս օբյեկտների ու անձանց գործունեությունը և որոշումների օրինականությունը՝ օրենքի խախտումները վերհանելու, կանխարգելելու, խախտված իրավունքները վերականգնելու նպատակով: Եթե դատարանը ստորին դատարանի որոշումը կարող է փոփոխել միայն վերաքննության կամ վճռաբեկության կարգով, դատավարության մասնակիցների նախաձեռնությամբ և խիստ որոշակի ընթացակարգով, ապա կենտրոնացված դատախազական համակարգը ենթադրում է դատախազության վերադաս մարմինների կողմից ցանկացած ժամանակ ստորադաս մարմնից նյութեր պահանջելու և ինքնուրույն որոշում կայացնելու հնարավորություն:¹⁹

Քրեական դատավարություն

Այսպիսով, դատախազական հսկողությունն իրականացվում է ամբողջ նախնական քննության ընթացքում՝ ի տարբերություն դատական վերահսկողության, որը կրում է դրվագային բնույթ:²⁰

Միաժամանակ պետք է նշել, որ դատական վերահսկողությունն ավելի օբյեկտիվ է, քան դատախազական հսկողությունը, քանի որ մինչդատական վարույթում դատախազի՝ մեղադրող կողմում հանդես գալը, վերջինիս մեղադրական թեքումը չի կարող չազդել նրա օբյեկտիվության վրա:

Վ.Ս. Շադրինի կարծիքով. «Ի տարբերություն դատարանի՝ դատախազն անաչառ արբիտր չէ քաղաքացու և պետության միջև քրեաիրավական բախման ընթացքում»:²¹ Պետրուխինի կարծիքով՝ դատարանը պատասխանատու չէ հանցագործության բացահայտման և քննության որակի համար, կաշկանդված չէ մեղադրական ուղղվածությամբ և նեղ գերատեսչական շահերով, այդ պատճառով էլ ընդունակ է առավելագույնս պաշտպանել քաղաքացիների իրավունքները:²²

Նախնական քննության փուլում դատախազական հսկողության համեմատ դատական վերահսկողության առավելությունն այն է, որ դատարանի և դատավորի կարգավիճակը, նրանց գործառույթները կապված չեն նախնական քննության որակի հետ, պատասխանատու չեն հանցագործության բացահայտման համար, դատական վերահսկողության մրցակցային տարրերը ենթադրում են մարդու և քաղաքացու իրավունքների և ազատությունների առավել արդյու-

նավետ պաշտպանություն:²³

Նշված համեմատությունները վկայում են այն մասին, որ դատական վերահսկողությունը չի կարող փոխարինել դատախազական հսկողությանը: Այդ համակարգերից յուրաքանչյուրն իր տեղն է զբաղեցնում իրավական պետության մեջ, որտեղ դատական իշխանությունը պետական իշխանության ինքնուրույն ճյուղ է, իսկ դատախազությունն այլ հաստատությունների հետ միասին կազմում է զսպիչների և հակակշիռների համակարգ՝ իր գործունեությամբ նպաստելով ոչ միայն իշխանության տարբեր ճյուղերի բաժանմանն ու հավասարակշռությանը, այլև դրանց աղյուսավետ փոխազդեցությանը:

Նման պետության մեջ օրինակալության նկատմամբ դատական վերահսկողությունն անպայման պետք է լրացվի օրենքի կատարումն ապահովող, քաղաքացիների իրավունքներն ու ազատությունները պաշտպանող արտադատական այլընտրանքային մեխանիզմներով: Դրանով քաղաքացիներին ու կազմակերպություններին ընտրության իրավունք է վերապահվում՝ իրենց իրավունքների և օրինական շահերի պաշտպանության նպատակով դիմելու դատական կամ այլ պետական մարմինների, ինչն ըստ Մ.Շալուսովի՝ լիովին համապատասխանում է ժողովրդավարական իրավական հանրաճանաչ չափանիշներին:²⁴

Այսպիսով, Հայաստանի Հանրապետությունում մինչդատական վարույթում օրինականությունն ապահովվում է և՛ դատական վերահսկողության, և՛ դատախազական հսկողության միջոցով:

Քրեական դատավարությունում կարելի է առանձնացնել դատախազական հսկողության և դատական վերահսկողության փոխհարաբերակցության երեք մոդել.

1. Քրեական հետապնդման մարմնի որոշումները և գործողությունները պետք է բողոքարկվեն դատախազին, այնուհետև՝ դատարան (ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 290-րդ հոդված):

Պ.Ա. Լուպինսկայայի կարծիքով՝ դատախազին դիմելու նախնական պարտադիր կարգ սահմանելու նպատակը դատարանին բողոքներով չծանրաբեռնելն է:²⁵ Նման դեպքում դատախազը բողոքի հիմնավորվածությունը ստուգելու և քննիչի թույլ տված սխալներն ուղղելու հնարավորություն ունի: Մի շարք պատճառներով որոշումը դատարանի կողմից վերահսկողական կարգով չի կարող ընդունվել բավականին օպերատիվ, մինչդեռ դատախազը կարող է նաև անմիջապես վերացնել հետաքննության մարմնի կամ քննիչի անօրինական որոշումը՝ այն չհասցնելով դատարան:²⁶

2. Քրեական հետապնդման մարմնի որոշումները կարող են բողոքարկվել դատարան (ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 991-րդ հոդվածի 2-րդ մաս, 100-րդ հոդվածի 3-րդ մաս): Անմիջականորեն դատարան դիմելու մոդելի դեպքում անձն ուղղակիորեն կարող է դիմել դատարան, սակայն դա նրան չի զրկում դատախազին դիմելու հնարավորությունից: Ի տարբերություն առաջին մոդելի, որի դեպքում դատարան դիմելու իրավաչափության պայման էր դատախազին դիմելը՝ այս դեպքում քա-

ղաքացին հնարավորություն ունի դիմելու ինչպես դատախազին, այնուհետև դատարան, այնպես էլ անմիջականորեն դատարան: Մույն դիրքորոշման համար իրավական հիմք է հանդիսանում սահմանադրական այն դրույթը, ըստ որի՝ յուրաքանչյուր ոք ունի իր իրավունքների և ազատությունների դատական, ինչպես նաև պետական այլ մարմինների առջև իրավական պաշտպանության արդյունավետ միջոցների իրավունք: Եթե անձը գտնում է, որ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 991-րդ և 100-րդ հոդվածներով նախատեսված որոշումների դեմ իրավական պաշտպանության արդյունավետ միջոց է դատախազական հսկողությունը, ապա նա կարող է դիմել դատախազին, այնուհետև դատարան:

3. Քրեական հետապնդման մարմնի որոշումները կարող են բողոքարկվել կամ վերադաս դատախազին, կամ դատարան: Օրինակ՝ մինչև 25.05.2006թ. «Հայաստանի Հանրապետության քրեական դատավարության օրենսգրքում փոփոխություններ և լրացումներ կատարելու մասին» օրենքի ընդունումը, ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 185-րդ հոդվածը սահմանում էր՝ քրեական գործ հարուցելը մերժելու որոշումը կարող է բողոքարկվել վերադաս դատախազին կամ վերաքննիչ դատարան: Դատարանների նախագահների խորհրդի կողմից այս նորմը մեկնաբանվում էր հետևյալ կերպ. «Այս դեպքում օրենքն ընտրությունը թողել է բողոքարկման իրավունք ունեցող անձին, և եթե վերջինս քրեական գործի հարուցումը մերժելը բողոքարկում է վերադաս դատախազին, այլևս չի կարող մույն հարցով

Քրեական դատավարություն

դիմել դատարան»:²⁷

Առավել ընդունելի համարելով վերը նշված առաջին մոդելը, որի համաձայն՝ քրեական հետապնդման մարմնի որոշումները և գործողությունները պետք է բողոքարկվեն դատախազին, այնուհետև դատարան՝ գտնում ենք, որ օրենսդրական միասնականություն ապահովելու նպատակով քրեադա-

տավարական օրենսդրությամբ անհրաժեշտ է նախատեսել բոլոր տեսակի որոշումների և գործողությունների բողոքարկման միասնական կարգ և օրենսդրորեն ամրագրել բողոքարկման ենթակա գործողություններն ու որոշումները՝ իրավակիրառ պրակտիկայում առկա տարաձայնություններից խուսափելու նպատակով:

1. Հայաստանի Հանրապետության քրեական դատավարություն: Հատուկ մաս, Երևանի պետ. համալսարան: Երևան, 2003, էջ 229:

2. **Митрохин Н. П.** Законность и демократизм предварительного следствия. Минск: 1979, с. 63, **Куцова Э.Ф.** Уголовно-процессуальные гарантии прав и законных интересов личности: Автореф. дисс. ...д-ра юрид. наук. М., 1986, с. 39. **Еникеев З. Д.** Спорные вопросы компетенции прокурора по санкционированию арестов.-В сб.: Компетенция Прокуратуры СССР, под ред. А. Ф. Козлова. Свердловск, 1985, с. 82. **Федоров И. З.** Применение в досудебных стадиях уголовного процесса конституционных норм, допускающих ограничение прав и свобод человека и гражданина. Дисс. ... канд. юрид наук. М., 1998, с. 267.

3. **Իլիլյովն ընդդեմ Բուրդարիայի** գործով 2001թ. հուլիսի 26-ի վճիռ:

4. Prima facie - նշանակում է առաջին հայացքից, տե՛ս Արդի ռուս-հայերեն իրավաբանական բառարան: Երևան, 1998, էջ 256:

5. **Дорошков В.** Судебный контроль за деятельностью органов предварительного расследования. Российская Юстиция. 1999, N7, с. 26-27.

6. **Петрухин И.** Прокурорский над-

зор и судебный контроль за следствием. // Российская юстиция. 1998, N9, с. 12.

7. **Петрухин И. Л.** Личные тайны (человек и власть). М. Институт государства и права Российской Академии наук, 1998, с. 60.

8. **Соловьев А. Б., Токарева М. Е., Халиулин А. Г.** Прокурорский надзор за исполнением законов при расследовании преступлений. М., Юрлитинформ, 2000, с. 28.

9. **Бойков А. Д.** Третья власть в России. Очерки о правосудии, законности и судебной реформе 1990-1996гг. М., 1997, с. 227.

10. **Халиулин А. Г.** Судебный контроль и прокурорский надзор за законностью расследования: границы и возможности. // Уголовное право. 2000. N1, с. 69. **Устинов М.А.** Судебный контроль на стадии предварительного расследования. Дисс. ... канд. юрид. наук. Саранск, 1999, с. 172.

11. **Ղազինյան Գ.** Քրեական դատավարության պատմական և արդի հիմնախնդիրները Հայաստանում: Երևան, 2001, էջ 283: **Գիրանդյան Ս.** Գատախազական հսկողությունը մինչդատական վարությամբ կասկածյալի, մեղադրյալի իրավունքների և օրինական շահերի

պաշտպանության նկատմամբ// Իրավագիտության հարցեր, թիվ 4, 2002, էջ 39: **Հարությունյան Ա.** Գատախազական հսկողության և դատական վերահսկողության փոխհարաբերակցությունը: Հայաստանի Հանրապետության դատախազությունը: Եր.: Երևանի համալս. հրատ., 2004, էջ 189-194: **Ковтун Н.Н.** Судебный контроль в уголовном судопроизводстве России: понятие, сущность, формы. Дисс. ...д-ра юрид. наук. Нижний Новгород, 2002, с. 43.

12. **Нафиев В. С., Василин А. Л.** Европейские стандарты обеспечения конституционных прав личности при расследовании преступлений. Казань, 1998, с. 4.

13. **Հակոբյան Ռ. Խ., Աֆրիկյան Ա. Տ.** Մարդու իրավունքների պաշտպանության երաշխիքները քրեադատավարական օրենսդրության մեջ: Գիտական հոդվածների ժողովածու: Գալվառ, 2003, N6, էջ 350:

14. **Колоколов Н. А.** Судебный контроль на стадии предварительного расследования преступлений: важная функция судебной власти (проблемы осуществления в условиях правовой реформы). Дисс.... канд. юрид. Наук. М., 1998, с. 190. **Халиулин А. Г.** Осуществление функции уголовного преследования прокуратурой России. Кеморо, Кузбассвузиздат, 1997, с. 150.

15. **Петрухин И. Л.** Частная жизнь (правовые аспекты). // Государство и право, 1999, N1, с. 73.

16. **Лазарева В. А.** Судебная защита в уголовном процессе Р.Ф. Проблемы практики и теории. Дисс. ...д-ра юрид. наук. М., 2000, с. 133.

17. **Шалумов М.** Судебный контроль и прокурорский надзор: не междоусобица, а взаимодействие // Российская юстиция. N4, апрель 2001, с. 16.

18. Գատական վերահսկողությունը մինչդատական փուլերում. գիտագործ-

նական համախորհրդակցության նյութեր: Իրավաբանական թերթ 23 մարտի 1999թ., Երևան:

19. **Шалумов М.** Судебный контроль и прокурорский надзор: не междоусобица, а взаимодействие. // Российская юстиция. N4, апрель 2001, с. 17.

20. **Ковтун Н.Н.** Судебный контроль в уголовном судопроизводстве России: понятие, сущность, формы. Дисс. ... д-ра юрид. наук. Нижний Новгород, 2002, с. 43. **Скуратов Ю.** Полномочия прокуратуры во взаимоотношениях с судебной системой. // Российская юстиция. 1999, N 3, с. 14.

21. **Щадрин В. С.** Обеспечение прав личности при расследовании преступлений. Дисс. ...д-ра юрид. наук. Волгоград, 1997, с. 90.

22. **Петрухин И. Л.** Неприкосновенность личности и принуждение в уголовном процессе. М., 1989, с. 202.

23. **Ковтун Н. Н.** Судебный контроль в уголовном судопроизводстве России: понятие, сущность, формы. Дисс. ...д-ра юрид. наук. Нижний Новгород, 2002, с. 41.

24. **Шалумов М.** Судебный контроль и прокурорский надзор: не междоусобица, а взаимодействие. // Российская юстиция. N4 апрель 2001, с. 1.

25. **Лупинская П. А.** Право на обжалование в суд действий и решений государственных органов и должностных лиц в уголовном процессе // Государство и право на рубеже веков (Материалы всероссийской конференции). М., 2001, с. 255.

26. **Багаутдинов Ф.** Состояние и перспективы судебного контроля. // Российская юстиция. 2001, N3, с. 26.

27. Գատարանների նախագահների խորհրդի որոշումների ժողովածու 1-46, Երևան, 2001, էջ 55:

Գևորգ ԲԱՂԴԱՍԱՐՅԱՆ

ՀՀ քրեական վերաքննիչ դատարանի
նախագահի խորհրդական

ԿԱԼԱՆՔԻ ԺԱՄԿԵՏԻ ՀԱՇՎԱՐԿՄԱՆ ԵՎ ԿԱԼԱՆՎՈՐՄԱՆ ՕՐԻՆԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ՀԻՄՆԱՎՈՐՎԱԾՈՒԹՅԱՆ ՂԱՏԱԿԱՆ ՍՏՈՒԳՄԱՆ ՄԻ ՔԱՆԻ ՀԱՐՃԵՐԻ ՄԱՍԻՆ

Քրեական գործերով վարությամբ կալանավորման՝ կալանքը որպես խափանման միջոց ընտրելու հետ կապված հարցե-

րը միշտ էլ իրավաբանական գրականության մեջ բուռն քննարկումների առարկա են հանդիսացել: Չնայած դրան՝ կալանավորման հետ կապված մի շարք հարցեր շարունակում են մնալ վիճելի, ինչն էլ պայմանավորում է դրանց լրացուցիչ քննարկման անհրաժեշտությունը:

Այժմ արդեն հաստատապես կարելի է նշել, որ կալանավորման հետ կապված հարցերի նկատմամբ ինչպես օրենսդիր մարմնի, այնպես էլ իրավակիրառողների մոտեցումները պետք է պայմանավորված լինեն «Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» Եվրոպական կոնվենցիայի (այսուհետ՝ Եվրոպական կոնվենցիա) 5-րդ հոդվածով և Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի (այսուհետ՝ Եվրոպական դատարան) որոշումներում շարադրված՝ այդ հոդվածի մեկնաբանություններով:

Եվրոպական կոնվենցիայի մեկ-

նաբանության սկզբունքներից մեկն էլ էվոլյուցիոն մեկնաբանումն է: Այն ենթադրում է կոնվենցիայի մեկնաբանում՝ հաշվի առնելով հասարակական կյանքի քաղաքական, տնտեսական, սոցիալական և մշակութային ոլորտների փոփոխությունները: Դա վկայում է դինամիկայի մասին, որը հանդիսանում է մարդու իրավունքների պաշտպանության եվրոպական համակարգի կարևորագույն բնութագրիչներից մեկը: **Տեղեկները** **Իտալիայի** գործով որոշման մեջ Եվրոպական դատարանը նշել է. «Կոնվենցիան կենդանի օրգանիզմ է, որն անհրաժեշտ է մեկնաբանել կյանքի ժամանակակից պայմաններին և մեր օրերում դեմոկրատական պետություններում գերիշխող հասկացություններին համապատասխան»:

Բնականաբար, այս դինամիկային պետք է համապատասխանի յուրաքանչյուր պետության քրեադատավարական օրենսդրությունը:

Այսինքն՝ կալանքի հետ կապված հարցերի միշտ հիմնախնդրային բնույթն օբյեկտիվորեն պայմանավորված է դրանց վերաբերյալ Եվրոպական դատարանի մոտեցումների շարունակական զարգացմամբ:

Դրանից բացի, կալանքն ամենախիստ խափանման միջոցն է: Կալա-

ԱՊՐԻԼ 2009 4 (117)

ՂԱՏԱԿԱՆ
ԻՋԽԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

նավորման արդյունքում սահմանափակվում է մարդու կարևորագույն իրավունքներից մեկը՝ ազատության իրավունքը, որը երաշխավորվում է Եվրոպական կոնվենցիայով, Մարդու իրավունքների համընդհանուր հռչակագրով, ինչպես նաև ՀՀ Սահմանադրությամբ: Այս պարագայում յուրաքանչյուր իրավական պետությունում անձին ազատությունից զրկելու օրինականությունն ու հիմնավորվածությունը պետք է ապահովվի իրավական երաշխիքների գործունե համակարգով:

Սույն հոդվածում քննարկման առարկա են հանդիսանում կալանքի ժամկետի հաշվարկման, ինչպես նաև կալանավորման օրինականության և հիմնավորվածության դատական ստուգման հետ կապված պրակտիկ և տեսական հարցեր:

Առաջին վիճահարույց հարցը վերաբերում է քրեական գործը դատարան ուղարկելու պահից մինչև դատարանում գործի քննությունը մեղադրյալի կալանքի տակ գտնվելու ժամկետին:

Հայաստանի Հանրապետության քրեական դատավարության օրենսգրքի 138-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ մեղադրյալին կալանքի տակ պահելու ժամկետը հաշվվում է ձերբակալելիս անձին փաստացի արգելանքի վերցնելու պահից, իսկ եթե նա չի ձերբակալվել, ապա այդ խափանման միջոցն ընտրելու մասին դատարանի որոշումը կատարելու պահից: Նույն հոդվածի 3-րդ մասը սահմանում է, որ քրեական գործով մինչդատական վարույթում կալանքի տակ պահելու ժամկետի ընթացքը կասեցվում է այն օրը, երբ դատախազը քրեական գործն ուղարկում է դատարան,

կամ կալանավորումը՝¹ որպես խափանման միջոց, վերացվում է: 138-րդ հոդվածի 5-րդ մասի համաձայն՝ քրեական գործով մինչդատական վարույթում մեղադրյալին կալանքի տակ պահելու ժամկետը չի կարող գերազանցել՝

1) մեկ տարին.

2) մեղադրյալին վերագրվող հանցագործության համար քրեական օրենքով ազատազրկման նախատեսված առավելագույն ժամկետը՝ այն դեպքում, երբ նշված ժամկետը պակաս է մեկ տարուց:

Մինչդատական վարույթում կալանքի տակ գտնվելու ժամկետը գործը դատարան ուղարկվելուց հետո կասեցվում է այն պատճառով, որ գործը դատարան ուղարկելն ազդարարում է մինչդատական վարույթի ավարտը: Այսպես՝ ՀՀ քր. դատ. օր-ի 6-րդ հոդվածի 5-րդ կետը քրեական գործով մինչդատական վարույթը բնորոշում է որպես քրեական գործով վարույթը՝ քրեական գործ հարուցելու հարցի լուծման պահից մինչև գործն ըստ էության քննելու համար դատարան ուղարկելը:

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի «Դատական քննության նախապատրաստելը» վերտառությամբ 40-րդ գլխի առաջին՝ 291-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ դատարան մուտք եղած քրեական գործը դատավորները սահմանված կարգով իրենց վարույթ են ընդունում, որի մասին կայացվում է որոշում: Նույն հոդվածի 2-րդ մասը սահմանում է, որ քրեական գործն իր վարույթ ընդունելու պահից երեք օրվա ընթացքում դատարանը պարտավոր է դրա մասին տեղյակ պահել մեղադրյալին,

Քրեական դատավարություն

նրա պաշտպանին, ինչպես նաև տուժողին, քաղաքացիական հայցվորին, քաղաքացիական պատասխանողին կամ նրանց ներկայացուցիչներին՝ նրանց ուղարկելով սահմանված ձևի հուշաթերթիկ՝ հասցեատիրոջ իրավունքների և պարտականությունների պարզաբանմամբ, ներառյալ՝ միջնորդությունների և դիմումների դատարան ուղարկելու կարգի և ժամկետների մասին պարզաբանում:

ՀՀ քր. դատ. օր-ի 292-րդ հոդվածի 1-ին կետի համաձայն՝ քրեական գործն իր վարույթ ընդունած դատավորը հետագոտում է գործի նյութերը և քրեական գործը վարույթ ընդունելու պահից 15 օրվա ընթացքում կայացնում որոշում դատական քննությունն նշանակելու մասին:

Նույն օրենսգրքի 293-րդ հոդվածի 2-րդ մասը սահմանում է, որ դատական քննությունն նշանակելու մասին որոշման մեջ պետք է բովանդակվեն մեղադրյալի մասին նշում, քրեական օրենքը, որի խախտումը վերագրվում է մեղադրյալին, որոշում խափանման միջոցները և պատճառված վնասի ապահովման միջոցները վերացնելու, փոխելու կամ ընտրելու մասին...

ՀՀ քր. դատ. օր-ի 138-րդ հոդվածի 6-րդ մասի համաձայն՝ դատարանում գործի քննության ընթացքում մեղադրյալին կալանքի տակ պահելու առավելագույն ժամկետ չի սահմանվում:

Այսպիսով՝ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգիրքը սահմանում է մինչդատական վարույթի սահմանները՝ նախատեսելով դրա ընթացքում անձին անազատության մեջ պահելու առավելագույն ժամկետ: Օրենսդիրն առավելագույն ժամկետով չի սահմանափակում անձին կա-

լանքի տակ պահելը դատարանում գործի քննության ընթացքում:² Մինչդատական վարույթի ընթացքում նախաքննական մարմնի միջնորդության հիման վրա կալանքը որպես խափանման միջոց ընտրելու մասին դատարանի որոշումը վերաբերում է մինչդատական վարույթում անձին կալանքի տակ պահելուն: Դատարանում գործի քննության ընթացքում անձի կալանքի տակ գտնվելու հարցը լուծվում է առանձին՝ գործը դատական քննության նշանակելու մասին որոշման մեջ բովանդակվող որոշմամբ: Ընդ որում, միանգամայն տրամաբանական է, որ դատարանում գործի քննության ընթացքում ամբաստանյալին կալանքի տակ պահելու անհրաժեշտությանը դատարանն անդրադառնում է այն ժամանակ, երբ որոշում է, որ գործը ենթակա է դատարանում քննության:

Այսպիսով, քրեական գործով մինչդատական վարույթում անձի կալանքի տակ գտնվելու ժամկետի ընթացքը կասեցվում է դատախազի կողմից գործը դատարան ուղարկելով, իսկ դատարանում գործի քննության ընթացքում այդ ժամկետը սկսվում է գործը դատական քննության նշանակելով:

Փաստորեն, ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգիրքը, հստակ ամրագրելով, որ մինչդատական վարույթում անձին կալանքի տակ պահելու ժամկետը գործը դատարան ուղարկելու պահից կասեցվում է, միաժամանակ ոչինչ չի սահմանում գործը դատարան ուղարկվելուց մինչև դատարանում գործի քննությունն սկսվելն ընկած ժամանակահատվածում անձի կալանքի տակ գտնվելու

մասին:

Կարծում ենք, որ օրենսդրական այսպիսի կարգավորման պայմաններում միանշանակ չէ գրականության մեջ արտահայտվող կարծիքն այն մասին, որ դատական փուլում կալանքի տակ պահելու ժամկետը հաշվարկելիս պետք է հաշվի առնել գործը դատախազի կողմից դատարան ուղարկելու պահից մինչև դատավճռի օրինական ուժ ստանալը:³

Պրակտիկայում էլ հանդիպում են դեպքեր, երբ գործը դատարան ուղարկելու վերաբերյալ դատախազի ուղեկցական գրության մեջ նշվում է գործը դատարան ուղարկելու պահից անձի կալանքի տակ գտնվելու ժամկետը դատարանի վրա հաշվելու մասին: Մեր կարծիքով այսպիսի մոտեցումը գուրկ է իրավական հիմքից:

Այսինքն՝ ստացվում է, որ անձը գործը դատարան ուղարկելուց մինչև դատարանում գործի քննության ընթացքում կալանքի տակ պահելու հարցի լուծումը գտնվում է արգելանքի տակ, որը չի հաշվվում ո՛չ մինչդատական վարույթում և ո՛չ էլ դատարանում գործի քննության ընթացքում կալանքի տակ պահելու ժամկետի մեջ՝ առաջինի՝ կասեցված լինելու և երկրորդի՝ սկսված չլինելու պատճառով:

Հաշվի առնելով այն հանգամանքը, որ ՀՀ քր. դատ. օր-ի 291-րդ հոդվածը չի սահմանում դատարան մուտք եղած գործը դատավորի կողմից վարույթ ընդունելու ժամկետ, ինչպես նաև գործը դատական քննության նշանակելու՝ օրենքով նախատեսված ժամկետները, կարելի է նշել, որ գործը դատարան ուղարկելու և այն դատական քննության նշանա-

կելու, հետևաբար մինչդատական վարույթն ավարտվելու և դատարանում գործի քննությունն սկսվելու միջև կարող է բավականին երկար ժամանակ անցնել: Իսկ այդ ընթացքում մեղադրյալը կարող է գտնվել կալանքի տակ:

Որպես խնդրի լուծում առաջարկում ենք ՀՀ քր. դատ. օր-ի 138-րդ հոդվածի 3-րդ մասում նոր պարբերությամբ ավելացնել հետևյալ նախադասությունը. «Դատախազի կողմից քրեական գործը դատարան ուղարկելու պահից մեղադրյալի կալանքի տակ գտնվելու ժամկետը համարվում է դատական քննության ժամանակ ընթացող»:

Հաջորդ հիմնահարցերը կապված են կալանավորման օրինականության և հիմնավորվածության դատական ստուգման հետ:

Պետք է նշել, որ իրավաբանական գրականության մեջ միասնական մոտեցում չկա կալանավորման օրինականության և հիմնավորվածության դատական ստուգման վերաբերյալ:

Այսպես, դեռևս նախկին ԽՍՀՄ-ի տարիներին, երբ կալանքը որպես խափանման միջոց ընտրվում էր ոչ թե դատարանի որոշմամբ, այլ դատախազի սանկցիայով, Է. Կուցովան դեմ էր արտահայտվում դատարանի կողմից կալանավորման օրինականության և հիմնավորվածության ստուգմանը՝ գտնելով, որ դատարանը չի կարող խուսափել ապացույցների գնահատումից, որը կկանխորոշի մեղադրական դատավճռի կայացումը⁴, բողոքարկման ժամանակահատվածում անհրաժեշտ կլինի կասեցնել գործի վարույթը, ինչը կերկարաձգի քննության ժամկետը, նախօրոք

Քրեական դատավարություն

կիրառարակվի նախաքննության տեղեկատվությունը:⁵

Ինչևէ, այսօր արդեն, բացի այն, որ կալանքը որպես խափանման միջոց կիրառվում է միայն դատարանի որոշմամբ, Եվրոպական կոնվենցիան և ՀՀ ներպետական օրենսդրությունն ամրագրում են յուրաքանչյուր կալանավորվածի՝ կալանավորման օրինականությունը վիճարկելու իրավունքը, ինչը կարևոր երաշխիք է անձի ազատության իրավունքի ապահովման համար:

Եվրոպական կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 4-րդ մասի համաձայն՝ յուրաքանչյուր ոք, ով ձերբակալման կամ կալանավորման պատճառով գրկված է ազատությունից, իրավունք ունի վիճարկելու իր կալանավորման օրինականությունը, որի կապակցությամբ դատարանն անհապաղ որոշում է կայացնում և կարգադրում է նրան ազատ արձակել, եթե կալանավորումն անօրինական է:

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 150-րդ հոդվածի 2-րդ մասը սահմանում է, որ մինչդատական վարույթում խափանման միջոց կիրառելու կամ այն մերժելու կամ կալանավորումը որպես խափանման միջոց կիրառելու ժամկետը երկարացնելու կամ մերժելու մասին դատարանի որոշումը կարող է բողոքարկվել վերաքննիչ դատարան:

Չնայած վերոնշյալին՝ վստահաբար կարելի է նշել, որ կալանավորման օրինականության ստուգման վերաբերյալ ներպետական օրենսդրությունը և իրավակիրառ պրակտիկան գերծ չեն այնպիսի թերություններից, որոնք կարող են սահմանափակել անձի՝ կոնվենցիայով երաշխավոր-

ված իրավունքը:

Խոսքը, մասնավորապես, վերաբերում է կալանքը որպես խափանման միջոց ընտրելու մասին որոշումը վերադաս դատարան բողոքարկելու այն դեպքերին, երբ գործով մինչդատական վարույթն ավարտվել է, այսինքն՝ գործն ուղարկվել է դատարան ըստ ընդդատության:

ՀՀ դատարանների նախագահների խորհրդի «Քրեական դատավարության օրենսդրության որոշ դրույթների կիրառման պրակտիկայի մասին» 2000 թվականի փետրվարի 12-ի թիվ 20 որոշման համաձայն. «Նման դեպքերում գործը ստացող դատարանը պարտավոր է այդ մասին անհապաղ տեղյակ պահել վերաքննիչ դատարանին, իսկ վերջինս պետք է բողոքը թողնի առանց քննության, քանի որ մինչդատական վարույթի ավարտման հետ ավարտվում է դրան կատմամբ վերահսկողությունը, և բացի այդ, ՀՀ քր. դատ. օր-ի 300-րդ հոդվածի համաձայն՝ նույն գործը վարույթ ընդունած դատարանը պարտավոր է քննարկել մեղադրյալի նկատմամբ ընտրված խափանման միջոցի հիմնավոր լինելու կամ չլինելու հարցը»:

Վերոնշյալի հիման վրա էլ նշված դեպքերում վերաքննիչ բողոքները թողնվում էին առանց քննության, ինչը պրակտիկայում հանգեցրեց նրան, որ քրեական գործը շուտավույթ դատարան ուղարկելն առանձին դեպքերում հանդիսանում էր կալանավորման օրինականության և հիմնավորվածության ստուգումից խուսափելու միջոց:

Այսպիսի մոտեցման փոփոխման հիմք հանդիսացան ՀՀ վճռաբեկ դատարանի նախադեպային որոշումներ-

րը:

Ա. Գավալյանի վերաբերյալ գործով կայացված 28.11.2008թ. երկու որոշմամբ ՀՀ վճռաբեկ դատարանը պարզաբանել է, որ ՀՀ ներպետական քրեադատավարական օրենսդրությունը որևէ փուլային սահմանափակում չի նախատեսում կալանքը որպես խափանման միջոց ընտրելու կամ անձին կալանքի տակ պահելու ժամկետը երկարացնելու մասին ընդհանուր իրավասության դատարանի որոշման բողոքարկման համար: Վճռաբեկ դատարանն անթույլատրելի է համարել անձի նկատմամբ կալանքը որպես խափանման միջոց ընտրելու կամ անձին կալանքի տակ պահելու ժամկետը երկարացնելու մասին որոշումները վերաքննության կարգով բողոքարկելու իրավունքի սահմանափակումը՝ կախված այն հանգամանքից՝ մինչդատական վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողության, թե դատական քննության փուլում գտնվող գործի շրջանակներում են դրանք բողոքարկվել:⁶

ՀՀ վճռաբեկ դատարանը վկայակոչում է նաև որպես խափանման միջոց կալանքը փոփոխելու և վերացնելու մասին որոշումների բողոքարկման փուլային սահմանափակման բացակայությունը և անթույլատրելի է համարում դատական քննության ընթացքում կայացված՝ կալանքը որպես խափանման միջոց ընտրելու, փոփոխելու կամ վերացնելու մասին որոշումների՝ 376.1-րդ հոդվածի 4-րդ մասի հիմքով բողոքարկման իրավունքի սահմանափակումը նախաքննության ավարտման պատճառաբանությամբ: Վճռաբեկ դատարանը նշում է նաև, որ գործը դատական քն-

նության նշանակելու փուլում կայացված խափանման միջոցի վերաբերյալ որոշումը թեև փաստաթղթային առումով ներառվում է գործը դատական քննության նշանակելու մասին որոշման մեջ, սակայն, ըստ էության, հանդիսանում է ինքնուրույն դատավարական որոշում:⁷

«Նարեկ» ՍՊ ընկերության վերաբերյալ գործով 28.11.2008թ. որոշման մեջ ՀՀ վճռաբեկ դատարանն իր անհամաձայնությունն է հայտնել այն մոտեցմանը, որ մինչդատական վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողությունը սահմանափակված է մինչդատական վարույթի ժամկետներով:⁸

Նշանակում է՝ մինչդատական վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողությունը շարունակվում է, քանի դեռ անձը կրում է մինչդատական վարույթի ժամանակ կիրառված իրավունքի սահմանափակումները:

Այսպիսով, վերոնշյալ որոշումներում ՀՀ վճռաբեկ դատարանը պարզաբանեց, որ կալանքը որպես խափանման միջոց ընտրելու, փոփոխելու, վերացնելու կամ անձին կալանքի տակ պահելու ժամկետը երկարացնելու մասին դատարանի որոշումների բողոքարկման փուլային սահմանափակումը հանգեցնում է Եվրոպական կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 4-րդ մասի խախտման:

Հետևաբար, նշված որոշումները ենթակա են բողոքարկման, ուստի նաև վերադաս դատարանի կողմից քննության՝ անկախ այն հանգամանքից դրանք կայացվել են մինչդատական վարույթի ընթացքում, թե գործի դատական քննության ընթացքում և ձևակերպված են եղել առանձին, թե

Քրեական դատավարություն

ներառվել են դատարանի այլ որոշման մեջ:

Հարց է առաջանում, թե ինչպես պետք է վարվել այն դեպքերում, երբ մինչև բողոքի հիման վրա կալանավորման օրինականության և հիմնավորվածության ստուգումը գործը ոչ միայն ուղարկվում է դատարան, այլև դատարանի որոշմամբ նշանակվում է դատական քննության, որով լուծվում է նաև խափանման միջոցի հարցը:

Առաջին հայացքից կարող է թվալ, որ այս պարագայում մինչդատական վարույթի ընթացքում անձի կալանավորման օրինականությունն ու հիմնավորվածությունն ստուգելու անհրաժեշտություն չկա, քանի որ եթե դատարանի վերջին՝ արդեն դատական քննության փուլում կայացված որոշմամբ կալանքը որպես խափանման միջոց վերացվել է, ուրեմն անձն այլևս անազատության մեջ չէ, իսկ եթե այդ որոշմամբ անձի խափանման միջոցը թողնվել է նույնը՝ կալանքը, ապա կալանավորման օրինականության և հիմնավորվածության ստուգման ժամանակ վիճարկվող որոշումը կորցրել է իր նշանակությունը, քանի որ այդ պահին անձն անազատության մեջ է դատարանի ոչ թե վիճարկվող, այլ մեկ ուրիշ՝ ավելի ուշ կայացված որոշման հիման վրա:

Բացի այդ, բարդություններ կարող են առաջանալ՝ կապված առաջին ատյանի դատարանում գործի քննության հետ, միաժամանակ վերադաս դատարանում կալանավորման օրինականության և հիմնավորվածության դատական ստուգումն իրականացնելու հետ:

Մեր կարծիքով այս պարագայում, անկախ նշված հանգամանքներից, վիճարկվող որոշման օրինականու-

թյունն ու հիմնավորվածությունը պետք է ստուգել հետևյալ պատճառաբանությամբ:

Դատարանի կողմից գործը դատական քննության նշանակելու ժամանակ խափանման միջոցի հարցը լուծելիս որոշվում է անձին անազատության մեջ պահելու անհրաժեշտությունն այդ պահին՝ չանդրադառնալով դրա հիմնավորվածությանը նախկինում: Տեսականորեն և գործնականում հնարավոր է, որ մինչդատական վարույթում անձի կալանավորումը լինի անհիմն, բայց դատական քննության փուլում նրա կալանավորումը՝ հիմնավորված: Մասնավորապես՝ մեղադրյալին կալանքի տակ պահելու անհրաժեշտությունը հիմնավորող փաստերը կարող են ի հայտ գալ ավելի ուշ, քան անձը մինչդատական վարույթում կալանավորվել է: Այս դեպքերում հնարավոր է, որ անձը վիճարկի առաջին՝ առանց համապատասխան հիմքերի առկայության կայացված որոշումը՝ կոնվենցիայի խախտմամբ կալանքի տակ գտնվելու համար պահանջելով արդարացի փոխհատուցում:

Եվրոպական կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 5-րդ մասը սահմանում է, որ յուրաքանչյուր ոք, ով, ի խախտումն սույն հոդվածի դրույթների, ձերբակալման կամ կալանավորման գոհ է դարձել, իրավունք ունի հայցի ուժով օժտված փոխհատուցման: ՀՀ քր. դատ. օր-ի 24-րդ հոդվածի 2-րդ մասն էլ սահմանում է, որ պատճառված նյութական վնասի հատուցման իրավունք ունի նաև յուրաքանչյուր անձ, ով քրեական գործով վարույթն իրականացնող մարմնի կողմից անօրինական ենթարկվել է հարկադրանքի միջոցների:

Այսինքն՝ հայցի ուժով օժտված փոխհատուցման իրավունք ստանալու անհրաժեշտ պայման է անձի՝ կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի խախտմամբ, այսինքն՝ անօրինական կամ անհիմն կալանքի տակ գտնվելու փաստի հաստատում: Եվրոպական դատարանն այն տեսակետն է հայտնել, որ վնասի փոխհատուցումը, ըստ 5-րդ հոդվածի 5-րդ կետի, պահանջվում է միայն այն դեպքերում, երբ ենթադրվող զոհի ձերբակալումը կամ կալանավորումը խախտել է 5-րդ հոդվածի 1-4-րդ կետերը: Հայցի ներկայացումը, միայն 5-րդ հոդվածի 5-րդ կետի հիման վրա կլինի բացառիկ, եթե մինչ այդ ազգային կամ կոնվենցիայի մակարդակով չկայացվի որոշում 5-րդ հոդվածի խախտման մասին: Առավել հավանական է, որ դատարանը կքննի 5-րդ հոդվածի 5-րդ կետի հիման վրա ներկայացված գանգատը, եթե համարի, որ 5-րդ հոդվածի մյուս կետերից որևէ մեկը խախտվել է: Ընդ որում, դատարանը զոհից չի պահանջի իրավական պաշտպանության ներպետական բոլոր միջոցների սպառում, որպեսզի պարզի, թե կարող էր նա պաշտպանել իր իրավունքներն ազգային իշխանությունների առջև: Սակայն եթե պետությունը կարողանա «բավարար ճշգրտությամբ» ապացուցել, որ կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 5-րդ կետով նախատեսված իրավունքի պաշտպանության միջոցը հասանելի է եղել դիմողին, ապա դատարանն այդ դրույթի խախտում չի արձանագրի⁹:

Այն երկրներում, որտեղ կոնվենցիան հանդիսանում է պետական իրավունքի մի մասը, դատարանները պետք է լիազորված լինեն տրամադ-

րել նման փոխհատուցումն այն դեպքերում, երբ նրանք արձանագրում են 5-րդ հոդվածի խախտում: Եթե նրանք այս կամ այն պատճառով չկարողանան այդ անել, ապա դա միայն կբարդացնի 5-րդ հոդվածի կատարած խախտումը:¹⁰

ՀՀ քր. դատ. օր-ի 24-րդ հոդվածի համաձայն՝ քրեական գործով դատարանի դատավճիռը և այլ որոշումներ կարող են վերանայել միայն համապատասխան վերադաս դատարանները՝ սույն օրենսգրքով սահմանված կարգով: Նշանակում է՝ միայն վերադաս դատարանը կարող է անհիմն և անօրինական ճանաչել անձի կալանավորումը:

Այսպիսով, նույնիսկ տվյալ պահին օրինական և հիմնավոր կալանքի տակ գտնվող անձը պետք է ունենա նախկինում իր կալանավորման օրինականության և հիմնավորվածության ստուգման և դրա միջոցով՝ ի խախտումն կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի կալանավորման զոհ լինելու հանգամանքի հաստատման իրավունք:

Հետևաբար, եթե վերոնշյալ իրավիճակում անձի՝ իրեն անհիմն կալանավորելու մասին բողոքը քննության չառնվի վերադաս դատարանի կողմից, կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 5-րդ կետով և ՀՀ քր. դատ. օր-ի 24-րդ հոդվածով սահմանված՝ անօրինական և անհիմն կալանավորման դեպքում փոխհատուցում ստանալու իրավունքը կդառնա ձևական և անիրագործելի:

Հաջորդ հարցադրումը կապված է խափանման միջոցի վերաբերյալ կայացված որոշումների բողոքարկման հնարավորությանը՝ կախված

Քրեական դատավարություն

դրանց տեսակից:

ՀՀ քր. դատ. օր-ի 278-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ դատարանը քննում է քննչական, օպերատիվ-հետախուզական գործողություններ կատարելու և անձի սահմանադրական իրավունքները և ազատությունները սահմանափակող դատավարական հարկադրանքի միջոցներ կիրառելու վերաբերյալ միջնորդությունները: Նույն հոդվածի 3-րդ մասն էլ սահմանում է, որ վերոնշյալ դեպքերում ընդունվող որոշումները կարող են վերանայվել վերադաս դատարանի կողմից՝ դատախազի, միջնորդություն հարուցած մարմնի, այն անձանց կամ նրանց ներկայացուցիչների բողոքի հիման վրա, որոնց շահերը շոշափվում են:

Ըստ ՀՀ քր. դատ. օր-ի 288-րդ հոդվածի 1-ին մասի՝ որպես խափանման միջոց կալանքն ընտրելու կամ չընտրելու, ինչպես նաև կալանքի տակ պահելու ժամկետը երկարացնելու կամ երկարացնելուց հրաժարվելու օրինականության և հիմնավորվածության դատական ստուգումը կատարվում է վերաքննիչ դատարանի կողմից:

ՀՀ քր. դատ. օր-ի 376.1-րդ հոդվածի 4-րդ կետն ամրագրում է, որ վերաքննության կարգով բողոքարկման ենթակա են առաջին ատյանի դատարանների «կալանքը որպես խափանման միջոց ընտրելու, փոփոխելու կամ վերացնելու... մասին որոշումները»:

ՀՀ վճռաբեկ դատարանը Ա. Գևալյանի վերաբերյալ գործով վերոնշյալ որոշման մեջ 376.1-րդ հոդվածի տառացի մեկնաբանությամբ պարզաբանել է, որ որպես խափանման միջոց ընտրված կալանքն ան-

փոփոխ թողնելու մասին դատարանի որոշումը չի կարող բողոքարկվել ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 376.1-րդ հոդվածի 4-րդ մասի ուժով:¹¹

Կարծում ենք, որ այդպիսի մոտեցումը չի համապատասխանում Եվրոպական կոնվենցիային և ՀՀ Սահմանադրությանը:

Նախ՝ Մարդու իրավունքների համընդհանուր հռչակագրի 8-րդ, Եվրոպական կոնվենցիայի 13-րդ և ՀՀ Սահմանադրության 18-րդ հոդվածները յուրաքանչյուրի՝ իր իրավունքների և ազատությունների արդյունավետ պաշտպանության իրավունքի իրականացումը կախվածության մեջ չեն դնում որևէ, այդ թվում՝ իրավունքը խախտող ակտը օրենքով որպես բողոքարկման ենթակա ակտ նախատեսելու կամ չնախատեսելու հանգամանքից:

Այդպիսի մոտեցման պարագայում ստացվում է, որ եթե ամբաստանյալը կալանքի տակ է եղել, իսկ դատարանը գործը դատական քննության նշանակելիս խափանման միջոցը փոփոխելու մասին որոշում է կայացրել, ապա այդ որոշումը կարող է բողոքարկվել: Իսկ խափանման միջոց կալանքն անփոփոխ թողնելու մասին որոշումը չի կարող բողոքարկվել: Փաստորեն, չի կարող բողոքարկվել հնարավոր որոշումներից ամբաստանյալի համար ամենամաքարենապաստը: Նույնն է, թե հնարավոր լինե՞ր բողոքարկել խափանման միջոց կալանքն ընտրելը մերժելու մասին դատարանի որոշումը, իսկ կալանքն ընտրելու մասին որոշումը՝ ոչ: Այսպիսի լուծումը միանշանակ չի բխում ամբաստանյալի շահերից:

Բացի այդ, ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 293-րդ հոդվածի 2-րդ մասը սահմանում է, որ դատական քննություն նշանակելու մասին որոշման մեջ պետք է բովանդակվեն՝ մեղադրյալի մասին նշում, քրեական օրենքը, որի խախտումը վերագրվում է մեղադրյալին, որոշում խախանման միջոցները և պատճառված վնասի ապահովման միջոցները *վերացնելու, փոխելու կամ ընտրելու մասին (ընդգծումը - Գ.Բ.)*... Եթե «Իրավական ակտերի մասին» ՀՀ օրենքի 86-րդ հոդվածի հիման վրա դրանում պարունակվող բառերի ու արտահայտությունների տառացի նշանակությամբ մեկնաբանենք 293-րդ հոդվածի 2-րդ մասի դրույթը, կնկատենք, որ գործը դատական քննության նշանակելիս դատարանը կարող է կայացնել միայն կալանքը որպես խախանման միջոց ընտրելու, փոփոխելու կամ վերացնելու մասին: Այսինքն՝ խախանման միջոց կալանքն անփոփոխ թողնելու մասին որոշում դատարանը կայացնել չի կարող: Քրեական դատավարության օրենսգրքի ոչ միայն 293-րդ, այլև խախանման միջոց կալանքին վերաբերող հոդվածների ուսումնասիրությունը ցույց է տալիս, որ օրենսդիրն օգտագործում է «կալանավորում», «կալանքն ընտրել կամ չընտրել», «կալանքը կիրառել կամ մերժել», «կալանքը փոփոխել», «կալանքը վերացնել», «կալանքի տակ պահելու ժամկետը երկարացնել կամ մերժել» բառակապակցությունները, իսկ «կալանքն անփոփոխ թողնել» եզրույթը Քրեական դատավարության օրենսգրքին անհայտ է: ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի վերլուծությունը ցույց է տալիս, որ խախանման մի-

ջոց կալանքի հետ կապված դատարանը կարող է կայացնել միայն հետևյալ որոշումները՝

1. որպես խախանման միջոց կալանքն ընտրելու մասին.
2. որպես խախանման միջոց կալանքն ընտրելը մերժելու մասին.
3. որպես խախանման միջոց կալանքը փոփոխելու մասին.
4. որպես խախանման միջոց կալանքը վերացնելու մասին.
5. կալանքի տակ պահելու ժամկետը երկարացնելու մասին.
6. կալանքի տակ պահելու ժամկետը երկարացնելը մերժելու մասին:

Քանի որ գործը դատական քննության նշանակելու մասին որոշման կայացման ժամանակ դատարանը որոշում է դատական քննության ընթացքում ամբաստանյալի՝ կալանքի տակ գտնվելու անհրաժեշտությունը անկախ նախկինում նրա՝ կալանքի տակ գտնվել-չգտնվելու հանգամանքից, հետևաբար պրակտիկայում շատ հանդիպող «որպես խախանման միջոց ընտրված կալանքն անփոփոխ թողնելը»¹² լիովին հավասարաժեռ է որպես խախանման միջոց կալանքն ընտրելուն, ուստի այն պետք է ենթակա լինի բողոքարկման:

Գտնում ենք նաև, որ պրակտիկայից պետք է բացառվի «կալանքն անփոփոխ թողնել» ձևակերպումը՝ քրեադատավարական օրենքում դրա բացակայության պատճառով և օրենքի տարամեկնաբանություններից խուսափելու համար, ինչն ավելի երաշխավորված կդարձնի Եվրոպական կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 4-րդ մասով ամրագրված՝ կալանավորման օրինականությունը վիճարկելու և 6-րդ հոդվածի 1-ին մասով ամրագր-

Քրեական դատավարություն

ված արդարադատության մատչելիության իրավունքները:

Այսպիսով, կալանավորման հետ կապված մի շարք հարցերի օրենսդրական թերկարգավորվածությունն առանձին դեպքերում էականորեն

սահմանափակում է կալանավորվածի՝ կոնվենցիայով երաշխավորված իրավունքները՝ դառնալով ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքում համապատասխան փոփոխություններ կատարելու հրամայական:

1. ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 6-րդ հոդվածի 37-րդ կետի համաձայն՝ կալանավորումը որպես խափանման միջոց կալանքն ընտրելն է: Այսինքն՝ կալանավորումը ոչ թե խափանման միջոց է, այլ խափանման միջոց կալանքն ընտրելու գործընթաց: Հետևաբար 138-րդ հոդվածի 3-րդ մասում «կալանավորումը» բառը պետք է փոխարինել «կալանքը» բառով:

2. Դատարանում գործի քննության ընթացքում անձին կալանքի տակ պահելու ժամկետի անսահմանափակ լինելը հարաբերական է, քանի որ Եվրոպական կոնվենցիայի 6-րդ և ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 17-րդ հոդվածները յուրաքանչյուրի համար երաշխավորում են իր վերաբերյալ գործի՝ ողջամիտ ժամկետում քննության իրավունք, որով էլ սահմանափակված է դատարանում գործի քննությունը, հետևաբար նաև դրա ընթացքում անձի կալանքի տակ գտնվելու ժամկետը:

3. **Ավետիսյան Գ. Զ.** Կալանավորման հիմնահարցերը Հայաստանի Հանրապետության քրեական դատավարությունում, Երևան, 2006թ., էջ 162:

4. Կալանավորման վերաբերյալ քրեական հետապնդման մարմնի միջնորդության՝ դատարանի կողմից քննարկման ժամանակ ապացույցների գնահատմանը և անձի մեղավորությանն անդրադառնալու մասին քննարկումներն իրավաբանական հանրության կողմից դեռևս շարունակվում են: Սակայն հիմնահարցն այլ քննարկման առարկա է:

5. **Կուցովա Յ.Փ.** Уголовно-процессуальные гарантии прав и законных интересов личности (Советский Уголовный процесс). Автореферат дисс... док. юрид. наук. М., 1986, с. 13.

6. ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 28.11.2008թ. որոշում՝ կայացված Ա. Ղափլյանի գործով՝ ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանի 01.07.2008թ. որոշման դեմ բերված բողոքի հիման վրա:

7. Նույն որոշումը:

8. ՀՀ վճռաբեկ դատարանի «Նաբեկ» ՍՊԸ-ի վերաբերյալ գործով 28.11.2008թ. որոշում:

9. **Չիուլյան ընդդեմ Իտալիայի** գործով Եվրոպական դատարանի 1989թ. փետրվարի 22-ի վճիռը:

10. **Մակովեյ Մ., Քազմով Ս.** Европейская конвенция о защите прав человека и основных свобод, ст. 5. Право на свободу и личную неприкосновенность. Прецеденты и комментарий. М., 2002, с. 111.

11. ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 28.11.2008թ. որոշում՝ կայացված Ա. Ղափլյանի գործով՝ ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանի 25.07.2008թ. որոշման դեմ բերված բողոքի հիման վրա:

12. Մեր կողմից ուսումնասիրված պատահաբար ընտրված բոլոր տասը քրեական գործերում գործը դատական քննության նշանակելու մասին որոշումներում առկա էր «որպես խափանման միջոց կալանքը թողնել անփոփոխ» ձևակերպումը:

Նվարդ ԱՅՎԱԶՅԱՆ

ԵՊՀ քրեական դատավարության

և կրիմինալիստիկայի ամբիոնի հայցորդ

ՀԱՐՑԱԲԵՆՆՈՒԹՅԱՆ ՔՐԵԱԳԱՏԱՎԱՐԱԿԱՆ ՀԻՄՔԵՐԸ

Քննչական աշխատանքի հիմնաքարը դատավարական գործունեությունն է, որը կազմում է քննիչի ամբողջ աշխատանքի բովանդակությունը և կարգավորվում է քրեադատավարական օրենսդրությամբ:

Ա. Բ. Սոլովյովը և Գ. Ս. Ղազինյանը քննիչի գործունեությունը բաժանում են երկու մեծ խմբի՝ քննչական գործողությունների և դատավարական այլ գործողությունների:¹

Քրեադատավարական օրենսդրությամբ նախատեսված քննչական գործողությունների շրջանակը պատահական չէ, քանի որ դրանցից յուրաքանչյուրն իրենից ներկայացնում է ճանաչման որոշակի մեթոդների համակցություն, որն ունի կոնկրետ կիրառման առարկա և կարող է լուծել ոչ թե բոլոր, այլ միայն ճանաչողական կոնկրետ խնդիրներ:

Ն. Ա. Սելիվանովի կարծիքով՝ քննչական գործողությունները կարելի է բաժանել երկու խմբի: Առաջին խմբի մեջ են մտնում այն գործողությունները, որոնց ընթացքում տրվում են բանավոր ցուցմունքներ՝ հարցաքննություն, առերեսում, ճանաչման ներկայացնել, քննչական փորձարարություն, ցուցմունքները տեղում ստուգելը, իսկ երկրորդ խմբի մեջ են մտնում

այն քննչական գործողությունները, որոնք անմիջականորեն ուղղված են հանցագործության հետքերի և իրեղեն ապացույցների հայտնաբերմանը, հավաքմանը և հետազոտմանը: Դրանց մեջ են մտնում դեպքի տեղի զննությունը, խուզարկությունը, առգրավումը, փորձաքննության նշանակումը, կատարումը և այլն: Քննչական այդ երկու խումբ գործողությունների դասակարգումն ուղղակի կախվածության մեջ է գտնվում կրիմինալիստիկայում հանցագործության հետքերի դասակարգումից՝ մտավոր, որոնք արտացոլվում են մարդկանց հիշողության մեջ և նյութականի, որոնք պահպանվում են շրջակայքում:²

Խոսելով քննչական գործողությունների համակարգում հարցաքննության տեղի և դերի մասին՝ անհրաժեշտ է ընդգծել դրա ճանաչողական մեծ հնարավորությունների մասին, քանի որ հարցաքննությունը կարող է իրականացվել ապացուցման առարկայի մեջ մտնող ցանկացած հանգամանքի կապակցությամբ:

Հարցաքննությունը դատավարական ապացուցման գործընթացում ուղղված է ցուցմունքների ստուգմանը: Այն միաժամանակ նպաստում է հանցագործության

Քրեական դատավարություն

նյութական հետքերի, իրենց ասպացույցների և փաստաթղթերի հայտնաբերմանը և ամրագրմանը:

Հարցաքննությունն այլ քննչական գործողությունների համակարգում զբաղեցնում է առաջատար տեղ: Այդ մասին են վկայում տարբեր ժամանակահատվածներում կատարված գիտական հետազոտությունները: Իրականում դժվար է հանդիպել որևէ քրեական գործի, որով կատարված չլինի հարցաքննություն:

Ա. Բ. Մոլոժյովի և Գ. Ս. Ղազինյանի կողմից կատարված ուսումնասիրությունները ցույց են տալիս, որ ելակետային ասպացուցողական տեղեկությունների ստացմանն ուղղված քննչական գործողությունների համակարգում հարցաքննությունը զբաղեցնում է կենտրոնական տեղ: Համաձայն կատարված ուսումնասիրությունների՝ քննչական գործողությունների շարքում հարցաքննությունը կազմել է 68,7%:³

Հարցաքննության ընթացքում քննիչը տեղեկություններ է ստանում քրեական դատավարության համապատասխան սուբյեկտներից՝ վկայից, տուժողից, կասկածյալից և մեղադրյալից:

Հարցաքննությունն ամենատարածված դատավարական գործողությունն է, որի օգնությամբ քննիչը ստանում է ասպացուցողական ինֆորմացիա:

Գործի քննության ընթացքում վարույթ իրականացնող անձը հաճախ ստիպված է բախվել ստի հետ ոչ միայն կասկածյալի և մեղադրյալի ցուցմունքներում, այլ նաև

տուժողի և վկայի ցուցմունքներում, որոնք ելնելով սեփական շահերից կամ նրանց վրա գործադրվող ճնշումից տալիս են կեղծ ցուցմունքներ:

Հարցաքննության ժամանակ, կեղծիքը բացահայտելու նպատակով քննիչի տրամադրության տակ եղած ասպացույցները ներկայացնելիս պետք է հաշվի առնել մի շարք գործոններ, որոնք բնութագրում են հարցաքննվողի հոգեվիճակը, հոգեբանական գործընթացները, նրա անհատական բնութագրական առանձնահատկությունները, գաղափարական բնութագիրը, դիրքորոշումն ըստ գործի, որոշակի վարքի դրդապատճառները, ինչպես նաև այլ հանգամանքներ, որոնք վերաբերում են գործի առանձնահատկություններին և հարցաքննվողի անձին: Յուրաքանչյուր հարցաքննվողի մոտ պետք է գտնել բնավորության դրական և բացասական գծեր, անձնական առանձնահատկություններ, որպեսզի հարցաքննության ժամանակ դրանք կիրառվեն ճշմարիտ ցուցմունքներ ստանալու համար:

Չնայած ասպացույցների ներկայացումը վճռորոշ փաստարկ է կեղծ ցուցմունքներ տալու դիրքորոշումը հաղթահարելու համար, դիտարկվող տակտիկական հնարքը պետք է համադրվի քրեական պատասխանատվություն առաջանալու հնարավորության հանգամանքների պարզաբանման և հոգեբանական գործոնների վրա հիմնված հնարքների հետ:

Կեղծիքը բացահայտելու համար ասպացույցների ներկայա-

ցումն ուղղակիորեն կապված է քննիչի տրամադրության տակ եղած ապացույցների քանակից. որքան շատ են ապացույցները, այնքան բարձր է դեպի կեղծիքը բացահայտման և ճշմարտացի ցուցմունքներ ստանալու հնարավորությունը:

Յուրաքանչյուր քննչական գործողության, այդ թվում՝ հարցաքննության դատավարական կարգը հստակորեն նախատեսված է օրենքով: Հարցաքննության դատավարական կարգի պահպանումն անչափ կարևոր է ոչ միայն դատավարության մասնակիցների իրավունքների պաշտպանության, այլև քննչական գործողության իրականացման արդյունքում ստացված ինֆորմացիայի ապացուցողական նշանակության պահպանման համար՝ կոնկրետ քրեական գործով դրանց թուլատրելիության և վերաբերելիության տեսանկյունից:⁴

Հարցաքննության դատավարական կարգին վերաբերող պահանջներ նախատեսված են ինչպես ՀՀ Սահմանադրությամբ և Քրեական դատավարության օրենսգրքով, այնպես էլ միջազգային բազմաթիվ փաստաթղթերով:

ՀՀ ՔԴՕ-ն, ելնելով հարցաքննվողի դատավարական կարգավիճակից, սահմանում է հարցաքննության առանձնահատուկ դատավարական կարգ:

Անհրաժեշտ է նկատի ունենալ, որ քրեական դատավարության մասնակիցները միշտ չէ, որ պատրաստակամ են ցուցմունքներ տալու: Կասկածյալի կամ մեղադրյալի դեպքում կարելի նշել, որ ըստ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսդրության

նշած սուբյեկտների համար ցուցմունք տալը նրանց իրավունքն է և ոչ թե պարտականությունը: Այսինքն, եթե կասկածյալը կամ մեղադրյալը ցանկություն է հայտնում ցուցմունքներ տալ, ապա վարույթն իրականացնող մարմինը պարտավոր է հարցաքննել նրան:

Վկայի և տուժողի հարցաքննությունն էականորեն տարբերվում է կասկածյալի կամ մեղադրյալի հարցաքննությունից:

ՀՀ ՔԴՕ 86-րդ հոդվածի համաձայն՝ վկան ցուցմունքներ տալու նպատակով կողմի կամ քրեական վարույթն իրականացնող մարմնի կողմից կանչված այն անձն է, ում կարող է հայտնի լինել տվյալ գործով պարզելու ենթակա որևէ հանգամանք: Ի տարբերություն քրեական դատավարության մի շարք սուբյեկտների (քննիչ, դատախազ, հետաքննության մարմին, փորձագետ, թարգմանիչ և այլն), վկան անփոխարինելի անձ է, և եթե հանգամանքների բերումով վերոհիշյալ սուբյեկտները դառնում են որևէ հանցագործության ակնատես, ապա, անկախ իրենց դատավարական կարգավիճակից, նրանք տվյալ գործով հանդես են գալիս որպես վկա: Քրեադատավարական օրենսդրությունը վկայի համար որևէ տարիքային սահմանափակում չի նախատեսում: Կարևոր նշանակություն ունի ոչ թե վկայի տարիքը, այլ որքանով է նա ունակ ճիշտ ընկալելու և վերարտադրելու իր տեսածը կամ լսածը:

Ի տարբերություն դատավարության մի շարք սուբյեկտների, վկա կարող են լինել ինչպես քրեական գործով չհաճագրգռված, այնպես էլ

Քրեական դատավարություն

շահագրգռված անձինք, այդ թվում՝ մեղադրյալի բարեկամները կամ նրա հետ վատ հարաբերությունների մեջ գտնվող անձինք, որոնց ցուցմունքները գնահատվում են՝ նկատի ունենալով նաև անձնական հարաբերությունների բնույթը: Վկայի՝ գործի ելքով շահագրգռված լինելը նրան գործով վարույթից հեռացնելու հիմք չէ, հետևաբար նրան բացարկ հայտնելն անթույլատրելի է:⁵

ՔԳՕ 58-րդ հոդվածի համաձայն՝ տուժող է ճանաչվում այն անձը, ում քրեական օրենսգրքով արգելված արարքով անմիջականորեն պատճառվել է բարոյական, ֆիզիկական կամ գույքային վնաս: Տուժող է ճանաչվում նաև այն անձը, ում կարող էր անմիջականորեն պատճառվել բարոյական, ֆիզիկական կամ գույքային վնաս, եթե ավարտվեր քրեական օրենսգրքով արգելված արարք կատարելը: ՀՀ ՔԳՕ-ն հնարավորություն է տալիս տուժող ճանաչել նաև իրավաբանական անձին, որին հանցագործությամբ պատճառվել է բարոյական կամ նյութական վնաս: Տվյալ դեպքում տուժողի իրավունքներն ու պարտականություններն իրականացնում է իրավաբանական անձի ներկայացուցիչը: Տուժող ճանաչելու մասին որոշումն ընդունում է հետաքննության մարմինը, քննիչը, դատախազը կամ դատարանը: Որպես տուժող չի կարող հարցաքննվել այն անձը, ում քրեական օրենսգրքով արգելված արարքով թեև անմիջականորեն պատճառվել է բարոյական, ֆիզիկական կամ գույքային վնաս, սա-

կայն վերջինս հանդիսանում է մասնակից կամ պարփակում է նշված գործողությունները:⁶ ՔԳՕ 59-րդ հոդվածի համաձայն՝ տուժողն ունի ցուցմունք տալու իրավունք: Քանի որ ցուցմունք տալը տուժողի իրավունքների և օրինական շահերի պաշտպանության միջոց է, տուժողը կարող է օգտվել իր այդ իրավունքից՝ քննիչին, հետաքննության մարմնին, դատախազին և դատարանին ներկայացնելու դեպքի վերաբերյալ փաստական տեղեկություններ, սեփական վարկածները, ենթադրությունները, որն էապես կնպաստի հանցագործության բացահայտմանը և հանցանք կատարած անձանց հայտնաբերմանը:

Քննիչի կողմից իրականացվող վկայի և տուժողի հարցաքննությունները չպետք է լինեն միակողմանի: Քրեական դատավարության օրենսգրքի 17-րդ հոդվածում տեղ գտած պահանջի համաձայն՝ քրեական հետապնդում իրականացնող մարմինը պարտավոր է ձեռնարկել սույն օրենսգրքով նախատեսված բոլոր միջոցառումները՝ գործի հանգամանքների բազմակողմանի, լրիվ և օբյեկտիվ հետազոտման համար, պարզել ինչպես կասկածյալի և մեղադրյալի մեղավորությունը հիմնավորող, այնպես էլ նրանց արդարացնող, ինչպես նաև նրանց պատասխանատվությունը մեղմացնող հանգամանքները:

Քրեական դատավարության ընթացքում ոչ ոք չպետք է ենթարկվի խոշտանգումների, անօրինական ֆիզիկական կամ հոգեկան բռնության, այդ թվում՝ բժշկական դեղա-

միջոցների օգտագործմամբ, սովի, ուժասպառման, հիպնոսի, բժշկական օգնությունից զրկվելու, ինչպես նաև այլ դաժան վերաբերմունքի: Արգելվում է կասկածյալից, մեղադրյալից, անբաստանյալից, տուժողից, վկայից և քրեական դատավարությանը մասնակցող այլ անձանցից ցուցմունքներ կորզել բռնության, սպառնալիքի, խաբեության, նրանց իրավունքների ոտնահարման, ինչպես նաև այլ անօրինական գործողությունների միջոցով:

Քրեական դատավարության տեսանկյունից հարցաքննությունը օրենքով մանրամասն կարգավորված ընթացակարգ է, դատավարական միջոց և ապացույցների հավաքման և ստուգման դատավարական օրենքով սահմանված ձևով

վկայից, տուժողից, կասկածյալից, մեղադրյալից, ինչպես նաև փորձագետից, մասնագետից ցուցմունքներ ստանալու այն հանգամանքների մասին, որոնք վերաբերում են քննվող հանցագործության ապացուցման առարկային:⁷

ՀՀ ՔԴՕ-ում ամրագրված հարցաքննության դատավարական կարգը և կրիմինալիստիկայի գիտության կողմից մշակված տակտիկական հնարքները կոչված են ապահովելու հարցաքննության արդյունավետ իրականացումը, որից մեծապես կախված է հանցագործության բացահայտումը:

1. **Казинян Г. С., Соловьев А.Б.** Проблемы эффективности следственных действий. Ереван, 1987, с. 25.
2. **Селиванов А. Н.** Советская криминалистика. Система понятий. М., 1982, с. 34.
3. **Казинян Г. С., Соловьев А.Б.** Проблемы эффективности следственных действий. Ереван, 1987, с. 25.
4. Уголовный процесс, под ред.

- проф. **К. Ф. Гуценко.** М., 1999, с. 212.
5. ՀՀ քրեական դատավարություն. Ընդհանուր մաս: Երևան, 2004. էջ 269:
6. Научно-практический комментарий к УПК РСФСР. Издание второе. М., Спарк, 1998, с. 154-155.
7. **Соловьев А. Б.** Процессуальные, психологические тактические основы допроса на предварительном следствии. М., 2002, с. 9.

Айк КАЗАЗЯН

Аспирант Российско-Армянского (Славянского)
государственного университета

ПРАВО НА ПОЛУЧЕНИЕ ЮРИДИЧЕСКОЙ ПОМОЩИ ПО УГОЛОВНЫМ ДЕЛАМ СОГЛАСНО ПРЕЦЕДЕНТНОЙ ПРАКТИКЕ ЕВРОПЕЙСКОГО СУДА ПО ПРАВАМ ЧЕЛОВЕКА

В соответствии со статьей 6 (3)с Европейской Конвенции о защите прав человека и основных свобод (далее - Конвенция) каждый обвиняемый в совершении уголовного преступления имеет право защищать себя лично или посредством выбранного им самим защитника или, при недостатке у него средств для оплаты услуг защитника, пользоваться услугами назначенного ему защитника бесплатно, когда того требуют интересы правосудия. Европейский Суд по правам человека (далее - Суд) имеет достаточно богатую прецедентную практику касающихся вопросов применения вышеуказанной нормы. Необходимо отметить в первую очередь, что данное право тесно связано с правом иметь достаточное время и возможности для подготовки своей защиты, и в своей совокупности являются закреплением конкретных гарантий права на защиту в статье 6 Конвенции.

В первую очередь необходимо отметить, что Суд установил, что право представлять себя лично не является абсолютным правом. В деле *Croissant v. Germany*¹ Суд отметил, что требование национального законодательства о том, чтобы подсудимый обязательно был представлен защитником в суде не

является несовместимым со статьей 6 (3) с Конвенции.

Основные вопросы, которые рассматривал Суд в контексте получения юридической помощи, это: эффективность оказываемой защиты, право на бесплатную юридическую помощь, а также право на конфиденциальные встречи с защитником.

Эффективность защиты

Когда обвиняемый имеет право на бесплатную юридическую помощь, он должен быть обеспечен юридической помощью, которая является практической и эффективной, а не теоретической и иллюзорной. Суд постановил в деле *Artico v. Italy*, что если даже власти не могут быть ответственны за каждое упущение защитника и действий защиты, «Статья 6 (3)с говорит о «помощи», а не о «назначении». Простое назначение ещё не обеспечивает эффективной защиты, так как юрист, назначенный для оказания юридической помощи, может умереть, серьёзно заболеть, быть не в состоянии в течение продолжительного периода времени осуществлять свои обязанности. Если власти уведомлены о такой ситуации, они обязаны заменить защитника, либо заставить его выполнять свои обязанности²».

В деле *Czekalla v. Portugal* неспособность защитника подготовить основания для апелляции с необходимыми формальными заключениями, которая привела к отклонению апелляции, была признана как лишающая обвиняемого эффективной юридической помощи.³ В дальнейшем, в деле *Kamasinski v. Austria* Суд отметил: «...Компетентные государственные власти обязаны согласно статьи 6 (3) вмешаться, только если неспособность защитника осуществлять эффективное представительство очевидно, либо в достаточной мере представлена к их вниманию другими способами⁴».

Когда становится очевидным, что защитник, представляющий обвиняемого в национальном суде, не имел достаточного времени и средств для подготовки защиты в должной мере, председательствующий судья имеет позитивную обязанность обеспечить, чтобы его/её обязательства по отношению к подсудимому были надлежащим образом выполнены. В подобных случаях обычно откладывание судебного заседания будет иметь место.⁵

В данном контексте недостатком армянского законодательства считаем отсутствия в ней механизма контроля за надлежащим выполнением защитником своих функций и в соответствующих случаях замене его на другого защитника. Данная ситуация может явиться нарушением права на эффективную защиту и в дальнейшем быть признанным несоответствующим Конвенции. С этой целью предлагается дополнить часть 5 статьи 70 УПК РА пунктом 3 следующего содержания: «Если на основе полученных сведений становится очевидным, что назначенный защитник неспособен осуществлять эффективное представительство подозреваемого или

обвиняемого. В данном случае согласие подозреваемого или обвиняемого на замену защитника обязательно».

Комиссия определила, что право выбирать адвоката возникает только тогда, когда у лица имеется достаточно средств, чтобы оплатить его услуги. Обвиняемый, которому назначен защитник, таким образом не имеет права выбирать защитника, либо права, чтобы с ним консультировались по данному вопросу.⁶ Даже для тех, кто платит за услуги адвоката, право выбора не абсолютно: государство вправе регулировать внешний вид защитников в судах, и в определённых случаях исключать квалификацию конкретных лиц.⁷

Несмотря на то, что проблема обеспечения прав личности в сфере уголовного процесса, оказания ей правовой помощи и защиты от противоправных действий постоянно находится в центре внимания ученых-юристов и практических работников, до сих пор в данной сфере присутствует немало нерешенных вопросов, противоречивых позиций и правовых коллизий.

Без подробного освещения данного вопроса в рамках этой статьи (автор обращается к данному вопросу в других научных работах), отметим, что, по нашему мнению, основным недостатком уголовно-процессуального законодательства РА в данной сфере является несоответствие статьи 68 УПК РА провозглашенным в Конституции РА праву каждого на защиту (ст. 18) и праву на защитника (ст. 20), а также международно-правовым документам в сфере прав человека в части ограничения круга лиц, имеющих право оказывать юридическую помощь, только адвокатами.

Бесплатная юридическая помощь
Право на предоставление бесплат-

Прецедентное право

ной юридической помощи обвиняемому согласно прецедентной практике Суда зависит от двух обстоятельств. Первое — это отсутствие у обвиняемого достаточных средств для оплаты услуг юриста. По данному вопросу немного дел было рассмотрено Судом, однако можно сделать вывод, что для доказывания недостаточности средств для защитника, не устанавливается высокая планка доказательств.

Второе условие — это интересы правосудия. В данном контексте играют роль множество факторов. К ним относятся сложность дела и способность подсудимого представлять дело в достаточной мере компетентно без юридической помощи. В деле *Hoang v. France*⁸ Суд отметил, что в случае, когда дело содержит сложные элементы, и обвиняемый не обладает достаточными юридическими навыками, чтобы представлять и излагать соответствующие аргументы, и только опытный юрист будет иметь возможность представить дело, интересы правосудия требуют, чтобы юрист был назначен по данному делу.

Кроме того, серьезность возможной санкции также будет принято во внимание при оценке вопроса о необходимости предоставления юридической помощи. В деле *Benham v. the United Kingdom*⁹ Суд постановил, что «когда на кону лишение свободы, интересы правосудия в принципе требуют юридического представительства». В деле *Viba v Greece*¹⁰ Суд признал нарушением отсутствие возможности юридической помощи при апелляции в вышестоящий суд против обвинения в убийстве. В деле *Perks and others v. the United Kingdom*¹¹ Суд последовал своему решению по делу *Benham v. the United Kingdom*. Дело касалось нескольких заявителей, которые были ли-

шены свободы за неуплату местных налогов. Суд отметил, что принимая во внимание строгость потенциального наказания и сложности применяемого закона, интересы правосудия требовали, чтобы в целях обеспечения справедливого разбирательства, заявители получили юридическую помощь.

Факторы, влияющие на вопрос о предоставлении юридической помощи могут изменяться, и поэтому любой отказ в предоставлении юридической помощи должен подлежать пересмотру. В деле *Granger v. the United Kingdom*¹² уровень сложности одного из вопросов, подлежащих решению, обнаружился только на стадии апелляции. Суд постановил, что интересы правосудия требовали, чтобы юридическая помощь была оказана с этого момента, и что в отсутствие пересмотра раннего решения, будет установлено нарушение статьи 6 (3)с.

Суд также отметил, что необязательно доказывать, что отсутствие юридической помощи нанесло фактический ущерб, чтобы констатировать нарушение Статьи 6 (3) с. Если бы такое доказательство было бы необходимо, это в большой мере лишило бы данной положение своей сущности.¹³

В ст. 10 УПК РА указано, что орган, осуществляющий уголовное производство, может вынести постановление об оказании подозреваемому или обвиняемому бесплатной юридической помощи, исходя из его имущественного положения, статья 72 того же акта определяет, что не принимается отказ от защитника, вынужденный отсутствием средств для оплаты юридической помощи. Несмотря на наличие указанных норм в УПК РА, по нашему мнению гарантии права подозреваемого и обвиняемого на бесплатную юридическую по-

мощь не полностью закреплены, в силу отсутствия критериев решения вопроса о том, какое имущественное положение приведёт к оказанию подозреваемому или обвиняемому бесплатной юридической помощи. Несмотря на то, что, как мы указали выше, прецедентная практика Суда также не предусмотрела конкретных критериев решения данного вопроса, мы считаем, что в целях внесения определённости в правовом регулировании, а также избежания возможных злоупотреблений со стороны органов, осуществляющих производство по уголовному делу, необходимо ввести объективный критерий оценки наличия средств у подозреваемого и обвиняемого. Не ставя цели дать в данной статье однозначный ответ на вопрос о том, каким мог бы быть данный критерий, *prima facie*, по нашему мнению, им может служить среднемесячный уровень дохода соответствующего лица с учётом лиц, находящихся на его содержании.

Право на конфиденциальные встречи с защитником

Хотя Конвенция, прямо не содержит положения о данном принципе, однако он был признан в прецедентном праве Суда. По делу *S vs. Switzerland*, власти контролировали встречи заявителя со своим защитником и его письма защитнику. По данному делу Евро-

пейский Суд отметил: «Отсутствие конкретной гарантии относительно свободных встреч с защитником не исключает применения данного принципа... право обвиняемого на встречи с адвокатом вне контроля третьих лиц является одним из основных требований справедливого судебного разбирательства в демократическом обществе и вытекает из статьи 6 (3) (с) Конвенции. Если адвокат не имеет возможности установить связь со своим подзащитным и получать от него конфиденциальные поручения без того, чтобы быть подвергнутым контролю, то подобная помощь существенно теряет свою эффективность¹⁴».

В данном контексте, по нашему мнению законодатель последовательно и полно закрепил данный принцип в УПК РА, статьи 63 и 65, которого провозглашают право подозреваемого и обвиняемого иметь свидания со своим защитником наедине, конфиденциально, беспрепятственно, без ограничения их количества и продолжительности. С точки зрения вышесказанного представляются несоответствующими праву на справедливое судебное разбирательство предложения некоторых учёных о закреплении в законодательстве возможности видеонаблюдения за свиданиями адвоката и его подзащитного.

1. Дело *Croissant v. Germany*, 25 сентября 1992г.

2. Дело *Artico v. Italy*, 30 апреля 1980г., параграф 33.

3. Дело *Czekalla v. Portugal*, 10 октября 2002г.

4. Дело *Kamasinski v. Austria*, 19 декабря 1989г., параграф 65.

5. Дело *Goddi v. Italy*, 9 апреля 1984г., параграф 31.

6. Дело *M v. the United Kingdom*, 36 DR 155.

7. Дела *Ensslin and others v. the Federal Republic of Germany*, 14 DR 64, и *X v. the United Kingdom*, 15 DR 242.

8. Дело *Hoang v. France*, 29 августа 1992г., па-

раграфы 40-41.

9. Дело *Benham v. the United Kingdom*, 10 июня 1996г.

10. Дело *Viba v. Greece*, 26 сентября 2000г., а также дело *Twalib v. Greece*, 9 июня 1998г.

11. Дело *Perks and others v. the United Kingdom*, 12 октября 1999г.

12. Дело *Granger v. the United Kingdom*, 28 марта 1990г. 13. Дело *Artico v. Italy*, 30 апреля 1980г., параграф 35.

14 *Гомен Д., Харрис Д., Зваак Л.* Европейская Конвенция о правах человека и Европейская социальная хартия: право и практика.

Դատական պրակտիկա

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆ

ՎՃՈՍԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆ

ՈՐՈՇՈՒՄ

ՀԱՆՈՒՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՎՃՈՍԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ՔՐԵԱԿԱՆ ԴԱՍԼՏԸ

(ԱՅՍՈՒՇԵՏ՝ ՎՃՈՍԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆ)

30 մարտի 2009 թվական

ք. Երևանում

դռնբաց դատական նիստում, քննության առնելով դատապարտյալ Լևոն Միհրանի Ղազարյանին պատիժը կրելուց պայմանական վաղաժամկետ ազատելը մերժելու վերաբերյալ Երևան քաղաքի Կենտրոն և Նորք-Մարաշ համայնքների ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարանի 2009 թվականի հունվարի 14-ի որոշումն օրինական ուժի մեջ թողնելու մասին ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանի 2009 թվականի փետրվարի 18-ի որոշման դեմ դատապարտյալի բերած վճռաբեկ բողոքը,

Պ Ա Ր Ձ Ե Ց

Գործի դատավարական նախապատմությունը.

1. Լևոն Միհրանի Ղազարյանը Երևան քաղաքի Մալաթիա-Սեբաստիա համայնքի ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարանի 2007 թվականի օգոստոսի 16-ի դատավճռով մեղավոր է ճանաչվել ՀՀ քրեական օրենսգրքի 131-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 1-ին, 2-րդ, 3-րդ կետերով, 112-րդ հոդվածի 1-ին մասով և 235-րդ հոդվածի 1-ին մասով և դատապարտվել ազատազրկման՝ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 131-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 1-ին, 2-րդ, 3-րդ կետերով՝ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 64-րդ հոդվածի կիրառմամբ 3 /երեք/ տարի ժամկետով, ՀՀ քրեական օրենսգրքի 112-րդ հոդվածի 1-ին մասով՝ 3 /երեք/ տարի ժամկետով, ՀՀ քրեական օրենսգրքի 235-րդ հոդվածի 1-ին մասով՝ 1 /մեկ/ տարի ժամկետով: ՀՀ քրեական օրենսգրքի 66-րդ հոդվածով սահմանված կարգով նշանակված պատիժները մասնակիորեն գումարելու միջոցով Լ.Ղազարյանի նկատմամբ վերջնական պատիժ է սահմանվել ազատազրկում՝ 4 /չորս/ տարի ժամկետով: Պատժի սկիզբը հաշվվել է 2006 թվականի հուլիսի 17-ից:

2. Պատիժը կրելուց պայմանական վաղաժամկետ ազատելու կամ պատժի չկրած մասն ավելի մեղմ պատժատեսակով փոխարինելու հարցերով անկախ հանձնաժողովի 2008 թվականի դեկտեմբերի 23-ի որոշմամբ հավանություն է տրվել դատապարտյալ Լևոն Միհրանի Ղազարյանին պատիժը կրելուց պայմանական վաղաժամկետ ազատելու, պատժի չկրած մասն ավելի մեղմ պատժատեսակով փոխարինելու վերաբերյալ «Դատապարտյալների հիվանդանոց» քրեակատարողական հիմնարկի վարչակազմի որոշմանը:

ԱՊՐԻԼ 2009 4 (117)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

3. «Դատապարտյալների հիվանդանոց» քրեակատարողական հիմնարկի վարչակազմը 2008 թվականի դեկտեմբերի 24-ին միջնորդագիր է ներկայացրել Երևան քաղաքի Կենտրոն և Նորք-Մարաշ համայնքների ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարան՝ դատապարտյալ Լ.Ղազարյանին պատիժը կրելուց պայմանական ազատելու, պատժի չկրած մասն ավելի մեղմ պատժատեսակով փոխարինելու վերաբերյալ:

4. Երևան քաղաքի Կենտրոն և Նորք-Մարաշ համայնքների ընդհանուր իրավասության դատարանի 2009 թվականի հունվարի 14-ի որոշմամբ «Դատապարտյալների հիվանդանոց» քրեակատարողական հիմնարկի վարչակազմի միջնորդագիրը՝ Լ.Ղազարյանին պատիժը կրելուց պայմանական ազատելու, պատժի չկրած մասն ավելի մեղմ պատժատեսակով փոխարինելու վերաբերյալ, մերժվել է:

5. Դատապարտյալ Լ.Ղազարյանի վերաքննիչ բողոքի քննության արդյունքում ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանը 2009 թվականի փետրվարի 18-ին որոշում է կայացրել դատապարտյալի վերաքննիչ բողոքը մերժելու և Երևան քաղաքի Կենտրոն և Նորք-Մարաշ համայնքների ընդհանուր իրավասության դատարանի 2009 թվականի հունվարի 14-ի որոշումն օրինական ուժի մեջ թողնելու մասին:

6. ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանի 2009 թվականի փետրվարի 18-ի որոշման դեմ դատապարտյալ Լ.Ղազարյանը վճռաբեկ բողոք է բերել:

2009 թվականի մարտի 17-ի որոշմամբ Վճռաբեկ դատարանի քրեական պալատը բողոքն ընդունել է վարույթ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 414.2-րդ հոդվածի 1-ին մասի 1-ին կետի հիմքով («Վճռաբեկ դատարանի կողմից տվյալ գործով կայացվող դատական ակտը կարող է էական նշանակություն ունենալ օրենքի միատեսակ կիրառության համար»):

Դատավարության մասնակիցների կողմից վճռաբեկ բողոքի պատասխան չի ներկայացվել:

Վճռաբեկ բողոքի քննության համար էական նշանակություն ունեցող փաստական հանգամանքները.

Սույն վճռաբեկ բողոքի քննության համար էական նշանակություն ունեն հետևյալ փաստական հանգամանքները.

7. Դատապարտյալ Լևոն Ղազարյանը «Դատապարտյալների հիվանդանոց» քրեակատարողական հիմնարկում պատիժը կրում է 2007 թվականի հուլիսի 30-ից:

8. 2008 թվականի հուլիսի 30-ի թիվ 491 արձանագրության համաձայն՝ դատապարտյալ Լ.Ղազարյանին նշանակվել է բաց տիպի ուղղիչ հիմնարկ:

9. Պատիժը կրելուց պայմանական վաղաժամկետ ազատելու կամ պատժի չկրած մասն ավելի մեղմ պատժատեսակով փոխարինելու հարցերով անկախ հանձնաժողովի 2008 թվականի օգոստոսի 12-ի որոշմամբ հավանություն չի տրվել դատապարտյալ Լևոն Միհրանի Ղազարյանին պատիժը կրելուց պայմանական ազատելու, պատժի չկրած մասն ավելի մեղմ պատժատեսակով փոխարինելու վերաբերյալ քրեակատարողական հիմնարկի վարչակազմի որոշմանը:

Դատական պրակտիկա

10. Պատիժը կրելուց պայմանական վաղաժամկետ ազատելու կամ պատժի չկրած մասն ավելի մեղմ պատժատեսակով փոխարինելու հարցերով անկախ հանձնաժողովի 2008 թվականի դեկտեմբերի 23-ի որոշմամբ հավանություն է տրվել դատապարտյալ Լևոն Միհրանի Ղազարյանին պատիժը կրելուց պայմանական ազատելու, պատժի չկրած մասն ավելի մեղմ պատժատեսակով փոխարինելու վերաբերյալ քրեակատարողական հիմնարկի վարչակազմի որոշմանը:

11. 2009 թվականի հունվարի 14-ի որոշյամբ դատապարտյալ Լևոն Ղազարյանը նշանակված պատժից կրել է 2 /երկու/ տարի 5 /հինգ/ ամիս 27 /քսանյոթ/ օր, մնացել է կրելու 1 /մեկ/ տարի 6 /վեց/ ամիս 3 /երեք/ օր:

12. Ըստ քրեակատարողական հիմնարկի վարչակազմի կողմից տրված բնութագրի՝ ընթացիկ գնահատման արդյունքները լավ են, ռիսկայնության աստիճանը՝ ցածր, դատապարտյալի ուղղման վերաբերյալ եզրակացությունը՝ պատժի կրման ընթացքում դրսևորել է օրինապահ վարքագիծ, պահպանել է համակեցության կանոնները:

13. Ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարանը դատապարտյալի ուղղված չլինելու և նշանակված պատժի մնացած մասը կրելու կարիք ունենալու վերաբերյալ հետևության է հանգել՝ պատճառաբանելով, որ 2005 թվականի նոյեմբերի 15-ին պատժի կրումից պայմանական վաղաժամկետ ազատվելուց շուրջ 8 ամիս անց Լ.Ղազարյանը կատարել է երկու ծանր և մեկ միջին ծանրության հանցագործություններ և դատապարտվել: Բացի այդ, պատիժը կրելու ընթացքում դատապարտյալը ենթարկվել է կարգապահական տույժի, իսկ խրախուսանքի չի արժանացել: Նշանակված տույժը մարվել է, սակայն նրա վարքը գնահատելիս կատարած իրավախախտումը ենթակա է ուսումնասիրության և գնահատման:

14. ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանը, ստուգելով ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարանի 2009 թվականի հունվարի 14-ի որոշման օրինականությունը և հիմնավորվածությունը, գտել է, որ դատարանի որոշումը վերացնելու հիմքեր չկան, քանի որ դատապարտյալի արդեն իսկ կրած պատիժը բավարար չէ նրա ուղղվելու և վերադաստիարակվելու համար, և նա դեռևս կարիք ունի պատժի մնացած մասը կրելու:

Վճռաբեկ բողոքի հիմքը, հիմնավորումները և պահանջը.

Վճռաբեկ բողոքը քննվում է հետևյալ հիմքերի ու հիմնավորումների սահմաններում.

15. Ըստ բողոք բերած անձի՝ ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանի փետրվարի 18-ի որոշումը կայացվել է նյութական և դատավարական իրավունքի խախտմամբ: Դատարանը խախտել է գործի բազմակողմանի, լրիվ և օբյեկտիվ հետազոտման պարտականությունը, սխալ է մեկնաբանել օրենքի պահանջը, ինչը հանգեցրել է դատավարական իրավունքի և արդարացի քննության սկզբունքի խախտման՝ Երևան քաղաքի Կենտրոն և Նորք-Մարաշ համայնքների ընդհանուր իրավասության դատարանի 2009 թվականի հունվարի 14-ի որոշման օրինականության և հիմնավորվածության ստուգման արդյունքում դատարանը հանգել է դատապարտյալի արդեն իսկ կրած պատժի բա-

վարար չլինելու և վերադաստիարակման համար պատժի մնացած մասը կրելու կարիք ունենալու վերաբերյալ ոչ ճիշտ հետևության:

16. Սինչեռ դատապարտյալի ուղղումը մարդու, հասարակության, համակեցության կանոնների և ավանդույթների նկատմամբ դատապարտյալի հարգալից վերաբերմունքի ձևավորումն է, ինչպես նաև օրինապահ վարքագծի խթանումը՝ դատապարտյալի մոտ առողջ կենսակերպի ամրապնդման և զարգացման նպատակով: Դատապարտյալ Լ.Ղազարյանն իր նկատմամբ նշանակված չորս տարի ժամկետով ազատազրկման պատժի կեսից ավելին կրել է, տարված ուղղման միջոցների շնորհիվ վերջինս կատարել է համապատասխան հետևություններ, որն արձանագրվել է «Դատապարտյալների հիվանդանոց» քրեակատարողական հիմնարկի վարչակազմի կողմից: Հետևաբար դատարանի որոշումը չի բխում ՀՀ քրեական օրենսգրքի 48-րդ հոդվածի և 76-րդ հոդվածի 1-ին մասի պահանջներից:

17. Վերոգրյալի հիման վրա՝ բողոքի հեղինակը խնդրել է բեկանել ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանի 2009 թվականի փետրվարի 18-ի որոշումը և փոփոխել: Բեկանված մասով կայացնել գործն ըստ էության լուծող դատական ակտ կամ գործն ուղարկել համապատասխան ստորադաս դատարան՝ նոր քննության՝ սահմանելով նոր քննության ծավալը:

Վճռաբեկ դատարանի պատճառաբանությունները և եզրահանգումը.

18. Սույն գործով Վճռաբեկ դատարանը պետք է պատասխանի այն հարցին, թե դատապարտյալ Լ.Ղազարյանին պատիժը կրելուց պայմանական վաղաժամկետ ազատելու վերաբերյալ քրեակատարողական հիմնարկի միջնորդագիրը մերժելու մասին ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարանի և վերաքննիչ քրեական դատարանի որոշումները կայացվել են արդյոք ՀՀ քրեական օրենսգրքի 76-րդ, ՀՀ քրեակատարողական օրենսգրքի 114-րդ և 115-րդ հոդվածների, ինչպես նաև ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 434-րդ հոդվածի պահանջների պահպանմամբ:

19. ՀՀ քրեական օրենսգրքի 76-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն. «Ազատազրկման կամ կարգապահական գումարտակում պահելու ձևով պատիժ կրող անձը կարող է պայմանական վաղաժամկետ ազատվել, եթե դատարանը գտնի, որ նա ուղղվելու համար նշանակված պատժի մնացած մասը կրելու կարիք չունի: Ընդ որում, անձը կարող է լրիվ կամ մասնակիորեն ազատվել լրացուցիչ պատժից: Պատիժը կրելուց պայմանական վաղաժամկետ ազատում կիրառելիս դատարանը հաշվի է առնում նաև դատապարտվածի կողմից տուժողին պատճառված վնասը հարթելու հանգամանքը»:

ՀՀ քրեական օրենսգրքի 76-րդ հոդվածի 3-րդ մասի համաձայն.

«Պայմանական վաղաժամկետ ազատում կարող է կիրառվել միայն, եթե դատապարտյալը փաստացի կրել է՝

1) ոչ մեծ կամ միջին ծանրության հանցագործության համար նշանակված պատժի ոչ պակաս, քան մեկ երրորդը.

2) ծանր հանցագործության համար նշանակված պատժի ոչ պակաս, քան կեսը (...):»:

ՀՀ քրեակատարողական օրենսգրքի 114-րդ հոդվածի 1-ին մասի համա-

Դատական պրակտիկա

ձայն. «Պատիժը կրելուց պայմանական վաղաժամկետ ազատում կարող է կիրառվել կամ պատժի չկրած մասն ավելի մեղմ պատժատեսակով կարող է փոխարինվել, եթե դատապարտյալը փաստացի կրել է պատժի՝ Հայաստանի Հանրապետության քրեական օրենսգրքով դրա համար սահմանված նվազագույն ժամկետը»:

Պատժի կրումից պայմանական վաղաժամկետ ազատում կամ պատժի չկրած մասն ավելի մեղմ պատժատեսակով փոխարինում չի կիրառվում, երբ հանցագործության կատարմամբ մարդու առողջությանը պատճառվել է վնաս կամ առաջացրել է մարդու մահ, և դատապարտյալը ամբողջությամբ չի հարթել տուժողին պատճառված վնասը»:

ՀՀ քրեակատարողական օրենսգրքի 114-րդ հոդվածի 3-րդ մասի համաձայն՝ միջին, ծանր կամ առանձնապես ծանր հանցագործություն կատարելու համար որոշակի ժամկետով կամ ցմահ ազատազրկման դատապարտված անձին պատիժը կրելուց պայմանական վաղաժամկետ ազատելու կամ պատժի չկրած մասն ավելի մեղմ պատժատեսակով փոխարինելու միջնորդագիր ներկայացնելու վերաբերյալ պատիժը կատարող հիմնարկի վարչակազմի որոշմանը հավանություն է տալիս պատիժը կրելուց պայմանական վաղաժամկետ ազատելու, պատժի չկրած մասն ավելի մեղմ պատժատեսակով փոխարինելու հարցերով անկախ հանձնաժողովը, որի կազմավորման և գործունեության կարգը սահմանվում է հանրապետության նախագահի հրամանագրով:

ՀՀ քրեակատարողական օրենսգրքի 115-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն. «Պատժի ժամկետի՝ օրենքով սահմանված մասը լրանալու դեպքում պատիժը կատարող հիմնարկի վարչակազմը մեկամսյա ժամկետում պարտադիր լսում է կարգապահական տույժ չունեցող դատապարտյալին պատիժը կրելուց պայմանական վաղաժամկետ ազատելու կամ պատժի չկրած մասն ավելի մեղմ պատժատեսակով փոխարինելու ներկայացման հարցը»:

Պատիժը կատարող հիմնարկի վարչակազմը միջին, ծանր կամ առանձնապես ծանր հանցագործություն կատարելու համար որոշակի ժամկետով կամ ցմահ ազատազրկման դատապարտված անձին պատիժը կրելուց պայմանական վաղաժամկետ ազատելու կամ պատժի չկրած մասն ավելի մեղմ պատժատեսակով փոխարինելու վերաբերյալ միջնորդագիր ներկայացնելու մասին որոշում կայացնելու դեպքում որոշումը ներկայացնում է պատիժը կրելուց պայմանական վաղաժամկետ ազատելու, պատժի չկրած մասն ավելի մեղմ պատժատեսակով փոխարինելու հարցերով անկախ հանձնաժողովի հավանությունը:

Պատիժը կատարող հիմնարկի վարչակազմը միջնորդագիր է ներկայացնում դատարան միջին, ծանր կամ առանձնապես ծանր հանցագործություն կատարելու համար որոշակի ժամկետով կամ ցմահ ազատազրկման դատապարտված անձին պատիժը կրելուց պայմանական վաղաժամկետ ազատելու կամ պատժի չկրած մասն ավելի մեղմ պատժատեսակով փոխարինելու վերաբերյալ միայն պատիժը կրելուց պայմանական վաղաժամկետ ազատելու, պատժի չկրած մասն ավելի մեղմ պատժատեսակով փոխարինելու հարցերով անկախ հանձնաժողովի հավանությունն ստանալու դեպքում»:

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 434-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն. «Պատժից պայմանական վաղաժամկետ ազատում և պատժի չկրած մասը ավելի մեղմ պատժով փոխարինում դատարանը կիրառում է պատժի կատարումն իրականացնող մարմնի միջնորդագրով (...) »:

20. Գործի նյութերի ուսումնասիրությունից երևում է, որ դատապարտյալ Լ.Ղազարյանին պատիժը կրելուց պայմանական վաղաժամկետ ազատելու միջնորդագիր ներկայացնելու օրը նա կրել էր նշանակված պատժի օրենքով սահմանված մասը՝ կեսից ավելին:

Հանցագործությամբ պատճառված վնասը հարթելու հարց տուժողի կողմից չի բարձրացվել, և դատապարտյալի վրա դատավճռով նման պարտականություն չի դրվել:

Մինևույն ժամանակ պահպանված է ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 434-րդ և ՀՀ քրեակատարողական օրենսգրքի 114-րդ և 115-րդ հոդվածներով սահմանված՝ դատապարտյալին պատժի կրումից պայմանական վաղաժամկետ ազատելու միջնորդագիր ներկայացնելու դատավարական կարգը, որի համաձայն՝ քրեակատարողական հիմնարկի վարչակազմը միջնորդագիրն իրավասու դատարան է ներկայացրել միայն համապատասխան անկախ հանձնաժողովի հավանությունը ստանալուց հետո:

2009 թվականի հունվարի 14-ին Երևան քաղաքի Կենտրոն և Նորք-Մարաշ համայնքների ընդհանուր իրավասության դատարանը, դատական նիստում «Դատապարտյալների հիվանդանոց» քրեակատարողական հիմնարկի վարչակազմի միջնորդագրի հիման վրա քննարկելով դատապարտյալ Լ.Ղազարյանին պատիժը կրելուց պայմանական վաղաժամկետ ազատելու հարցը, հանգել է հետևության, որ դատապարտյալը չի ուղղվել և կարիք ունի իր նկատմամբ նշանակված պատժի մնացած մասը կրելու: Այդ հետևությունը դատարանը հիմնավորել է այն հանգամանքով, որ 2005 թվականի նոյեմբերի 15-ին պատժի կրումից պայմանական վաղաժամկետ ազատվելուց շուրջ 8 ամիս անց Լ.Ղազարյանը կատարել է երկու ծանր և մեկ միջին ծանրության հանցագործություններ և դատապարտվել: Բացի այդ, դատապարտյալը պատիժը կրելու ընթացքում չի խրախուսվել, ենթարկվել է կարգապահական տույժի, որը, չնայած մարվել է, սակայն նրա վարքը գնահատելիս ենթակա է ուսումնասիրության և գնահատման:

2009 թվականի փետրվարի 18-ին ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանը, դատական նիստում քննության առնելով Լ.Ղազարյանին պատիժը կրելուց պայմանական վաղաժամկետ ազատելու վերաբերյալ միջնորդագիրը մերժելու մասին Երևանի Կենտրոն և Նորք-Մարաշ համայնքների ընդհանուր իրավասության դատարանի 2009 թվականի հունվարի 14-ի որոշման դեմ դատապարտյալի բերած վերաքննիչ բողոքը, գտել է, որ դատարանի որոշումը վերացնելու հիմքեր չկան, քանի որ դատապարտյալի արդեն իսկ կրած պատիժը բավարար չէ նրա ուղղվելու և վերադաստիարակվելու համար և նա դեռևս կարիք ունի պատժի մնացած մասը կրելու:

21. Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ ինչպես ընդհանուր իրավասության, այնպես էլ վերաքննիչ քրեական դատարանի պատճառաբանությունները չէ-

Դատական պրակտիկա

ին կարող հիմք հանդիսանալ քրեակատարողական հիմնարկի վարչակազմի միջնորդագիրը մերժելու համար, քանի որ դատարանները միջնորդագիրը մերժելու հիմքում դրել են բացառապես դատապարտյալի կողմից նախկինում դատապարտված լինելու և պայմանական վաղաժամկետ ազատվելուց հետո ծանր և միջին ծանրության հանցանքներ կատարելու հանգամանքները: Նշված հանգամանքերը, սակայն, պայմանական վաղաժամկետ ազատելու գործընթացը կանոնակարգող որևէ իրավադրույթով նախատեսված չեն՝ որպես դատապարտյալին պատիժը կրելուց պայմանական վաղաժամկետ ազատույնը չկիրառելու հիմք: Այսինքն՝ դատարանները Լ.Ղազարյանին պատիժը կրելուց պայմանական վաղաժամկետ ազատելու մասին միջնորդագիրը մերժել են օրենքով չնախատեսված հիմքերով՝ դրանով իսկ թույլ տալով անձի նյութական և դատավարական իրավունքի խախտում:

22. ՀՀ քրեակատարողական օրենսգրքի 17-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն. «Դատապարտյալի ուղղման հիմնական միջոցներն են պատիժները կատարելու և կրելու սահմանված կարգն ու պայմանները, դատապարտյալի հետ տարվող սոցիալական, հոգեբանական և իրավական աշխատանքները, դատապարտյալի աշխատանքային, կրթական, մշակութային, մարզական և նման այլ զբաղվածությունը, ինչպես նաև հասարակական ներգործությունը (...):»:

ՀՀ քրեակատարողական օրենսգրքի 17-րդ հոդվածի 3-րդ մասի համաձայն. «Սոցիալական, հոգեբանական, իրավական և դաստիարակչական աշխատանքներին դատապարտյալի մասնակցությունը հաշվի է առնվում նրա ուղղման աստիճանը որոշելիս (...):»:

ՀՀ արդարադատության նախարարի 2008 թվականի մայիսի 30-ի հրամանով հաստատված՝ «Կալանավորվածների և դատապարտյալների հետ սոցիալական, հոգեբանական և իրավական աշխատանքներ իրականացնող կառուցվածքային ստորաբաժանումների գործունեության» կարգի՝ «Դատապարտյալների ախտորոշումը, գնահատումը և բնութագրումը սոցիալական, հոգեբանական և իրավական աշխատանքներն իրականացնելիս» 7-րդ գլխում գետեղված 45-49-րդ կետերի համաձայն՝ պատժի կրման ընթացքում պարբերաբար կատարվում է դատապարտյալի գնահատում: Գնահատումները ներառում են տեղեկություններ դատապարտյալի հետ կատարված աշխատանքների ընթացքի, դատապարտյալի վարքի փոփոխության մասին: Մասնավորապես, գնահատվում են՝

- 1) դատապարտյալի կապն ընտանիքի և արտաքին աշխարհի հետ,
- 2) դատապարտյալի ռիսկայնության աստիճանը,
- 3) ուղղման գործընթացի ծրագրի կատարման արդյունքները,
- 4) դատապարտյալի կարգապահությունը,
- 5) դատապարտյալի մասնակցությունը կրթական, մշակութային և այլ ծրագրերին և ներգրավվածությունը աշխատանքին:

Թվարկված յուրաքանչյուր կետի վերաբերյալ, կապված պատիժը կրելու ընթացքում դատապարտյալի դրսևորած վարքագծի, այդ ընթացքում նրա հետ իրականացված աշխատանքների և արդյունքների հետ, տրվում է բարձր, մի-

ջին կամ ցածր գնահատական:

Դատապարտյալի գնահատման արդյունքների հիման վրա որոշվում է ուղղման աստիճանը.

ա. դրական, երբ պատժի կրման ընթացքում դատապարտյալի կարգապահությունը և ուղղման գործընթացի ծրագրի կատարման արդյունքները գնահատվել են բարձր կամ միջին, իսկ ռիսկայնության աստիճանը՝ ցածր,

բ. բացասական, երբ դատապարտյալի կարգապահության կամ ուղղման գործընթացի ծրագրի կատարման արդյունքները գնահատվել են ցածր, իսկ ռիսկայնության աստիճանը՝ բարձր կամ միջին:

Դատապարտյալի պայմանական վաղաժամկետ ազատելու, պատժի չկրած մասն ավելի մեղմ պատժատեսակով փոխարինելու համար միջնորդություն ներկայացնելու դեպքում քրեակատարողական հիմնարկում քննարկվում են պատժի կրման ընթացքում դատապարտյալի վարքագիծը, նրա հետ իրականացված աշխատանքների արդյունքները: Քննարկման արդյունքների հիման վրա՝ հաշվի առնելով համապատասխան որակավորում ունեցող մասնագետների կարծիքները և դատապարտյալի գնահատման արդյունքները, կազմվում է բնութագիր:

Դատապարտյալը բնութագրվում է դրական, երբ ընթացիկ գնահատումների արդյունքները բարձր են, ռիսկայնությունը՝ ցածր կամ միջին, բացասական՝ երբ ընթացիկ գնահատումների արդյունքները ցածր են կամ միջին, ռիսկայնությունը՝ բարձր:

Իսկ նյութերում առկա քրեակատարողական հիմնարկի վարչակազմի կողմից տրված բնութագրից երևում է, որ դատապարտյալ Լ.Ղազարյանի ընթացիկ գնահատման արդյունքները սահմանվել են լավ, ռիսկայնության աստիճանը՝ ցածր: Դատապարտյալի ուղղման վերաբերյալ տրվել է եզրակացություն, համաձայն որի՝ պատժի կրման ընթացքում վերջինս դրսևորել է օրինապահ վարքագիծ, պահպանել է համակեցության կանոնները:

ՀՀ քրեակատարողական օրենսգրքի 93-րդ և 101-րդ հոդվածների համաձայն՝ դատապարտյալը, որպես խրախուսանքի միջոց, պատժի կրումը շարունակելու նպատակով կարող է ներկայացվել տեղափոխման մեկուսացվածության առավել ցածր աստիճան ունեցող հիմնարկ, և համապատասխան հանձնաժողովն ուղղիչ հիմնարկի տեսակը փոխում է՝ ի թիվս այլ հանգամանքների հաշվի առնելով նաև դատապարտված անձի դրսևորած վարքագիծը:

Գործի նյութերից երևում է, որ 2008 թվականի հուլիսի 30-ի թիվ 491 արձանագրության համաձայն՝ դատապարտյալ Լ.Ղազարյանին նշանակվել է բաց տիպի ուղղիչ հիմնարկ:

Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ վերոնշյալ հանգամանքը վկայում է դատապարտյալի դրական վարքագծի մասին և մույնպես պետք է գնահատման ենթարկվեր:

23. Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ ստորադաս դատարանները պատիժը կրելուց պայմանական վաղաժամկետ ազատելու հարցը քննարկելիս ունեն օրենքի շրջանակներում որոշակի հայեցողություն դրսևորելու հնարավորություն: Սակայն որոշումը կհամարվի այդ հայեցողության թույլատրելի

Դատական պրակտիկա

շրջանակներում կայացված, եթե հիմնված լինի սույն որոշման 22-րդ կետում շարադրված չափանիշների հետազոտման, վերլուծության և գնահատման վրա:

24. Վերոգրյալի հիման վրա Վճռաբեկ դատարանն օրինական և հիմնավորված չի համարում վերաքննիչ դատարանի հետևությունն այն մասին, որ դատապարտյալի կրած պատիժը բավարար չէ նրա ուղղվելու համար, և նա դեռևս կարիք ունի պատժի մնացած մասը կրելու: Ինչպես ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի, այնպես էլ վերաքննիչ քրեական դատարանները որոշում կայացնելիս ճիշտ չեն գնահատել Լ.Ղազարյանի ուղղման գործընթացին վերաբերող և գործում առկա փաստական տվյալները, ինչի արդյունքում թույլ են տվել ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 17-րդ և ՀՀ քրեական օրենսգրքի 76-րդ հոդվածների պահանջների խախտումներ:

Հետևաբար դատապարտյալ Լ.Ղազարյանին պատիժը կրելուց պայմանական վաղաժամկետ ազատելու վերաբերյալ քրեակատարողական հիմնարկի վարչակազմի միջնորդագիրը մերժելու վերաբերյալ Երևան քաղաքի Կենտրոն և Նորք-Մարաշ համայնքների ընդհանուր իրավասության դատարանի 2009 թվականի հունվարի 14-ի որոշումն օրինական ուժի մեջ թողնելու մասին ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանի 2009 թվականի փետրվարի 18-ի որոշումն օրինական և հիմնավորված չէ և կայացվել է նյութական և դատավարական իրավունքի խախտմամբ:

Վերոնշյալ հանգամանքները Վճռաբեկ դատարանին հիմք են տալիս բեկանել ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանի դատական ակտը և գործն ուղարկել ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարան՝ նոր քննության:

25. Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ քննվող բողոքի կապակցությամբ առկա է օրենքի միատեսակ կիրառության ապահովման խնդիր:

Հաշվի առնելով վերը շարադրված հիմնավորումները և ղեկավարվելով Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության 92-րդ հոդվածով, Հայաստանի Հանրապետության քրեական դատավարության օրենսգրքի 403-406-րդ, 419-րդ, 422-424-րդ հոդվածներով՝ Վճռաբեկ դատարանը

ՈՐՈՇԵՑ

1. Վճռաբեկ բողոքը բավարարել: Դատապարտյալ Լևոն Միհրանի Ղազարյանին պատիժը կրելուց պայմանական վաղաժամկետ ազատելը մերժելու վերաբերյալ Երևան քաղաքի Կենտրոն և Նորք-Մարաշ համայնքների ընդհանուր իրավասության դատարանի 2009 թվականի հունվարի 14-ի որոշումն օրինական ուժի մեջ թողնելու մասին ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանի 2009 թվականի փետրվարի 18-ի որոշումը բեկանել և գործն ուղարկել նույն դատարան՝ նոր քննության:

2. Որոշումն օրինական ուժի մեջ է մտնում հրապարակման պահից, վերջնական է և ենթակա չէ բողոքարկման:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆ

ՎՃՈՒՐԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆ

ՈՐՈՇՈՄ

ՀԱՆՈՒՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՎՃՈՒՐԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ՔՐԵԱԿԱՆ ԴԱՍՍԵ

(ԱՅՍՈՒՀԵՏ՝ ՎՃՈՒՐԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆ)

2009 թվականի փետրվարի 17-ին

ք. Երևանում

դռնբաց դատական նիստում, քննելով Ալեքսեյ Սարգսի Սկրտչյանի վերաբերյալ ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանի 2008 թվականի հուլիսի 21-ի որոշման դեմ ՀՀ գլխավոր դատախազի բերած վճռաբեկ բողոքը,

ՊԱՐԶԵՑ

Գործի դատավարական նախապատմությունը.

1. 2002թ. մարտի 13-ին Երևանի Նորք թաղամասի թիվ 89 տանը բռնկված հրդեհը հանգցնելուց հետո սենյակում հայտնաբերվել է նույն տան բնակիչ Արմինե Ափրոյանի դիակը, որի գլխի հետևի հատվածում հայտնաբերվել է գանգոսկրի կտորվածք: Այս փաստի առթիվ Երևանի Կենտրոն և Նորք-Մարաշ համայնքների դատախազի կողմից 2002թ. մարտի 18-ին հարուցվել է քրեական գործ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 100-րդ հոդվածի հատկանիշներով:

2. 2002թ. մարտի 21-ին քննիչ Ա.Հակոբյանը որոշում է կայացրել դիտավորությամբ սպանություն կատարելու կասկածանքով Ալեքսեյ Սկրտչյանին ձերբակալելու մասին:

2002թ. մարտի 23-ին Ա.Սկրտչյանին մեղադրանք է առաջադրվել ՀՀ քրեական օրենսգրքի 100-րդ հոդվածով:

Երևանի Կենտրոն և Նորք-Մարաշ համայնքների առաջին ատյանի դատարանի 2002թ. մարտի 23-ի որոշմամբ բավարարվել է քննիչի միջնորդությունը Ա.Սկրտչյանի նկատմամբ կալանքը որպես խափանման միջոց ընտրելու մասին:

3. 2002թ. ապրիլի 23-ին որոշում է կայացվել Ա.Սկրտչյանին առաջադրված մեղադրանքը փոփոխելու և նրան ՀՀ քրեական օրենսգրքի 100-րդ հոդվածով և 96-րդ հոդվածի 2-րդ մասով մեղադրանք առաջադրելու մասին:

Ա.Սկրտչյանը մեղադրվել է այն բանում, որ 2002թ. մարտի 12-ի լույս 13-ի գիշերը՝ ժամը 00-ի սահմաններում, ոգելից խմիչք օգտագործած վիճակում գնացել է իր հարևանուհի Արմինե Ափրոյանի տուն, որտեղ վիճաբանության մեջ մտնելով նրա հետ՝ օդու շշով մեկ անգամ հարվածել է նրա գլխին: Վերջինս հայտնել է Ա.Սկրտչյանին և փորձել է ձեռքերով հարվածել նրան: Ա.Սկրտչյանը, Ա.Ափրոյանին սպանելու դիտավորությամբ ձախ ձեռքով բռնելով նրա ուսից, մարմինը թեթել, իջեցրել է իր կողմը ու աջ ձեռքում բռնած շշով

ԱՊՐԻԼ 2009 4 (117)

ԴԱՍԱԿԱՆ
Իշխանություն

Դատական պրակտիկա

ուժգին երկրորդ անգամ հարվածել է նրա գլխի հետևի հատվածին: Ստացած հարվածներից Ա.Ափրոյանը ուշակորույս վայր է ընկել՝ դեմքով դեպի հատակը: Ա.Ափրոյանին սպանելու դիտավորությունը մինչև վերջ հասցնելու նպատակով Ա.Մկրտչյանը երկու անգամ փայտի կտորով հարվածել է գետնին ընկած Ա.Ափրոյանի գլխի նույն հատվածին ու սպանել է նրան: Այնուհետև հանցագործության հետքերը թաքցնելու նպատակով իրենց տնից վերցրած նավթով դիտավորությամբ հրկիզել է տունը և դիակը՝ տան սեփականատեր Ա.Դուրյանին պատճառելով 735.000 ՀՀ դրամի նյութական վնաս:

4. Երևանի Կենտրոն և Նորք-Մարաշ համայնքների դատախազը 2002թ. մայիսի 30-ին հաստատել է քննիչի կողմից կազմված մեղադրական եզրակացությունը, և գործն ուղարկվել է դատարան:

2002թ. մայիսի 31-ին գործը վարույթ է ընդունվել Երևան քաղաքի Կենտրոն և Նորք-Մարաշ համայնքների առաջին ատյանի դատարանում:

Երևան քաղաքի Կենտրոն և Նորք-Մարաշ համայնքների առաջին ատյանի դատարանի 2004թ. հուլիսի 8-ի դատավճռով Ալեքսեյ Մկրտչյանը մեղավոր է ճանաչվել և դատապարտվել՝ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 104-րդ հոդվածի 1-ին մասով՝ 10 տարի ժամկետով ազատազրկման, 185-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 1-ին կետով՝ 3 տարի ժամկետով ազատազրկման: Վերջնական պատիժ է նշանակվել ազատազրկում՝ 10 տարի ժամկետով:

5. Պաշտպան Ռ.Ռ.Շտունու վերաքննիչ բողոքի հիման վրա վերանայելով քրեական գործը՝ վերաքննիչ դատարանը 2005թ. մարտի 18-ի որոշմամբ գործը վերադարձրել է լրացուցիչ նախաքննության:

Վերաքննիչ դատարանը նախաքննության ընթացքում քրեական գործի վարույթ իրականացնող մարմնի կողմից ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 194-րդ հոդվածի, 195-րդ հոդվածի 1-ին մասի պահանջների խախտումը դիտել է որպես քրեադատավարական օրենքի էական խախտում, որը հնարավոր չէ վերացնել վերաքննիչ դատարանի դատաքննության ընթացքում:

6. Վերաքննիչ դատարանի որոշման դեմ վճռաբեկ բողոք է բերել մեղադրող Գ.Պապոյանը:

ՀՀ վճռաբեկ դատարանը 2005թ. մայիսի 6-ի որոշմամբ վճռաբեկ բողոքը թողել է առանց բավարարման, իսկ վերաքննիչ դատարանի 2005թ. մարտի 18-ի որոշումը՝ անփոփոխ:

7. Լրացուցիչ նախաքննություն կատարելու համար գործն ուղարկվել է Երևան քաղաքի Կենտրոն և Նորք-Մարաշ համայնքների դատախազին, որը 2005թ. մայիսի 23-ին գործի նախաքննությունը հանձնարարել է քննիչ Ա.Բարսեղյանին:

2005թ. հունիսի 8-ին քրեական գործը վարույթ է ընդունել ՀՀ գլխավոր դատախազին առնթեր ՀԿԳ քննիչ Հ. Ղարախանյանը և կատարել նախաքննություն:

2005թ. սեպտեմբերի 26-ին կազմվել է մեղադրական եզրակացություն, որում, մասնավորապես, նշվել է, որ լրացուցիչ նախաքննությամբ հերքվել են Ա.Մկրտչյանի նկատմամբ ոստիկանության աշխատակիցների կողմից բռնու-

թյուն գործադրելու և խոստովանական ցուցմունքներ կորզելու փաստերը:

8. 2005թ. սեպտեմբերի 26-ին գործն ուղարկվել է Երևան քաղաքի Կենտրոն և Նորք-Մարաշ համայնքների առաջին ատյանի դատարան: 2005թ. հոկտեմբերի 3-ին գործն ընդունվել է վարույթ:

Երևան քաղաքի Կենտրոն և Նորք-Մարաշ համայնքների առաջին ատյանի դատարանի 2007թ. հոկտեմբերի 24-ի դատավճռով Ալեքսեյ Սկրտչյանը մեղավոր է ճանաչվել և դատապարտվել ազատազրկման՝ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 104-րդ հոդվածի 1-ին մասով՝ 8 տարի ժամկետով, 185-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 1-ին և 2-րդ կետերով՝ 1 տարի ժամկետով: ՀՀ քրեական օրենսգրքի 66-րդ հոդվածի 4-րդ մասի կարգով վերջնական պատիժ է նշանակվել ազատազրկում 8 տարի 7 ամիս ժամկետով:

9. Դատավճռի դեմ բերված վերաքննիչ բողոքով մեղադրողը խնդրել է Ա.Սկրտչյանի նկատմամբ սահմանել ազատազրկման ձևով ավելի խիստ պատիժ, իսկ պաշտպան Ա.Զաքարյանը խնդրել է կայացնել արդարացման դատավճիռ:

Վերաքննիչ դատարանը 2008թ. փետրվարի 1-ին որոշում է կայացրել Ա.Սկրտչյանի խափանման միջոց կալանքը վերացնելու և նրան կալանքից ազատ արձակելու վերաբերյալ՝ նկատի ունենալով, որ նա դատապարտվել է ազատազրկման 8 տարի 7 ամիս ժամկետով, սակայն նախնական կալանքի տակ է գտնվում 5 տարի 10 ամիս 8 օր, իսկ 2003թ. ապրիլի 18-ին ընդունված ՀՀ քրեական օրենսգրքի 69-րդ հոդվածի պահանջի համաձայն՝ մինչև դատավճռի օրինական ուժի մեջ մտնելը կալանքի տակ պահելու ժամկետը հաշվակցվում է ազատազրկման ձևով նշանակված պատժին՝ մեկ օրը մեկուկես օրվա դիմաց, որպիսի հաշվակցման արդյունքում Ա.Սկրտչյանը ենթակա է կալանքից ազատ արձակման:

ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանի 2008 թվականի հուլիսի 21-ի որոշմամբ Ալեքսեյ Սկրտչյանի վերաբերյալ Երևան քաղաքի Կենտրոն և Նորք-Մարաշ համայնքների առաջին ատյանի դատարանի 2007 թվականի հոկտեմբերի 24-ի դատավճիռն ամբողջությամբ բեկանվել է: Վերաքննիչ դատարանը որոշել է Ալեքսեյ Սկրտչյանի նկատմամբ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 104-րդ հոդվածի առաջին մասով և 185-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 1-ին և 2-րդ կետերով քրեական հետապնդումը դադարեցնել, գործի վարույթը կարճել և նրան արդարացնել կատարված հանցագործությանը նրա մասնակցությունն ապացուցված չլինելու պատճառով:

10. ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանի 2008 թվականի հուլիսի 21-ի որոշման դեմ ՀՀ գլխավոր դատախազը բերել է վճռաբեկ բողոք:

Վճռաբեկ դատարանը, ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 414.2-րդ հոդվածի 1-ին մասի 1-ին և 3-րդ կետերի հիման վրա, 2008 թվականի դեկտեմբերի 16-ի որոշմամբ բողոքն ընդունել է վարույթ:

Պաշտպաններ Ռ.Ռշտունու և Ա.Զաքարյանի կողմից ներկայացվել է վճռաբեկ բողոքի պատասխան, որտեղ արտահայտելով իրենց դիրքորոշումը գործով կայացված դատական ակտերի և բերված բողոքի վերաբերյալ՝ խնդրել են ՀՀ գլխավոր դատախազի բերած վճռաբեկ բողոքը մերժել:

Դատական պրակտիկա

Վճռարեկ բողոքի քննության համար էական նշանակություն ունեցող փաստական հանգամանքները.

11. Քրեական գործ հարուցելու մասին 2002թ. մարտի 18-ի որոշմամբ (տե՛ս վերը՝ կետ 1) նախաքննության կատարումը հանձնարարվել է քննիչ Ա.Հակոբյանին: Դատախազը նույն օրը նաև որոշում է կայացրել նախաքննությունը քննչական խմբի կողմից կատարելու մասին և որոշել է խմբի կազմում ընդգրկել դատախազության քննիչ Ա.Հակոբյանին և դատախազի օգնական Գ.Գևորգյանին: Խմբի ղեկավար է նշանակվել քննիչ Ա.Հակոբյանը, որին հանձնարարվել է գործն ընդունել իր վարույթ: Քննիչ Ա.Հակոբյանի կողմից քրեական գործը վարույթ ընդունելու մասին որոշումը նյութերում չկա:

12. 2002թ. մարտի 21-ին որպես կասկածյալ հարցաքննության ժամանակ Ա.Սկրտչյանը խոստովանական ցուցմունք է տվել այն մասին, որ դեպքի օրը՝ ժամը 11-12-ի կողմը, զնացել է Արմինեի տուն, նրա հետ վիճաբանել է իր տուն մարմնավաճառ աղջիկներ բերելու կապակցությամբ: Արմինեն վրդովվել է, իր հասցեին արել վիրավորական արտահայտություն, վերցրել է օդու դատարկ շիշը և սպառնացել, որ կհարվածի: Ինքը խլել է շիշը և հարվածել Արմինեի գլխին, որից վերջինս ուշագնաց ընկել է գետնին: Տեսնելով, որ նա չի շարժվում, ինքը մեկ անգամ էլ նրա գլխին հարվածել է փայտով: Մտածելով, որ Արմինեն մահացել է, ինքը զնացել է Ավան, զանգել է մորը և կատարվածի մասին պատմել նրան: Հետքերը թաքցնելու նպատակով մոր հետ որոշել են տունը և դիակը այրել: Իրենց տնից վերցրել են նավթ, եկել են Արմինեի տուն, ինքը սպասել է ներքևում, իսկ մայրը բարձրացել է վերև, որոշ ժամանակ անց իջել է, և իրենք զնացել են Ավան-Առինջում գտնվող իրենց տուն:

Այս ցուցմունքը տեսաձայնագրվել է տեսախցիկով:

2002թ. մարտի 22-ին նշված հանգամանքները Ա.Սկրտչյանը պնդել է քննչական փորձարարություն կատարելու ժամանակ:

2002թ. մարտի 23-ին որպես վկա հարցաքննվել է Ա.Սկրտչյանի մայրը՝ Հայկանուշ Դանիելյանը, որն իր ձեռքով գրած ցուցմունքում հայտնել է, որ իրոք, դեպքի օրը՝ ժամը 11:30-ի սահմաններում, իր որդին՝ Ալեքսեյը եկել է իրենց տուն և այլայլված իրեն պատմել, որ վիճել է Արմինեի հետ, շշով հարվածել է նրա գլխին, ապա իրենց տնից նավթ է բերել և վառել դիակն ու տունը:

13. Երբ 2002թ. մարտի 23-ին Ա.Սկրտչյանին մեղադրանք է առաջադրվել (տես վերը՝ կետ 2), նա իրեն մեղավոր է ճանաչել և տվել խոստովանական ցուցմունք՝ նշելով, որ դիակի և տան հրկիզումը կատարել է անձամբ:

14. Պաշտպան Ա.Քարամյանը միջնորդություն է ներկայացրել Ա.Սկրտչյանի նկատմամբ դատաբժշկական փորձաքննություն նշանակելու վերաբերյալ՝ պատճառաբանելով, որ վերջինս իրեն հայտնել է ծեծի և բռնության միջոցով խոստովանական ցուցմունքներ կորզելու մասին: Այդ հարցը պարզելու համար քննիչ Ա.Հակոբյանը 2002թ. ապրիլի 19-ին նշանակել է դատաբժշկական փորձաքննություն: Ա.Սկրտչյանի դատաբժշկական փորձաքննության թիվ 364/հ եզրակացությամբ պարզվել է, որ նրա մոտ մարմնական վնասվածքների օբյեկտիվ հատկանիշներ չեն հայտնաբերվել:

15. Լրացուցիչ նախաքննությամբ որպես ապացույց է համարվել Ա.Սկրտչ-

յանի՝ որպես կասկածյալի հարցաքննության և քննչական փորձարարության տեսաձայնագրությունը և տեսաձայնագրային փորձաքննության եզրակացությունը, որով հաստատված է համարվել տեսաձայնագրման իսկությունը: Այդ կապակցությամբ ցուցմունք է վերցվել օպերատոր Էդգար Հարությունյանից: Հարցաքննվել են նաև քննչական փորձարարությանը որպես ընթերակա մասնակցած Աշոտ Շավեշյանը և Սենիկ Փանոսյանը, որոնք նշել են, որ Ալեքսեյ Սկրտչյանը հանցանքը խոստովանել է կամովին, և նրա վրա բռնության հետքեր չեն եղել:

Գրություն է ստացվել ՀՀ ոստիկանության կենտրոնական բաժնի Մարաշի բաժանմունքից այն մասին, որ 2002թ. մարտ ամսին քրեական հետախուզության աշխատակիցների մեջ Արման Հակոբյան, Սարո, Սուրո անունով անձինք չեն աշխատել: Դա հաստատել է նաև որպես վկա հարցաքննված օպեր լիագոր Սարգիս Հայրապետյանը՝ նշելով նաև, որ ինքը նշված քրեական գործի հետ առնչություն չի ունեցել:

16. Ալեքսեյ Սկրտչյանի վերաբերյալ Երևան քաղաքի Կենտրոն և Նորք-Մարաշ համայնքների առաջին ատյանի դատարանի 2007 թվականի հոկտեմբերի 24-ի դատավճռով հաստատված է համարվել հետևյալը.

Տուժող Արմինե Ափրոյանը, չունենալով բնակության վայր, իր նախկին հարևանուհի Արմիդա Դուրյանի թույլտվությամբ, առանց վարձավճարի բնակվել է նրա ամուսնու սեփականությունը համարվող՝ Երևան քաղաքի Նորքի թիվ 89 տան երկրորդ հարկում: Արմինե Ափրոյանին հաճախակի այցելել են տարբեր մարդիկ, հիմնականում տղամարդիկ, որը վրդովմունք է առաջացրել հարևանների շրջանում: Այդ կապակցությամբ հարևանները բողոք են ներկայացրել ոստիկանություն, և ոստիկանները Արմինե Ափրոյանին նախազգուշացրել են հարևանների հանգիստը խանգարելու համար:

Արմինե Ափրոյանը հարևաններից առավել մտերիմ է եղել ամբաստանյալ Ալեքսեյ Սկրտչյանի և նրա մոր՝ Հայկանուշ Դանիելյանի հետ: Ինչպես Արմինե Ափրոյանը, այնպես էլ Ալեքսեյ Սկրտչյանը հաճախ են այցելել միմյանց, օգնել իրար տարբեր կենցաղային հարցերում:

2002թ. մարտի 12-ին՝ ժամը 24-ի սահմաններում, Ալեքսեյ Սկրտչյանը ոգելից խմիչք օգտագործած վիճակում գնացել է Արմինե Ափրոյանի տուն, որտեղ նա մենակ է եղել: Միասին սուրճ խմելու և զրուցելու ընթացքում նրանց միջև վիճաբանություն է սկսվել: Արմինե Ափրոյանը հայհոյել է Ալեքսեյ Սկրտչյանին, իսկ վերջինս շշուկ, այնուհետև վառարանի մոտ դրված փայտի կտորով մի քանի անգամ հարվածել է նրա գլխին: Արմինե Ափրոյանը վայր է ընկել և ստացած վնասվածքների հետևանքով տեղում մահացել: Իր կողմից կատարված հանցագործության հետքերը թաքցնելու նպատակով Ալեքսեյ Սկրտչյանը իրենց տնից նավթ է բերել և նավթի միջոցով հրկիզել ինչպես Արմինե Ափրոյանի կացարանը, այնպես էլ դրա հատակին ընկած Արմինե Ափրոյանի դիակը՝ տուժող Ա.Դուրյանին պատճառելով խոշոր չափի՝ 735.000 ՀՀ դրամի վնաս:

17. 2008 թվականի հուլիսի 21-ի որոշմամբ ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանը գտել է, որ «մեղսագրված արարքում Ալեքսեյ Սարգսի Սկրտչյանի մե-

Դատական պրակտիկա

ղավորությունը հաստատված չէ այն ապացուցված չլինելու պատճառով և սպառված են նոր ապացույցներ ձեռք բերելու բոլոր հնարավորությունները, հետևաբար դատավճիռը պետք է բեկանել ամբողջությամբ, վարույթը կարճել և նրան արդարացնել մեղսագրված հանցագործությանը նրա մասնակցությունն ապացուցված չլինելու պատճառով»:

Վճռաբեկ բողոքի հիմքը, հիմնավորումները և պահանջը.

18. Վճռաբեկ բողոք բերած անձը գտնում է, որ ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանի 2008 թվականի հուլիսի 21-ի որոշումն անօրինական է, անհիմն և չպատճառաբանված, կայացվել է նյութական և դատավարական իրավունքի նորմերի խախտումներով: Վերաքննիչ դատարանն անտեսել է Ալեքսեյ Սկրտչյանի մեղավորությունն ապացուցված լինելու հանգամանքը, անտեսել է լրացուցիչ նախաքննության, առաջին ատյանի դատարանի և վերաքննիչ դատարանի դատաքննությունների շրջանակներում ձեռք բերված ու հետագոտված ապացույցները, միակողմանի մոտեցում դրսևորելով՝ մեղադրանքների հիմքից հանել է թույլատրելի ապացույցներն ու արդարացրել Ալեքսեյ Սկրտչյանին՝ դրանով իսկ թույլ տալով դատական սխալ և հանդես գալով պաշտպանական կողմում: Վերաքննիչ դատարանի որոշման հիմքում դրվել են գործի տվյալներից չբխող և իրականությանը չհամապատասխանող պատճառաբանություններ և հիմնավորումներ, որոնք հակասում են թե՛ օրենքին և թե՛ սույն գործով Վճռաբեկ դատարանի կայացրած 2005թ. մայիսի 6-ի որոշմանը: Այսպես, չնայած վերաքննիչ դատարանում դատաքննության առարկա է հանդիսացել լրացուցիչ նախաքննության ընթացքում ձեռք բերված և 2005թ. սեպտեմբերի 26-ին հաստատված մեղադրական եզրակացությամբ ու 2007թ. հոկտեմբերի 24-ի դատավճռով մեղադրանքի հիմքում դրված ու հետագոտված ապացույցները, սակայն դրանց փոխարեն արդարացման դատական ակտի հիմքում դրվել և վերլուծվել են սկզբնական նախաքննության արդյունքներով կազմված և 2002թ. մայիսի 30-ին հաստատված մեղադրական եզրակացությամբ մեղադրանքի հիմքում դրված ապացույցները: Այն դեպքում, երբ դրանք արդեն իսկ Վճռաբեկ դատարանի 2005թ. մայիսի 6-ի որոշմամբ ճանաչված են եղել անթույլատրելի:

Հենվելով ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 7-րդ և 105-րդ հոդվածների վրա՝ Վերաքննիչ դատարանն անհիմն հետևություն է արել այն մասին, թե ընթերականեր Ա.Շավեշյանի, Ս.Փանոսյանի և հետաքննության մարմնի աշխատակիցներ Ա.Գրիգորյանի, Ա.Կարապետյանի, Ա.Պողոսյանի և մյուսների ցուցմունքները չեն կարող դրվել մեղադրանքի հիմքում: Մինչդեռ այդ ցուցմունքները թույլատրելի են և պետք է դրվեին մեղադրանքի հիմքում: Վճռաբեկ դատարանի 2005թ. մայիսի 6-ի որոշմամբ ուղղակի հանձնարարություն է տրվել հարցաքննելու ոստիկանության աշխատակիցներին: Այդ որոշման պահանջները կատարելով՝ նախաքննության մարմինը և դատարանը պարտավոր էին հարցաքննել նրանց, քանի որ քրեական դատավարության օրենսգրքի 86-րդ հոդվածի 4-րդ մասը թույլ է տալիս նշված անձանց հարցաքննել որպես վկա և ցուցմունքները դնել մեղադրանքի հիմքում: Ինչ վերաբերում է ընթերակաների և այլ անձանց հարցաքննությանը, ապա դա նույն-

պես բխում է ինչպես ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 86-րդ հոդվածի 4-րդ մասի, այնպես էլ Վճռաբեկ դատարանի հիշյալ որոշման պահանջներից, ինչպես նաև ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 17-րդ հոդվածի պահանջների կատարման անհրաժեշտությունից: Չեն խախտվել նաև քրեական դատավարության օրենսգրքի 121-րդ հոդվածի պահանջները, քանի որ ոստիկանության աշխատակիցները, ընթերակաները և այլ անձինք հարցաքննվել են նշված անհրաժեշտությունից ու պահանջներից ելնելով:

19. Նախաքննության մարմինը և առաջին ատյանի դատարանը, ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 17-րդ հոդվածի պահանջների պահպանմամբ կատարելով Վճռաբեկ դատարանի որոշման պահանջները, ստուգման ենթարկելու և օգտագործելու եղանակով ձեռք են բերել հանցագործությունը Ալեքսեյ Սկրտչյանի կողմից կատարված լինելու փաստը հաստատող, ինչպես նաև բռնությամբ նրանից ցուցմունքներ կորզելու պնդումները հերքող նոր, բավարար ապացույցներ, որոնք և դրվել են ՀՀ քրեական օրենսգրքի 104-րդ հոդվածի 1-ին մասով և 185-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 1-ին և 2-րդ կետերով մեղադրանքների ու դատավճռի հիմքում: Սկզբնական նախաքննության որևէ ապացույց մեղադրանքի հիմքում չի դրվել:

20. Նկատի ունենալով, որ քրեական գործ հարուցելուց մինչև դրա դատաքննությունը կազմված փաստաթղթերը, այդ թվում՝ հարցաքննությունների, քննչական փորձարարության, զննման և այլ արձանագրությունները, փորձագետների եզրակացությունները, ինչպես նաև տեսագրություններն իրենց մեջ պարունակում են ապացուցողական նշանակության փաստական տվյալներ, որոնցով հաստատվում են քրեական գործի համար նշանակություն ունեցող հանգամանքներ, ուստի և ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 106-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն և ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 104-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 9-րդ կետի պահանջների պահպանմամբ դրանք ճանաչվել են ապացույց հանդիսացող այլ փաստաթղթեր, իրերեն ապացույցներ և կցվել քրեական գործին:

21. Վերաքննիչ դատարանը ոչնչով չհիմնավորված և միակողմանի հետևություններ է արել, թե հանցագործության կատարմանը Ա.Սկրտչյանի մասնակցությունը չի հաստատվել, և սպառվել են նոր ապացույցներ ձեռք բերելու բոլոր հնարավորությունները:

22. Բողոքի հեղինակը գտնում է, որ վերաքննիչ դատարանը խախտել է ՀՀ քրեական օրենսգրքի 6-րդ, 7-րդ 11-րդ, 48-րդ, ինչպես նաև ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 2-րդ, 7-րդ, 8-րդ, 17-րդ, 25-րդ, 127-րդ, 106-րդ հոդվածներով սահմանված դրույթներն ու սկզբունքները: Նշված խախտումների արդյունքում անհիմն, չպատճառաբանված և ապօրինի որոշման կայացմամբ ոտնահարվել են տուժող, հանգուցյալ Արմինե Ափրոյանի, նրա հարազատների, ինչպես նաև արդարադատության և մարդու իրավունքների պաշտպանության շահերը, առանձնապես ծանր հանցագործություն կատարած անձը խուսափել է քրեական պատասխանատվությունից: Դատական քննության ընթացքում թույլ են տրվել նյութական և դատավարական իրավունքի այնպիսի հիմնարար խախտումներ, որոնց արդյունքում վերաքննիչ դատարանի կա-

Դատական պրակտիկա

յացրած դատական ակտը խաթարում է արդարադատության բուն էությունը, խախտում է սահմանադրորեն պաշտպանվող շահերի անհրաժեշտ հավասարակշռությունը: Այսինքն՝ առկա են ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 21-րդ հոդվածի 6-րդ մասով սահմանված պայմանները:

Նշված խախտումներով արդարացման որոշում կայացնելով՝ վերաքննիչ դատարանը թույլ է տվել դատական սխալ, այսինքն՝ նյութական և դատավարական իրավունքի այնպիսի խախտումներ, որոնք ազդել են գործի ելքի վրա:

23. Վերոգրյալի հիման վրա բողոքի հեղինակը խնդրում է ամբողջությամբ բեկանել և փոփոխել ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանի 2008 թվականի հուլիսի 21-ի դատական ակտը և օրինական ուժ տալ Երևան քաղաքի Կենտրոն և Նորք-Մարաշ համայնքների առաջին ատյանի դատարանի 2007 թվականի հոկտեմբերի 24-ի դատական ակտին:

Վճռաբեկ դատարանի պատճառաբանությունները և եզրահանգումը.

24. Բողոքում նշված հիմքերի սահմաններում վերլուծելով գործի նյութերը՝ Վճռաբեկ դատարանը գտավ, որ վճռաբեկ բողոքը պետք է բավարարել հետևյալ պատճառաբանություններով.

1. *Առաջին ատյանի դատարանի կողմից որպես ապացույց չթույլատրվող նյութերն օգտագործելու հարցը*

25. ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 104-րդ հոդվածի 1-ին մասը սահմանում է, որ քրեական գործով ապացույցներ են ցանկացած փաստական տվյալները, որոնց հիման վրա օրենքով որոշված կարգով հետաքննության մարմինը, քննիչը, դատախազը, դատարանը պարզում են քրեական օրենքով նախատեսված արարքի առկայությունը կամ բացակայությունը, այդ արարքը կասկածյալի կամ մեղադրյալի կողմից կատարելը կամ չկատարելը և մեղադրյալի մեղավորությունը կամ անմեղությունը, ինչպես նաև գործի ճիշտ լուծման համար նշանակություն ունեցող այլ հանգամանքներ: Նույն հոդվածի 2-րդ մասի 9-րդ կետի համաձայն՝ քրեական դատավարությունում որպես ապացույցներ թույլատրվում են նաև այլ փաստաթղթերը:

Այլ փաստաթղթերին վերաբերող ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 122-րդ հոդվածի 1-ին մասը սահմանում է, որ փաստաթուղթ է թղթային, մագնիսական, էլեկտրոնային կամ այլ կրիչի վրա բառային, թվային, գծագրական կամ այլ նշանային ձևով արված ցանկացած գրառում, որով կարող են հաստատվել քրեական գործի համար նշանակություն ունեցող տվյալները:

Փաստորեն ապացույցի այս տեսակն իր մեջ ներառում է տեղեկության (ինֆորմացիայի) նյութական կրողների բոլոր տեսակները, եթե այն նշանակություն ունի ապացուցման ենթակա հանգամանքները պարզելու համար:

26. Իրեդեն ապացույցների հասկացությունն ամրագրած ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 115-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ իրեդեն ապացույցներ են այն առարկաները, որոնք հանցագործության գործիք են ծառայել կամ իրենց վրա հանցագործության հետքեր են պահպանել, կամ հանցավոր գործողությունների օբյեկտներ են եղել, ինչպես նաև հանցավոր ճանապարհով ձեռք բերված դրամը, այլ արժեքները և մյուս բոլոր առարկաները, որոնք կարող են հանցագործությունը հայտնաբերելու, գործի փաստա-

կան հանգամանքները պարզելու, մեղավորներին ի հայտ բերելու, մեղադրանքը հերքելու կամ պատասխանատվությունը մեղմացնելու միջոցներ ծառայել: Նույն հոդվածի 2-րդ մասը սահմանում է, որ առարկան իրեղեն ապացույց է ճանաչվում քրեական վարույթն իրականացնող մարմնի որոշմամբ: Իսկ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 122-րդ հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ սույն օրենսգրքի 115-րդ հոդվածի առաջին մասում նշված հատկանիշներ պարունակող փաստաթղթերը կարող են ծառայել նաև որպես իրեղեն ապացույցներ: Նույն հոդվածի 3-րդ մասը սահմանում է, որ այլ փաստաթղթերն ապացույց են ճանաչվում վարույթն իրականացնող մարմնի որոշմամբ:

27. Այլ փաստաթղթերի՝ ապացույցի կարգավիճակ ձեռք բերելու համար որևէ քննչական գործողության կատարում չի պահանջվում. անհրաժեշտ է կոնկրետ փաստաթուղթն ապացույց ճանաչելու և գործի նյութերին կցելու մասին որոշման ընդունում: Նախաքննության ընթացքում մեղադրող կողմի հավաքած փաստաթղթերը կցվում են գործին և դառնում ապացույց քննիչի (հետաքննության մարմնի) որոշմամբ:

28. Ինչպես երևում է գործի նյութերից՝ Վճռաբեկ դատարանը, 2005թ. մայիսի 6-ի որոշմամբ անփոփոխ թողնելով Ալեքսեյ Սկրտչյանի վերաբերյալ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 104-րդ հոդվածի 1-ին մասով և 185-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 1-ին կետով քրեական գործը լրացուցիչ նախաքննության ուղարկելու մասին ՀՀ քրեական և զինվորական գործերով վերաքննիչ դատարանի 2005թ. մարտի 18-ի որոշումը, նշել է, որ քննչական խմբի ղեկավարի կողմից առանց քրեական գործը վարույթ ընդունելու մասին որոշում կայացնելու գործով քննչական գործողություններ կատարելը քրեադատավարական օրենքի էական խախտում է, և քննիչի կողմից թույլ տրված օրինականության սկզբունքի խախտմամբ ստացված ապացույցներն անթույլատրելի են:

29. Ելնելով այն բանից, որ առաջին նախաքննության ընթացքում ապացույցները ձեռք են բերվել քննչական և դատավարական գործողություններ կատարելու իրավունք չունեցող անձանց կողմից և չեն կարող օգտագործվել որպես ապացույցներ, գործը վարույթ ընդունած քննիչը նոր նախաքննությամբ դրանք մեղադրանքի հիմքում չի դրել:

Լրացուցիչ նախաքննությամբ, պատշաճ իրավական ընթացակարգի շրջանակներում, ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 115-րդ և 122-րդ հոդվածների հիման վրա՝ քննիչի որոշումներով այլ փաստաթղթեր և իրեղեն ապացույցներ են ճանաչվել քրեական գործի փաստական հանգամանքները պարզելու համար նշանակություն ունեցող տվյալները հաստատող օբյեկտիվ տեղեկություններ պարունակող փորձաքննությունների եզրակացությունները, այդ թվում՝ տեսաձայնագրային փորձաքննության եզրակացությունը, տեսաերիզների զննման արձանագրությունը, քննչական փորձարարության փաստերի տեսագրությունները պարունակող տեսաձայներիզները, որոնք նոր նախաքննությամբ հարցաքննված վկաների ցուցմունքների հետ միասին դրվել են մեղադրանքի հիմքում:

30. Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ սույն գործով մեղադրանքի հիմքում դրված ապացույցները թույլատրելի են, քանի որ որպես ապացույց օգտա-

Դատական պրակտիկա

գործված նյութերը ձեռք են բերվել՝ ա/ սույն գործով տվյալ դատավարական գործողությունը կատարելու համար լիազորված սուբյեկտի կողմից. բ/ միայն ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 104-րդ հոդվածի 2-րդ մասում նշված աղբյուրներից. գ/ քննչական և դատավարական գործողությունների կատարման կարգի պահպանմամբ. դ/ քննչական և դատավարական գործողությունների ընթացքի և արդյունքների ամրագրումը կարգավորող օրենքի բոլոր պահանջներին համապատասխան:

31. Անհիմն է վերաքննիչ դատարանի այն պատճառաբանությունը, թե Ալեքսեյ Սկրտչյանին ՀՀ քրեական օրենսգրքի 104-րդ հոդվածի 1-ին մասով և 185-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 1-ին, 2-րդ կետերով մեղադրանք առաջադրելու և դատավճիռ կայացնելու հիմք է հանդիսացել 2002թ. մարտի 21-ին՝ որպես կասկածյալի տված նրա խոստովանական ցուցմունքը, 2002թ. մարտի 22-ին կազմված քննչական փորձարարության արձանագրությունը, 2002թ. մարտի 23-ի՝ որպես մեղադրյալի խոստովանական ցուցմունքը, ինչպես նաև նրա մոր՝ Հայկանուշ Դանիելյանի 2002թ. մարտի 23-ի և վկա Ռոբերտ Վլասյանի 2002թ. մարտի 21-ի ցուցմունքներն այն մասին, որ Ալեքսեյն իրենց հայտնել է, որ Արմինեի սպանությունը և տան հրկիզումն ինքն է կատարել: Ինչպես երևում է Երևանի Կենտրոն և Նորք-Մարաշ համայնքների առաջին ատյանի դատարանի 2007թ. հոկտեմբերի 24-ի դատավճռից՝ առաջին նախաքննության ընթացքում ձեռք բերված ապացույցները, այդ թվում՝ վերևում թվարկվածները, Ալեքսեյ Սկրտչյանի մեղադրանքի հիմքում չեն դրվել:

32. Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ վերը նշված փաստարկների առկայության պայմաններում անհիմն են վերաքննիչ դատարանի հետևություններն այն մասին, թե առաջին ատյանի դատարանը մեղադրական դատավճռի հիմքում դրել է որպես ապացույց չթույլատրվող նյութեր:

II. Հետաքննության մարմնի աշխատակցի և ընթերակայի՝ որպես վկա հարցաքննելու իրավաչափությունը.

33. ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 86-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 4-րդ կետի համաձայն՝ որպես վկա չեն կարող կանչվել և հարցաքննվել դատավորը, այդ թվում նաև լիազորությունները դադարեցված, դատախազը, քննիչը, հետաքննության մարմնի աշխատակիցը և դատական նիստի քարտուղարը՝ կապված այն քրեական գործի հետ, որում նրանք իրականացրել են իրենց դատավարական լիազորությունները, բացառությամբ տվյալ գործի վարույթի ընթացքում թույլ տրված սխալների և չարաշահումների քննության, նոր ի հայտ եկած հանգամանքներով տվյալ գործի նորոգման կամ կորցրած վարույթի վերականգնման դեպքերի:

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 121-րդ հոդվածի 4-րդ մասը սահմանում է, որ քննչական գործողության արձանագրության ոչ լրիվությունը չի կարող մեղադրանքի նպատակներով լրացվել հետաքննության մարմնի աշխատակցի, քննիչի, դատախազի, ինչպես նաև ընթերակայի և այլ անձանց ցուցմունքներով:

34. Ինչպես երևում է Վճռաբեկ դատարանի 2005թ. մայիս 6-ի որոշումից, նախաքննության մարմնին հանձնարարվել է նոր նախաքննությամբ ստուգել

բռնության գործադրմամբ ցուցմունքներ կորզելու վերաբերյալ Ա.Սկրտչյանի բերած փաստարկները, հարցաքննել նրա մատնանշած ոստիկանության աշխատակիցներին, կատարել առերեսումներ և հանգել համապատասխան հետևության:

35. Կատարելով որոշման պահանջները և ղեկավարվելով գործի արդարացի քննության սկզբունքով (ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 17-րդ հոդված)՝ բռնության գործադրմամբ ցուցմունքներ կորզելու հետ կապված նախաքննության մարմինը գործի վարույթի ընթացքում թույլ տրված սխալների և չարաշահումների կապակցությամբ որպես վկաներ հարցաքննել է Ա.Սկրտչյանի մատնանշած ոստիկանության աշխատակիցներին, ինչպես նաև քննչական գործողություններին մասնակցած ընթերականերին և այլ անձանց: Այսինքն՝ սույն գործով ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 86-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 4-րդ կետի պահանջները չեն խախտվել: Չեն խախտվել նաև ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 121-րդ հոդվածի 4-րդ մասի պահանջները, քանի որ ոստիկանության աշխատակիցները, ընթերակաները և այլ անձինք չեն հարցաքննվել քննչական գործողության արձանագրության ոչ լրիվությամբ մեղադրանքի նպատակներով լրացնելու համար:

36. Նոր նախաքննությամբ հերքվել է Ալեքսեյ Սկրտչյանի նկատմամբ ոստիկանության աշխատակիցների կողմից բռնություն գործադրելու և այլ եղանակով խոստովանական ցուցմունքներ կորզելու փաստը:

37. Ինչ վերաբերում է վերաքննիչ դատարանի այն պատճառաբանությանը, թե սպանության դեպքը 2002թ. մարտի 13-ի գիշերը՝ ժամը 00-ի սահմաններում, կատարված լինելու փաստը չի համընկնում տուժողի դիակի դատաբժշկական փորձաքննության եզրակացությամբ վերջինիս մահվան վրա հասնելու տվյալներին, ապա Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ առաջին ատյանի դատարանը փորձագետի եզրակացությունը գնահատել է՝ հաշվի առնելով գործի բոլոր հանգամանքներն իրենց համակցության մեջ:

38. Նույնը վերաբերում է նաև Երևանի Նորքի թիվ 89 տանը տեղի ունեցած հրդեհի կապակցությամբ նախապատրաստված նյութերով կազմված հրդեհի մասին ակտին:

39. Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ առաջին ատյանի դատարանը հաշվի է առել վերը նշված փաստական տվյալները և գործի հանգամանքների բազմակողմանի, լրիվ և օբյեկտիվ հետազոտման արդյունքում հանգել է ճիշտ հետևության:

40. Մինչդեռ վերաքննիչ դատարանը, խախտելով գործի արդարացի քննության սկզբունքն ամրագրած ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 17-րդ հոդվածի և ապացույցների գնահատմանը վերաբերող 127-րդ հոդվածի պահանջները, թույլ է տվել քրեադատավարական օրենքի էական խախտում, որն ազդել է գործի ելքի վրա, հանգեցրել գործով ոչ ճիշտ որոշում կայացնելուն և դա այն դեպքում, երբ արդարացվածի մեղավորությունը կատարված հանցագործության մեջ կասկած չի հարուցում, ուստի ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 420-րդ հոդվածի հիման վրա վերաքննիչ դատարանի որոշումը ենթակա է քեկանման:

Դատական պրակտիկա

41. Քանի որ գործի նյութերով հերքվում են վերաքննիչ դատարանի որոշման մեջ նշված՝ կատարված հանցագործությանն Ալեքսեյ Սկրտչյանի մասնակցությունն ապացուցված չլինելու մասին բոլոր փաստարկները և հաստատվում Երևանի Կենտրոն և Նորք-Մարաշ համայնքների առաջին ատյանի դատարանի դատավճռի օրինական, հիմնավորված ու պատճառաբանված լինելը, անհրաժեշտ է ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 419-րդ հոդվածի 1-ին մասի 6-րդ կետի հիման վրա բեկանել Ալեքսեյ Սկրտչյանի վերաբերյալ վերաքննիչ դատարանի որոշումը և օրինական ուժ տալ առաջին ատյանի դատարանի դատավճռին:

42. Սույն գործով թույլ տրված դատավարական իրավունքի խախտումները հանգեցրել են դատական սխալի, որի արդյունքում կայացված որոշումը չի համապատասխանում արդարության պահանջներին:

Նշված դատական սխալը, որն ազդել է գործի արդյունքի վրա, խաթարում է արդարադատության բուն էությունը, դատարանի որոշման՝ որպես արդարադատության ակտի իմաստը, խախտում է սահմանադրորեն պաշտպանվող շահերի անհրաժեշտ հավասարակշռությունը:

43. Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ քննվող բողոքի կապակցությամբ առկա է օրենքի միատեսակ կիրառության ապահովման խնդիր:

Ելնելով վերոգրյալից և ղեկավարվելով Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության 92-րդ հոդվածով, Հայաստանի Հանրապետության քրեական դատավարության օրենսգրքի 21-րդ, 403-406-րդ, 419-420-րդ, 422-424-րդ հոդվածներով՝ Վճռաբեկ դատարանը

ՈՐՈՇԵՑ

1. Վճռաբեկ բողոքը բավարարել: Ալեքսեյ Սարգսի Սկրտչյանի վերաբերյալ ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանի 2008 թվականի հուլիսի 21-ի որոշումը բեկանել և օրինական ուժ տալ Երևան քաղաքի Կենտրոն և Նորք-Մարաշ համայնքների առաջին ատյանի դատարանի 2007 թվականի հոկտեմբերի 24-ի դատավճռին:

2. Սույն որոշումն օրինական ուժի մեջ է մտնում հրապարակման պահից, վերջնական է և ենթակա չէ բողոքարկման:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆ
ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆ
ՈՐՈՇՈՄ
ՀԱՆՈՒՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆԻ
ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԵՎ ՎԱՐՉԱԿԱՆ ԴԱՍԱՏԸ
(ԱՅՏՈՒՀԵՏ՝ ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆ)

2009 թվականի փետրվարի 13-ին, դռնբաց դատական նիստում, քննելով Ջելիմ Սիմոնյանի վճռաբեկ բողոքը Վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանի 20.11.2008 թվականի որոշման դեմ՝ ըստ Անժեյիկա Գասպարյանի հայցի ընդդեմ Ջելիմ Սիմոնյանի՝ գումար բռնագանձելու պահանջի մասին,

ՊԱՐԶԵՑ

1. Գործի դատավարական նախապատմությունը.

Դիմելով դատարան Անժեյիկա Գասպարյանը պահանջել է բռնագանձել Ջելիմ Սիմոնյանից 1.367.485 ՀՀ դրամ որպես անհիմն հարստացում:

Արաբկիր և Քանաքեռ-Չեյթուն համայնքների ընդհանուր իրավասության դատարանի (այսուհետ՝ Դատարան) 07.07.2008 թվականի վճռով հայցը մերժվել է:

Վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանի (այսուհետ՝ Վերաքննիչ դատարան) 20.11.2008 թվականի որոշմամբ Դատարանի 07.07.2008 թվականի վճիռը բեկանվել է և գործն ուղարկվել նույն դատարան՝ նոր քննության:

Սույն գործով վճռաբեկ բողոք է ներկայացրել Ջելիմ Սիմոնյանը:

Վճռաբեկ բողոքի պատասխան չի ներկայացվել:

2. Վճռաբեկ բողոքի հիմքերը, փաստարկները և պահանջը.

Սույն վճռաբեկ բողոքը քննվում է հետևյալ հիմքի սահմաններում՝ ներքոհիշյալ հիմնավորումներով.

Վերաքննիչ դատարանը խախտել է ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 53-րդ հոդվածի, ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 1092-րդ և 1099-րդ հոդվածների պահանջները:

Բողոք բերած անձը նշված պնդումը պատճառաբանում է հետևյալ փաստարկներով.

Վերաքննիչ դատարանը, խախտելով ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 53-րդ հոդվածի պահանջները, բազմակողմանի, լրիվ և օբյեկտիվ հետազոտությամբ չի գնահատել գործում առկա այն ապացույցները, որոնցով հիմնավորվում է կողմերի փաստական փոխհարաբերությունները, նրանց կողմից ընդհանուր նյութական և այլ կարիքները բավարարելու նպատակով ներդրած միջոցների վերաբերյալ ապացույցները: Վերաքննիչ դատարանը

ԱՊՐԻԼ 2009 4 (117)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

Դատական պրակտիկա

րանի կողմից սխալ է կիրառվել ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 1092-րդ հոդվածը, քանի որ կողմերի նման փաստական հարաբերությունների պայմաններում, երբ երկուստեք առանց որևէ պարտավորության և հետ ստանալու ակնկալիքի, կամավոր, միջոցներ են ներդրվել ընդհանուր կարիքները հոգալու համար, չի կարող որակվել որպես ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 1092-րդ հոդվածով նախատեսված ուրիշի հաշվին գույքի ձեռք բերում կամ խնայում: Այնուհետև, հիմք ընդունելով այն հանգամանքը, որ «Չ.Սիմոնյանը չի ապացուցել այն հանգամանքը, որ հայցվոր Ա.Գասպարյանը զիտեր պարտավորության բացակայության մասին, կամ գույքը տրամադրել է բարեգործական նպատակներով», վերաքննիչ դատարանը եզրահանգել է, որ նշվածը հիմք է Դատարանի վճիռը բեկանելու համար:

Վերոգրյալի հիման վրա բողոք բերած անձը պահանջել է բեկանել Վերաքննիչ դատարանի 20.11.2008 թվականի որոշումը և օրինական ուժ տալ Դատարանի 07.07.2008 թվականի վճիռին:

2.1 Վճռաբեկ բողոքի պատասխանի հիմնավորումները.

Հայցվորի կողմից պատասխանողին դրամական գումար փոխանցելու համար առկա չէ որևէ իրավական հիմք, հետևաբար ակնհայտ է, որ սույն գործի շրջանակներում անհիմն հարստացման հետևանքով ծագող պարտավորություններն առկա են:

3. Վճռաբեկ բողոքի քննության համար նշանակություն ունեցող փաստերը.

Վճռաբեկ բողոքի քննության համար էական նշանակություն ունեն հետևյալ փաստերը՝

1. Անժելիկա Գասպարյանը և Չելիմ Սիմոնյանը 2006 թվականից վարել են համատեղ կյանք, առանց ամուսնության գրանցման: Կողմերը «Էյ-Էս-Բի-Սի Բանկ Հայաստան» ՓԲԸ-ի աշխատակիցներ են:

2. «Էյ-Էս-Բի-Սի Բանկ Հայաստան» ՓԲԸ 27.02.2008թ. տեղեկանքի համաձայն՝ 02.02.2005թ. բանկի կողմից Չ.Սիմոնյանին տրամադրվել է 23.850 ԱՄՆ դոլարի բնակարանային վարկ, որն ամբողջությամբ մարվել է 25.10.2007թ., իսկ 16.03.2006թ. տրամադրվել է 8.000 ԱՄՆ դոլար վարկ, որն ամբողջությամբ մարվել է 20.02.2007թ. (հատոր 1, գ.թ.28):

3. «Էյ-Էս-Բի-Սի Բանկ Հայաստան» ՓԲԸ 05.03.2008թ. տեղեկանքի համաձայն՝ Ա.Գասպարյանի անվամբ սպասարկվող դրամական հաշվից 20.10.2005 թվականից մինչև 21.08.2006 թվականը թվով 9 անգամ գումարներ է փոխանցել նույն բանկում Չ.Սիմոնյանի անվամբ սպասարկվող դոլարային հաշվին, ընդհանուրը 1.367.485 ՀՀ դրամի չափով: Միաժամանակ, նշվել է, որ գումարների փոխանցման հանձնարարականներում նշված չէ որևէ վարկի մարում կատարելու գործարքի նպատակ (հատոր 1, գ.թ. 15):

4. «Արմենիա թրավել+Մ» ՍՊԸ գլխավոր տնօրենի 27.02.2008թ. տեղեկանքի համաձայն՝ 27.06.2006 թվականին Չ.Սիմոնյանն ընկերությունից ձեռք է բերել 2 ավիատոմս և վճարել դրանց գումարը (հատոր 1, գ.թ. 19, 20):

4. Վճռաբեկ դատարանի պատճառաբանությունները և եզրահանգումը.

Քննելով վճռաբեկ բողոքը նշված հիմքի սահմաններում՝ Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ այն հիմնավոր է հետևյալ պատճառաբանությամբ.

Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ սույն քաղաքացիական գործով անհրաժեշտ է պատասխանել հետևյալ իրավական հարցին. արդյո՞ք Անժելիկա Գասպարյանի կողմից Ջելիմ Սիմոնյանի բանկային հաշվին կատարված գումարային փոխանցումների արդյունքում վերջինս անհիմն հարստացել է:

ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 1092-րդ հոդվածի 1-ին կետի համաձայն՝ անձը, ով առանց օրենքով, այլ իրավական ակտերով կամ գործարքով սահմանված հիմքերի ուրիշ անձի (տուժողի) հաշվին ձեռք է բերել գույք կամ խնայել է այն (ձեռք բերողը), պարտավոր է տուժողին վերադարձնել անհիմն ձեռք բերած կամ խնայած գույքը (անհիմն հարստացումը), բացառությամբ սույն օրենսգրքի 1099-րդ հոդվածով նախատեսված դեպքերի:

ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 1092-րդ հոդվածից հետևում է, որ անհիմն հարստացման առկայության համար անհրաժեշտ է հետևյալ պայմանների միաժամանակյա առկայությունը.

1. *անձը (ձեռք բերողը) այլ անձի (տուժողի) հաշվին պետք է ձեռք բերի կամ խնայի գույք, այսինքն՝ ձեռք բերողի մոտ գույքի ավելացումը պետք է պայմանավորված լինի տուժողի մոտ գույքի պակասեցմամբ,*

2. *գույքը պետք է ձեռք բերվի կամ խնայվի առանց օրենքով, այլ իրավական ակտերով կամ գործարքով սահմանված հիմքերի, այսինքն՝ հարստացումն անօրինական ձևով:*

ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 48-րդ հոդվածի 1-ին կետի համաձայն՝ գործին մասնակցող յուրաքանչյուր անձ պետք է ապացուցի իր վկայակոչած փաստերը, իսկ 2-րդ կետի համաձայն՝ գործի լուծման համար էական նշանակություն ունեցող ապացուցման ենթակա փաստերը որոշում է դատարանը՝ գործին մասնակցող անձանց պահանջների և առարկությունների հիման վրա:

Հիմք ընդունելով վերոգրյալը՝ Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ անհիմն հարստացման առկայության փաստի ապացուցման բեռը, ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 48-րդ հոդվածի պահանջներին համապատասխան, դրված էր հայցվորի՝ Ա.Գասպարյանի վրա: Մինչդեռ, դատաքննության ընթացքում Ա. Գասպարյանի կողմից չի հիմնավորվել ներկայացված պահանջը, ինչը հաստատվում է սույն գործում առկա ապացույցներով և ստորև ներկայացված հիմնավորմամբ:

Մասնավորապես, գործի նյութերից հետևում է, որ կողմերը 2006 թվականից գտնվել են փաստական ամուսնական հարաբերությունների մեջ, վարել են համատեղ տնտեսություն և ընդհանուր միջոցների հաշվին կատարել են ծախսեր: Գործում առկա նյութերով չի հիմնավորվում փոխանցված գումարները Ջ.Սիմոնյանի կողմից առանց օրենքով, այլ իրավական ակտով կամ գործարքով սահմանված հիմքի ձեռք բերելու փաստը: Այսինքն, Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ գումարների փոխանցումը կատարվել է օրինական հիմքով՝ Ա. Գասպարյանի կամքով և ցանկությամբ:

Այսպիսով, Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ Ա. Գասպարյանի կողմից Ջ.Սիմոնյանի հաշվին փոխանցված գումարներն անհիմն հարստացում համարվել չեն կարող, քանի որ բացակայում են ՀՀ քաղաքացիական

Դատական պրակտիկա

օրենսգրքի 1092-րդ հոդվածով սահմանված անհիմն հարստացման պարտադիր հատկանիշները:

Ինչ վերաբերում է ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 1099-րդ հոդվածին, ապա դրանում սահմանված են անհիմն հարստացման չվերադարձման դեպքերը, մինչդեռ, անհիմն հարստացման բացակայության պայմաններում Վերաքննիչ դատարանի կողմից նշված հոդվածի պահանջները կիրառվել չէին կարող:

Այսպիսով, սույն վճռաբեկ բողոքի հիմքը հիմնավոր համարելով Վճռաբեկ դատարանը դիտում է բավարար՝ ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 227-րդ հոդվածի ուժով վերանայվող դատական ակտը բեկանելու համար:

Միաժամանակ, Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ տվյալ դեպքում անհրաժեշտ է կիրառել ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 240-րդ հոդվածի 1-ին մասի 6-րդ կետով սահմանված՝ առաջին ատյանի դատարանի դատական ակտին օրինական ուժ տալու՝ Վճռաբեկ դատարանի լիազորությունը հետևյալ հիմնավորմամբ.

«Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» եվրոպական կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի համաձայն՝ յուրաքանչյուր ոք ունի ողջամիտ ժամկետում իր գործի քննության իրավունք: Սույն քաղաքացիական գործով վեճի լուծումն էական նշանակություն ունի գործին մասնակցող անձանց համար: Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ գործը ողջամիտ ժամկետում քննելը հանդիսանում է Կոնվենցիայի նույն հոդվածով ամրագրված անձի արդար դատաքննության իրավունքի տարր, հետևաբար, գործի անհարկի ձգձգումները վտանգ են պարունակում նշված իրավունքի խախտման տեսանկյունից: Տվյալ դեպքում, Վճռաբեկ դատարանի կողմից ստորադաս դատարանի դատական ակտին օրինական ուժ տալը բխում է արդարադատության արդյունավետության շահերից, քանի որ սույն գործով վերջնական դատական ակտ կայացնելու համար նոր հանգամանք հաստատելու անհրաժեշտությունը բացակայում է:

Առաջին ատյանի դատարանի դատական ակտին օրինական ուժ տալով Վճռաբեկ դատարանը հիմք է ընդունում սույն որոշման պատճառաբանությունները, ինչպես նաև գործի նոր քննության անհրաժեշտության բացակայությունը:

Ելնելով վերոգրյալից և ղեկավարվելով ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 240-2412-րդ հոդվածներով՝ Վճռաբեկ դատարանը

ՈՐՈՇԵՑ

1. Վճռաբեկ բողոքը բավարարել: Բեկանել Վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանի 20.11.2008 թվականի որոշումը և օրինական ուժ տալ Արաբկիր և Քանաքեռ-Զեյթուն համայնքների ընդհանուր իրավասության դատարանի 07.07.2008 թվականի վճռին:

2. Սույն որոշումն օրինական ուժի մեջ է մտնում հրապարակման պահից, վերջնական է և ենթակա չէ բողոքարկման:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆ
ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆ
ՈՐՈՇՈՄ
ՀԱՆՈՒՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆԻ
ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԵՎ ՎԱՐՉԱԿԱՆ ԴԱՍԱՏԸ
(ԱՅՍՈՒՀԵՏ՝ ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆ)

2009 թվականի փետրվարի 13-ին, դռնբաց դատական նիստում, քննելով Վաչագան Թամազյանի վճռաբեկ բողոքը Վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանի 30.10.2008 թվականի որոշման դեմ՝ ըստ Հրաչիկ Թամազյանի դիմումի՝ վճռի կատարման շրջադարձի մասին,

ՊԱՐԶԵՑ

1. Գործի դատավարական նախապատմությունը.

Վաչագան Թամազյանի դիմումի հիման վրա Արմավիրի մարզի առաջին ատյանի դատարանի 30.04.2004 թվականի որոշմամբ պարզաբանվել է Էջմիածնի ժողդատարանի 12.01.1996 թվականի վճիռը:

Վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանի (այսուհետ՝ Վերաքննիչ դատարան) 03.10.2008 թվականի որոշմամբ Արմավիրի մարզի առաջին ատյանի դատարանի 30.04.2004 թվականի որոշումը վերացվել է:

Վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանի (այսուհետ՝ Վերաքննիչ դատարան) 30.10.2008 թվականի որոշմամբ կատարվել է Էջմիածնի ժողդատարանի 12.01.1996 թվականի վճռի շրջադարձ:

Սույն գործով վճռաբեկ բողոք է ներկայացրել Վաչագան Թամազյանը:

Վճռաբեկ բողոքի պատասխան է ներկայացրել Հրաչիկ Թամազյանը:

2. Վճռաբեկ բողոքի հիմքերը, հիմնավորումները և պահանջը.

Սույն վճռաբեկ բողոքը քննվում է հետևյալ հիմքի սահմաններում՝ ներքոհիշյալ հիմնավորմամբ.

Վերաքննիչ դատարանը խախտել է ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 78-րդ հոդվածը:

Բողոք բերած անձը նշված պնդումը պատճառաբանում է հետևյալ փաստարկներով.

Վերաքննիչ դատարանը գործը քննել է Վաչագան Թամազյանի բացակայությամբ, առանց դատական նիստի ժամանակի և վայրի մասին պատշաճ ձևով ծանուցելու:

29.10.2008 թվականին ժամը 14:00-ին նշանակված դատական նիստի մասին ծանուցագիրը Վաչագան Թամազյանը ստացել է 29.10.2008 թվականին ժամը 15:00-ին: Այսինքն՝ Վերաքննիչ դատարանը գործը քննել և որոշում է կայացրել Վաչագան Թամազյանի բացակայությամբ՝ գրկելով վերջինիս «Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» եվրոպական կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածով երաշխավորված իրա-

ԱՊՐԻԼ 2009 4 (117)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Ինֆորմացիոն

Դատական պրակտիկա

վունքներից:

Վերոգրյալի հիման վրա բողոք բերած անձը պահանջել է բեկանել Վերաքննիչ դատարանի 30.10.2008 թվականի որոշումը և գործն ուղարկել նոր քննության:

2.1 Վճռաբեկ բողոքի պատասխանի հիմնավորումները.

Անհիմն են բողոք բերած անձի պնդումներն այն մասին, որ 29.10.2008 թվականի ժամը 14:00-ին նշանակված դատական նիստի մասին ծանուցագիրը Վաչագան Թամազյանն ստացել է նույն օրը ժամը 15:00-ին, քանի որ նշված հանգամանքը հիմնավորող որևէ ապացույց չի ներկայացվել:

3. Վճռաբեկ բողոքի քննության համար նշանակություն ունեցող փաստերը.

Վճռաբեկ բողոքի քննության համար էական նշանակություն ունեն հետևյալ փաստերը՝

1. Սույն գործի քննությունն ավարտվել է 29.10.2008 թվականին, իսկ բողոքարկվող որոշումը հրապարակվել է 30.10.2008 թվականին:

2. 29.10.2008 թվականի ժամը 14:00-ին նշանակված դատական նիստի մասին ծանուցագիրը Վաչագան Թամազյանին ուղարկվել է 28.10.2008 թվականին: Հանձնման մասին ծանուցման թերթիկի համաձայն՝ վերը նշված ծանուցագիրը Վաչագան Թամազյանն ստացել է 29.10.2008 թվականին ժամը 15:00: Այսինքն՝ 29.10.2008 թվականի ժամը 14:00-ին նշանակված դատական նիստի մասին Վաչագան Թամազյանը պատշաճ ձևով չի տեղեկացվել:

4. Վճռաբեկ դատարանի պատճառաբանությունները և եզրահանգումները.

Քննելով վճռաբեկ բողոքը նշված հիմքի սահմաններում՝ Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ վճռաբեկ բողոքը հիմնավոր է հետևյալ պատճառաբանությամբ.

ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 78-րդ հոդվածի 1-ին կետի համաձայն՝ գործին մասնակցող անձինք դատական ծանուցագրերով տեղեկացվում են դատական նիստի կամ առանձին դատավարական գործողություններ կատարելու ժամանակի և վայրի մասին: Նույն հոդվածի 2-րդ կետի համաձայն՝ ծանուցագիրն ուղարկվում է պատվիրված նամակով՝ հանձնման մասին ծանուցմամբ կամ հաղորդագրության ձևակերպումն ապահովող կապի այլ միջոցների օգտագործմամբ կամ հանձնվում է ստացականով: Սա ենթադրում է գործին մասնակցող անձանց դատական նիստի ժամանակի և վայրի մասին իրազեկելու կապակցությամբ դատարանի ակտիվ գործողություններ, որոնք պետք է իրականացվեն միայն վկայակոչված հոդվածով նախատեսված միջոցների և եղանակների օգտագործմամբ: Ընդ որում, անկախ ծանուցման եղանակից, ծանուցումը պետք է լինի այնպիսին, որով հնարավոր է ապացուցել գործին մասնակցող անձին (անձանց) դատական նիստի մասին տեղեկացնելու փաստը:

Սույն գործի փաստերի համաձայն՝ Վերաքննիչ դատարանը, ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 78-րդ հոդվածի պահանջներին համապատասխան, Վաչագան Թամազյանին պատշաճ ձևով չի տեղեկացրել դատական նիստի ժամանակի և վայրի մասին, գործը քննել է նրա բացակա-

յությամբ ու կայացրել որոշում:

Վերաքննիչ դատարանում (քաղաք Երևան) 29.10.2008 թվականի ժամը 14:00-ին նշանակված դատական նիստի մասին ծանուցագիրը Վաչագան Թամազյանին ուղարկվել է 28.10.2008 թվականին (հիմք՝ փոստային անդորրագիրը), որը Վաչագան Թամազյանն Արմավիրի մարզի Մուսալեռ գյուղում ստացել է 29.10.2008 թվականին ժամը 15:00 (հիմք՝ հանձնման մասին ծանուցման թերթիկը): Փաստորեն, դատական նիստի ժամանակի և վայրի մասին ծանուցագիրը Վաչագան Թամազյանն ստացել է գործի քննության ավարտից հետո:

Վերոգրյալի հիման վրա Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ Վերաքննիչ դատարանի դատական նիստի մասին Վաչագան Թամազյանը պատշաճ ձևով չի տեղեկացվել:

Վճռաբեկ դատարանը նախկին որոշումներում անդրադարձել և գնահատման առարկա է դարձրել այն դեպքերը, երբ դատարանը գործը քննել է գործին մասնակցող անձանցից որևէ մեկի բացակայությամբ: Մասնավորապես, Վճռաբեկ դատարանը, հիմք ընդունելով ՀՀ Սահմանադրության 19-րդ հոդվածը և «Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» եվրոպական կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածը, արձանագրել է կողմերի իրավահավասարության և մրցակցության դատավարական սկզբունքների խախտում և, ղեկավարվելով ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 227-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 2-րդ կետով, բեկանել է դատական ակտը (իրավական հիմնավորումները տե՛ս Շենգավիթի թաղապետարան ընդդեմ Ալվինա և Լիանա Կազկոներ, Արամ, Ֆրունզ և Նարեկ Մարկոսյաններ, 21.12.2006թ., քաղաքացիական գործ թիվ 3-2236/Ա (բնակելի տարածության օգտագործման իրավունքը փոխհատուցմամբ դադարեցնելու պահանջով) Վճռաբեկ դատարանի որոշումների ընտրանի, հատոր առաջին, էջ 473-476):

Վերը նշվածի հիման վրա Վճռաբեկ դատարանը նպատակահարմար չի համարում կրկին անդրադառնալ նշված իրավական հարցի գնահատականին:

Այսպիսով, վճռաբեկ բողոքի հիմքի առկայությունը բավարար է, ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 228-րդ հոդվածի համաձայն, Վերաքննիչ դատարանի որոշումը բեկանելու համար:

Ելնելով վերոգրյալից և ղեկավարվելով ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 240-2412-րդ հոդվածներով՝ Վճռաբեկ դատարանը

ՈՐՈՇԵՑ

1. Վճռաբեկ բողոքը բավարարել: Բեկանել Վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանի 30.10.2008 թվականի որոշումը և գործն ուղարկել Արմավիրի մարզի առաջին ատյանի դատարան՝ նոր քննության:

2. Սույն որոշումն օրինական ուժի մեջ է մտնում հրապարակման պահից, վերջնական է և ենթակա չէ բողոքարկման:

Դատական պրակտիկա

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆ

ՎՃՌԱԲԵԿ ԳԱՏԱՐԱՆ

ՈՐՈՇՈՄ

ՀԱՆՈՒՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՎՃՌԱԲԵԿ ԳԱՏԱՐԱՆԻ

ՔԱԳԱՔԱՅԻՆՎԱԿԱՆ ԵՎ ՎԱՐՉԱՎԱՆ ԴԱՍԱՏԸ

(ԱՅՍՈՒՂԵՏ՝ ՎՃՌԱԲԵԿ ԳԱՏԱՐԱՆ)

2009 թվականի փետրվարի 13-ին, դռնբաց դատական նիստում, քննելով Վարդան Վարդանյանի վճռաբեկ բողոքը Վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանի 21.07.2008 թվականի որոշման դեմ՝ ըստ Գ-այանե Վարդանյանի հայցի ընդդեմ Վարդան և Միշա Վարդանյանների, Արմավիրի նոտարական տարածքի նոտար Նարինե Մկրտչյանի, երրորդ անձիք Ջեմմա և Միմա Վարդանյանների, ՀՀ կառավարությանն առընթեր անշարժ գույքի կադաստրի պետական կոմիտեի Արմավիրի տարածքային ստորաբաժանման՝ ժառանգության իրավունքի վկայագիրը և սեփականության իրավունքի պետական գրանցումն անվավեր ճանաչելու, փաստացի տիրապետման եղանակով ժառանգությունն ընդունած ճանաչելու պահանջների մասին,

ՊԱՐԶԵՑ

1. Գործի դատավարական նախապատմությունը.

Դիմելով դատարան՝ Գ-այանե Վարդանյանը պահանջել է 1/3 մասով անվավեր ճանաչել Վարդան Վարդանյանին տրված ժառանգության իրավունքի վկայագիրը, այդ մասով անվավեր ճանաչել Արմավիրի Հանրապետության փողոցի 2-րդ նրբանցքի թիվ 23 տան և տնամերձ հողամասի նկատմամբ Վարդան և Միշա Վարդանյանների սեփականության իրավունքի պետական գրանցումը և ժառանգական գույքի նկատմամբ 1/3 մասով ճանաչել ժառանգությունն ընդունած:

Արմավիրի մարզի ընդհանուր իրավասության դատարանի (այսուհետ՝ Դատարան) 17.01.2008 թվականի վճռով հայցը բավարարվել է:

Վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանի (այսուհետ՝ Վերաքննիչ դատարան) 21.07.2008 թվականի որոշմամբ Դատարանի 17.01.2008 թվականի վճիռը թողնվել է օրինական ուժի մեջ:

Սույն գործով վճռաբեկ բողոք է ներկայացրել Վարդան Վարդանյանը:

Վճռաբեկ բողոքի պատասխան չի ներկայացվել:

2. Վճռաբեկ բողոքի հիմքերը, փաստարկները և պահանջը.

Սույն վճռաբեկ բողոքը քննվում է հետևյալ հիմքի սահմաններում՝ ներքոհիշյալ հիմնավորումներով.

Վերաքննիչ դատարանը խախտել է ՀՀ քաղաքացիական դատավարու-

ԱՊՐԻԼ 2009 4 (117)

ԳԱՏԱՎԱՆ
Իշխանություն

թյան օրենսգրքի 14-րդ, «Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» եվրոպական կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածները:

Բողոք բերած անձը նշված պնդումը պատճառաբանում է հետևյալ փաստարկներով.

Վճռաբեկ դատարանը 01.06.2007 թվականի որոշմամբ բեկանել է Վերաքննիչ դատարանի 14.02.2007 թվականի վճիռը և փոփոխել այն՝ վեճի առարկա ժառանգական գույքի 1/2 մասով անվավեր է ճանաչել Վարդան Վարդանյանի անվամբ տրված ըստ օրենքի ժառանգության իրավունքի վկայագիրը և Միշա Վարդանյանին ճանաչել ժառանգական գույքի 1/2 մասի նկատմամբ ժառանգությունն ընդունած ժառանգ: Նման որոշման կայացման համար Վճռաբեկ դատարանի համար նշանակություն է ունեցել այն հանգամանքը, որ ժառանգական գույքը փաստացի տիրապետվել է Վարդան Վարդանյանի և Միշա Վարդանյանի կողմից: Գայանե Վարդանյանի հայցի բավարարմամբ անտեսվել է Վճռաբեկ դատարանի հիշատակված դատական ակտը: Արդյունքում, Վճռաբեկ դատարանի 01.06.2007 թվականի որոշմամբ հստակեցված Վարդան Վարդանյանի սեփականության բաժինը 1/2-ից նվազեցվել է 1/3-ի: Նման պայմաններում ակնհայտ է, որ բողոքարկվող դատական ակտն առերևույթ հակասում է Վճռաբեկ դատարանի 01.06.2007 թվականի որոշմանը: Խախտվել է նաև «Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» եվրոպական կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածով երաշխավորված արդար դատաքննության իրավունքի գլխավոր չափանիշներից մեկը, որն իրավական որոշակիության հիմնարար սկզբունքի կոնտեքստում դատական ակտի վերջնականությունն է:

Վերոգրյալի հիման վրա բողոք բերած անձը պահանջել է բեկանել Վերաքննիչ դատարանի 21.07.2008 թվականի որոշումը, փոփոխել այն՝ Գայանե Վարդանյանի հայցը մերժել:

3. Վճռաբեկ բողոքի քննության համար նշանակություն ունեցող փաստերը.

Վճռաբեկ բողոքի քննության համար էական նշանակություն ունի հետևյալ փաստը՝

Վճռաբեկ դատարանի 01.06.2007 թվականի որոշմամբ արձանագրվել է, որ «...վեճի առարկա ժառանգական գույքի նկատմամբ փաստացի տիրապետման իրավունքով ժառանգությունն ընդունել են Վարդան և Միշա Վարդանյանները»:

4. Վճռաբեկ դատարանի պատճառաբանությունները և եզրահանգումը.

Քննելով վճռաբեկ բողոքը նշված հիմքի սահմաններում՝ Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ վճռաբեկ բողոքը հիմնավոր է հետևյալ պատճառաբանությամբ.

ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 14-րդ հոդվածի համաձայն՝ օրինական ուժի մեջ մտած դատական ակտը պարտադիր է բոլոր պետական մարմինների, տեղական ինքնակառավարման մարմինների, դրանց պաշտոնատար անձանց, իրավաբանական անձանց և քաղաքացիների համար ու ենթակա է կատարման Հայաստանի Հանրապետության ամբողջ տա-

Դատական պրակտիկա

րածքում:

«Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» եվրոպական կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի համաձայն՝ յուրաքանչյուր ոք ունի ողջամիտ ժամկետում իր գործի արդարացի և հրապարակալին դատաքննության իրավունք:

Արդար դատաքննության իրավունքը պահպանված է համարվում այն դեպքում, երբ անձը հնարավորություն ունի ստանալու որոշակի, հաստատուն որոշում՝ կապված իր իրավունքների և պարտականությունների հետ, և կարող է համոզված լինել, որ որոշ ժամանակ անց այդ որոշումը չի վերացվի:

Բրումարեսկուն ընդդեմ Ռ-ումինիայի գործով Եվրոպական դատարանը նշել է, որ Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 1-ին մասով երաշխավորված արդար դատաքննության իրավունքը պետք է մեկնաբանվի Կոնվենցիայի նախաբանի լույսի ներքո, որի համաձայն՝ պայմանավորվող կողմերի ընդհանուր ժառանգության մասն է իրավունքի գերակայությունը, որի բաղկացուցիչ մասն է իրավական որոշակիության սկզբունքը: Իրավական որոշակիության սկզբունքը ենթադրում է *res judicata* սկզբունքի՝ դատական ակտերի վերջնական լինելու սկզբունքի պահպանում: Այդ սկզբունքը պահանջում է, որպեսզի կողմերից ոչ մեկը չունենա իրավունք պահանջելու վերջնական և պարտադիր դատական ակտի վերանայում՝ ուղղակի գործի կրկնակի քննության և գործով նոր ակտի կայացման նպատակով: Այսինքն, հարցի առնչությամբ երկու կարծիքի առկայության հնարավորությունը չպետք է հիմք հանդիսանա կրկնակի քննության համար: Նահանջն այդ սկզբունքից արդարացված է միայն այն դեպքում, երբ դա անհրաժեշտ է էական և անհերքելի քնույթ ունեցող հանգամանքներում:

Իրավական որոշակիության սկզբունքի բովանդակության մեջ ներառվում են հետևյալ դրույթները.

- դատարանների կողմից կայացված վերջնական, այսինքն՝ օրինական ուժի մեջ մտած դատական որոշումները ենթակա չեն վերանայման,
- անթույլատրելի է դատարանի կողմից արդեն մեկ անգամ լուծված գործի կրկնակի քննություն,
- կողմերից ոչ մեկը չի կարող պահանջել վերջնական, այսինքն՝ օրինական ուժի մեջ մտած, դատական ակտերի վերանայում՝ միայն կրկնակի քննության իրականացման և նոր ակտի կայացման նպատակով,
- վերջնական դատական ակտի վերանայումը նահանջ չէ իրավական որոշակիության սկզբունքից, եթե այն իրականացվում է դատական սխալի, արդարադատության սխալ իրականացման ուղղման նպատակով,
- վերանայումը չի կարող լինել բողոքարկման բողոքարկված ձև, իսկ գործի նկատմամբ կողմերի հակադիր հայացքների առկայությունն ինքնին չի կարող հիմք ծառայել վերջնական դատական ակտի վերանայման համար:

Իրավական որոշակիության դրույթներին լիարժեք չափով չհամապատասխանող դատավարության փուլերի առկայությունը բերում է գործի քննության ժամկետների ավելացմանը, ինչն ակնհայտորեն հետապնդվում է գործերի քանակի աճով, ինչում Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանը տես-

նում է ողջամիտ ժամկետներում դատական վեճերի քննության սկզբունքի խախտում (տե՛ս **Ռաշն ընդդեմ Ռուսաստանի Դաշնության** գործով 2005 թվականի հունվարի 13-ի, **Բուրցևն ընդդեմ Ռուսաստանի Դաշնության** գործով 2005 թվականի սեպտեմբերի 22-ի վճիռները):

Վճռաբեկ դատարանը 01.06.2007 թվականի որոշմամբ արդեն իսկ արտահայտել է իր դիրքորոշումը սույն գործով վեճի առարկա ժառանգական գույքի կապակցությամբ, արձանագրելով, որ այդ գույքի նկատմամբ փաստացի տիրապետման իրավունքով ժառանգությունն ընդունել են **Վարդան և Միշա Վարդանյանները**:

Հիմք ընդունելով վերոգրյալը՝ Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ Գայանե Վարդանյանի հայցի բավարարմամբ լիովին անտեսվել է նախկինում նույն ժառանգական գույքի վերաբերյալ կայացված Վճռաբեկ դատարանի որոշումը, որը ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 14-րդ հոդվածի համաձայն պարտադիր է բոլոր պետական մարմինների, տեղական ինքնակառավարման մարմինների, դրանց պաշտոնատար անձանց, իրավաբանական անձանց և քաղաքացիների համար ու ենթակա է կատարման Հայաստանի Հանրապետության ամբողջ տարածքում: Այսինքն, խախտվել է իրավական որոշակիության սկզբունքը, որը հանգեցնում է «Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» եվրոպական կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածով երաշխավորված արդար դատաքննության իրավունքի խախտմանը:

Բացի այդ, Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ այն իրենից ներկայացնում է նույն կոնվենցիայի թիվ 1 Արձանագրության 1-ին հոդվածով երաշխավորված իր գույքից անարգել օգտվելու անձի իրավունքի խախտում: Մասնավորապես՝ Կոնվենցիայի թիվ 1 Արձանագրության 1-ին հոդվածի համաձայն՝ յուրաքանչյուր ֆիզիկական կամ իրավաբանական անձ ունի իր գույքից անարգել օգտվելու իրավունք: Ոչ ոքի չի կարելի գրկել սեփական գույքից՝ բացառությամբ ի շահ հանրության և այն պայմաններով, որոնք նախատեսված են օրենքով ու միջազգային իրավունքի ընդհանուր սկզբունքներով:

Այսպիսով, սույն վճռաբեկ բողոքի հիմքը հիմնավոր համարելով, Վճռաբեկ դատարանն այն դիտում է բավարար՝ ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 228-րդ հոդվածի ուժով վերանայվող դատական ակտը բեկանելու համար:

Միաժամանակ, Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ տվյալ դեպքում անհրաժեշտ է կիրառել ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 240-րդ հոդվածի 1-ին կետի 4-րդ ենթակետով սահմանված՝ ստորադաս դատարանի դատական ակտը փոփոխելու՝ Վճռաբեկ դատարանի լիազորությունը հետևյալ հիմնավորմամբ.

«Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» եվրոպական կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի համաձայն՝ յուրաքանչյուր ոք ունի ողջամիտ ժամկետում իր գործի քննության իրավունք: Սույն քաղաքացիական գործով վեճի լուծումն էական նշանակություն ունի գործին մասնակցող անձանց համար: Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ գործը ող-

Դատական պրակտիկա

ջամիտ ժամկետում քննելը հանդիսանում է Կոնվենցիայի նույն հոդվածով ամրագրված անձի արդար դատաքննության իրավունքի տարր, հետևաբար, գործի անհարկի ձգձգումները վտանգ են պարունակում նշված իրավունքի խախտման տեսանկյունից: Տվյալ դեպքում, Վճռաբեկ դատարանի կողմից ստորադաս դատարանի դատական ակտը փոփոխելը բխում է արդարադատության արդյունավետության շահերից, քանի որ սույն գործով վերջնական դատական ակտ կայացնելու համար նոր հանգամանք հաստատելու անհրաժեշտությունը բացակայում է:

Դատական ակտը փոփոխելիս Վճռաբեկ դատարանը հիմք է ընդունում սույն որոշման պատճառաբանությունները, ինչպես նաև գործի նոր քննության անհրաժեշտության բացակայությունը:

Ելնելով վերոգրյալից և ղեկավարվելով ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 240-2412-րդ հոդվածներով՝ Վճռաբեկ դատարանը

ՈՐՈՇԵՑ

1. Վճռաբեկ բողոքը բավարարել: Բեկանել Վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանի 21.07.2008 թվականի որոշումը և այն փոփոխել: Գայանե Վարդանյանի հայցը մերժել:

2. Սույն որոշումն օրինական ուժի մեջ է մտնում հրապարակման պահից, վերջնական է և ենթակա չէ բողոքարկման:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆ
ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆ
ՈՐՈՇՈՄ
ՀԱՆՈՒՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆԻ
ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԵՎ ՎԱՐՉԱԿԱՆ ԴԱՍԱՏԸ
(ԱՅՍՈՒՀԵՏ՝ ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆ)

2009 թվականի փետրվարի 13-ին, դռնբաց դատական նիստում, քննելով Լարիսա Հովեյանի վճռաբեկ բողոքը Վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանի 01.10.2008 թվականի որոշման դեմ՝ ըստ Արտավազդ Հովեյանի հայցի ընդդեմ Լարիսա Հովեյանի, երրորդ անձ Երևանի Կենտրոն նոտարական տարածքի նոտար Էմմա Շաբոյանի՝ ժառանգության իրավունքի վկայագիրը և դրա հիման վրա տրված սեփականության իրավունքի վկայականն անվավեր ճանաչելու, ժառանգությունն ընդունած ժառանգ ճանաչելու պահանջների մասին,

ՊԱՐԶԵՑ

1. Գործի դատավարական նախապատմությունը.

Դիմելով դատարան՝ Արտավազդ Հովեյանը պահանջել է անվավեր ճանաչել Լարիսա Հովեյանի անվամբ տրված ժառանգության իրավունքի վկայագիրը, դրա հիման վրա տրված սեփականության իրավունքի վկայականը և ճանաչել ժառանգությունն ընդունած ժառանգ:

Ավան և Նոր Նորք համայնքների ընդհանուր իրավասության դատարանի 29.04.2008 թվականի վճռով հայցը մերժվել է:

Վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանի (այսուհետ՝ Վերաքննիչ դատարան) 01.10.2008 թվականի որոշմամբ Ավան և Նոր Նորք համայնքների ընդհանուր իրավասության դատարանի 29.04.2008 թվականի վճիռը բեկանվել է և փոփոխվել. սեփականության իրավունքի վկայականն անվավեր ճանաչելու մասով քաղաքացիական գործի վարույթը կարճվել է, ժառանգության իրավունքի վկայագիրը ճանաչվել է անվավեր և Արտավազդ Հովեյանը ճանաչվել է ժառանգությունն ընդունած ժառանգ:

Սույն գործով վճռաբեկ բողոք է ներկայացրել Լարիսա Հովեյանը:

Վճռաբեկ բողոքի պատասխան չի ներկայացվել:

2. Վճռաբեկ բողոքի հիմքերը, փաստարկները և պահանջը.

Սույն վճռաբեկ բողոքը քննվում է հետևյալ հիմքի սահմաններում՝ ներքոհիշյալ հիմնավորումներով.

Վերաքննիչ դատարանը սխալ է մեկնաբանել ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 1217-րդ հոդվածը:

ԱՊՐԻԼ 2009 4 (117)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

Դատական պրակտիկա

Բողոք բերած անձը նշված պնդումը պատճառաբանում է հետևյալ փաստարկներով.

Պատճառաբանելով, որ Լարիսա Հովեյանը ժառանգատու Ժենյա Հովեյանի համահայր, այսինքն՝ ոչ հարազատ քույրն է, Վերաքննիչ դատարանը եզրահանգել է, որ Լարիսա Հովեյանն ընդհանրապես ժառանգ չէ: Մինչդեռ, ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 1217-րդ հոդվածի իմաստով Լարիսա Հովեյանը ևս համարվում է երկրորդ հերթի ժառանգ: Համահայր կամ համամայր լինելը բավարար է հարազատությունը կամ արյունակցական կապը հաստատված համարելու համար: Հետևաբար, Լարիսա Հովեյանը Ժենյա Հովեյանի երկրորդ հերթի ժառանգն է:

Վերոգրյալի հիման վրա բողոք բերած անձը պահանջել է բեկանել Վերաքննիչ դատարանի 01.10.2008 թվականի որոշման՝ հայցը բավարարելու մասը և այն փոփոխել. մասնակիորեն՝ 1/2 մասով անվավեր ճանաչել Լարիսա Հովեյանի ժառանգության իրավունքի վկայագիրը և այդ մասով Արտավազ Հովեյանին ճանաչել Ժենյա Հովեյանի ժառանգությունն ընդունած ժառանգ:

3. Վճռաբեկ բողոքի քննության համար նշանակություն ունեցող փաստերը.

Վճռաբեկ բողոքի քննության համար էական նշանակություն ունեն հետևյալ փաստերը՝

1. Երևանի Մոլդովական փողոցի 21 շենքի թիվ 8 բնակարանը սեփականության իրավունքով պատկանել է Ժենյա Հովեյանին:

2. Արտավազ Հովեյանը ժառանգատու Ժենյա Հովեյանի հանգուցյալ եղբոր որդին է և 1978 թվականից փաստացի բնակվում է ժառանգական գույք համարվող Երևանի Մոլդովական փողոցի 21 շենքի թիվ 8 բնակարանում:

3. Ժենյա Հովեյանի հայրն **Արտավազ Հովեյանն է**, իսկ մայրը՝ Ռոզիկ Նահապետի Հովեյանը:

4. Լարիսա Հովեյանի հայրն **Արտավազ Հովեյանն է**, իսկ մայրը՝ Արտաշատ Գևորգի Գսպոյանը:

5. Լարիսա Հովեյանին դիմումի հիման վրա տրվել է վեճի առարկա բնակարանի նկատմամբ ժառանգության իրավունքի վկայագիր:

4. Վճռաբեկ դատարանի պատճառաբանությունները և եզրահանգումը.

Քննելով վճռաբեկ բողոքը նշված հիմքի սահմաններում՝ Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ այն հիմնավոր է հետևյալ պատճառաբանությամբ.

Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ սույն քաղաքացիական գործով անհրաժեշտ է պատասխանել հետևյալ իրավական հարցին.

Արդյո՞ք ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 1217-րդ հոդվածի իմաստով համահայր կամ համամայր քույր կամ եղբայրները երկրորդ հերթի ժառանգներ չեն:

ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 1217-րդ հոդվածի համաձայն՝ երկրորդ հերթի ժառանգներ են ժառանգատուի հարազատ եղբայրները և քույրերը: Ժառանգատուի եղբայրների և քույրերի երեխաները ժառանգում են ներկայացման իրավունքով:

Վերաքննիչ դատարանը հայցի բավարարման հիմքում դրել է այն հանգա-

մանքը, որ ժառանգատուի հետ համահայր կամ համամայր քույրը կամ եղբայրը երկրորդ հերթի ժառանգ չէ:

ՀՀ ընտանեկան օրենսգրքի 11-րդ հոդվածի «բ» կետի համաձայն՝ արգելվում է ամուսնություն կնքել մերձավոր ազգականների (ուղիղ վերընթաց ու վայրընթաց ազգականների՝ ծնողների ու զավակների, պապի, տատի ու թոռների, ինչպես նաև հարազատ և **համահայր կամ համամայր** եղբայրների ու քույրերի, մորաքրոջ, հորաքրոջ, հորեղբոր և մորեղբոր զավակների) միջև:

Ամուսնական իրավահարաբերություններում, կարևորելով գենետիկական ներդաշնակության առաջնայնությունը, օրենսդիրը տարանջատել է «հարազատ եղբայրներ ու քույրեր» և «համահայր կամ համամայր եղբայրներ ու քույրեր» հասկացությունները՝ ամուսնության արգելք սահմանելով նաև համահայր կամ համամայր եղբայրների և քույրերի միջև, ինչը կապված է այս հարաբերությունների խիստ անձնական-ֆիզիոլոգական բնույթի հետ:

Մինչդեռ, ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի «ժառանգական իրավունք» բաժնում գետեղված նորմերում որևէ տարանջատում սահմանված չէ «հարազատ քույրեր և եղբայրներ» և «համահայր կամ համամայր քույրեր և եղբայրներ» հասկացողությունների միջև, քանի որ այս հարաբերությունները գույքային բնույթի հարաբերություններ են:

Այսինքն, ժառանգական իրավահարաբերություններում անձի ժառանգական իրավունքները սահմանափակված չեն ժառանգատուի հետ համահայր կամ համամայր եղբայր կամ քույր լինելու հանգամանքով: Հետևաբար, ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 1217-րդ հոդվածի իմաստով ժառանգատուի «հարազատ քույրեր և եղբայրներ» հասկացությունն իր մեջ ներառում է նաև համահայր կամ համամայր քույրերին և եղբայրներին:

Հիմք ընդունելով վերոգրյալը՝ Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ ժառանգական իրավահարաբերություններում ժառանգատուի հարազատ եղբայրներին և քույրերին հավասարեցված են նաև ժառանգատուի հետ համահայր կամ համամայր քույրերը և եղբայրները:

Այսինքն, անձը երկրորդ հերթի ժառանգ է նաև այն դեպքում, երբ ժառանգատուի հետ համահայր կամ համամայր քույր կամ եղբայր է:

Հիմք ընդունելով վերոգրյալը և հաշվի առնելով այն հանգամանքը, որ Արտավազդ Հովեյանը 1978 թվականից փաստացի բնակվում է ժառանգական գույք համարվող Երևանի Մոլդովական փողոցի 21 շենքի թիվ 8 բնակարանում, այսինքն՝ փաստացի տիրապետման և կառավարման եղանակով ընդունել է ժառանգությունը, Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ ժառանգական գույքի նկատմամբ 1/2-ական բաժիններով ժառանգներ են Լարիսա Հովեյանը և Արտավազդ Հովեյանը:

Այսպիսով, սույն վճռաբեկ բողոքի հիմքը հիմնավոր համարելով՝ Վճռաբեկ դատարանն այն դիտում է բավարար ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 227-րդ հոդվածի ուժով վերանայվող դատական ակտը մասնակիորեն բեկանելու համար:

Միաժամանակ Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ տվյալ դեպքում անհրաժեշտ է կիրառել ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 240-րդ

Դատական պրակտիկա

հողվածի 1-ին կետի 4-րդ ենթակետով սահմանված՝ ստորադաս դատարանի դատական ակտը փոփոխելու՝ Վճռաբեկ դատարանի լիազորությունը հետևյալ հիմնավորմամբ.

«Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» եվրոպական կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի համաձայն՝ յուրաքանչյուր ոք ունի ողջամիտ ժամկետում իր գործի քննության իրավունք: Սույն քաղաքացիական գործով վեճի լուծումն էական նշանակություն ունի գործին մասնակցող անձանց համար: Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ գործն ողջամիտ ժամկետում քննելը հանդիսանում է Կոնվենցիայի նույն հոդվածով ամրագրված անձի արդար դատաքննության իրավունքի տարր, հետևաբար, գործի անհարկի ձգձգումները վտանգ են պարունակում նշված իրավունքի խախտման տեսանկյունից: Տվյալ դեպքում, Վճռաբեկ դատարանի կողմից ստորադաս դատարանի դատական ակտը փոփոխելը բխում է արդարադատության արդյունավետության շահերից, քանի որ սույն գործով վերջնական դատական ակտ կայացնելու համար նոր հանգամանք հաստատելու անհրաժեշտությունը բացակայում է:

Դատական ակտը փոփոխելիս Վճռաբեկ դատարանը հիմք է ընդունում սույն որոշման պատճառաբանությունները, ինչպես նաև գործի նոր քննության անհրաժեշտության բացակայությունը:

Ելնելով վերոգրյալից և ղեկավարվելով ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 240-2412-րդ հոդվածներով՝ Վճռաբեկ դատարանը

ՈՐՈՇԵՑ

1. Վճռաբեկ բողոքը բավարարել: Մասնակիորեն բեկանել Վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանի 01.10.2008 թվականի որոշումը և այն փոփոխել. Արտավազդ Հովեյանի հայցը բավարարել մասնակիորեն՝ 1/2 մասով անվավեր ճանաչել Լարիսա Հովեյանի ժառանգության իրավունքի վկայագիրը և այդ մասով Արտավազդ Հովեյանին ճանաչել Ժենյա Հովեյանի ժառանգությունն ընդունած ժառանգ: Մնացած մասով որոշումը թողնել օրինական ուժի մեջ:

2. Սույն որոշումն օրինական ուժի մեջ է մտնում հրապարակման պահից, վերջնական է և ենթակա չէ բողոքարկման:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆ
ՎՃՈՒԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆ
ՈՐՈՇՈՄ
ՀԱՆՈՒՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՎՃՈՒԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆԻ
ՔԱՂԱՔԱՅԻՍԿԱՆ ԵՎ ՎԱՐՉԱԿԱՆ ԴԱՍԱՏԸ
(ԱՅՍՈՒՀԵՏ՝ ՎՃՈՒԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆ)

2009 թվականի փետրվարի 13-ին, դռնբաց դատական նիստում, քննելով Կոնստանտին Տալանյանի վճռաբեկ բողոքը Վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանի 19.09.2008 թվականի որոշման դեմ՝ ըստ Կոնստանտին Տալանյանի հայցի ընդդեմ Եկատերինա, Գաբրիել, Վալենտինա Թալանյանների, Արթուր Միտինյանի, Ալեքսանդր Թալանյանի, Անահիտ Միտնիկովայի և ՀՀ Կենտրոն նոտարական տարածքի նոտար Նունե Մարգսյանի՝ անշարժ գույքի նկատմամբ ձեռքբերման վաղեմության սեփականության իրավունքը ճանաչելու, ըստ օրենքի ժառանգության վկայագրերը և սեփականության իրավունքի գրանցումն անվավեր ճանաչելու պահանջների, Եկատերինա, Գաբրիել, Վալենտինա, Ալեքսանդր Թալանյանների, Անահիտ Միտնիկովայի և Արթուր Միտինյանի հակընդդեմ հայցի ընդդեմ Կոնստանտին Տալանյանի (երրորդ անձինք Ալբերտ և Աշոտ Կարապետյաններ)՝ ինքնակամ կառուցված պարիսպը քանդելուն հարկադրելու, ընդհանուր սեփականության ներքո գտնվող անշարժ գույքից բաժինն առանձնացնելու, իսկ անհնարիության դեպքում անշարժ գույքը հրապարակային սակարկություններով վաճառելու պահանջների, ինչպես նաև վեճի առարկայի նկատմամբ ինքնուրույն պահանջ ներկայացնող երրորդ անձինք Ալբերտ և Աշոտ Կարապետյանների հայցի ընդդեմ Եկատերինա, Գաբրիել, Վալենտինա և Ալեքսանդր Թալանյանների, Անահիտ Միտնիկովայի, Արթուր Միտինյանի և Կոնստանտին Տալանյանի՝ ընդհանուր համատեղ սեփականության ներքո գտնվող հողամասի նկատմամբ սեփականության իրավունքը ճանաչելու, այդ բաժինը բնեղենով առանձնացնելու և տնով ծանրաբեռնված հողամասի նկատմամբ կողմերի ընդհանուր համատեղ սեփականության իրավունքը ճանաչելու պահանջների մասին,

ՊԱՐԶԵՑ

1. Գործի դատավարական նախապատմությունը

Դիմելով դատարան՝ Կոնստանտին Տալանյանը պահանջել է փաստացի կառավարման հիմքով, ինչպես նաև ձեռքբերման վաղեմության ուժով ճանաչել սեփականության իրավունքն Երևանի Այգեձորի 1-ին նրբանցքի թիվ 6 հասցեում գտնվող 245,98 քմ մակերեսով հողամասի նկատմամբ, ինչպես նաև

ԱՊՐԻԼ 2009 4 (117)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

Դատական պրակտիկա

անվավեր ճանաչել ՀՀ Կենտրոն նոտարական տարածքի գրասենյակի նոտար Նունե Սարգսյանի կողմից Վալենտինա և Ալեքսանդր Թալանյաններին, Անահիտ Սիտնիկովային և Արթուր Սիտնիկովային տրված ժառանգության իրավունքի վկայագրերը և որպես դրա իրավական հետևանք՝ անվավեր ճանաչել ՀՀ կառավարությանն առընթեր անշարժ գույքի կադաստրի պետական կոմիտեի Արաբկիրի տարածքային ստորաբաժանման կողմից ժառանգության իրավունքի վկայագրերի հիման վրա տրված Երևանի Այգեձորի 1-ին նրբանցքի թիվ 6 հասցեի անշարժ գույքի նկատմամբ գրանցված սեփականության իրավունքը:

Հակընդդեմ հայցով դիմելով դատարան՝ Եկատերինա, Գաբրիել, Վալենտինա, Ալեքսանդր Թալանյանները, Անահիտ Սիտնիկովան և Արթուր Սիտնիկովային պահանջել են հարկադրել Կոնստանտին Տալանյանին քանդել ինքնակամ կառուցված պարիսպը, ինչպես նաև ընդհանուր սեփականության ներքո գտնվող անշարժ գույքից առանձնացնել իրենց բաժինը, իսկ դրա անհնարինության դեպքում հրապարակային սակարկություններով վաճառել տունը:

Դիմելով դատարան՝ վեճի առարկայի նկատմամբ ինքնուրույն պահանջ ներկայացնող երրորդ անձինք Ալբերտ և Աշոտ Կարապետյանները պահանջել են ընդհանուր համատեղ սեփականության ներքո գտնվող 717 քմ հողամասից նրանց կողմից փաստացի օգտագործվող 268 քմ հողամասի նկատմամբ ճանաչել սեփականության իրավունքը, այն առանձնացնել, իսկ տնով ծանրաբեռնված հողամասի նկատմամբ ճանաչել իրենց և 2-րդ հարկի սեփականատիրոջ կամ սեփականատերերի ընդհանուր համատեղ սեփականության իրավունքը:

Արաբկիր և Քանաքեռ-Զեյթուն համայնքների ընդհանուր իրավասության դատարանի (այսուհետ՝ Դատարան) 05.06.2008 թվականի վճռով հայցը բավարարվել է, հակընդդեմ հայցը մերժվել է, իսկ երրորդ անձանց հայցը բավարարվել է:

Վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանի (այսուհետ՝ Վերաքննիչ դատարան) 19.09.2008 թվականի որոշմամբ Եկատերինա, Գաբրիել, Վալենտինա և Ալեքսանդր Թալանյանների, Անահիտ Սիտնիկովայի և Արթուր Սիտնիկովային վերաքննիչ բողոքը բավարարվել է մասնակիորեն՝ Եկատերինա և Գաբրիել Թալանյանների բաժինների նկատմամբ ձեռքբերման վաղեմության ուժով Կոնստանտին Տալանյանի սեփականության իրավունքը ճանաչելու, Եկատերինա և Գաբրիել Թալանյանների հակընդդեմ հայցը մերժելու մասերով բեկանվել է Արաբկիր և Քանաքեռ-Զեյթուն համայնքների ընդհանուր իրավասության դատարանի 05.06.2008 թվականի վճիռը և այդ մասերով գործն ուղարկվել է նույն դատարան՝ նոր քննության:

Սույն գործով վճռաբեկ բողոք է ներկայացրել Կոնստանտին Տալանյանը: Վճռաբեկ բողոքի պատասխան չի ներկայացվել:

2. Վճռաբեկ բողոքի հիմքերը, հիմնավորումները և պահանջը

Սույն վճռաբեկ բողոքը քննվում է հետևյալ հիմքերի սահմաններում ներքոհիշյալ հիմնավորումներով.

1. Վերաքննիչ դատարանը խախտել է ՀՀ քաղաքացիական դատավարու-

թյան օրենսգրքի 53-րդ հոդվածը, որի արդյունքում չի կիրառել ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 187-րդ հոդվածը, որը պետք է կիրառեր:

Բողոք բերած անձը նշված պնդումը պատճառաբանում է հետևյալ փաստարկներով.

Վերաքննիչ դատարանը վերաքննիչ բողոքը մասնակիորեն բավարարելով գործում առկա հարկային անդորրագրերով հաստատված է համարել այն հանգամանքը, որ Եկատերինա և Գաբրիել Թալանյաններն իրենց գործողություններով չեն հրաժարվել Երևանի Այգեճորի 1-ին նրբանցքի թիվ 6 հասցեում գտնվող անշարժ գույքի սեփականության իրավունքից:

Մինչդեռ, Վերաքննիչ դատարանը վերոնշյալ անդորրագրերը գնահատելիս հետազոտման առարկա չի դարձրել այն փաստը, որ տվյալ անդորրագրերի վճարումները կատարված են 2002 թվականից սկսած, իսկ ձեռքբերման վաղեմության ուժով Կոնստանտին Տալանյանի սեփականության իրավունքը վեճի առարկա գույքի նկատմամբ ծագել է դեռևս 1977 թվականից 2002 թվականն ընկած ժամանակահատվածում, քանի որ Կոնստանտին Տալանյանն այդ ժամանակահատվածում բացահայտ, անընդեջ և բարեխիղճ տիրապետել է Երևանի Այգեճորի 1-ին նրբանցքի թիվ 6 հասցեում գտնվող վեճի առարկա հողամասը: Հետևաբար, ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 187-րդ հոդվածի և «ՀՀ քաղաքացիական օրենսգիրքը գործողության մեջ դնելու մասին» ՀՀ օրենքի 12-րդ հոդվածի ուժով Կոնստանտին Տալանյանն արդեն իսկ վեճի առարկա հողամասի սեփականատերն էր:

Բացի այդ, Վերաքննիչ դատարանը սխալ է գնահատել Եկատերինա և Գաբրիել Թալանյանների կողմից վճարված գույքահարկի անդորրագրերը, քանի որ դրանք վերաբերում են շինություններին, իսկ Կոնստանտին Տալանյանի պահանջը վերաբերում է հողամասի նկատմամբ իրավունքը ճանաչելուն:

2. Վերաքննիչ դատարանը խախտել է ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 6-րդ հոդվածը, 210-րդ հոդվածի 5-րդ մասը, 212-րդ հոդվածի 1-ին մասը, 219-րդ հոդվածի 1-ին մասը:

Բողոք բերած անձը նշված պնդումը պատճառաբանում է հետևյալ փաստարկներով.

Սույն գործով վերաքննիչ բողոքը բերվել էր նյութական իրավունքի խախտման հիմքով այն հիմնավորումներով, որ Արաբկիր և Քանաքեռ-Զեյթուն համայնքների ընդհանուր իրավասության դատարանը խախտել է ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 187-րդ, 172-րդ, 280-րդ և 1215-րդ հոդվածները:

Մինչդեռ, Վերաքննիչ դատարանը, անտեսելով, որ վերաքննիչ բողոքի հիմքերը և հիմնավորումները ներկայացվում են բացառապես վերաքննիչ բողոքում և դրա հիմքերը չեն կարող փոխվել կամ լրացվել բողոքի քննության ընթացքում, դուրս գալով վերաքննիչ բողոքի հիմքերի և հիմնավորումների սահմաններից՝ լրացրել է վերաքննիչ բողոքի հիմքերը և վերաքննիչ բողոքը քննել է ոչ միայն վերոնշյալ հոդվածների, այլև ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 53-րդ և 105-րդ հոդվածների խախտման հիմքով, որով խախտել է ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 219-րդ հոդվածի 1-

Դատական պրակտիկա

ին մասը, 210-րդ հոդվածի 5-րդ մասը:

Վերոնշյալ դատավարական իրավունքի նորմերի խախտման արդյունքում Վերաքննիչ դատարանը սահմանափակել է վերաքննիչ բողոքի պատասխան ներկայացնելու Կոնստանտին Տալանյանի իրավունքը՝ նրան զրկելով վերաքննիչ բողոքի լրացված մասի վերաբերյալ բողոքի պատասխանում իր դիրքորոշումը և փաստարկները ներկայացնելու հնարավորությունից, ինչի արդյունքում Կոնստանտին Տալանյանը հայտնվել է ոչ բարենպաստ դատավարական իրավիճակում վերաքննիչ բողոք բերած կողմի նկատմամբ:

Վերոգրյալի հիման վրա բողոք բերած անձը պահանջել է բեկանել Վերաքննիչ դատարանի 19.09.2008 թվականի որոշումը և օրինական ուժ տալ Արաբկիր և Քանաքեռ-Զեյթուն համայնքների ընդհանուր իրավասության դատարանի 05.06.2008 թվականի վճռին:

3.Վճռաբեկ բողոքի քննության համար նշանակություն ունեցող փաստերը

Վճռաբեկ բողոքի քննության համար էական նշանակություն ունեն հետևյալ փաստերը՝

1. Կոնստանտին Տալանյանը 1957 թվականից անընդմեջ բնակվում է Երևանի Այգեձորի 1-ին նրբանցք, թիվ 6 հասցեի տանը և ծնողների մահից հետո՝ 1977 թվականից սկսած, փաստացի և անընդմեջ տիրապետում է նույն հասցեի պարիսպով առանձնացված հողամասը՝ կատարելով նշված հողամասի պահպանման հետ կապված գործողությունները (գ. թ. 23, 24-26):

2. Սեփականության իրավունքի գրանցման 29.10.2007 թվականի թիվ 2200298 վկայականի համաձայն՝ Երևանի Այգեձոր փողոցի 1-ին նրբանցքի թիվ 6 բնակելի տան 9/40-րդական մասերի նկատմամբ գրանցված է Կոնստանտին Տալանյանի, Գաբրիել Թալանյանի, 1/10-րդական մասերի նկատմամբ Եկատերինա Թալանյանի և Աշոտ Սիտինյանի, 1/30-րդական մասերի նկատմամբ Վալենտինա, Ալեքսանդր և Անահիտ Թալանյանների սեփականության իրավունքը (գ. թ. 19-22):

3. Կոնստանտին Տալանյանն փաստացի զբաղեցնում է Երևանի Այգեձոր փողոցի 1-ին նրբանցքի թիվ 6 հասցեի 92,1 քմ օրինական շինությունը, 23,6 քմ ավտոտնակը և 91,8 քմ ինքնակամ շինությունները: 718 քմ մակերեսով հողամասն ընդհանուր օգտագործման է, որից 249,4 քմ մակերեսը ծանրաբեռնված հողամաս է, իսկ մնացածն օգտագործվում է մաս Կոնստանտին Տալանյանի կողմից (գ. թ. 28-29):

4. Եկատերինա Թալանյանը 28.05.1972 թվականից հաշվառված բնակվում է Երևանի Գյուլբենկյան փողոցի 31 շենքի 11-րդ բնակարանում:

5. Գաբրիել Թալանյանը 07.03.2007 թվականին տրված ՀՀ քաղաքացու անձնագրի լուսապատճենի համաձայն՝ 05.10.2007 թվականին կատարված է նշում. «Մշտական բնակության» «Երկիրը ԱՄՆ»(գ. թ. 95):

6. Գաբրիել և Եկատերինա Թալանյանները վեճի առարկա հողամասի հողի հարկի վճարումները կատարել են սկսած 2005 թվականից:

4.Վճռաբեկ դատարանի պատճառաբանությունները և եզրահանգումը

Քննելով վճռաբեկ բողոքը նշված հիմքերի սահմաններում՝ Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ՝

1) Վճռաբեկ բողոքն առաջին հիմքով հիմնավոր է հետևյալ պատճառաբանությամբ:

ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 53-րդ հոդվածի համաձայն՝ դատարանը յուրաքանչյուր ապացույց գանահատում է գործում եղած բոլոր ապացույցների բազմակողմանի, լրիվ և օբյեկտիվ հետազոտության վրա հիմնված ներքին համոզմամբ:

ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 187-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ քաղաքացին կամ իրավաբանական անձը, որն անշարժ գույքի սեփականատերը չէ, սակայն այն տասը տարվա ընթացքում բարեխղճորեն, բացահայտ և անընդմեջ տիրապետում է որպես սեփական գույք, այդ գույքի նկատմամբ ձեռք է բերում սեփականության իրավունք (ձեռքբերման վաղեմություն):

Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ ձեռքբերման վաղեմությունն իրենից ներկայացնում է օրենքով նախատեսված որոշակի ժամկետի լրանալու և որոշակի պայմանների վրա հասնելու ուժով **մեկ անձի կողմից սեփականության իրավունքի ձեռքբերման**, իսկ մյուսի կողմից **այդ իրավունքի դադարման** միջոց:

ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 187-րդ հոդվածի 1-ին մասի վերլուծությունից հետևում է, որ ձեռքբերման վաղեմության ուժով սեփականության իրավունքի ձեռքբերման համար անհրաժեշտ է մի շարք վավերապայմանների միաժամանակյա առկայությունը: *Մասնավորապես դրանք են՝*

1. տիրապետումը պետք է լինի բարեխիղճ: Տիրապետման բարեխղճությունը գնահատվում է գույքը անձի փաստացի տիրապետման անցնելիս: Գույքն անձի փաստացի տիրապետմանը պետք է անցնի առանց որևէ բռնության գործադրման: Տիրապետողի մոտ պետք է առկա լինի այն համոզմունքը, որ նա գույքը ձեռք է բերում օրինական հիմքերով: Տիրապետումը պետք է հիմնված լինի այնպիսի փաստի հիման վրա, որը տիրապետողին կարող է տալ բավարար հիմքեր ենթադրելու, որ նա այդ գույքը տիրապետելու է որպես սեփականություն,

2. փաստացի տիրապետողը գույքը պետք է տիրապետի որպես սեփականը, այսինքն՝ գույքը փաստացի տիրապետողը պետք է մասնակցի գույքի կառավարմանը, հոգ տանի դրա պահպանման համար, ինչպես իր սեփական գույքի դեպքում: Անձը պետք է գույքը տիրապետի ինչպես սեփականը նաև երրորդ անձանց հետ հարաբերություններում,

3. տիրապետումը պետք է լինի 10 տարի և անընդմեջ: Այսինքն՝ 10 տարվա ընթացքում գույքի տիրապետումը չպետք է ընդհատվի: Տիրապետումը կարող է ընդհատվել կամ տիրապետողի կամքով, երբ նա հրաժարվում է գույքի հետագա տիրապետումից (գույքը դուրս է գալիս նրա տիրապետումից), կամ գույքի սեփականատիրոջ կամ այլ անձանց գործողություններով, որոնք ուղղված են գույքը վերադարձնելուն,

4. տիրապետումը պետք է լինի բացահայտ, այսինքն՝ փաստացի տիրապետողը գույքը չպետք է տիրապետի երրորդ անձանցից գաղտնի եղանակով (Տես Մարուսյա Աբրահամյանը, Ռուբիկ Միմոնյանն ընդդեմ Միխայել Միմոնյանի, Ջուլիետա Հակոբջանյանի, Արթուր Միմոնյանի, Լարիսա Գևորգյանի,

Դատական պրակտիկա

Արման, Անահիտ և Ջուլիետա Միմոնյանների՝ բնակելի տարածության օգտագործման իրավունքը փոխհատուցմամբ դադարեցնելու և վտարելու պահանջի մասին թիվ 3-1451(ՎԴ) գործով Վճռաբեկ դատարանի 10.10.2007 թվականի որոշումը:

Վերաքննիչ դատարանը Եկատերինա և Գաբրիել Թալանյանների մասով Դատարանի վճռի բեկանման հիմքում դրել է այն հանգամանքը, որ գործում առկա հարկային անդորրագրերով հաստատվում է Եկատերինա և Գաբրիել Թալանյանների կողմից վեճի առարկա գույքի նկատմամբ սեփականության իրավունքից չհրաժարվելու հանգամանքը:

Սույն գործի փաստերի համաձայն՝ Կոնստանտին Տալանյանը 1957 թվականից անընդմեջ բնակվում է Երևանի Այգեճորի 1-ին նրբանցքի թիվ 6 հասցեի տանը և նույն հասցեի պարիսպով առանձնացված հողամասը, ծնողների մահից հետո՝ 1977 թվականից սկսած փաստացի և անընդմեջ տիրապետում է, կատարելով նշված հողամասի պահպանման հետ կապված գործողությունները:

1991 թվականի ՀՀ հողային օրենսգրքի 9-րդ հոդվածի 4-րդ մասը նախատեսում է, որ տնամերձ հողամասերը, ինչպես նաև այգեգործության և բնակելի տան շինարարության ու դրա սպասարկման համար ՀՀ քաղաքացիների ունեցած հողամասերն անհատույց կարգով թողնվում են նրանց որպես սեփականություն: Վերոնշյալ փաստերը և 1991 թվականի ՀՀ հողային օրենսգրքի 9-րդ հոդվածով նախատեսված նորմը Կոնստանտին Տալանյանին հիմք են տվել ենթադրելու, որ նա մինչ այդ ունեցած և զբաղեցրած հողամասի սեփականատերն է:

Վերոնշյալի հիման վրա Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ Կոնստանտին Տալանյանը դեռևս մինչև Եկատերինա և Գաբրիել Թալանյանների կողմից գույքահարկի և հողի հարկի վճարումներ կատարելը 10 տարի բացահայտ, բարեխիղճ և անընդմեջ տիրապետել է վեճի առարկա հողամասը որպես սեփականը: Նման պայմաններում Վերաքննիչ դատարանի այն պատճառաբանությունը, որ վերոնշյալ անդորրագրերով հիմնավորվում է Եկատերինա և Գաբրիել Թալանյանների՝ սեփականության իրավունքից չհրաժարվելու փաստը, հիմնավոր չէ, քանի որ Կոնստանտին Տալանյանը մինչ այդ վճարումները կատարելը ձեռք է բերել սեփականության իրավունք վեճի առարկա հողամասի նկատմամբ:

Բացի այդ, Վճռաբեկ դատարանը հարկ է համարում նշել, որ Վերաքննիչ դատարանը, գնահատելով գործում առկա ապացույցները, սույն գործով կայացրած որոշման պատճառաբանական մասում եզրակացրել է, որ վերաքննիչ բողոքը ենթակա է մերժման, մինչդեռ, վերաքննիչ բողոքը մասնակիորեն բավարարել է:

Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ դատական ակտի՝ այդ թվում Վերաքննիչ դատարանի որոշման կառուցվածքը, պետք է ապահովի որոշակի տրամաբանական կապ, որոնցով դատարանն իր լիազորությունների շրջանակներում ուսումնասիրում է որոշակի փաստեր, պատճառաբանում իր դիրքորոշումը և դրան համապատասխան գալիս որոշակի եզրահանգման: Նման պայ-

մաններում Վերաքննիչ դատարանի որոշման պատճառաբանական և եզրափակիչ մասերը պետք է միմյանց տրամաբանական հաջորդականությունը լինեն, իսկ դատարանը դատական ակտը պետք է պատճառաբանի իր եզրահանգմանը համապատասխան: Մինչդեռ, սույն գործով Վերաքննիչ դատարանը չի ապահովել օրենսդրությամբ դատական ակտին ներկայացվող վերոնշյալ պահանջների կատարումը:

Այսպիսով, վճռաբեկ բողոքի հիմքի առկայությունը բավարար է ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 227-րդ հոդվածի համաձայն, Վերաքննիչ դատարանի որոշումը բեկանելու համար, որի պայմաններում Վճռաբեկ դատարանը չի անդրադառնում վճռաբեկ բողոքի երկրորդ հիմքի պատճառաբանություններին:

Միաժամանակ, Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ տվյալ դեպքում անհրաժեշտ է կիրառել ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 240-րդ հոդվածի 1-ին մասի 6-րդ կետով սահմանված՝ առաջին ատյանի դատարանի դատական ակտին օրինական ուժ տալու՝ Վճռաբեկ դատարանի լիազորությունը հետևյալ հիմնավորմամբ.

«Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» եվրոպական կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի համաձայն՝ յուրաքանչյուր ոք ունի ողջամիտ ժամկետում իր գործի քննության իրավունք: Սույն քաղաքացիական գործով վեճի լուծումն էական նշանակություն ունի գործին մասնակցող անձանց համար: Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ գործն ողջամիտ ժամկետում քննելը հանդիսանում է Կոնվենցիայի նույն հոդվածով ամրագրված անձի արդար դատաքննության իրավունքի տարր, հետևաբար, գործի անհարկի ձգձգումները վտանգ են պարունակում նշված իրավունքի խախտման տեսանկյունից: Տվյալ դեպքում, Վճռաբեկ դատարանի կողմից ստորադաս դատարանի դատական ակտին օրինական ուժ տալը բխում է արդարադատության արդյունավետության շահերից, քանի որ սույն գործով վերջնական դատական ակտ կայացնելու համար նոր հանգամանք հաստատելու անհրաժեշտությունը բացակայում է:

Առաջին ատյանի դատարանի դատական ակտին օրինական ուժ տալով Վճռաբեկ դատարանը հիմք է ընդունում սույն որոշման պատճառաբանությունները, ինչպես նաև գործի նոր քննության անհրաժեշտության բացակայությունը:

Ելնելով վերոգրյալից և ղեկավարվելով ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 240-2412-րդ հոդվածներով՝ Վճռաբեկ դատարանը

ՈՐՈՇԵՑ

1. Վճռաբեկ բողոքը բավարարել: Բեկանել Վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանի 19.09.2008 թվականի որոշումը և օրինական ուժ տալ Արաբկիր և Քանաքեռ-Զեյթուն համայնքների ընդհանուր իրավասության դատարանի 05.06.2008 թվականի վճռին:

2. Սույն որոշումն օրինական ուժի մեջ է մտնում հրապարակման պահից, վերջնական է և ենթակա չէ բողոքարկման:

РЕЗЮМЕ - RESUME

ПОНЯТИЕ И ФУНКЦИИ НАРОДНОГО ПРЕДСТАВИТЕЛЬНОГО ОРГАНА (ПАРЛАМЕНТА)

АРМИНЕ ХАРАТЯН

*ЧЛЕН СОВЕТА ГРАЖДАНСКОЙ СЛУЖБЫ,
АСПИРАНТ ИНСТИТУТА ФИЛОСОФИИ,
СОЦИОЛОГИИ И ПРАВА НАН РА*

Автор сравнивает парламенты таких стран, как Япония, США, Франция и др., и приходит к мнению, что парламент, являясь высшим представительным органом, выражает волю народа и осуществляет свои функции, закрепленные Конституцией. Эти функции наиболее подчеркивают важность парламента в системе осуществления государственной власти.

NOTION AND FUNCTIONS PUBLIC REPRESENTATIVE ORGAN (PARLIAMENT)

ARMINE KHARATYAN

*MEMBER OF THE COUNCIL OF THE CIVIL SERVICE,
POST-GRADUATE STUDENT OF THE INSTITUTE OF PHILOSOPHY,
SOCIOLOGIES AND RIGHT NAN RA*

The author compares the parliaments of such countries, as Japan, USA, France and others, and comes to opinion that parliament, being high representative by organ, expresses the will of folk and realizes their own on Constitutions bolted to functions. These functions most emphasize importance of the parliament in system of the realization state authorities.

РЕЗЮМЕ-RESUME

ОСОБЕННОСТИ КОНСТИТУЦИОННОГО СУДОПРОИЗВОДСТВА ПО ИНДИВИДУАЛЬНЫМ ЖАЛОБАМ ГРАЖДАН В КОСТИТУЦИОННОМ СУДЕ РФ И РА

ЭЛЕОНОРА ОГАНЕСЯН

*ПРЕПОДАВАТЕЛЬ КАФЕДРЫ «КОНСТИТУЦИОННОЕ ПРАВО,
МУНИЦИПАЛЬНОЕ ПРАВО» РОССИЙСКО-АРМЯНСКОГО
(СЛАВЯНСКОГО) ГОСУДАРСТВЕННОГО УНИВЕРСИТЕТА*

В данной статье речь идет о том, что исполнение решений Конституционного суда зависит от нескольких факторов. Это нормативные и конституционные меры для обеспечения исполнения решений Конституционного суда. Это уровень обеспечения исполнения решений Конституционного суда, связанный с авторитетом Конституционного суда и взаимоуважением разных ветвей государственной власти. Совокупность этих факторов позволяет говорить о наличии в государстве эффективных механизмов обеспечения исполнения решений Конституционного суда. Но даже самые идеальные юридические механизмы не будут эффективными в деле обеспечения исполнения решений Конституционного суда, если в стране нет сформировавшихся конституционных обычаев и основ демократических ценностей.

THE FEATURES OF CONSTITUTIONAL JUSTICE ON THE INDIVIDUAL COMPLAINTS OF CITIZENS IN THE CONSTITUTIONAL COURT OF RF AND RA

ELEONORA HOVHANNISYAN

*PROFESSOR OF THE (SUB)CHAMBER OF "CONSTITUTIONAL RIGHT,
MUNICIPAL RIGHT" OF RUSSIAN-ARMENIAN
(SLAVONIC) STATE UNIVERSITY*

From this article we knew that the fulfilment of the desicions of Constitutional Court depends on few factors. These are the normative and constitutional measures for the ensuring of the fulfilment of Constitutional desicions. That is the level of ensuring the implementation of Constitutional desicions, connected with the authority of Constitutional Court and mutual respect of the different branches of state power. The totality of these factors allowed us to speak about the availibility of effective mechanisms in ensuring of the fulfilment of Constitutional desicions. But even the most ideal judicial mechanisms won't be effective in the case of ensuring of the fulfilment of Constitutional desicions if the country hadn't formed yet the constitutional traditions and bases of democratic values.

ԱՊՐԻԼ 2009 4 (117)

ՀԱՍՏԱՎԱԾ
Ինքնուրույն

РЕЗЮМЕ - RESUME

ВЗАИМООТНОШЕНИЯ МЕЖДУ ГЛАВОЙ ГОСУДАРСТВА И ИСПОЛНИТЕЛЬНОЙ ВЛАСТЬЮ РА

БАГРАТ КАЗИНЯН

*АСПИРАНТ ИНСТИТУТА ФИЛОСОФИИ,
СОЦИОЛОГИИ И ПРАВА НАН РА,
МЛАДШИЙ СПЕЦИАЛИСТ СЛУЖБЫ ПРАВОВЫХ
ЭКСПЕРТИЗ АППАРАТА АДМИНИСТРАТИВНОГО СУДА РА*

Анализ конституционной практики подтверждает, что глава республики может занимать разные места в системе государственной власти. В некоторых странах глава республики не находится в системе какой бы то ни было власти: или в законодательной и исполнительной власти одновременно, или только в исполнительной власти.

Автор считает, что конституционные преобразования 2005 года свидетельствуют о том, что президент республики больше не является главой исполнительной власти. Большинство его полномочий характеризуют его как главу республики.

RELATIONS BETWEEN THE HEAD OF THE STATE AND THE EXECUTIVE POWER THE RA

BAGRAT GHAZINYAN

*POST-GRADUATE STUDENT OF THE INSTITUTE PHILOSOPHY,
SOCIOLOGIES AND RIGHT NAN RA,
JUNIOR SPECIALIST OF THE LEGAL EXPERTISE SERVICE
OF THE STAFF OF ADMINISTRATIVE COURT OF THE RA*

The analysis constitutional practical persons confirm (affirm) that chapter of the republic can occupy the place miscellaneous in system state authorities. In some country chapter republics is not found in system what that authorities: or is found in legislative and executive authorities simultaneously, or in executive authorities only.

The author considers that constitutional change 2005 witness that president of the republic anymore is a chapter executive authorities. The majority of his(its) authority will characterize his(its) as chapter of the republic.

РЕЗЮМЕ - RESUME

ОСОБЕННОСТИ ИНТЕГРАЦИОННОЙ ПОЛИТИКИ СУВЕРЕННОЙ РЕСПУБЛИКИ АРМЕНИЯ

АРТЕМ БАГРАМЯН

***АСПИРАНТ РОССИЙСКО-АРМЯНСКОГО (СЛАВЯНСКОГО)
ГОСУДАРСТВЕННОГО УНИВЕРСИТЕТА***

Из статьи можно сделать вывод, что международная и в частности региональная интеграция являются ответом на проблемы, с которыми сталкиваются страны в условиях глобализации. Автор считает, что, учитывая сложившуюся ситуацию, как одному из ключевых государств этого региона, необходимо разработать и проводить основанную на собственных национально-государственных интересах внешнюю политику, что достаточно сложно с учетом как внутренних рисков, так и внешних угроз и вызовов.

PARTICULARITIES INTEGRATION POLICY OF THE SOVEREIGN REPUBLIC OF ARMENIA

ARTEM BAGRAMYAN

***POST-GRADUATE STUDENT OF RUSSIAN-ARMENIAN
(SLAVONIC) STATE UNIVERSITY***

From article possible to remove, that international and in particular regional integration is an answer to problems, with which face the country in condition globalization. The author considers that considering established situation, as one of the key state of this region, necessary to develop and conduct founded on own national-state interest external politician that it is enough with account in a complicated way both internals risk, and external threats and call.

ԱՊՐԻԼ 2009 4 (117)

ՊԱՏԱՎԱԾ
Իշխանություն

171

РЕЗЮМЕ - RESUME

НЕКОТОРЫЕ ВОПРОСЫ О ПРАВЕ ЗАСТРОЙКИ ПО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВУ РА

АРПИНЕ ОГАНИСЯН

***СОВЕТНИК ПРЕДСЕДАТЕЛЯ НАЦИОНАЛЬНОГО СОБРАНИЯ РА,
ПРЕПОДАВАТЕЛЬ ЮРИДИЧЕСКОГО ФАКУЛЬТЕТА ЕГУ***

В последние годы в РА происходило множество работ по застройке и строительству, в связи с чем 04.10.2005г. принят закон «О дополнении и изменениях в Гражданском кодексе РА». В частности, в ст. 170 ГК РА обозначилось право застройки, которым впервые в РА право застройки обозначено как гражданско-правовой институт. В настоящее время право застройки имеется в законодательстве таких стран, как Молдавия, Эстония, Украина, Грузия.

Автор предлагает в ст. 204.1 п.4 ГК РА внести изменение: «На собственном земельном участке по праву застройки созданные постройки и здание в случае прекращения права застройки принадлежат собственнику земельного участка, если законом другое не предусмотрено».

SOME ISSUES ABOUT THE RIGHT OF THE BUILDING UP IN LEGISLATION OF THE RA

ARPINE HOVHANNISYAN

***ADVISER TO THE CHAIRMAN
OF THE NATIONAL ASSAMBLEY OF THE RA,
PROFESSOR OF YSU LAW FACULTY***

At the last years in RA occurred so much works building up and construction that 04.10.2005 have taken the law "About addition and changes to Civil code RA". This law in cl. 170 CK RA was marked right deveelopm, which for the first time in RA right building up was fixed as civil-legal institute. At present right deveelopm is found in legislation such countries, as Moldova, Estonia, Ukraine, load; embark; stevedore.

The author propose in cl. 204.1 p.4 CK RA to do change, stating: "On own territorial area rightfully deveelopment created buildings and building in the event of cessation rule; govern building up reside the owner an territorial area if under the law other is not provided".

РЕЗЮМЕ - RESUME

ПОСЛЕДСТВИЕ НЕИСПОЛЬЗОВАНИЯ ТОВАРНОГО ЗНАКА

ЭМИЛЬ АМИРХАНИЯН

СОВЕТНИК ПРЕДСЕДАТЕЛЯ КАССАЦИОННОГО СУДА РА

Автор считает, что, как и в других странах, так и в Армении для экономической стабилизации нужно иметь такие законодательные механизмы, которые позволят более оптимально зарегистрировать товарные знаки и в том числе бороться против произвольно зарегистрированных товарных знаков.

Зарегистрированный товарный знак используется предпринимателем, и это не должно ограничить право других лиц, поскольку в случае если предприниматель и не будет использовать этот товарный знак, другие лица не могут использовать зарегистрированные товарные знаки.

CONSEQUENCE OF THE DISUSE OF BRAND

EMIL AMIRKHANYAN

***ADVISER TO THE CHAIRMAN
OF CASSATION COURT OF THE RA***

The author considers that both in the other country, and in RA for economic stabilization it is necessary to have such legislative mechanisms, which will allow more optimum to register the trade marks and including strive with arbitrarily registered trade marks.

The registered trade mark must use the businessman, and this must not limit the right of the other persons since although businessman and will not use this trade mark, it stands to reason other can not use the registered trade marks.

ԱՊՐԻԼ 2009 4 (117)

**ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ
ԻՋԱԿԱՆԱԿԱՆ ԲՅՈՒՆ**

173

РЕЗЮМЕ - RESUME

АКТУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ ПОНЯТИЯ И ЦЕЛЕЙ НАКАЗАНИЯ В УГОЛОВНОМ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВЕ

АШХЕН МАРТИРОСЯН

*СОИСКАТЕЛЬ КАФЕДРЫ УГОЛОВНОГО ПРАВА
И УГОЛОВНО-ПРОЦЕССУАЛЬНОГО ПРАВА
ЮРИДИЧЕСКОГО ФАКУЛЬТЕТА
РОССИЙСКО-АРМЯНСКОГО (СЛАВЯНСКОГО)
ГОСУДАРСТВЕННОГО УНИВЕРСИТЕТА*

В рамках научной статьи проведенный анализ целей уголовного наказания в уголовном законодательстве некоторых стран позволяет автору сделать вывод о том, что наказание не имеет целью причинение физических страданий или унижение человеческого достоинства. Уголовное наказание является одним из эффективных способов преследования преступлений. В соответствии со ст. 43 УК РФ (ст. 48 УК РА) наказание есть мера государственного принуждения, назначаемая по приговору суда. Наказание применяется к лицу, признанному виновным в совершении преступления, и заключается в предусмотренных настоящим кодексом лишении прав и свобод этого лица. Наказание применяется в целях восстановления социальной справедливости, а также в целях исправления осужденного и предупреждения совершения новых преступлений.

ACTUAL ISSUES OF THE NOTION AND AIMS OF THE PUNISHMENT IN CRIMINAL LEGISLATION

ASHKHEN MARTIROSYAN

*COMPETITOR OF THE CHAMBER OF THE CRIMINAL LAW AND
CRIMINAL-PROCEDURE LAW OF THE LAW FACULTY
OF RUSSIAN-ARMENIAN (SLAVONIC) OF THE STATE UNIVERSITY*

Within the framework of scientific article organized analysis integer criminal punishment in criminal legislation of some countries author allows to draw a conclusion about that that punishment does not aim causing the physical sufferings or humiliation human value. The criminal punishment is one of the efficient ways of the persecution of the crimes. In accordance with cl. 43 UK RF (st. 48 CK RA) punishment there is measure of the state enforcement assignable on condemnation of the court. The punishment is used to person, recognized guilty in completion of the crime, and is concluded in provided by the present Code deprivation rights and liberties of this person. The punishment is used in purpose rebuild social fairness, as well as in purpose of the correction convicted and warning of completion of the new crimes.

РЕЗЮМЕ - RESUME

НАПРАВЛЕНИЯ И МЕТОДЫ БОРЬБЫ С КОРРУПЦИЕЙ В РЕСПУБЛИКЕ АРМЕНИЯ

АРМЕН ЕСОЯН

***СЛУШАТЕЛЬ ВСЕРОССИЙСКОЙ НАЛОГОВОЙ АКАДЕМИИ РФ,
ПРЕЗИДЕНТ ОБЩЕСТВЕННОЙ ОРГАНИЗАЦИИ
«ЗАЩИТА ПРАВ НАЛОГОПЛАТЕЛЬЩИКОВ И ДЕЛОВЫХ ЛЮДЕЙ»***

Вопросы, связанные с борьбой с коррупцией, вызывают интерес как с научной, так и с практической точек зрения. В наши дни коррупция, находясь на вершине социальных правонарушений, вызывает интерес не только у юристов, но и философов, политологов, социологов, экономистов и т.д. Связи с этим автор предлагает создать в РА общую всестороннюю доктрину, в которой будут изложены все предложения борьбы с коррупцией, что даст возможность сформулировать единое оптимальное направление.

SOME DIRECTION AND METHODS OF THE FIGHT AGAINST THE CORRUPTION IN THE REPUBLIC OF ARMENIA

ARMEN ESOYAN

***LEARNER TO ALL-RUSSIAN TAX ACADEMY OF THE RF,
PRESIDENT OF THE NGO "PROTECTION OF THE RIGHTS
TAXPAYER AND BUSINESSMEN"***

The questions connected with fight with corruption show the interest as scientific, so and practical standpoint. He solves urgency of the question.

At our days, the corruption being on tip social offenses, invoke the interest beside specialist jurisprudence not only, but also philosophy, political scientist, sociologies, economy and etc. The relationship with this, author propose in RA create general universal doctrine, in which will all offers control with corruption, and this will enable to formulate one optimum direction.

ԱՊՐԻԼ 2009 4 (117)

**ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ
ԲՆԺՃԱՆԱԿԱԿԱՆ
ԲՅՈՒՆ**

175

РЕЗЮМЕ - RESUME

КРИМИНОЛОГИЧЕСКАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА ПРИЧИН И УСЛОВИЙ ВОЕННОЙ ПРЕСТУПНОСТИ В КОНТЕКСТЕ ОБОРОННОЙ РЕФОРМЫ

АРТЕМ СЕДРАКЯН

*КАПИТАН, СТАРШИЙ ОФИЦЕР ЮРИДИЧЕСКОГО ПРАВЛЕНИЯ,
ПРЕПОДАВАТЕЛЬ МАГИСТРАТУРЫ МЕЖДУНАРОДНОГО
НАУЧНО-ОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО ЦЕНТРА НАН РА,
КАНДИДАТ ЮРИДИЧЕСКИХ НАУК*

Автор, анализируя причины и условия военных преступлений, приходит к выводу, что в рамках и в контексте защитной реформы пора выработать и провести конкретные мероприятия во избежание новых военных преступлений.

Криминологический анализ военных преступлений подводит к выводу, что причины и условия военных преступлений ничем не отличаются от обычных преступлений. Конечно, военные преступления имеют свою специфику, но разница заключается в их проявлении.

CRIMINOLOGICAL CHARACTER OF THE REASONS AND CONDITIONS OF THE MILITARY CRIMES IN THE CONTEXT OF THE MILITARY REFORMS

ARTEM SEDRAKYAN

*CAPTAIN, SENIOR OFFICER OF THE LEGAL RULE,
PROFESSOR OF THE MAGISTRACY INTERNATIONAL
SCIENTIFIC-EDUCATIONAL CENTRE OF NAN OF THE RA,
PhD IN LAW*

The author analysing reasons and condition of the war crimes, comes to conclusion that within the framework of and in the context defensive reform, time to process and install the concrete actions to avoid the new war crimes.

The criminological analysis of the war crimes provides to conclusion that reasons and condition of the war crimes nor than does not differ with usual crimes. Certainly, war crimes have their own specifics, but this differs not content, but in manifestation.

РЕЗЮМЕ - RESUME

СУДЕБНЫЙ КОНТРОЛЬ НАД ИСЦЕНИРОВКОЙ ПОЛУЧЕНИЯ ИЛИ ДАЧИ ВЗЯТКИ

АРТУР ГАМБАРЯН

*ПРОКУРОР УПРАВЛЕНИЯ ПО ДЕЛАМ О ПРЕСТУПЛЕНИЯХ ПРО-
ТИВ ЧЕЛОВЕКА ГЕНЕРАЛЬНОЙ ПРОКУРАТУРЫ РА,
КАНДИДАТ ЮРИДИЧЕСКИХ НАУК*

ВАЧЕ СИМОНЯН

*МАГИСТРАНТ РУССКО-АРМЯНСКОГО (СЛАВЯНСКОГО)
ГОСУДАРСТВЕННОГО УНИВЕРСИТЕТА*

Для того, чтобы оперативно-разыскной работник во время оперативно-разыскного мероприятия не нарушал право жилищной неприкосновенности лица и в то же время приобрел, вероятнее всего, и единственное доказательство преступления, авторы предлагают над жилищным оперативно-разыскным мероприятием установить институт судебного контроля. Это относится и к тем случаям, когда получение или дача взятки происходила в квартире того же лица, у которого в квартире совершается оперативно-разыскное мероприятие.

JUDICIAL REVIEW ON MOOTING RECEIPTING OR FEEDING OF THE BRIBE

ARTHUR GHAMBARYAN

*PROSECUTOR, GENERAL PROSECUTOR'S OFFICE OF RA,
DEPARTMENT OF CRIMES AGAINST HUMAN PERSON,
PhD IN LAW*

VACHE SIMONYAN

*UNDERGRADUATE OF RUSSIAN-ARMENIAN
(SLAVONIC) STATE UNIVERSITY*

That operative-research workman during operative-research of the action did not break the right to housing inviolability of the person and in ditto time has gained can be and single proof of the crime, authors offer on housing operative-research action to put the institute of the judicial checking. This concerns and that event, when reception of the bribe or datchas of the bribe occurred in apartment of the same person, beside which in apartment is made operative-research action.

ԱՊՐԻԼ 2009 4 (117)

ՀԱՍՏԱՎՈՐ
Ինֆորմացիոնային

177

РЕЗЮМЕ - RESUME

РОЛЬ УЧАСТИЯ ОБЩЕСТВЕННОСТИ В РАССЛЕДОВАНИИ ПРЕСТУПЛЕНИЙ ПРОТИВ ОБЩЕСТВЕННОГО ПОРЯДКА

ВАГЕ ЕНГИБАРЯН

*ДОЦЕНТ КАФЕДРЫ УГОЛОВНОГО ПРОЦЕССА
И КРИМИНАЛИСТИКИ ЕГУ,
ИСПОЛНИТЕЛЬНЫЙ ДИРЕКТОР СОЮЗА СУДЕЙ РА,
КАНДИДАТ ЮРИДИЧЕСКИХ НАУК*

В своей статье, анализируя роль участия общественности в расследовании преступлений против общественного порядка, автор приходит к выводу, что очень важную роль здесь играют СМИ и общество. Информация, которую предоставляет следователь, должна быть обоснованной, выдержанной, корректной и не следует допускать преждевременных выводов.

ROLE OF THE PARTICIPATION OF PUBLIC DURING THE INVESTIGATION OF THE CRIMES AGAINST PUBLIC ORDER

VAHE YENGIBARYAN

*ASSOCIATED PROFESSOR OF YSU LAW FACULTY,
PhD IN LAW,
EXECUTIVE DIRECTOR OF THE ASSOCIATION
OF JUDGES OF THE REPUBLIC OF ARMENIA*

In its article analysing role of the participation to public at investigation of the crimeses against public order, author comes to in view of that very important role has Mass Media and society at investigation of the group crimes against public order. Information, which will publish the coroner, must be motivated, thought-out, self-possessed, careful and no need to allow the premature findings.

РЕЗЮМЕ - RESUME

СООТНОШЕНИЕ СУДЕБНОГО КОНТРОЛЯ И ПРОКУРОРСКОГО НАДЗОРА

АСМИК АВETИСЯН

НАУЧНЫЙ РАБОТНИК ШКОЛЫ ПРОКУРАТУРЫ РА

Существует ряд сфер, которые раньше были объектом прокурорского надзора, в настоящее же время принадлежат сфере судебного контроля. С этой позиции становится актуальным рассмотрение взаимоотношений судебного контроля и прокурорского надзора, которые необходимо рассмотреть в следующих позициях:

1. Общности судебного контроля и прокурорского надзора,
2. Различия судебного контроля и прокурорского надзора,
3. Преимущества и недостатки каждого.

CORRELATION OF JUDICIAL REVIEW AND PROSECUTOR'S SUPERVISION

HASMIK AVETISYAN

SCIENTIST OF THE PROSECUTOR'S SCHOOL OF THE RA

There are many fields where which used to be an objects of prosecutor's supervision, but in presence they belong to the sphere of judicial control. From this position it is coming actual to examine the relations between the judicial control and prosecutor's supevision, which need to take into consideration in the following attitudes:

1. Generality of the judicial control and prosecutor's supevision
2. The differencies of the judicial control and prosecutor's supevision
3. Advantages and shortages of each of them.

ԱՊՐԻԼ 2009 4 (117)

ՊԱՏԱՎԱԾ
Իշխանություն

179

РЕЗЮМЕ - RESUME

О НЕКОТОРЫХ ВОПРОСАХ СУДЕБНОГО КОНТРОЛЯ, ВЫЧИСЛЕНИИ, ЗАКОННОСТИ И ОБОСНОВАННОСТИ АРЕСТА

ГЕВОРГ БАГДАСАРЯН

*СОВЕТНИК ПРЕДСЕДАТЕЛЯ УГОЛОВНОГО
АПЕЛЛЯЦИОННОГО СУДА РА*

Суд во время судебного разбирательства решает основание и необходимость заключенного, и в практике часто встречаются постановления «Оставить неизменным решение о назначении заключения», и это имеет право на обжалование.

Г.Багдасарян уверен, что из практики нужно вычеркнуть формулировку «Оставить арест неизменным», поскольку в уголовно-процессуальном законодательстве нет такой формулировки, что приводит к разным комментариям. Если избежать этого, то будет соответствие ст. 5 и ст. 6 Европейской Конвенции.

ON SEVERAL ISSUES OF THE JUDICIAL REVIEW ABOUT THE CALCULATION, LEGALITY AND BASICS OF THE ARREST

GEVORG BAGHDASARYAN

*ADVISER TO THE CHAIRMAN
OF APPEAL CRIMINAL COURT OF THE RA*

The court during judicial hearing solves the base and need concluded, and in practical person often meet the resolution "To leave unchangeable rm decision on purpose conclusion", and this must have a right on appeal.

G.Bagdasaryan certain that from practical persons it is necessary to delete the wording "To leave the arrest unchangeable" since in criminal-procedural law doesn't such wordings, and this brings about miscellaneous comments. To avoid this and correspond to cl. 5 and cl. 6 European Convention.

РЕЗЮМЕ - RESUME

УГОЛОВНО-ПРОЦЕССУАЛЬНЫЕ ОСНОВЫ ДОПРОСА

НВАРД АЙВАЗЯН

***СОИСКАТЕЛЬ КАФЕДРЫ УГОЛОВНОГО ПРОЦЕССА
И КРИМИНАЛИСТИКИ ЕГУ***

Допрос в судебном процессе направлен на проверку показаний. Это способствует и нахождению, и подтверждению документов, материальных следов преступления, вещественных доказательств. Суть следственной работы - это процессуальная деятельность, которая и является смыслом (содержанием) всей следственной работы и регулируется уголовно-процессуальным законодательством. Процессуальный порядок допроса и тактические способы криминалистики способствуют оптимальному допросу, с чем и связано раскрытие преступления.

THE CRIMINAL-PROCEDURAL BASICS OF THE TESTIMONY

NVARD AYVAZYAN

***APPLICANT OF THE CHAMBER OF THE CRIMINAL-PROCEDURE
AND CRIMINALISTICS OF YSU***

The interrogation in lawsuits is directed for checking the evidences. This promotes and finding and подтверждению document, material trace of the crime, material evidences. The Essence of the investigstion work this процессуальный activity, which and is a sense (the contents) of the whole investigstion work and нормализуется criminal-процессуальным by legislation. Processualinyu order допроса and tactical ways of the criminalistics promote for optimum допроса, with than and is bound opening the crime.

ԱՊՐԻԼ 2009 4 (117)

ԳՍՏԱԿԱՆ
Ինֆորմացիոն Բյուրո

181

РЕЗЮМЕ - RESUME

ПРАВО НА ПОЛУЧЕНИЕ ЮРИДИЧЕСКОЙ ПОМОЩИ ПО УГОЛОВНЫМ ДЕЛАМ СОГЛАСНО ПРЕЦЕДЕНТНОЙ ПРАКТИКЕ ЕВРОПЕЙСКОГО СУДА ПО ПРАВАМ ЧЕЛОВЕКА

АЙК КАЗАЗЯН

*АСПИРАНТ РОССИЙСКО-АРМЯНСКОГО (СЛАВЯНСКОГО)
ГОСУДАРСТВЕННОГО УНИВЕРСИТЕТА*

По мнению автора, законодатель последовательно и полно закрепил принцип в УПК РА (статьи 63 и 65), которые провозглашают право подозреваемого и обвиняемого иметь свидания со своим защитником наедине, конфиденциально, беспрепятственно, без ограничения их количества и продолжительности. С точки зрения вышесказанного представляются несоответствующими предложения на справедливое судебное разбирательство некоторых ученых о закреплении в законодательстве возможности видеонаблюдения за свиданиями адвоката и его подзащитного.

RIGHT ON RECEPTION LEGAL AID ON CRIMINAL DEALS ACCORDING THE CASE LAW OF THE EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS

HAYK KAZAZYAN

*POST-GRADUATE STUDENT OF RUSSIAN-ARMENIAN
(SLAVONIC) STATE UNIVERSITY*

In the opinion of author, the lawmaker consecutively and packed has bolted the principle in PCK RA, article 63 and 65, which proclaim the right suspected and inculpated to have an appointments with its protector in private, confidentially, without hindrance, without restriction their amount and length. With standpoint aforesaid introduce irrelevant rule; govern on equitable judicial hearing of the offer some scientist about fastening in legislation of the possibility video surveillance for appointments of the attorney and his(its) client.

Արձանին գեղեցկացնում է տեսքը, իսկ մարդուն՝ նրա արարքները:

ՊՅՈՒԹԱԳՈՐԱՍ:

Մարդու հոգին նրա գործերի մեջ է:

Հ. ԻԲՍԵՆ:

Ոչ ոքի դեռևս չի հաջողվել այնքան խորամանկ լինել, որ թաքցնի իր այդ հատկությունը:

Ջ.ԼՈԿ:

Մշտապես խորամանկելու սովորությունը սահմանափակ խելքի նշան է և գրեթե միշտ պատահում է այնպես, որ մի տեղում իրեն թաքցնելու համար խորամանկության դիմողը մերկացվում է մեկ այլ տեղում:

Ֆ. ԼԱՐՈՇՖՈՒԿՈ:

Քչախոս մարդուն շատերը երկար ժամանակ համարում են խելացի, նման այն բանին, ինչպես հանդարտ բնավորությունը խաճախ համարում են ուժեղ:

Լ. ԲՅՈՈՒՆԵ:

ԱՊՐԻԼ 2009 4 (117)

Հարգարժան հոբելյար

ՀՀ դատավորների միությունը շնորհավորում է

ՀՀ վճռաբեկ դատարանի դատավոր **Ելիզավետա ԳԱՆԻԵԼՅԱՆԻ**
45-ամյակը,

Կենտրոն և Նորք-Մարաշ համայնքների ընդհանուր իրավասու-
թյան դատարանի դատավոր **Ռուբեն ՆԵՐՍԻՍՅԱՆԻ** 45-ամյակը,
մաղթում նրանց քաջառողջություն, արդյունավետ գործունեություն և
երկար տարիների կյանք:

ԱՊՐԻԼ 2009 4 (117)

ՂԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

184

ԻՐՏԵԿ

ՀՀ ԳՈՐԾՈՂ ՕՐԵՆՍԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆԸ

ՁԵՐ ՀԱՄԱԿԱՐԳԻՉՆԵՐՈՒՄ

«ԻՐՏԵԿ» իրավական տեղեկատվական-որոնողական համակարգը Հայաստանի
Հանրապետությունում օրենքների և այլ իրավական ակտերի ամենալիարժեք համակարգն է,
որում ընդգրկված են ավելի քան 40000 իրավական ակտեր՝

- * ՀՀ Սահմանադրությունը, ՀՀ օրենքները և օրենսգրքերը,
- * ՀՀ նախագահի նորմատիվ հրամանագրերն ու կարգադրությունները,
- * ՀՀ սահմանադրական դատարանի որոշումները,
- * ՀՀ կառավարության և վարչապետի որոշումները,
- * ՀՀ կենտրոնական բանկի նորմատիվ ակտերը, ՀՀ ֆինանսների և էկոնոմիկայի

նախարարության, ՀՀ պետական եկամուտների նախարարության և մյուս գերատեսչությունների
կողմից ընդունված նորմատիվ ակտերը:

Ակտերը տրված են մինչ այսօր նրանցում կատարված փոփոխություններով և լրացումներով
Տրված են նաև ակտերի ժամանակային տարբերակները:

Համակարգում ընդգրկված են ՀՀ օրենսդրության մեջ կիրառվող ավելի քան 9000
հասկացություն պարունակող ՀՀ-ում համակարգչային միակ իրավաբանական ու
տնտեսագիտական բացատրական բառարանները:

Իրավական տեղեկատվական կենտրոն,
Երևան, Աբովյան 36

հեռ. 52-79-50
ֆաքս. 56-90-85

URL: www.IRTEK.am
E-mail: info@IRTEK.am